

วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์

Journal of MCU Philosophy Review

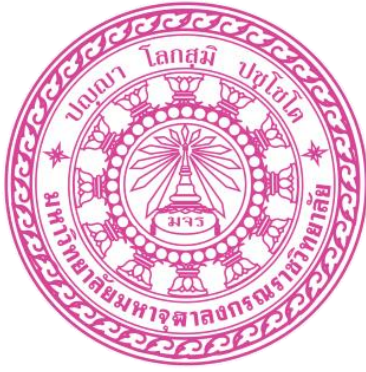
ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2561

Vol.1 No.1 January-June 2018

ISSN: 2651-0502 (online)

บัณฑิตวิทยาลัย สาขาวิชาปรัชญา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์
Journal of MCU Philosophy Review
ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2561
Vol.1 No.1 January-June 2018
ISSN : 2651-0502 (online)

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน
ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและวิชาการสาขาเกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา
- 2) เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางการวิจัยและวิชาการสาขาเกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา
- 3) เพื่อส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพทางการวิจัยและวิชาการสาขาเกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา

กระบวนการพิจารณาบทความ

การพิจารณาคุณภาพ บทความที่ดีพิมพ์ลงวารสารได้ผ่านการพิจารณาและประเมินคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) จากภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยอย่างน้อย 2 ท่าน แบบผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แต่งไม่ทราบชื่อกันและกัน (double-blind review)

ประเภทของบทความ : บทความวิชาการ บทความวิจัย บทความทั่วไปและการวิจารณ์หนังสือ

บรรณาธิการบริหาร

พระมหาพรชัย สิริวิโร, ผศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กองบรรณาธิการ

ศ.ดร.สมภาร พรมทา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ศ.ดร.วัชร งามจิตรเจริญ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พระมหากฤษณะ ตรุโณ, รศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รศ.ดร.ประเวศ อินทองปาน

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รศ.ดร.ณัฏฐ์ ศรีดี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร.

พระมหาฉัตรชัย สุนตตชโย, ผศ.ดร.

ผศ.ดร.ประทุม อังกูโรหิต

ผศ.ดร.แสวง นิลนามะ

พระมหาสมเจต สมจारी

ดร.เพ็ญพรรณ เพื่องฟูลอย

หม่อมอัญชลี ยุคล ณ อยุธยา

ดร.รุ่งนิภา พัฒนพฤษชาติ

ดร.ภาศินี โกมลิมศรี

พระมหาอภัย ฐิตวีริโย, ดร.

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยบูรพา

มหาวิทยาลัยบูรพา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประธานงาน

แม่ชีธรรมอริษฐาน พรบันดาลชัย

เจ้าของวารสาร : บัณฑิตวิทยาลัย สาขาวิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไญ

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170

website: <http://jmpr.mcu.ac.th>

online journal: <http://www.ojs.mcu.ac.th/index.php/jmpr>

e-mail: kittimete@gmail.com, khwanchai.hem@mcu.ac.th

บทบรรณาธิการ

วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ฉบับนี้เป็นปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2561 ได้คัดเลือกบทความเผยแพร่ในฉบับนี้ประกอบด้วยบทความวิชาการและบทความวิจารณ์หนังสือ รวม 9 บทความ โดยมีประเด็นน่าสนใจ คือ

รุ่งนิภา เหลียง นำเสนอบทความวิชาเรื่อง “ปรัชญาว่าด้วยเกณฑ์การวัดผลการศึกษาของเพลโต” หยิบยกนำมาถกเถียงบนฐานของเหตุผล โดยข้ออ้างสำคัญของเพลโตที่เสนอว่าเกณฑ์การวัดผลการศึกษาที่ถูกต้องควรเป็นอย่างไร ส่วนที่สองเป็นการนำเสนอประเด็นปัญหาเรื่องธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ในทัศนะของเพลโตเพื่อยืนยันข้อสรุปที่ว่าเกณฑ์การวัดผลการศึกษาที่ดีต้องสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ และส่วนที่สามเป็นการเสนอแนะแนวทางเกณฑ์การวัดผลประเมินผลซึ่งชี้ให้เห็นว่าตัวเลขหรือคะแนนที่ใช้ประเมินผู้เรียนนั้น ควรทำให้เกิดความสมดุลทั้งสองอย่างคือสามารถวัดได้ทั้งทักษะทางปัญญาและทักษะทางจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นเรื่องของคุณธรรมและจริยธรรม

พระมหาไสว สนมโน เขียนบทความเรื่อง “ผลยา: การตีความตามทฤษฎีภาษาคนภาษาธรรม” นำเสนอตีความ ผลยา ตามทฤษฎี ภาษาคน ภาษาธรรมนั้น ผู้เขียนพบว่าการสื่อสารของบรรพบุรุษชาวอีสานที่พยายามสอนลูกหลานของตนเองโดยสอนผ่านภาษา ที่เรียกว่า ภาษาคนนั้น ผู้เขียนได้เห็นถึงความชาญฉลาดของชาวอีสานเพราะกล่าวเป็นปริศนาธรรมผ่านภาษาพื้นถิ่นคือภาษาอีสาน ที่เรียกว่าภาษาคน นั้นทำให้เกิดการจดจำเป็นเบื้องต้น เมื่อมีการศึกษาและการตีความก็ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงหลักธรรมที่แฝงอยู่ในบทพญาที่บันทึกไว้เป็นภาษาคนแต่การทำความเข้าใจถึงเนื้อแท้ของคำสอนนั้นต้องใช้ภาษาธรรมในการทำ ความเข้าใจนั่นเอง

พระครูสถิตพัฒน์นาร (ช่วง ตั้งอยู่) เขียนบทความเรื่อง “กสิการทวาชสูตร : พุทธวิธีการสอนที่แบบ คาย” นำเสนอว่า พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าให้กสิการทวาชพราหมณ์เข้าถึงแก่นแท้ของชีวิต คือ เป้าหมายสำคัญที่พระพุทธเจ้าได้สอนให้กสิการทวาชพราหมณ์พันทุกซ์ นี่คือเป้าหมายของการปฏิบัติตามหลัก คำสอนของพระพุทธเจ้า เปรียบเทียบได้กับผลผลิตในนาข้าวที่อุดมสมบูรณ์ ของกสิการทวาชพราหมณ์

นางสาวสุรีย์ ชนะโสภิตานนท์ เขียนบทความเรื่อง “การเสวนากับบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนา” นำเสนอว่า การเสวนากับบัณฑิตเป็นบ่อเกิดแห่งปัญญา เพราะบัณฑิต คือ ผู้มีปัญญา มีความฉลาดในการดำเนิน ชีวิตด้วยปัญญาคติ เป็นคนดี มีศีลธรรม ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นทั่วไป ลักษณะของบัณฑิต คือ คน ดี ที่มีปกติคิดแต่เรื่องดี พูดแต่เรื่องดี และทำแต่กรรมดี เป้าหมายชีวิตของบัณฑิต คือ ประโยชน์สุขในชาตินี้และ ประโยชน์สุขในภพหน้า

กรรณิการ์ ตั้งตุลานนท์ เขียนบทความเรื่อง “ครูบาวงค์กับการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งตามแนวศีล 5” เสนอว่า แนวทางแก้ไขปัญหาด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมซึ่งเป็นข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานที่ชาวพุทธคุ้นเคย คือศีล 5 เมื่อได้รับข้อเสนอให้รักษาศีล 5 อย่างจริงจัง ผลลัพธ์ที่ได้ คือสังคมเรียบร้อยและมีความสุข สุข การรักษาศีล 5 ช่วยให้ชีวิตดำเนินไปอย่างพอดี

พระมหาชูชาติ จิรสุโท (ธรรมมุทิต) เขียนบทความเรื่อง “วจนโวหารเพื่อการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย” เสนอว่า การใช้วจาหรือวจนโวหารในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้อง คำนึงถึงองค์ประกอบหลักทั้ง 4 ประการ คือ ผู้พูด(ผู้ส่งสาร) สาร ช่องทาง ผู้ฟัง(ผู้รับสาร) ซึ่งองค์ประกอบต้อง สอดคล้องและเอื้อประโยชน์ต่อกันจึงจะประสบผลสำเร็จได้ วจาหรือวจนโวหารเป็นสิ่งสำคัญในการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาขึ้นอยู่กับว่าผู้พูด(ผู้ส่งสาร) จะเลือกใช้วิธีการใด ความสำคัญของวจาอยู่ที่ว่า (ผู้พูด)ผู้ส่งสาร

นั้นใช้ความระมัดระวังในการใช้คำพูดมากนักน้อยเพียงใดพูดด้วยเจตนาที่เป็นกุศล (เจตนาดี) หรืออกุศล (เจตนาไม่ดี)

พระสมุห์อดิเรก อาทิจจพโล เขียนบทความเรื่อง “**วิพากษ์พุทธศิลป์ผ่านมุมมองแนวคิดศีลธรรมนิยม**” นำเสนอว่า พุทธศิลป์เป็นศิลปะสามารถส่งผลกระทบทางศีลธรรมโดยตรง ดังนั้นงานพุทธศิลป์ควรได้รับการประเมินจากบรรทัดฐานทางศีลธรรม เพื่อแยกแยะผลงานที่เป็นพุทธศิลป์ออกจากผลงานศิลปะที่ไร้นัยสำคัญต่อมนุษยชาติ พุทธพยานิชย์ และเป็นพิษเป็นภัยต่อสังคมออกไป พุทธศิลป์ที่แท้จริงควรที่จะสื่อสารกับผู้ชมให้มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับหลักศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาได้ และต้องเป็นศิลปะที่อุดมไปด้วยความกินใจ ความจริงใจ หากงานศิลปะชิ้นใดไม่ปรากฏสิ่งเหล่านี้ ผลงานดังกล่าวไม่ใช่งานพุทธศิลป์ แต่เป็นได้แค่เพียงงานปลอมแปลง และลอกเลียนแบบงานพุทธศิลป์ ที่ไม่ควรจะได้รับการกล่าวถึง และเทิดทูนบูชา

ภพพลกร กาญจนะพังคะ เขียนบทความเรื่อง “**ทัศนะของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับสตรีในมาตุคามสังยุต**” นำเสนอว่า มาตุคามสังยุตเป็นประมวลพระสูตรเกี่ยวกับสตรีที่พระพุทธเจ้าแสดงแก่พระอนุรุทธะและหมู่ภิกษุ กล่าวถึงสตรี 5 สถานะ คือ สตรีที่เป็นลูกสาว สตรีที่เป็นภรรยา สตรีที่เป็นลูกสะใภ้ สตรีที่เป็นมารดาและสตรีที่เป็นพุทธสาวิกา เนื้อหาของพระสูตรในมาตุคามสังยุตทำให้ทราบทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อสตรีในเรื่องหลักๆ คือ สตรีมีศักดิ์ความเป็นมนุษย์เหมือนกับบุรุษจึงควรได้รับการดูแลจากสังคม ในวัยเด็กพ่อแม่ควรดูแล เมื่อแต่งงานสามีควรดูแลให้มีความสุข

เพ็ญพรรณ เพ็ญพลอย ได้เขียนวิจารณ์หนังสือเรื่อง “**อนัตตาของพระพุทธเจ้า**” ว่า เรื่องอนัตตาเป็นความลึกลับ และกลายเป็นทฤษฎีลัทธิที่พยายามอธิบาย ซึ่งหนังสือเล่มนี้จะได้อธิบายถึงวิธีการหาความหมายจากปัญหาดังกล่าว ด้วยการตั้งคำถามถึงเรื่องอัตตาและอนัตตา แล้วจึงค้นหาคำตอบที่มีมาในสมัยพุทธกาลและในปรัชญาตะวันตกบางสำนักซึ่งลัทธิแล้วแต่เป็นการสมมติฐานเพื่อตอบปัญหาเหล่านี้ทั้งสิ้น แต่ในคำตอบเหล่านั้นมีจุดอ่อนที่พุทธศาสนิกชนได้ชี้ให้เห็นและแก้ไขเป็นประเด็นๆ ไปได้อย่างมีเหตุผล ซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์ในการค้นหาหรืออธิบายทฤษฎีทางศาสนาอื่นๆ ที่เป็นเรื่องลึกลับได้ต่อไป

พระมหาพรชัย สิริวโร, ผศ.ดร.
บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	
ปรัชญาว่าด้วยเกณฑ์การวัดผลการศึกษาของเพลโต รุ่งนิภา เหลียง	1
ผญา : การตีความตามทฤษฎีภาษาคนภาษาธรรม พระมหาไสว สนมมโน และพระมหาอดิเดช สติวโร	12
กลีการทวาชสูตร : พุทธวิธีการสอนที่แบบคาย พระครูสถิตพัฒนาทร (ช่วง)	30
การเสวนากับบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนา สุรีย์ ชนะโสภิตานนท์	43
ครูบาวงศ์กับการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งตามแนวศีล 5 กรรณิการ์ ตั้งตุลานนท์	56
วจนโวหารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย พระมหาชูชาติ จิรสุโข	69
วิพากษ์พุทธศิลป์ผ่านมุมมองแนวคิดศีลธรรมนิยม พระสมุห์อดิเรก อาทิจจพโล	82
ทัศนะของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับสตรีในมาตุคามสังยุต ภพชลกร กาญจนะพังคะ	94
บทวิจารณ์หนังสือ “อนัตตาของพระพุทธเจ้า” เพ็ญพรรณ เพ็ญพลอย	112
คำแนะนำสำหรับผู้เขียน	124

ปรัชญาว่าด้วยเกณฑ์การวัดผลการศึกษาของเพลโต

Plato's Philosophy of Educational Measurement

รุ่งนิภา เหลียง

Rungnipa Leing

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Faculty of humanities and social Sciences Burapha University

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับปรัชญาว่าด้วยเกณฑ์การวัดผลการศึกษาของเพลโต ประเด็นปัญหาสำคัญที่ถูกหยิบยกนำมาถกเถียงบนฐานของเหตุผลแบ่งออกเป็นสามส่วนดังนี้คือ ส่วนที่หนึ่งได้นำเสนอเรื่องผลเสียที่เกิดจากการใช้ตัวเลขหรือคะแนนเป็นหลักในการวัดผลการศึกษาของผู้เรียน การอธิบายในส่วนนี้ชี้ให้เห็นว่ามีปัญหาเกิดขึ้นอย่างไรหากอิงคุณภาพของผู้เรียนโดยใช้ตัวเลขเพียงอย่างเดียว โดยนัยนี้ได้ชี้ให้เห็นข้ออ้างสำคัญของเพลโตที่เสนอว่าเกณฑ์การวัดผลการศึกษาที่ถูกต้องควรเป็นอย่างไร ส่วนที่สองเป็นการนำเสนอประเด็นปัญหาเรื่องธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ในทัศนะของเพลโตเพื่อยืนยันข้อสรุปที่ว่าเกณฑ์การวัดผลการศึกษาที่ดีต้องสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ และส่วนที่สามเป็นการเสนอแนะแนวทางเกณฑ์การวัดผลประเมินผลซึ่งชี้ให้เห็นว่าตัวเลขหรือคะแนนที่ใช้ประเมินผู้เรียนนั้นควรทำให้เกิดความสมดุลทั้งสองอย่างคือสามารถวัดได้ทั้งทักษะทางปัญญาและทักษะทางจิตวิญญาณซึ่งเป็นเรื่องของคุณธรรมและจริยธรรม

คำสำคัญ: ปรัชญา, พลาโต, การศึกษา

Abstract

The purpose of this article is to present Plato's philosophy of measurement. In this study, three major issues are considered based on the rationality. First of all, it discusses about the drawbacks of using numbers or scores as a basis for students' educational measurement. In this section, the author explains how the problem arises when measuring students' educational quality based on only numbers under the implications of Plato's philosophy of measurement indicating how the proper measurement is. Secondly, the author presents an issue of Plato's Theory of Human Nature to assure the argument that the effective educational measurement shall be consistent to human nature. The third section presents the ways to measure the education quality indicating that the use of numbers or scores in measurement should be balanced, that is both intellectual and the spiritual skills (moral and ethical aspects) should be measured.

Keywords: Philosophy, Plato, Education

บทนำ

การศึกษาสร้างคนคนสร้างชาติประโยคนี้อาจฟังดูที่คุ้นชินของผู้คนในสังคมมาอย่างยาวนาน นั่นเป็นเพราะเราทุกคนตระหนักดีว่า การศึกษาเป็นหนึ่งในองค์ประกอบที่มีส่วน

สำคัญในการพัฒนามนุษย์ การตระหนักถึงความสำคัญดังที่กล่าวมานี้ มิได้แตกต่างไปจากนักปรัชญานามว่าเพลโต ทั้งนี้เพราะ อุดมรัฐหรือรัฐในอุดมคติของเพลโตจะเกิดขึ้นได้ การศึกษาคือสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะการศึกษาคือรากฐานสำคัญในการพัฒนาคน ตลอดจนทำการจำแนกความสามารถเพื่อให้เกิดความเหมาะสมสอดคล้องกับการทำหน้าที่ในสังคมต่อไป

ในข้างต้นนี้เราอาจกล่าวสรุปได้ว่า ในห้วงความคิดของมนุษย์การศึกษากับการพัฒนาสังคมคือปัจจัยที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน เมื่อการศึกษาถูกให้ความสำคัญผลผลิตหรือ (ผู้เรียน) จึงเป็นสิ่งที่ผู้ใช้ทุกภาคส่วนคาดหวังถึงคุณภาพและประสิทธิผลเมื่อนำมาใช้งาน ผลสัมฤทธิ์อันเกิดจากการเรียนรู้ในกระบวนการที่ถูกเรียกว่า เกณฑ์วัดผลทางการศึกษาของผู้เรียน จึงได้ถูกนำมาใช้และเกิดการตีค่าการวัดผลประเมินผลในรูปแบบของตัวเลข ดังที่เราได้เห็นกันอย่างคุ้นชินในยุคปัจจุบัน บทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ วิจัย เพื่อชี้ให้เห็นประเด็นปัญหา ข้อด้อยของการประเมินผลสมัยปัจจุบันที่ดูเหมือนเราจะใช้ตัวเลขหรือคะแนนเป็นหลักสำคัญในการพิจารณาคุณภาพของผู้เรียน ประเด็นปัญหาประการต่อมาคือตัวเลขจะเป็นเกณฑ์ในการประเมินพัฒนาการทางจิตวิญญาณของมนุษย์ได้อย่างไร ทั้งนี้การให้เหตุผลที่จะสนับสนุนหรือคัดค้านเรื่องดังกล่าว จะใช้วิธีการแจกแจงให้เห็นเหตุผลทางความคิดของเพลโตเป็นฐานในการยืนยันข้ออ้างและหาข้อสรุปดังกล่าว

ผลจากการใช้คะแนนเป็นเกณฑ์วัดผู้เรียน

ช่วงเวลาหลายปีมานี้ระบบการศึกษาในหลายประเทศทั่วโลก เริ่มเข้าสู่กระบวนการที่เรียกว่า การปฏิวัติการศึกษา ปรากฏการณ์ที่เห็นได้จากพลวัตนี้คือการศึกษามันมีข้อบกพร่องบางประการหนึ่งในเหตุผลนั้นเป็นเพราะการให้ความสำคัญโดยเน้นใช้คะแนนเป็นเครื่องตัดสินชี้วัดความสามารถของผู้เรียน โดยหลงลืมไปว่าตัวเลขที่ถูกนำมาตีค่าให้เป็นคะแนนและถูกวัดผลออกมาในรูปของ เกรดเฉลี่ยนั้น มิได้เป็นสิ่งที่ดีที่สุดในการวัดคุณภาพของผู้เรียนได้อย่างแท้จริงอีกต่อไป ส่งผลให้เกิดปัญหาหลายอย่าง เช่น เก่งแต่โกง การทุจริตเชิงนโยบายมีให้เห็นอยู่ในสังคมอย่างดาษดื่น คนเก่งที่มีความสามารถได้ใช้ปัญญาไปในทางมิชอบ

4 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

มุ่งเน้นการแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองและพวกพ้องกล่าวคือใช้ความรู้ความสามารถที่ได้ทำให้มีอำนาจในทางบริหาร เพื่อเสนอโครงการหรือดำเนินโครงการอันเป็นผลให้ตนเองและพวกพ้องได้รับประโยชน์จากการดำเนินโครงการต่างๆ ที่สำคัญคือการกระทำนั้นก่อให้เกิดความเสียหายต่อองค์กรและประเทศชาติ

ปัญหาประการถัดมาซึ่งมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากันคือ การทุจริตเพื่อให้ได้มาซึ่งคะแนนนั้น นับวันจะยังมีการพัฒนารูปแบบวิธีการลอกและอาศัยกลวิธีที่ซับซ้อนมากขึ้น จากปัญหาที่ปรากฏนี้ ชี้ให้เห็นว่าเมื่อมีการลอกข้อสอบเกิดขึ้น ผู้ลอกได้คะแนนสูงที่สำคัญสามารถรอดพ้นการตรวจสอบได้ ซึ่งอาจจะด้วยหลายปัจจัยอะไรก็ได้แล้วแต่ เช่นอาจเป็นเพราะมาตรฐานในการป้องกัน การลอกข้อสอบไม่สามารถใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ท้ายที่สุดแล้วเราจะพบว่าการได้มาซึ่งคะแนนที่สูงนั้นบางครั้งมิได้เกิดจากความสามารถทางปัญญาของผู้เรียนอย่างแท้จริง งานวิจัยเรื่อง The (Honest) Truth about Dishonesty ของศาสตราจารย์ Dan Ariely ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตวิทยาและเศรษฐศาสตร์พฤติกรรม ได้เปิดเผยให้เห็นความจริงที่ว่า แม้แต่นักศึกษาในมหาวิทยาลัยชั้นนำของโลกอย่าง MIT, Yale หรือ Princeton ก็พร้อมโกงข้อสอบหากมีโอกาส (แนวหน้า, 2560) ในสังคมที่มีการแข่งขันสูงเรื่องของการศึกษาตัวเลขที่ถูกตีค่าออกมาเป็นคะแนนจึงเป็นที่ต้องการของผู้เรียน การพยายามให้ได้มาซึ่งคะแนนโดยอาศัยวิธีการทุจริต ได้ชี้ให้เห็นว่าการวัดผลประเมินผลด้วยตัวเลขเพียงอย่างเดียวมีข้อบกพร่องบางประการเกิดขึ้น

นอกจากนี้มิติของปัญหาอีกประการที่ไม่สามารถมองข้ามไปได้คือ เมื่อการศึกษาใช้คะแนนชี้วัด การกวาดวิชาเพื่อตีคำตอบให้ถูกคือสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในสังคม ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้แบบผิวเผิน ผู้เรียนมิได้เข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ให้เข้าใจถึงสาระที่แท้จริงของรายวิชา ความรู้นั้นไม่สามารถนำไปใช้ได้จริงในการทำงานหรือการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น จะเห็นได้ว่าการเรียนรู้เพื่อสอบให้ผ่านตามาตรฐานทำให้เกิดปัญหาเรื่องคุณภาพในด้านความรู้ของผู้เรียน โดยเฉพาะการเรียนแบบผ่านๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งคะแนนในการสอบ ก่อให้เกิดการเรียนรู้แบบตื้นเพื่อสอบเท่านั้น ปัจจุบันนี้เราจะเห็นได้ว่ามีสถาบันกวาดวิชาเกิดขึ้นอย่างมากมายในสังคม เมื่อฤดูกาลสอบเข้ามหาวิทยาลัยมาถึง สถานที่เหล่านี้จะสะพรั่งไปด้วยมูลค่าของเม็ดเงินจำนวน

มหาศาล สถาบันเหล่านี้ทำหน้าที่เก็บเกี่ยวเงินทองจากผู้ปกครอง โดยนัยนี้คะแนนจึงไม่ได้ชี้ให้เห็นว่าผู้เรียนมีคุณภาพด้านความรู้อย่างแท้จริง

ปัญหาจากการประเมินผลการเรียนรู้โดยใช้ตัวเลขเป็นเกณฑ์ ชี้ให้เห็นว่ามีปัญหาบางอย่างเกิดขึ้นจริง การศึกษาที่วัดผู้เรียนโดยเน้นคะแนนการสอบเป็นที่ตั้งยังไม่ใช้ระบบที่ดี หากต้องการผลิตคนให้เป็นคนดี จริงอยู่ที่ว่าการวัดผลโดยใช้ตัวเลขการศึกษานั้นอาจจะทำให้คนมีความฉลาดทางปัญญา กล่าวคือเป็นคนเก่งได้ แต่ท้ายที่สุดแล้วเราจะพบว่าการมีคนเก่งแต่ขาดคุณธรรมขึ้นมาเป็นผู้ปกครอง ได้ก่อให้เกิดปัญหาตามมาอย่างมากมายในสังคม จากข้อสรุปนี้ทำให้เห็นว่าข้อยืนยันบางอย่างซึ่งเพลโตได้เสนอไว้นั้นมีความสมเหตุสมผล เพลโตได้ยืนยันว่าสังคมที่ดีจะเกิดขึ้นได้ ผู้นำและคนในรัฐจะต้องได้รับการศึกษา และการศึกษาที่ดีนั้นต้องสามารถพัฒนามนุษย์ทั้งทางร่างกาย(ปัญญา)และจิตวิญญาณซึ่งสะท้อนออกมาเป็นตัวพฤติกรรมได้ เพลโตได้ชี้ให้เห็นว่าการปกครองด้วยระบบประชาธิปไตยที่ประชาชนปกครองตนเองด้วยเสียงข้างมากนั้น หากคนมีปัญหาแต่หลงผิดก็จะได้สิ่งเลวร้ายตามมา ดังนั้นรัฐในอุดมคติหรืออุดมรัฐของเพลโตต้องปกครองด้วยราชาปราชญ์ (Philosopher King) ความจริงใจความหมายของราชาปราชญ์ของเพลโตนั้นลึกลับ เพราะไม่ใช่เพียงผู้ที่ได้รับเลือกหรือถูกสถาปนา แต่เป็นผู้ที่มีปัญญาในความหมายนี้คือมีคุณธรรม โดยใช้การศึกษาเป็นหนึ่งในกระบวนการสรรหา ข้อสรุปที่เพลโตได้พยายามยืนยันว่า การศึกษาที่ดีคือการศึกษาคือการศึกษาคือการที่ต้องพัฒนามนุษย์ทั้งสองส่วนนั้น เป็นทัศนะที่สอดคล้องกับโซเครตีส (Socrates) ทั้งนี้เพราะโซเครตีสนับได้ว่าเป็นนักปราชญ์คนแรกๆ ที่เห็นว่าควรจะมีคนดีมาปกครอง จึงจะเกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน จึงเป็นที่มาของการปกครองแบบราชาปราชญ์หรือผู้ทรงธรรม โดยกำหนดว่าคนดีจะต้องมีคุณธรรมห้าประการคือปัญญา (ความรู้เกี่ยวกับความดี) กล้าหาญ (ในการทำความดีได้ทุกสถานการณ์) การควบคุมตนเอง (ไม่เป็นทาสอารมณ์) ความยุติธรรม (เคารพสิทธิของผู้อื่น) และการปฏิบัติหน้าที่ทางศาสนา (ทำความดีและยกย่องในสิ่งที่ควรยกย่อง) จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า ท้ายที่สุดแล้วทุกสังคมต้องการต้องดีควบคู่กัน การวัดผลประเมินผลที่ถูกต้องจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องสามารถวัดความสามารถทั้งสองด้านนี้ได้อย่างเสมอภาคกัน

จากปรากฏการณ์ทางสังคมที่เข้าใจคาดเคลื่อนและได้ตั้งชุดความคิดขึ้นมาว่าเด็กเรียนเก่งเท่ากับเด็กดี ทำให้ได้ข้อสรุปว่าในความเป็นจริงแล้วเป็นการใช้ตรรกะทางความคิดที่

ผิดพลาดทั้งนี้เพราะการใช้ตัวเลขประเมินผู้เรียนเพียงอย่างเดียว โดยที่ตัวเลขหรือคะแนนนั้นไม่สามารถทำให้เกิดความเสมอภาคในการวัดระดับความสามารถทางปัญญาและจิตวิญญาณของผู้เรียนได้ การศึกษานั้นจึงล้มเหลวเพราะไม่สามารถพัฒนามนุษย์ได้อย่างแท้จริง การเริ่มต้นเข้าใจธรรมชาติของความเป็นมนุษย์จึงเป็นจุดที่มีความสำคัญยิ่งของการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางการศึกษาให้ดำเนินไปในหนทางที่ถูกต้องและสามารถพัฒนาสังคมได้อย่างแท้จริง

เมื่อเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์คือจุดเริ่มต้นของการศึกษาที่แท้

การวัดผลผู้เรียนโดยใช้ตัวเลขเป็นที่ตั้งจนเกิดความความล้มเหลวดังที่ผ่านมานั้นเป็นเพราะเราเข้าใจว่าคะแนนหรือตัวเลขเหล่านั้น สามารถชี้วัดความสามารถของคนได้ โดยเหมารวมไปว่าความสามารถทางปัญญานั้นเป็นหนึ่งเดียวกับความสามารถทางจิตวิญญาณ การเริ่มทำความเข้าใจต่อปัญหานี้อย่างถูกต้องคือการเข้าใจและให้ความสำคัญถึงปัญหาเรื่องธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ โดยใส่ใจว่ามนุษย์ที่เป็นผู้เรียนนั้นมีส่วนประกอบทั้งที่เป็นร่างกายและจิตวิญญาณ ในส่วนที่เป็นร่างกายนั้นคือความสามารถทางปัญญา ส่วนจิตวิญญาณนั้นคือความสามารถในการควบคุมให้ตระหนักรู้ถึงสิ่งที่ควรกระทำและสิ่งที่ควรละเว้น ในส่วนที่เรียกว่าการพัฒนาทางจิตวิญญาณนี้เองที่แสดงออกมาในรูปของอุปนิสัยซึ่งส่งผลให้เป็นคนที่รู้จักเสียสละ กล้าหาญ สามัคคี ก้าวร้าว หรือคดโกง เพเลโตได้ชี้ให้เห็นว่าการเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์คือจุดเริ่มต้นของการศึกษาที่แท้จริง เพเลโตเชื่อว่าธรรมชาติของมนุษย์มีจิตวิญญาณตัวจิตวิญญาณนี้เองจะเป็นผู้ทำหน้าที่ควบคุมการกระทำและความประพฤติให้ออกมาดีงามถูกต้องดังที่ปรากฏใน The Republic ว่า การศึกษาเปรียบได้กับเครื่องมือหรืออุปกรณ์อันสำคัญยิ่ง (Plato, The Republic : 518 b - 518 c) ซึ่งสามารถถอดถอนพฤติกรรมต่างๆ เช่น ความโลภ ความสุขสำราญ ความหุนหัน การศึกษาเป็นปัจจัยที่จะสลัดความประพฤติเหล่านี้ทิ้งเสีย (Plato, The Republic : 519 b) ถ้าเพเลโตกล่าวอย่างนี้ก็หมายความว่า การจัดการศึกษาควรสอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ ที่มีใช้พัฒนาเพียงความสามารถทางปัญญาแต่ต้องสามารถละลายพฤติกรรมด้านลบที่ออกมาจากจิตวิญญาณฝ่ายต่ำของมนุษย์ลงได้ด้วย จากฐานคิดของเพเลโตในเรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่าที่ระบบการศึกษาในปัจจุบันล้มเหลว ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการเข้าใจว่าธรรมชาติของมนุษย์จะดีได้นั้นต้องพัฒนาความสามารถทางปัญญาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของร่างกาย

เท่านั้น เกณฑ์การให้คะแนนและวิธีการประเมินที่อิงอาศัยตัวเลขเพียงอย่างเดียวจึงไม่ตอบโจทย์ธรรมชาติของมนุษย์ที่มีทั้งกายและจิตวิญญาณของผู้เรียน

ข้อเสนอแนะการประเมิน

ในประเด็นนี้ต้องการนำเสนอปัญหาเพื่อพิจารณาต่อคำถามที่ว่า ตัวเลขหรือคะแนนจะเป็นเกณฑ์ในการประเมินพัฒนาการทางจิตวิญญาณของมนุษย์ได้อย่างไร และหากตัวเลขสามารถใช้วัดความสามารถทางจิตวิญญาณของผู้เรียนได้จริง เราสามารถใช้วิธีการรูปแบบดังต่อไปนี้

- (ก) เกณฑ์การประเมินพัฒนาการทางจิตวิญญาณของมนุษย์ สิ่งที่ต้องทำความเข้าใจร่วมกันประการที่หนึ่งก่อนการวิพากษ์ในหัวนี้คือ คำว่าพัฒนาการทางจิตวิญญาณในที่นี้คือความสามารถในการควบคุมพฤติกรรมในด้านไม่ดี อันเกิดจากการประพฤติชั่วทางกายวาจาของผู้เรียนได้ เช่น ไม่โกหก ไม่ลักขโมย ไม่เห็นแก่ตัว ไม่คดโกง เป็นต้น ที่กล่าวมานี้อาจเรียกได้ว่ามีการพัฒนาทางจิตวิญญาณในระดับที่ผู้เรียนนั้นสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่น ไม่เป็นภาระ หรือก่อให้เกิดปัญหาความเดือดร้อนในสังคม ดังนั้น ตัวเลขหรือคะแนนจะเป็นเกณฑ์ในการประเมินพัฒนาการทางจิตวิญญาณของมนุษย์ได้อย่างไร คือการถกเถียงเพื่อให้เห็นข้อเสนอต่อคำตอบในประเด็นดังกล่าว
- (ข) ข้อโต้แย้งประการหนึ่งที่จะสามารถเกิดขึ้นได้คือ ความสามารถทางจิตวิญญาณนั้นเป็นสิ่งที่เปี่ยมนามธรรม ฉะนั้นอะไรที่เป็นนามธรรมย่อมไม่สามารถวัดค่าเป็นตัวเลขได้ ที่กล่าวมานี้คือหนึ่งในเหตุผลที่อาจได้รับการอธิบายจากผู้ที่ยืนยันว่า การวัดผลการศึกษาโดยใช้ตัวเลขประเมินผลทางวิชาการคือสิ่งที่ดีที่สุดแล้ว สำหรับการวัดคุณภาพของผู้เรียน จากข้อสรุปนี้หากเราลองประเมินเหตุผลดู จะพบว่ามี ความขัดแย้งเกิดขึ้น กล่าวคือ แม้ว่าความดีความชั่วจะเป็นสิ่งที่จับต้องสัมผัสไม่ได้เป็นนามธรรม แต่ทั้งนี้เราไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า ผลอันเกิดจากการลงมือกระทำให้เกิดความดีความชั่วซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกเรียกว่านามธรรมนั้น สามารถแสดงผลออกมาเป็นรูปธรรม และสิ่งเหล่านี้สามารถใช้เกณฑ์ทางประสาทสัมผัสประเมินได้ เช่น ความซื่อสัตย์เป็นความดี ความซื่อสัตย์เป็นนามธรรม ความดีก็เป็นนามธรรม ทั้งสองอย่างล้วนเกิดจากอำนาจของจิตวิญญาณฝ่ายนามธรรมในตัวผู้เรียนแล้ว สะท้อนออกมาเป็นพฤติกรรม คือการกระทำที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อบุคคลอื่น

สังคม ตลอดจนประเทศชาติ จากประเด็นนี้จะชี้ให้เห็นทันทีว่า ข้ออ้างที่กล่าวว่า เกณฑ์ในการประเมินพัฒนาการทางจิตวิญญาณของมนุษย์ไม่สามารถประเมินได้ เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นนามธรรมนั้นจะไม่สมเหตุผลสมผล หากนำมาใช้ในกรณี ที่สิ่งนั้นเป็นนามธรรมแต่สามารถแสดงให้เห็นเป็นผลลัพธ์ในเชิงรูปธรรมได้ ข้อโต้แย้งที่ได้กล่าวมาข้างต้นเป็นไปเพื่อยืนยันว่า ทำยที่สุดแล้วเราย่อมสามารถวัดพัฒนาการทางจิตวิญญาณของมนุษย์ได้ เพราะตัวจิตวิญญาณนี้สามารถแสดงผล มาเป็นพฤติกรรมเชิงรูปธรรม และตัวจิตวิญญาณนี้เองที่จะคอยควบคุมให้ผู้เรียน นำความรู้ทางปัญญาไปใช้ในทิศทางที่ถูกต้อง ดังนั้น การเริ่มต้นปรับกระบวนการทัศน์ ทางความคิดใหม่ โดยการเชื่อมั่นบนฐานของเหตุผลว่า เกณฑ์ในการประเมินพัฒนาการทางจิตวิญญาณของผู้เรียนเป็นสิ่งที่สามารถประเมินได้จริง น่าจะเป็น จุดเริ่มต้นที่ดีสำหรับการพัฒนาผู้เรียนอย่างสมดุล ประเด็นที่กล่าวมานี้คือการ ชี้ให้เห็นว่า การวัดผลผู้เรียนโดยให้ค่าน้ำหนักทางจิตวิญญาณเท่ากับ ความสามารถทางปัญญาน่าจะเป็นสิ่งที่ควรทำให้เกิดขึ้น

- (ค) ประจักษ์ว่าด้วยเกณฑ์การวัดผลการศึกษาของเพลโต การพิจารณาในประเด็นต่อมา คือการพิจารณาหาหลักฐานว่า การวัดผลทางจิตวิญญาณให้มีความสำคัญเท่ากับ ความสามารถทางสติปัญญานั้นมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน เพลโตคือหนึ่งในนักปรัชญาที่เชื่อมั่นเสมอมาว่า การศึกษาต้องทำหน้าที่ขัดเกลาผู้เรียน กล่าวคือ ผู้เรียนต้องสามารถควบคุม จิตวิญญาณฝ่ายต่ำไว้ได้ (วิญญาณฝ่ายต่ำ เรียกว่า วิญญาณแห่งความต้องการ (Appetitive Soul) ลักษณะของวิญญาณแห่ง ความต้องการนี้ คือ วิญญาณที่จะชักนำมนุษย์ให้มีความต้องการทางด้านร่างกายที่เป็นแรงขับซึ่งเกิดขึ้นตามธรรมชาติ) เพลโตกล่าวถึงการศึกษาไว้ว่า “การศึกษา เปรียบได้กับเครื่องมือหรืออุปกรณ์อันสำคัญยิ่ง ซึ่งสามารถถอดถอนพฤติกรรม ต่างๆ เช่น ความโลภ ความสุขสำราญ ความหุนหรา การศึกษาเป็นปัจจัยที่จะสลัด ความประพฤติเหล่านี้ทิ้งเสีย” ถ้า เพลโตกล่าวอย่างนี้ก็หมายความว่า ความหมายของการศึกษาในทัศนะของเพลโต การศึกษาที่ดี คือ การศึกษาที่ทำให้ มนุษย์มีพฤติกรรมในทางที่ถูกต้องและเอื้อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนสังคม ข้อ ยืนยันนี้ชี้ให้เห็นว่า เพลโตเชื่อว่าการพัฒนาทางจิตวิญญาณของผู้เรียนมี ความสำคัญเท่ากับความสามารถหรือทักษะทางปัญญา เมื่อเพลโตชี้ให้เห็นว่าการ พัฒนาทางจิตวิญญาณสำคัญพอๆ กับปัญญา กระบวนการซึ่งเอื้อให้เกิดการพัฒนา ดังกล่าวเพลโตได้เสนอวิชาที่สามารถนำมาใช้ได้คือ ดนตรีฯ เป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ บ่อยครั้งในงานนิพนธ์ชิ้นสำคัญเรื่อง The Republic ของ เพลโต วิชาดนตรีเป็น

หนึ่งในตัวอย่างของวิชาที่เพลโตเห็นว่ามีสำคัญกับการพัฒนาจิตวิญญาณของผู้เรียน เพลโตกล่าวถึงอิทธิพลของการศึกษาวิชาดนตรี ซึ่งมีผลต่อการหล่อหลอมจิตวิญญาณของผู้เรียนไว้ใน The Republic ความว่า “โสเครตีส ตั้งคำถามให้โกลคอนครุ่นคิดว่า โกลคอนเคยสังเกตไหม บุคคลที่เล่าเรียนแต่วิชากายบริหารมากเกินไปจะส่งผลเสียเช่นไร คำตอบคือ นิสัยจะเต็มไปด้วยความหยาบกระด้างแต่ในทางตรงข้าม หากได้รับการศึกษาทางด้านดนตรี ย่อมส่งเสริมให้ผู้นั้นเต็มไปด้วยความอ่อนโยน” เพลโตยืนยันว่า การศึกษาเพื่อพัฒนาจิตวิญญาณของผู้เรียนมีความสำคัญ โดยได้เสนอวิชาที่สอดรับซึ่งช่วยให้พฤติกรรมของมนุษย์มีความอ่อนโยนดังเช่นวิชาดนตรี สิ่งที่จะต้องพิจารณากันต่อไปคือ เพลโตใช้อะไรเป็นเกณฑ์ในการวัดผลการศึกษา คำตอบต่อปัญหานี้คือ เพลโตใช้ผลลัพธ์เป็นเกณฑ์ในการประเมิน ผู้ที่ผ่านการประเมินทางจิตวิญญาณนั้นจะต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้คือ มีปัญญา มีความกล้าหาญ รู้จักประมาณ และมีความยุติธรรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถประเมินให้เห็นได้โดยผ่านพฤติกรรมที่ผู้เรียนแสดงออกมา

- (ง) รูปแบบเกณฑ์การประเมินพัฒนาการทางจิตวิญญาณ จากสมมติฐานของเพลโตดังกล่าว ชี้ให้เห็นถึงข้อสรุปที่สำคัญบางประการว่า เราสามารถประเมินพฤติกรรมการเรียนรู้ ตลอดจนพัฒนาการทางจิตวิญญาณของผู้เรียนได้ โดยอาศัยเกณฑ์การประเมินเชิงพฤติกรรม เกณฑ์การประเมินเชิงพฤติกรรมจะเกิดขึ้นได้ ผู้สอนต้องทำการออกแบบและเปิดกว้างแนวทางการประเมินที่ช่วยให้ผู้เรียนได้แสดงออกในเชิงพฤติกรรมดังกล่าว ในการนี้พัฒนาการทางจิตวิญญาณที่พึงประสงค์ของผู้เรียนซึ่งเหมาะสมและเป็นที่ต้องการของสังคมคือ ผู้เรียนสามารถควบคุมตนเอง มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ มีความกตัญญู มีระเบียบวินัย เคารพนับถือผู้อื่น มีความรับผิดชอบต่อตนเอง สังคมและมนุษยชาติ ฯลฯ การประเมินพัฒนาการทางจิตวิญญาณเหล่านี้ ไม่สามารถทำได้จากการทำบททดสอบเชิงอัตนัยหรือปรนัย แต่จะต้องทำโดยผ่านกระบวนการทดสอบเชิงพฤติกรรมซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้เรียนซึ่งเป็นผู้ที่ถูกวัดได้แสดงพฤติกรรมตอบสนองออกมาเพื่อทำการวัดหรือประเมิน โดยอาศัยข้อคำถามเงื่อนไข การสร้างสถานการณ์ผ่านการออกแบบลงมือทำโครงการซึ่งสามารถประเมินพฤติกรรมให้ครอบคลุมตามคุณลักษณะที่ต้องการวัดผลประเมินผล

จากข้ออ้างที่กล่าวมานี้อย่างน้อยที่สุดก็ได้ชี้ให้เห็นว่า เราสามารถประเมินพัฒนาการทางจิตวิญญาณของผู้เรียนได้ โดยอาศัยแนวทางการประเมินซึ่งแสดงให้เห็นพัฒนาการทางจิตวิญญาณผ่านพฤติกรรม โดยนัยนี้ การใช้ตัวเลขหรือคะแนนเป็นเกณฑ์ในการประเมิน

10 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

ความสามารถของผู้เรียนจะเกิดความสมดุลมากขึ้น กล่าวคือไม่เอนเอียงไปที่การเน้นการพัฒนาทางปัญญามากจนเกินไป

บทสรุป

จากการศึกษาแนวคิดเรื่อง ปรัชญาว่าด้วยเกณฑ์การวัดผลทางการศึกษาของเพลโตทำให้เห็นว่าในเรื่องของการวัดผลประเมินผลทางการศึกษานั้นเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเพราะเป็นการชี้วัดถึงความสามารถและความเหมาะสมของผู้สำเร็จการศึกษาที่จะเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งที่สำคัญๆ ในสังคมต่อไป ดังนั้นหากเกณฑ์การวัดผลถูกนำมาใช้หรือให้ค่าทางความจริงบางอย่างที่ผิดไป กล่าวคือไม่สอดคล้องกับธรรมชาติของมนุษย์ ไม่สามารถวัดได้อย่างเที่ยงธรรมและตรงกับสิ่งที่ต้องการจะวัดผลประเมินผล เป็นที่แน่นอนว่าผลการประเมินย่อมคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงไปด้วย ข้ออ้างจากกรณีดังที่กล่าวมานี้เห็นได้ชัดเจนที่สุดในยุคปัจจุบัน ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าสังคมทุกวันนี้เต็มไปด้วยคนที่สำเร็จการศึกษาระดับสูงอย่างมากมายในหลากหลายสถาบันการศึกษาชั้นนำ แต่ทั้งนี้เราก็กังไม่สามารถจัดปัญหาบางประการออกไปจากสังคมได้ เช่น ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน ปัญหาการโกงเชิงนโยบาย ฯลฯ ข้อบกพร่องบางประการที่กำลังเกิดขึ้นในสังคม ส่วนหนึ่งนั้นสะท้อนให้เห็นว่าการประเมินโดยยึดตัวเลขเพื่อวัดทักษะทางปัญญาเพียงอย่างเดียว ระบบการประเมินผลทางการศึกษาแบบนี้ยังมีวิธีการที่ถูกต้องเนื่องจากสังคมจะพัฒนาก้าวหน้าไปได้ต้องอาศัยทั้งคนเก่งและคนดี

จากข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ในขณะนี้ ได้ชี้ให้เห็นว่าสังคมยังไม่สามารถพัฒนาได้ ส่วนหนึ่งนั้นอาจเป็นเพราะคุณภาพของคนกับเกณฑ์การประเมินในระบบการศึกษาไม่สอดคล้องกัน และเป็นไปได้มากกว่าเกณฑ์การประเมินที่ถูกให้ค่าออกมาเป็นตัวเลขนั้นได้ถูกใช้วัดผู้เรียนที่เป็นมนุษย์อย่างไม่ถูกต้อง กล่าวคือไม่สมดุลกับความเป็นจริงตามธรรมชาติของมนุษย์ เพลโตได้ยืนยันให้เห็นว่า ธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ประกอบด้วยสิ่งที่สำคัญสองประการคือ ร่างกายและจิตวิญญาณ ส่วนที่เรียกว่าจิตวิญญาณนี้เองที่มีความสำคัญ การศึกษาที่ดีต้องสามารถพัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ให้สามารถควบคุมจิตวิญญาณในระดับที่อยู่ล่างสุดเอาไว้ได้ หากการศึกษาไม่สามารถพัฒนาดังที่กล่าวมานี้ได้จึงยังไม่ใช่วิธีการศึกษาที่แท้ การที่เพลโตเสนอว่ามนุษย์มีร่างกายและจิตวิญญาณ ชี้ให้เห็นว่าวิธีการวัดผลผู้เรียนที่เป็นมนุษย์จึงต้องวัดความเป็นมนุษย์ทั้งสองด้านนี้อย่างสมดุล สาเหตุที่ต้องประเมินทั้งสองด้านนี้เป็นเพราะความสามารถทาง

ร่างกายเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ทางปัญญา ในขณะที่เดียวกันความสามารถทางจิตวิญญาณก็คือการวัดคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียนก็เป็นสิ่งสำคัญไม่แพ้กัน เพลโตเชื่อว่าเป็นเรื่องที่อันตรายอย่างยิ่งหากผู้ปกครองมีปัญหาแต่ขาดซึ่งคุณธรรม

เมื่อคุณธรรมและจริยธรรมคือสิ่งที่สำคัญ เพราะเป็นเสมือนเข็มทิศที่ช่วยให้ผู้เรียนใช้ปัญญาหรือความรู้ไปในทางที่ถูกต้อง การวัดผลเพื่อประเมินคุณภาพของผู้เรียนจึงควรมีทั้งสองประการคือ ปัญญาและคุณธรรมไม่สามารถที่จะขาดซึ่งสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปได้ เกณฑ์การวัดผลด้านคุณธรรมจริยธรรมจะสัมฤทธิ์ผลได้คงต้องอาศัยองค์ประกอบใหญ่ๆ สองส่วนคือ วิธีการพัฒนาและวิธีการประเมิน

เพลโตเชื่อว่าวิธีการพัฒนามนุษย์ให้เกิดความอ่อนโยนอาจจะทำได้โดยการให้ผู้เรียนศึกษาวิชาดนตรี วิธีการประเมินคือการตั้งเป้าหมายเชิงพฤติกรรม ซึ่งเพลโตได้เสนอว่าผู้เรียนควรมีคุณธรรมสี่ประการ ทำดีที่สุดแล้วเราจะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องเกณฑ์การวัดผลทางการศึกษาของเพลโตได้ชี้ให้เห็นว่าถ้ามีทั้งวิธีการพัฒนาและวิธีการประเมินคนที่สอดคล้องกับผู้เรียนในฐานะที่เป็นมนุษย์ ทำดีที่สุดเกณฑ์ที่เป็นหลักการร่วมนี้ จะช่วยให้การศึกษานั้นประเมินผู้เรียนได้อย่างถูกต้องตรงตามความเป็นจริง

เอกสารอ้างอิง

เพลโต.(2523). *The Republic (อุดมรัฐ)*. แปลโดย ปรีชา ช้างขวัญยืน. กรุงเทพมหานคร:

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุมน อมรวิวัฒน์. (2529). *การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

ทศนา แคมมณี. (2548). *ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มี*

ประสิทธิภาพ. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

แนวหน้า. (2560). “การโกงข้อสอบ: เมื่อค่านิยมสำคัญกว่าความถูกต้อง”. 1 พฤศจิกายน.

ผญา : การตีความตามทฤษฎีภาษาคนภาษาธรรม
Phaya : The Interpretation in Human Language and Dhamma
Language Theory

พระมหาไสว สนมโน Phramaha Sawai santamano*

พระมหาอดิเดช สติวโร Phramaha Adadat sativaro**

*นักวิชาการอิสระ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Independent Scholar, Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya
University

**อาจารย์คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Department of Buddhism, Faculty of Buddhism, MahachulalongKornrajavidyalaya
University

บทคัดย่อ

บทความนี้ เป็นการค้นคว้า ผญา ผู้เขียนพบและมีการรวบรวมไว้ในปัจจุบันเพื่อนำมาตีความตาม ทฤษฎี ภาษาคน ภาษาธรรม เพื่อให้ทราบแนวทางอันควรประพฤติของชาวอีสานที่เป็นผลผลิตอันเนื่องมาจากถ้อยคำที่ทำให้เกิด “ปัญญา” ผญาสามารถแบ่งออกได้ 4 ประเภทหลัก ๆ คือ 1. ผญาภาษิต 2. ผญาเกี่ยวหรือผญาเครือ 3. ผญาอวยพร 4. ผญาปริศนา

จากการตีความ ผญา ตามทฤษฎี ภาษาคน ภาษาธรรมนั้น ผู้เขียนพบว่าการสื่อสารของบรรพบุรุษชาวอีสานที่พยายามสอนลูกหลานของตนเองโดยสอนผ่านภาษา ที่เรียกว่า ภาษาคนนั้น ผู้เขียนได้เห็นถึงความชาญฉลาดของชาวอีสานเพราะกล่าวเป็นปริศนาธรรมผ่านภาษาพื้นถิ่นคือภาษาอีสาน ที่เรียกว่าภาษาคน นั้นทำให้เกิดการจดจำเป็นเบื้องต้น เมื่อมีการศึกษาและการตีความก็ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงหลักธรรมที่แฝงอยู่ในบทผญาที่บ้านทักไว้

เป็นภาษาคนแต่การทำความเข้าใจถึงเนื้อแท้ของคำสอนนั้นต้องใช้ภาษาธรรมในการทำความเข้าใจนั่นเอง

คำสำคัญ : ปัญญา , การตีความ , ภาษาคน ภาษาธรรม

Abstract

This article is the study on Phaya that was recently found and collected by the Author for the interpretation in Human Language and Dhamma Language Theory in order to perceive the appropriate conduct for E-sarn people that is the outcome of statements leading to “wisdom”. Phaya could be divided into 4 main types including: 1) Phaya Pasit (proverbial Phaya); 2) Phaya Kiew or Phaya Krea (courting Phaya); 3) Phaya Auiporn (bless Phaya); 4) Phaya Pritsana (puzzle Phaya).

From the interpretation of Phaya in Human Language and Dhamma Language Theory, the author found that the communication of E-sarn ancestors had tried to teach their offspring through human language and the author also found the intelligence of E-sarn people because they provided some Dhamma puzzles through their local language, i.e., E-sarn language or human language, leading to basic memorization. Subsequently, when those puzzles were studied and interpreted, they led to deep understanding on the Dhamma principles hidden in Phaya recorded as human language. However, to understand on the true meaning of such teaching, it was necessary to use Dhamma language.

Key words: Phaya, Interpretation, human language Dhamma Language.

บทนำ

วัฒนธรรมในแต่ละภูมิภาคล้วนมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในดินของภาคอีสาน อันเป็นดินแดนที่มีบริเวณกว้างใหญ่ มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านอยู่หลายประเทศ เช่น ลาว กัมพูชา พม่า ฯ การเคลื่อนไหลของวัฒนธรรมทางด้านภาษา ประเพณี วัฒนธรรมการเล่นต่าง ๆ จึงได้รับอิทธิพลจากเพื่อนบ้านมาด้วย นอกจากนี้วิถีชีวิตของชาวอีสานส่วนใหญ่ผูกพันเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมพื้นเมืองหรือวรรณคดี ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนสภาพชีวิตของชาวอีสานโดยตรง ทั้งการแสดงออก การขับร้อง ท่วงทำนอง การใช้ถ้อยคำที่เรียบง่ายและไม่ได้ติดอยู่กับกฎเกณฑ์ที่มีความเป็นอิสระทางด้านภาษาและลีลา ที่สามารถถ่ายทอด สืบต่อกันโดยการจดจำด้วยวาจา ร้อยเรียงกันผ่านการฟังมากกว่าการอ่าน

ภาษาอีสานเป็นภาษาพื้นถิ่นและมีการพัฒนาคลี่คลายขยายตัวมาโดยลำดับตามความเปลี่ยนแปลงทางการศึกษา เมื่อมีคำและความหมายของคำมากขึ้นคนมักจะพูดหรือนำคำมาเชื่อมติดต่อกันให้มีความสละสลวยไพเราะมากขึ้นตามลักษณะของคนไทยที่เป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน ซึ่งคนอีสานก็เป็นเช่นนั้นเพียงแต่คำคล้องจองของชาวอีสานนั้นไม่ได้เรียกว่า กาพย์ กลอน ฉันท์ แต่เรียกว่า “ผญา” คำที่คนโบราณอีสานนำมาเชื่อมต่อเป็นผญานั้นก็เช่นเดียวกันกับนักฉันทลักษณ์ไทยนำคำมาแต่งเป็นคำประพันธ์ชนิดต่าง ๆ นั้นเองซึ่งได้ทั้งสาระและความไพเราะ (สำลี รักสุทธี, 2548)

ในบรรดา กาพย์ กลอนทั้งหลายที่กล่าวมานั้น มีการกล่าวคำคล้องจองเป็นคำสอนให้ลูกหลานชาวอีสานได้คิดพิจารณาผ่านบทที่เป็นคำคล้องจองผ่านภาษาที่เป็นพื้นถิ่นอีสาน โดยสอดแทรกคำสอนของศาสนาเข้าไปด้วยโดยเรียกว่า “ผญา” ผญานั้นเกิดจากคำสั่งสอนและศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี การเกี่ยวพาราสีของหนุ่มสาว จากการเล่นของเด็ก จากสภาพแวดล้อมหรือเหตุการณ์อื่น ๆ ในวิถีชีวิต ซึ่งอาจจะนำเอาแรงบันดาลใจหรือความรู้สึกภายในที่อยากจะบอกต่อกันและกัน และกล่าวออกมาด้วยคำคมเชิงโวหารภาพพจน์ต่าง ๆ แล้วเกิดการโต้ตอบถ้อยคำแก่กันและกัน ในบทความนี้ผู้ศึกษาสนใจ ผญาที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับคำสอนของพระพุทธศาสนาที่เป็นปริศนาธรรมคำสอนโดยผ่านการถ่ายทอดเนื้อความของธรรมะผ่านเนื้อความที่เป็นผญาที่มีเนื้อหาหลักซึ่งที่เกี่ยวกับการเข้าใจของคนทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ไม่

เข้าใจภาษาอีสาน นอกจากจะไม่เข้าใจภาษาแล้ว ก็ว่ายากมากยิ่งขึ้นเมื่อได้อ่านบท ผญา การเข้าใจความหมายของบทกลอนที่กล่าวผ่านความหมายของเนื้อความนั้นต้องผ่านการตีความเพื่อให้เข้าใจถึงความหมายที่ฝังอยู่ภายในเนื้อความอย่างแท้จริงด้วยเหตุนี้ จึงใช้ภาษาคน ภาษาธรรม มาตีความข้อความที่มีเนื้อหาของหลักธรรมแฝงอยู่ในผญาให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าต่อไป

ความหมายของผญา

คำว่า “ผญา” เป็นคำในภาษาของถิ่นอีสาน ซึ่งมีการเรียกขานต่างกัน เนื่องจากการออกเสียงพยางค์ที่สองเป็นเสียงขึ้นจมูก ซึ่งไม่มีในภาษาไทยภาคกลาง ดังนั้นบางครั้งจึงพบว่าการเขียนเป็น “ผะผญา” บางครั้งก็พบคำเขียนว่า “ผะหย้า” ซึ่งล้วนออกเสียงเหมือนกันแต่รูปของคำต่างกันทั้งนี้ ส่วนนักวิชาการได้ให้ความเห็นว่าที่ถูกต้องจะเป็น ผญา เพราะพบในใบลานหลายต่อหลายตำแหน่งที่มาของคำนี้จะกลายเป็นเสียงมาจาก ปัญญา หรือ ปรัชญา แต่ภาษาอีสานไม่มีเสียงควบ “ปร” คนอีสานจึงออกเสียง “ปร” เป็นเสียง “ผ” ดังคำที่ว่า เปรด เป็น ผัด โปรตเป็น โผด หมากปราง เป็นหมากผาง ด้วยเหตุนี้คำว่า “ปรัชญา” จึงออกเสียงเป็น ผัญญา และกร่อนเป็น ผญา (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2521)

คำว่า “ผญา” ดังกล่าวนั้น มีนักวิชาการวรรณกรรมอีสานหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังเช่น

ธวัช ปุณโณทก กล่าวว่า คำผญา คือสำนวนภาษิตที่ชาวอีสานนิยมพูดจากันส่วนใหญ่นุ่มสวาถเกี่ยวพาราสีกัน มักใช้คำพูดที่มีความหมายโดยนัย เพราะเห็นว่าเป็นคำพูดที่มีความหมายดีคารมคมคาย และยังมีความหมายหลายแง่มุม (ธวัช ปุณโณทก, 2522)

วิสุทธิ์ บุษยกุล กล่าวว่า ผญาตามความเข้าใจของชาวอีสานนั้นหมายถึง คำคมที่เพิ่มเติมไปด้วยอุปมาอุปไมยต่าง ๆ ผญา จะให้ภาพพจน์ และประพันธ์เป็นบทร้อยกรองสั้น ๆ ซึ่งไม่จำเป็นต้องสัมผัสพยัญชนะ หรือสระ แต่อาศัยเสียงเน้นหนัก หรือการเล่นตัวอักษรมากกว่า ผญา อาจจะเป็นบทประพันธ์ ที่คิดขึ้นมาสด ๆ หรืออาจจะเตรียมท่องมาไว้โดยจดจำมาจากคนอื่น ๆ ผญา อาจจะเป็นคติหรือสุภาษิตหรืออาจจะเป็นสำนวนที่ใช้พูดคุยเกี่ยวกับความรักใคร่เท่านั้นก็ได้ (วิสุทธิ์ บุษยกุล, 2520)

16 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

จากการทบทวนเอกสารทำให้ทราบค่านิยมความหมายของคำว่า “ผญา” ดังที่กล่าวมาแล้ว พอสรุปได้ว่า ผญา เป็นคำสำนวนโวหารที่มีความหมายลึกซึ้ง ด้วยเวลาที่กล่าวคำผญาบางครั้งไม่จำเป็นต้องกล่าวด้วยการร่ายยาว กล่าวเพียงบทสั้น ๆ แต่กินเนื้อหาหรือแปลความหมายได้ลึกซึ้งหมายความว่าไม่ได้กล่าวตรง ๆ ให้เข้าใจในขณะนั้นเพียงแต่กล่าวด้วยสำนวนที่เปรียบเปรย ทำให้ผู้ฟังนั้นต้องพิจารณาด้วยการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งแต่ก็ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นคำที่กล่าวเปรียบเปรยเสมอไปในบางครั้งก็กล่าวให้เข้าใจตรง ๆ ในเนื้อหา นั้นก็มีปรากฏบ้างในบางบท

ในปัจจุบันเนื่องจากสภาพของสังคมเปลี่ยนไปจากวัฒนธรรมมุขปาฐะมาเป็นวัฒนธรรมลายลักษณ์ ดังนั้นการที่จะพูดผญาในลักษณะของมุขปาฐะถึงมีไม่มาก อย่างไรก็ตามได้แสดงให้เห็นถึงความสั่งสมและสืบทอดผญาต่อกันมาในรูปของการบันทึกแบบลายลักษณ์อักษร จึงทำให้คนภาคอื่นนอกเหนือจากภาคอีสานได้มีโอกาสศึกษาแต่ยังไม่เข้าใจความหมายอย่างลึกซึ้งนอกจากนั้นแล้วยังไม่รู้ที่มาของผญาว่ามีความเป็นมาอย่างไรบ้าง ผู้เขียนจะได้นำประวัติความเป็นมาของผญามาอธิบายขยายความให้กับผู้ที่สนใจต่อไป

ความเป็นมาและประเภทของผญา

3.1 ความเป็นมาของผญา

คำ “ผญา” เป็นคำของชาวอีสาน ซึ่งสืบเนื่องมาจาก “ภาษาลาว” ทั้งนี้เพราะคนส่วนมากในภาคอีสานสืบเชื้อสายมาจากลาว อาณาจักร “ล้านช้าง” คนกลุ่มนี้นิยมพูดจากันเพื่อแสดงถึงภูมิปัญญาผู้พูด

สรวง บุญเจิม กล่าวว่าได้ฟังจากคนเฒ่าคนแก่เล่าให้ฟังเกี่ยวกับตำนานผญา มีใจความคล้ายกับ ปรีชา พิณทอง โดยระบุว่ากำเนิดที่พระราชวังหลวงพระบาง สมัยเมื่อหลายร้อยปีที่ผ่านมาแล้ว เล่ากันว่า ท้าวปางคำ นักปราชญ์ใหญ่ชาวเมืองเขมรราช (อำเภอเขมรราชในปัจจุบัน) เป็นนักแต่งโคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน และนิทานวรรณคดีต่าง ๆ ของภาคอีสานท่านได้รับเชิญให้ไปเป็นปราชญ์หลวงประจำพระราชสำนักหลวงพระบาง และได้แต่งหนังสือจารึกในใบลานไว้มากมาย

ในสมัยเดียวกัน ได้มีเชียงน้อย ซึ่งคำว่า “เชียง” เป็นคำเรียกคนที่ลาสิกขาจากการเป็นสามเณรภาคอีสาน โดยเขาผู้นี้ไม่ปรากฏชื่อ เป็นคนมีแวฉลาดตั้งแต่เป็นสามเณรพอลาสิกขาออกมา เลยได้รับเชิญเข้าทำงานในพระราชสำนัก ได้เป็นนักปราชญ์ร่วมแต่งหนังสือกับท้าวปางคำ เล่ากันว่า เชียงน้อยคนนี้ มองอะไรก็ว่าออกมาเป็นกลอนได้เลย เช่นมองเห็นช้างก็ว่า “เจ้าผู้แนวนามช้างสัตว์สูงบ่หอนต่ำ บ่คือเชื้อไก่กุ่มหางสั้นบ่หอนยาว” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา เมื่อท้าวปางคำปราชญ์ใหญ่แต่งคำกลอนในเนื้อหาานิทาน พอไปถึงตอนพ่อสอนลูก ก็ให้เชียงน้อยแต่ง พอไปถึงบ่าวสาวในนิทานเกี่ยวกับ ก็ให้เชียงน้อยแต่ง ดังนั้นเชียงน้อยท่านนี้จึงได้เป็นปราชญ์ร่วมสมัยกับท้าวปางคำ (สวิง บุญเจิม, 2537)

สิริวัฒน์ คำวันสา ได้กล่าวถึงความเป็นมาของผญาภาษิตว่า ผญาภาษิตหรือผญาที่นักปราชญ์โบราณอีสานแต่งขึ้น เพื่อให้เป็นคติสอนใจให้ผู้คนนำไปเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตจะเห็นได้ว่าคนอีสานจากอดีตจนถึงปัจจุบันสามารถดำรงความเป็นหมู่เป็นกลุ่มอยู่ร่วมกัน ฉันทชาพุทธ ได้นำเอาหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาปฏิบัติ หลักการไม่ถือเราถือเขา แต่ถือความเป็นพี่เป็นน้อง มีการช่วยเหลือเอื้ออาทรแบ่งปัน เฉลี่ยเจือจาน มีน้ำใจที่ดงามต่อกัน ส่วนใหญ่จะอาศัยแนวคำสอนผญาภาษิต ซึ่งแทรกปนในวรรณคดีอีสานบ้าง นิทานพื้นบ้านบ้าง เป็นคติคำสอนในการดำเนินชีวิต และผญาภาษิตส่วนมากจะดัดแปลงมาจากหลักธรรมของพระพุทธศาสนา (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2521)

ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงผญา มีประวัติความเป็นมาตามการเล่าขานแบบมุขปาฐะกล่าวผู้เป็นต้นเรื่องของการแต่งภาษิตเพื่อสืบทอดมาในรูปแบบของวัฒนธรรมและได้กลายมาเป็นคำสอนที่พ่อแม่นำมาสอนลูก ปู่ย่ามาสอนหลาน ผู้นำทางพิธีกรรมประเพณีนำมาสอนชาวบ้าน พระสงฆ์ก็นำมาสั่งสอนพุทธศาสนิกชน ผญาภาษิตนี้เมื่ออ่านหรือฟังแล้วต้องนำมาคิดพิจารณาไตร่ตรองตีความ เพราะบางคำสำนวนได้ซ่อนแฝงคำความหมายแฝงคิด ผู้สนใจจำเป็นจะต้องใช้วิจยญาณและวิสัยทัศน์ (Vision) อย่างลึกซึ้งและกว้างไกลในอันที่จะนำเอา ประโยชน์ของผญามาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต ดังที่กล่าวมานี้แนวคิดของนักปราชญ์ผู้ฉลาดในด้านกวีและวรรณกรรม ตลอดจนถึงหลักธรรมของพระพุทธศาสนาจึงเป็นที่มาของผญา

3.2 ประเภทของผลญา

ประเภทของผลญานั้น อาจแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ได้ 4 ประเภท (อดิศร เพียงเกษ, 2544) คือ

1) **ผลญาภาษิต** คือผลญาที่เป็นคำเตือน คำแนะนำสั่งสอนให้ประพฤติสิ่งที่ดีงาม และหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่ดีบางที่เรียกว่า ผลญาก้อมหรือโองตง เป็นผลญาสั้น ๆ กะทัดรัด ได้ใจความไปในทางสั่งสอน มักจะเป็นคำสอนหลายประเภท หลายระดับ มีคำสอนสำหรับคนทุกระดับชั้นในสังคมรวมทั้งสอนสั่งจะธรรมในชีวิต

ชุมชนอีสานสมัยก่อนสถาบันที่ถ่ายทอดความรู้แก่ประชาชนมีอยู่ ๓ สถาบันคือ ครอบครัว วัด และบ้าน เนื้อหาที่จะถ่ายทอดคือความรู้ที่ พระ ผู้อาวุโส และพ่อแม่ได้รับการสั่งสมมา ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพ การอยู่ร่วมกันในสังคมเพื่อจะได้อยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ลักษณะการถ่ายทอดอาจจะเป็นการถ่ายทอดโดยตรงคือการอบรมสั่งสอนด้วยวาจาเป็นการกล่าวชี้แนะแนวทางปฏิบัติแก่บุคคลอย่างจริงจังหรือถ่ายทอดโดยอ้อมโดยการสังเกตความประพฤติของบุคคลแวดล้อมปฏิบัติอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเป็นไปตามกาลเทศะ เช่นการบอกเล่า การประกอบพิธีกรรม การแสดงมหรสพ เป็นต้น (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2531)

ผลญาภาษิตเป็นสื่อที่นำมาใช้สอยโดยตรง เพราะผลญาภาษิตเป็นถ้อยคำที่ไพเราะมีเนื้อหาเป็นคติสอนใจ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากความเชื่อ ความคิดทางศาสนา หรือการชี้แนะวัตรปฏิบัติที่เหมาะสมแก่คนในสังคม (สุพรรณ ทองคล้าย, 2514) ผู้ที่นำมาใช้สอนคือพระ ผู้อาวุโส และพ่อแม่ นำมาสอนบุคคลได้หลายระดับ เช่น เด็ก หนุ่ม สาว คนแก่ ผู้ปกครอง และพระซึ่งสามารถนำมาสอนได้หลายสถานการณ์เพราะผลญาภาษิตมีเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ มากมาย เช่นการทำมาหากิน การปกครอง การศึกษา ครอบครัว การคบหาสมาคม ความประมาทและความไม่ประมาท วาจาและศาสนา เป็นต้น เนื้อหาของผลญาภาษิตในเรื่องเหล่านี้มีการแต่งเป็นลักษณะร้อยกรอง มีการใช้โวหารเพื่อเป็นการเปรียบเทียบ การใช้สัญลักษณ์ และการใช้คำสัมผัส ทั้งนี้เพื่อให้เข้าใจได้ง่ายและจดจำได้ดี (นิตยา ภักดีบัณฑิต, 2532) เช่นบทผลญา ว่า “ ผักหมเหี้ยน กลางทางอย่าฟ้าวย่า บัดมันทอดยอดขาว บัดมันทาวยอดขึ้น ยังสืได้ก่ายเกิน”

แปลได้ใจความสุภาพว่า คนลุ่มอย่าข้าม จงมองเห็นความสำคัญของทุกคนโดยเท่าเทียมกัน เหมือนกับผักขมแม้จะต้นเตี้ยติดดินก็ไม่ควรมองข้าม ถูกล้างแล้วอาจจะทอดยอให้เรากินได้

2) ญาเกี่ยวหรือญาเครือ เป็นญาที่ใช้เจรจาตอบโต้กัน อาจจะใช้เกี่ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาว ใช้ในการทักทายปราศรัยกัน ใช้ความแสดงอาลัย และใช้กล่าวสรรเสริญกัน โดยกล่าวโต้ตอบสลับกันในที่ที่ทันใด การพูดตอบโต้ในลักษณะของญานี้ต้องอาศัยไหวพริบ การพูดต่อคำอย่างชาญฉลาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนุ่มสาวคนใดที่สามารถจ่ายญาได้ดี มีญามากและสามารถแต่งขึ้นโต้ตอบได้ทันทีมักจะมีภาวดีดีกว่า หรือได้เปรียบคู่แข่งที่ไม่มีญาหรือมีญาน้อยหรือมีแต่ไม่ไพเราะก็จะสู้คนที่จ่ายญาได้ดีไพเราะไม่ได้ สาวบางคนจะถูกพ่อแม่อบรมแนะนำวิธีหึงภุมิรู้ฝ่ายชาย ว่าชายคนนั้นจะมีความรู้มากน้อยเพียงใด สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้หรือไม่ โดยการจ่ายญาเด็ดถามฝ่ายชายซึ่งเรียกว่า “ญาปริศนารัก” ถ้าฝ่ายชายตอบได้อย่างชาญฉลาด ญาคมคายไพเราะก็จะครองใจฝ่ายหญิงได้ในระดับหนึ่ง ส่วนรูปร่างหน้าตา ฐานะ นิสัยใจคอ จะเป็นตัวเลือกในอันดับต่อไป (สำลี รักสุทธี, 2548) เช่นบทพญาการถามข่าวของหนุ่มสาว ว่า

สาว : แมนเจ้าเนาหนห้อง

สถานถิ่นเมืองใด อ้ายเอย

ใจประสงค์หยิ่งน้อ

จ้งคว่นมาทางนี้

หนุ่ม : อ้ายกะเนาหนห้อง

ร้อยเอ็ดคำก้าบ้านอยู่ พ้นแล้ว

ใจประสงค์อยากได้ซู้

กะเลยล้าล่วงมา น้องเอ้ย

ญานี้ยกมานั้นเป็นการทักของสาวหนุ่มซึ่งได้มาพบเจอกันเนื้อความโดยสรุปว่าฝ่ายหญิงนั้นถามฝ่ายชายว่ามีจุดประสงค์อะไรถึงได้เดินทางมาทางนี้ ฝ่ายชายก็ได้โต้ตอบว่าการเดินทางมาครั้งนี้ต้องการที่จะมาจีบสาวจึงได้เดินทางมาทั้งนี้

3) ญาอวยพร เป็นญาที่พูดเพื่ออำนวยพรในงานมงคลต่าง ๆ หรือว่าการให้พรแก่ลูกหลาน ซึ่งส่วนมากเป็นคำพูดของผู้สูงอายุผู้อาวุโส หรือคนรักใคร่นับถือกันและเจตนาต่อกัน พูดเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ผู้ฟัง หรือรับพรเพื่อให้กำลังใจ และหวังให้ผู้ฟัง ได้รับความชื่นใจ ความสบายใจ ใช้ในพิธีสู่ขวัญ ผู้ขอต่อแขน หรือในงานมงคลอื่น ๆ ก็ได้ (สมปอง จันทอง, 2530)

20 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

โดยบทผญาอวยพรนั้นส่วนมากจะเป็นบทที่ร่ายยาวพอสมควรเพราะจะนำคำพูดที่เป็นมงคลต่าง ๆ หรือเชิญคุณของพระพุทธเจ้ามาช่วยคุ้มครองรักษาเพื่อให้เกิดเป็นสิริมงคล เช่นบทผญาอวยพรในพิธีผูกแขนอวยพรลูกหลานว่า

“ผูกเบี่ยงซ้ายให้ขวัญเจ้ามา ผูกเบี่ยงขวาให้ขวัญเจ้าอยู่ เเคราะห์อย่าเห็นเวรอย่า
ต้อง ให้เจ้ามันคือก้อนหินแดง ให้เจ้าแข็งคือก้อนหินล้าน ใหญ่เพียงต่อเจ้าอย่าได้หัก
ใหญ่เพียงหลักเจ้าอย่าได้โค่น อย่าสิหม่นเสมอตอง อย่าสิหมองเสมอเกล้า อย่าสิเศร้า
เสียศรี ให้เจ้ามี อายุ วรรณะ สุขะ พละ ทุกสิ่งทุกประการก็ข้าเทอญ” (สมปอง จันท
คง, 2530)

ผญาอวยพรผูกแขนหลานที่กล่าวมานั้นแปลได้ใจความโดยสรุปว่า “การผูกแขนซ้าย
ขวาในครั้งนี้ เเคราะห์เวรต่าง ๆ อย่าได้มาเข้าใกล้ ขอให้แข็งแรง แข็งแรงดุจหินผา อย่าได้มี
อะไรมารบกวนแม้ว่าจะมีอุปสรรคต่าง ๆ ก็ขอให้ผ่านไปได้ด้วยดีเสมอ ขอให้มีความสุข วรรณะ
สุภาพ และกำลังที่แข็งแรง ข้าพเจ้าขอวิงวอน” ใจความของผญาอวยพรนั้นได้กล่าวถึงแต่สิ่งที่
เป็นมงคลเพื่อให้เป็นกำลังขบไล่สิ่งที่เป็นอัปมงคลที่จะเข้ามาในชีวิตของลูกหลานเป็นต้น

4) **ผญาปริศนา** คือบทผญาที่นักปราชญ์ได้คิดขึ้น โดยได้แทรกข้อคิดหลักธรรมทาง
วัฒนธรรมหรือคำสอนของศาสนาตาม โดยอนุโลมตามสถานการณ์หรือบริบทของท้องถิ่นแล้ว
นำมากล่าวเป็นบทผญานำมากล่าวสอนลูกหลานหรือคนในสังคมในขณะนั้น การกล่าวแบบ
ปริศนานั้นจะเรียกอีกแบบหนึ่งว่า การเปรียบเปรยหรือเปรียบเทียบก็ได้ เพราะการกล่าว
บทผญาปริศนานั้น กล่าวไว้ในลักษณะของคำถามบ้าง ปรัชญาและคติในการดำเนินชีวิตบ้าง ซึ่ง
ผู้ฟังจะต้องนำไปขบคิดให้เข้าใจถึงเนื้อความของผญาบทนั้น ๆ ส่วนมากผญาปริศนานั้นจะ
ปรากฏมากในเนื้อหาที่เป็นคำสอนของพระพุทธศาสนาเพราะบริบทของสังคมภาคอีสานมีความ
ศรัทธาต่อพระพุทธศาสนามาก อาศัยเหตุนี้ผู้เฒ่าผู้แก่จึงได้กล่าวผญาเป็นปริศนาธรรมให้
ลูกหลานได้เข้าใจเช่นบทผญาที่กล่าวถึงบุญกรรมว่า

“ครันสิคอย

ตั้งแต่บุญมาค้า

ครันบ่ทำ

กะบ่แมนดอกดี

คอยแต่บุญส่งให้

มันสืได้บ่อนได้

คือจ้งเฮามีอาหารไว้

บ่เอามากินมันบ่อ้ม

มีลาบครันบ่เอาข้าวคู้ย

ทางท้องบ่อ้มเต็ม ได้แล้ว” (สำลี รักสุทธี, 2548)

ผญาปริศนาบทนี้นั้นเมื่อกล่าวสรุปเนื้อหาหมายความว่า คนเรานั้นไม่ควรที่จะรอบุญเก่าที่เราทำไว้ เราควรทำความดีมากกว่าการรอคอยเหมือนกับเรามีอาหารถ้าอยากจะมีเราก็ต้องกิน แต่ถ้าเราไม่กินข้าวเราก็ไม่สามารถที่จะอ้มได้เลย นอกจากนั้นแล้วผญาปริศนานั้นยังกล่าวได้อีกหลายอย่างแต่ผู้เขียนยกมาเป็นตัวอย่างเพื่อทำความเข้าใจเท่านั้นแต่สำหรับผู้สนใจก็สามารถที่จะหาอ่านได้ในวรรณกรรมของอีสานทั่วไป

เมื่อกล่าวโดยสรุปในเนื้อหาที่เป็นประเภทของผญานั้นผู้เขียนได้ยกมาส่วนที่เป็นประเภทหลัก ๆ ของผญาความจริงแล้วประเภทของผญานั้นมีปรากฏอยู่หลายประเภทตามที่ปรากฏในวรรณกรรมของภาคอีสานอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ที่ผู้เขียนสรุปมาเพียง 4 ประเภทนั้นถือว่าครอบคลุมส่วนที่เป็นเนื้อความปลุกย้อยของผญาเพราะล้วนแล้วแต่แยกประเภทออกจากผญาทั้ง 4 ประเภทตามที่ผู้เขียนได้ยกมาข้างต้นแล้วนั้นเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมของภาคอีสานที่เกี่ยวข้องกับผญาให้กับผู้สนใจได้ไปศึกษาต่อไปอีก

ทฤษฎีภาษาคน - ภาษาธรรม

ทฤษฎีภาษาคน-ภาษาธรรมเป็นแนวคิดที่วิเคราะห์ปัญหาเกิดจากการใช้ภาษาโดยท่านพุทธทาส และแนวคิดนี้ได้รับการยอมรับว่าเป็นการสืบทอดธรรมเนียมการใช้เหตุผลและสติปัญญาที่เริ่มต้นขึ้นโดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 และได้รับการสานต่อโดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส (ทวิวัฒน์ ปุณฺณทริภุชงค์, 2540) ภาษาในความหมายของท่านพุทธทาส คือวิธีการสื่อสารให้สำเร็จประโยชน์ ซึ่งสำเร็จประโยชน์นั้นหมายถึง สำเร็จประโยชน์เพื่อสันติภาพ คือดับทุกข์ได้ ดับทุกข์ของตนก็ได้ ดับทุกข์ของสังคมก็ได้ ดับทุกข์ของโลกก็ได้ (พุทธทาสภิกขุ, 2536) อนึ่งในการวิเคราะห์พระพุทธานุศาสนด้วยระบบเหตุผล ท่านพุทธทาสได้รับการสนับสนุนจากพระสายธรรมยุตหลายท่านระหว่างทศวรรษที่ 2480 และ 2490 สมเด็จพระมหาลาวงวชิรญาณวงศ์พระสังฆราชเจ้า (ม.ร.ว.ชื่น นพวงศ์) แห่งวัด

22 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

บวรนิเวศ และ พระศาสนโสภณ (ปลอด อุตถการี) แห่งวัดราชาธิวาส เป็นผู้สนับสนุนที่สำคัญที่สุดของท่าน และสมเด็จพระสังฆราชทรงแนะนำให้ท่านพุทธทาส ใฝ่ใจศึกษาคัมภีร์วิสุทธิมรรค (ทวิวิวัฒน์ ปุณติกวิวิวัฒน์, 2540)

ในทรรศนะของท่านพุทธทาส การปรับศาสนาให้เข้ากับสังคม วางอยู่บนรากฐานของการพยายามทำสังคมให้มีสัมมาทิฐิ หรือทำสังคมให้มีทั้งศีลธรรมและปรมัตถธรรม จากการศึกษาพระไตรปิฎกอย่างจริงจัง ท่านพุทธทาส ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ภาษาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการทำความเข้าใจถึงคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่คนส่วนมากไม่เข้าใจธรรมะ เนื่องจากโดยมากรู้แต่ภาษาธรรมดาซึ่งท่านกำหนดเรียกว่า “ภาษาคน” ไม่รู้ “ภาษาธรรม” ท่านกล่าวว่าอุปสรรคที่สำคัญเกี่ยวกับพุทธศาสนาแบบจารีตในการประยุกต์คำสอนพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับชีวิตประจำวันเป็นปัญหาที่ซับซ้อนของภาษาศาสนา ภาษาศาสนามีความหมายที่พิเศษซึ่งต้องการการตีความที่มีลักษณะเฉพาะดังนั้นท่านพุทธทาส จึงได้แยกภาษาออกเป็น 2 ระดับคือ 1. ภาษาคน 2. ภาษาธรรม (พุทธทาสภิกขุ, 2537)

ความหมายของภาษาคน ท่านพุทธทาส กล่าวว่า “ภาษาคนหมายถึงภาษาทาง Physics ซึ่งอาศัยวัตถุเป็น Physical Way of speaking คือพูดไปตามแบบวิธีของฝ่าย Physics ก็คือภาษาโลก ภาษาคนที่พูดกันอยู่ตามธรรมดาที่อาศัยเป็นวัตถุพื้นฐาน” เกี่ยวข้องกับโลกหรือเป็นภาษาทางโลก ที่มีอยู่บนพื้นฐานประสบการณ์ความหมายสามัญทั่ว ๆ ไปและเป็นความมุ่งหมายเกี่ยวกับโลก ภาษาคนเกี่ยวกับวัตถุที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้เป็นภาษาแบบผิวเผิน ท่านพุทธทาส ตั้งข้อสังเกตว่าภาษาในตำราหรือคัมภีร์มีแนวโน้มเอียงไปเพื่อจะได้รู้เข้าใจตามตัวหนังสือแบบจารีต ซึ่งการตีความเช่นนั้นหาได้แทงทะลุไปถึงระดับของความหมายที่ก่อให้เกิดปัญหาหรือด้านจิตใจที่ลึกซึ้งขึ้นไม่เพียงแต่ขึ้นอยู่กับรูปแบบภายนอกต่าง ๆ ของวัตถุทั้งหลายเท่านั้น (พุทธทาสภิกขุ, 2537)

ส่วนภาษาธรรมนั้น หมายถึงภาษาที่มีปรมัตถธรรมเป็นพื้นฐานธรรมะชั้นสูง ในระดับขั้นที่เป็นโลกุตระที่จะดับทุกข์ได้จริงไม่เนื่องด้วยวัตถุ ต้องมีปัญญาเห็นนามธรรมเหล่านั้นแล้วจึงจะพูดเป็นและให้ความหมายเป็น อันเป็นภาษาที่คนพูดเหมือนกัน แต่ได้เห็นความหมายในส่วนลึกหรือเห็นธรรมะที่แท้จริง แล้วพูดไปด้วยความรู้สึกอันนั้น จะเห็นได้ว่าภาษาธรรมกับ

ภาษาคนจะไม่ต่างกันในระดับคำ ระดับการสะกด และระดับการอ่านออกเสียง แต่มีความหมายที่ต่างกันโดยสิ้นเชิง แต่ถึงอย่างไรก็ตามภาษาคนถือว่ามีส่วนสำคัญต่อภาษาธรรม ในแง่ที่เป็นพื้นฐานนำไปสู่ภาษาที่ลึกซึ้งหรือ ปรมัตถธรรม เนื่องจากขอบเขตของภาษามีขีดจำกัด สิ่งใดที่ไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อนสิ่งนั้นภาษาไม่สามารถที่จะทำให้เกิดความรู้เข้าใจโดยสมบูรณ์ เพราะฉะนั้น เราจะเห็นได้ว่าภาษาสามารถสื่อสารสังขารธรรมได้ไม่สมบูรณ์และไม่สามารถแสดงให้รู้ให้สัมผัสกับประสบการณ์ตรงได้ เช่น “มะม่วงหวาน” เราไม่สามารถใช้ภาษาอธิบายความหวานได้โดยตรงว่ามีลักษณะอย่างไร แก้วที่ไม่เคยรับรู้รสหวานของมะม่วงมาก่อน ภาษาคนก็เช่นกัน เป็นภาษาระดับพื้นผิวที่เป็นพื้นฐานให้มองทะลุไปสู่ระดับภาษาที่ลึกกว่าหรือมีความหมายที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ได้ดีกว่าเรียกว่า “ภาษาธรรม” (พุทธทาสภิกขุ, 2537)

ดังนั้นผู้เขียนจึงได้ให้ความสนใจใน “ทฤษฎีภาษาคน - ภาษาธรรม” ของท่านพุทธทาส ถือว่าเป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่ท่านใช้เป็นฐานในการตีความคัมภีร์มาโดยตลอด การใช้ภาษาคน ภาษาธรรมมาประยุกต์จับเพื่อตีความผณานั้นจะช่วยให้เข้าใจเนื้อหาของผณานที่กล่าวถึงธรรมของพระพุทธศาสนาแฝงไว้ใน ผณานั้น ซึ่งมีปรากฏอยู่หลายบทด้วยกันผู้ศึกษาจะยกบทที่เป็นปริศนาธรรมมาเพื่อตีความโดยใช้หลักการนี้ เพราะความที่ภาษานั้นมีทั้งภาษาที่คนทั่วไปเข้าใจ และ ภาษาธรรมที่ไม่ได้หมายความว่าความหมายตรง ๆ แต่หมายถึงความหมายที่ลึกซึ้งมากกว่านั้น ดังนั้นผู้เขียนจะได้นำบทผณานที่มีความโดดเด่นและยากต่อการตีความเพื่อทำความเข้าใจมาวิเคราะห์เพื่อทำความเข้าใจได้มากขึ้นโดยยึดหลักการของ ทฤษฎีภาษาคน ภาษาธรรมเป็นหลักสำคัญในการตีความผณานในบทความนี้นั่นเอง

การตีความบทผณาน ตามทฤษฎี ภาษาคน ภาษาธรรม

ในตีความเนื้อหาผณานในตอนนี ทฤษฎีที่ใช้ในการตีความผณานด้วยพื้นฐานของสังคมของชาวอีสานที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับภาษาที่เป็นภาษาของชาวอีสานทั่วไปสามารถทำความเข้าใจได้ภาษานั้นเรียกว่าภาษาคน ส่วนภาษาที่ต้องการจะถอดความของผณานนั้นได้แก่ภาษาธรรมเพื่อผู้สนใจได้เข้าใจเนื้อหาของบทผณานว่าเมื่อตีความออกมาแล้วนั้นได้อะไรบ้างและสามารถจะทำความเข้าใจได้ถึงเนื้อแท้ของเนื้อหาที่แฝงไปด้วยธรรมะ ส่วนการวิเคราะห์เนื้อหาของผณานนั้นผู้เขียนได้หยิบเนื้อหาของบทผณานที่มีปรากฏอยู่มากมาย แต่เนื่องจากเนื้อหาในบทความนี้มีจำกัดจึงได้ยกตัวอย่างที่น่าสนใจมาเพียงตัวอย่างเดียวเท่านั้นคือ

24 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

5.1. ฃญากล่าวถึงสัตว์ โดยแฝงไปด้วยปริศนาธรรมให้ผู้สนใจได้มาขบคิดถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ใน ฃญา บทนี้

“ หกโตฮ้าย ควายจ้วดิ่งจ้อง
สืไปใสกะบ่ได้ เที้ยวฮ้ายแล่นชน
โตหนึ่งนั้น เหลียวเห็นดูอาด
โตสองนั้น เสียงแจ้วมวนหู
โตสามนั้น มีกลิ่นหอมหวาน
ชวนหลงไหล ให้เก๋ทังม้าง
โตสี่นั้น กินแซบนัวหลาย
เทิงหญิงชาย หลงกันดีค้อย
โตห้านั้น หลงฮูปแลงาม
บ่เห็นทราม งามไปทุกม่อน
โตหกนั้น ใจคิดคะนึ่งหา
ติดใจหยั่ง ถอดถอนบ่มีขึ้น” (สำลี รักสุทธี, 2548)

ในบทนี้นั้นได้กล่าวถึงสัตว์หกชนิดที่สามารถดึงดูดคนเราไปในสถานที่ต่าง ๆ ตามที่ปรากฏในบทผญา นั้น พูดถึงภาษาคนนั้นได้ความว่า หกตัวนั้นควายจ้วลากไปจะไปไหนก็ไม่สามารถไปได้เพราะโดนดิ่งไว้ตลอดเวลา ตัวหนึ่งหมายถึงการมองเห็นแต่สิ่งที่สะอาดน่าหลงใหลมักไปในสถานที่ตนเองชอบใจตาม ตัวที่สองหมายถึงชอบเสียงที่อ่อนหวานน่าหลงใหล เสียงดี ๆ เสียงเพราะ ๆ นั้นทำให้หลงไหลและติดอยู่กับเสียงนั้นอยู่ตลอดเวลาหรือพยายามแสวงหาเสียงที่ไพเราะ ตัวที่สามคือชอบกลิ่นหอม ที่น่าชอบใจ แสวงหากลิ่นหอม ๆ มาสนองตอบความต้องการของตนเอง ตัวที่สี่คือชอบรสอร่อยถูกใจพยายามแสวงหา มาสนองความต้องการของ

ตัวเองอยู่เสมอ ตัวที่ห้านั้นชอบรูปสวย ๆ ที่สัมผัสอ่อนนุ่มทำให้หลงระเหิดไปตามกระแสของความต้องการที่ปรารถนารูปสวย ๆ นั้น ตัวสุดท้ายคือตัวที่หกกล่าวถึงความคิดถึงคะนึงหา ไม่สามารถจะลบละความคิดถึงไปได้ทำให้เกิดความทุกข์ร้อนอยู่ตลอดเวลา ภาษาคนนั้นเป็นภาษาที่เข้าใจได้ง่ายเพราะเราสามารถตีความหมายตามตัวอักษรได้เลยว่าสื่อถึงอะไร ซึ่งทำให้คนทั่วไปนั้นมักเข้าใจผิดอยู่เสมอ ๆ

ในบทนี้หากตีความเป็นภาษาคนอย่างเดียวก็น่าจะไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ของผู้เขียนที่จะสื่อให้ผู้อื่นศึกษาได้เข้าใจอย่างแท้จริง ผู้เขียนจึงได้นำมาขยายความให้เป็นภาษาธรรมชาติเพื่อการเข้าใจอย่างถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของผู้เขียน ในผญาบทนี้นั้นผู้เขียนหมายเอาอายตนะภายใน 6 เพราะเป็นใหญ่ในหน้าที่ของตนแต่ละอย่าง ๆ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นใหญ่อย่างไร อายตนะมีตาเป็นต้นเหล่านี้ ส่วนหนึ่ง ๆ ล้วนเป็นอิสระเต็มทีแผนกหนึ่ง คือในการเห็นรูป ย่อมสิทธิ์ขาดอยู่ที่ตา การฟังเสียง อยู่ที่หูเป็นต้นจะเกิดผลดี หรือความฉิบหายร้ายแรงขึ้นในแผนกนี้ ก็เพราะการกระทำของอวัยวะอันนี้ หรือจะกล่าวอีกปริยายหนึ่งว่า ทั้ง ๖ อย่างนี้ เป็นเหมือนคนสำคัญหาคนที่จะต้องควบคุมระวัง เพราะถ้าไม่นำผลดีที่สุดมา ก็จะนำผลร้ายที่สุดมา ถ้าไม่เป็นพระอรหันต์ ก็จะเป็นจอมโจรที่ร้ายกาจ ดังนี้ได้ เพราะเป็นวัตถุสำคัญอันจะยกขึ้นเป็นเลิศได้ ส่วนหนึ่ง ๆ อวัยวะเหล่านี้จึงจะได้ชื่อว่าอินทรีย์หรือ คนสำคัญ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ในที่นี้ได้แก่อะไร ในที่นี้ประสงค์เอาอวัยวะที่ได้ชื่ออย่างนั้นๆ พร้อมทั้งประสาทและวิญญาณอันมีหน้าที่ประจำอยู่กับอายตนะนั้น ๆ ตา ก็หมายเอาอวัยวะที่เรียกว่า ลูกตา พร้อมด้วยประสาทอันเป็นสายส่งข่าวมาตามสายนั้นด้วย หู จมูก ลิ้น กาย ก็มีอธิบายเช่นเดียวกัน

ส่วนใจนั้นคือศูนย์กลางหรือที่รวมรับอารมณ์ต่าง ๆ ครั้นรับไว้แล้วก็จะปรุงเป็นเรื่องใหม่หรือความคิดนึกใหม่ขึ้น ใจในที่นี้ได้แก่สมองส่วนที่คิดนึกได้ ที่อาจปรุงแต่งเรื่องราวขึ้นสำหรับตนเอง แล้วยินดีหรือยินร้ายได้โดยไม่ต้องอาศัยตาหูในขณะนั้นเลย เช่นคนที่นึกปรุงแต่งเรื่องที่กำหนดเพลินใจเอาเองว่า ถ้าเป็นเช่นนั้น ๆ จะมีรสน่าอย่างนั้น ๆ แล้วก็ยินดี หรือถ้าใครกระทบมาอย่างนั้นก็จะกระทบตอบอย่างนี้ ๆ แล้วก็หงุดหงิดยินร้ายโดยไม่มีใครติดต่อด้วยเลย เป็นต้น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ทั้งหกอย่างในที่นี้ ถ้ากล่าวให้เฉพาะก็ได้แก่ จักขุวิญญาณ โสทวิญญาน ฆานวิญญาน ชิวหาวิญญาน กายวิญญาน และมโนวิญญานนั่นเอง เป็นธรรมชาติของภาษาทุก

26 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

ภาษาย่อมมีคำบัญญัติพวกหนึ่งตั้งขึ้นเฉพาะเรื่องราวหนึ่ง ๆ เป็นคำสั้น ๆ หรือเหมือนกับคำอื่น ๆ แต่มีความหมายแตกต่างกันกว้างแคบกว่ากัน อันเรียกว่าคำบัญญัติเฉพาะ ตา หู เป็นต้น

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ใน เมฆิยะเถรวัตถุ ว่า “จิตที่ตื่นนอน กวัดแกว่ง รักษายาก ห้ามยาก ผู้มีปัญหาสามารถควบคุมให้ตรงได้ เหมือนช่างศรดัดลูกศรให้ตรง ฉะนั้น” (พระไตรปิฎก ภาษาไทย 25/33/35) ตื่นนอน หมายถึงตื่นนอนไปในอารมณ์ทั้ง ๖ มี รูปารมณ์ เป็นต้น กวัดแกว่ง หมายถึงหวั่นไหว ไม่อาจจะตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวได้นาน ดุจทหารที่ไม่อาจทรงตัวอยู่ในอิริยาบถเดียวได้นาน ฉะนั้นรักษายาก หมายถึงให้ดำรงอยู่ในอารมณ์ธรรมที่เป็นสปปายะได้ยาก ห้ามยาก ชื่อว่าอันบุญยาก เพราะเป็นธรรมชาติที่รักษาได้ยาก เพื่อจะห้าม (กัน) จิตอันไปอยู่สู่วิสภาคารมณ์ (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล 1/34/272)

เมื่อกล่าวถึงทฤษฎีการตีความที่เป็นภาษาคน ภาษาธรรม ให้เข้าใจอย่างชัดเจนนั้นต้องอาศัยการตีความที่ลึกซึ้งเป็นอย่างมากเรื่องของการสำรวม อายตนะภายใน หรืออินทรีย์ ๖ นั้น ได้บทพญาได้กล่าวถึงสัตว์หกชนิดในบทแรกโดยไม่ได้ชี้ชัดว่าเป็นสัตว์ชนิดไหนและมีรูปร่างเป็นอย่างไร แต่ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่าความต้องการของสัตว์แต่ละชนิดที่ปรากฏในบทพญานั้น เมื่อพูดถึง ภาษาคนภาษาธรรมได้ดังนี้

“โตหนึ่งนั้น เหลียวเห็นคูอาต หมายถึง ตา โตสองนั้น เสียงแจ้วม่วนหู หมายถึง หู โตสามนั้นมิกลิ้นหอมหวาน หมายถึง จมูก โตสี่นั้น กินแซบนัวหลาย หมายถึง ลิ้น โตห้านั้น หลงฮูปแลงาม หมายถึง กาย โตหกนั้น ใจคิดคะนึ่งหา หมายถึง ใจ”

เมื่อได้อธิบายให้เห็นถึงภาษาคน ภาษาธรรม ก็เกิดความเข้าใจเนื้อหาได้ตามความเป็นจริงของเจตนาของบทพญาที่ปรารภนาจะสื่อสารหลักธรรมะโดยใช้สัตว์เป็นภาษาเพื่ออธิบายถึงความหมายอย่างแท้จริง ถ้าผู้ศึกษาสนใจหรือเข้าใจเพียงภาษาคน ซึ่งเป็นภาษาต้น ๆ นั้นก็จะได้รับความเข้าใจเพียงภาษาคนซึ่งโดยเนื้อหาของพญาแล้วไม่สามารถสื่อให้เข้าใจได้ดีถ้าตีความไปในแนวทางของภาษาคน กลับกันถ้าผู้ศึกษาทำความเข้าใจมากกว่าภาษาคนผ่านการตีความแบบภาษาธรรมจะได้เห็นหลักธรรมหรือหัวข้อของธรรมะที่ปรากฏอยู่ในบทพญาอย่างแนบเนียนนั่นเอง

บทสรุป

จากการศึกษา ฌญา โดยใช้ทฤษฎี การตีความแบบ ภาษาคน ภาษาธรรมนั้นทำให้พบ ได่ว่านักปราชญ์ชาวอีสานมีแนวคิดอันเป็นปรัชญาถูกแฝงมาแล้วเป็นเวลายาวนาน และมี ลักษณะเป็นเฉพาะของตนเอง แนวคิดลักษณะนี้ได้รับการปลูกฝังหรือได้รับอิทธิพล อัน เนื่องมาจากหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นหลัก เพราะหลักธรรมคำสอนของ พระพุทธศาสนานั้น มุ่งให้มนุษย์ทำความดีละเว้นความชั่ว ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ถือว่าเป็นหัวใจ สำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชนชาวอีสานนอกจากนั้นยังมีการประยุกต์แนวคิดอัน เนื่องมาจากหลักการของพระพุทธศาสนา ถ่ายทอดออกมาเป็น ฌญา เพื่อให้รู้จักคิด รู้จักการใช้ ปัญญา โดยการตีความ และฝึกให้พิจารณาหาเหตุผล โดยการเสาะแสวงหาความรู้ พัฒนา ความรู้ที่ตนมีอยู่โดยการสอบถามหรือการทดสอบด้วยปัญญาของตนเอง

เมื่อทำความเข้าใจถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาที่ฝังลึกอยู่ในวัฒนธรรมของชาวอีสาน ก็มีความจำเป็นในการทำความเข้าใจท ฌญา ดังที่ได้ยกมาแสดงเพื่อนเป็นแนวทางของการ ตีความตามทฤษฎี ภาษาคน ภาษาธรรม นั้นทำให้ผู้ศึกษาได้เข้าใจเนื้อหาของฌญาได้อย่าง แท้จริงว่าชีวิตของมนุษย์ทุกคนนั้นเมื่อมีการเกิด แก่ เจ็บ และตาย เราไม่เคยพิจารณาหาทาง ออกให้กับชีวิตเมื่อเป็นเช่นนี้การเวียนว่ายตายเกิดนั้นก็ไม่มีทางสิ้นสุดลงได้ เพราะเราหลงอยู่ใน อำนาจของ อายตนะ ทั้ง 6 ทำให้ต้องรับทุกข์ทรมาน มีการพลัดพรากจากของเป็นที่รักที่พอใจ ฌญา ที่เป็นปรัชญาของภาคอีสานที่ส่วนมากอิงตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นจึง ได้เปรียบเทียบกับ อายตนะทั้ง 6 นั้นให้เป็นเหมือนกับวัวกับควาย ซึ่งเป็นสัตว์เดรัจฉานแต่มีกำลัง มาที่จะดึงให้สิ่งของนั้นไปตามอำนาจความปรารถนาของตน

เมื่อต้องการปลดแอกของอายตนะทั้ง ๖ คงต้องเรียนรู้ที่จะเริ่มสร้างความเพียรพยายาม เพื่อเพิ่มช่องว่างของการเวียนว่ายตายเกิดจึงได้นำบทผญาอีกบทมาเป็นเครื่องมือให้การ ปฏิบัติตัวอย่างถูกต้องตามหลักการของพระพุทธศาสนา คือต้องเริ่มต้นจากความเพียรพยายามที่จะ ละอกุศลมูลที่เป็นเหตุของการเวียนว่ายตายเกิดด้วยและการสังเคราะห์กัลยาณมิตรเพื่อการ เข้าถึงที่สุดของการประพาศพิภพธรรม การรู้จักวางตัวเองให้เหมาะสมแก่การประพฤติปฏิบัติ ธรรมให้เหมาะสมแก่ธรรมนั้นเองการเข้าถึงความหลุดพ้นในทัศนะของชาวอีสานไม่ได้เน้นหนักที่ คนเราต้องสละเพศมารवासแล้วออกบวชปฏิบัติตนอยู่ในเพศบรรพชิตเท่านั้น แต่ชาวอีสานมี

28 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

ทัศนะความเข้าใจถึงวิถีทางการหลุดพ้นได้ในขณะที่เรายังใช้ชีวิตเป็นฆราวาสหรือผู้ครองเรือน
สามารถที่จะทำควบคู่กันไปได้เช่นกัน แสดงว่าชาวอีสานเข้าใจถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา
ในหลักการเพื่อเข้าถึงความหลุดพ้นคือเป้าหมายสูงสุดเช่นเดียวกัน

เอกสารอ้างอิง

จารุวรรณ ธรรมวัตร.(2531). **ภูมิปัญญาแห่งอีสาน รวมบทความอีสานศึกษา**. มหาสารคาม :
ภาควิชา ภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม.

ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์. (2540). **พุทธศาสนิกชนในบริบทของสังคมไทย** .วารสารพุทธศาสน์
ศึกษา,ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 พฤษภาคม – สิงหาคม.

ธวัช ปุณฺโณทก. (2522). **คำพญา : สำนวนภาษา** . ในวรรณกรรมอีสาน กรุงเทพมหานคร :
สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2522.

นิตยา รักดีบัณฑิต. (2532). “ผญาภาษา : การศึกษาเชิงวิเคราะห์”. **วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตร
มหาบัณฑิต** . มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

พุทธศาสนิกชน. (2526). **ฟ้าสาบระหว่าง 50 ปีที่สวนโมกข์** (ตอน 2).กรุงเทพมหานคร : การพิมพ์
พระนคร.

_____. (2537). **ภาษาคนภาษาธรรม** . กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

_____. (2537). **ปฏิจจนูปมาทจากพระโอษฐ์**.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2539). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2546). **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิสุทธิ บุษยกุล. (2520). **วิสุทธินิพนธ์**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์.

สมปอง จันทอง. (2530). “วัฒนธรรมภาษาอีสานจากผญา : ศึกษากรณีบ้านหนองเรือ ตำบล

สิงห์ อำเภอมะนัง จังหวัดยโสธร”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,**

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม.

สวิง บุญเจิม. (2537). **ผญา ตำรามรดกอีสาน ๓**. อุบลราชธานี : สำนักพิมพ์มรดกอีสาน.

สิริวัฒน์ คำวันสา. (2521). **อีสานคดี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไพศาลศิริ, ๒๕๒๑.

_____. (2521). “**อีสานคดีเรื่องฮีตสิบสองคองสิบสี่**”. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไพศาลศิริ.

สำลี รักสุทธี. (2548). **ผญา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา.

สุพรรณ ทองคล้าย.(2514). “ลักษณะร้อยกรองพื้นถิ่นอีสาน”. **วิทยานิพนธ์ อักษรศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อดิศร เพียงเกษ. (2544). “หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องบุญบาปที่ปรากฏอยู่ในบทผญาอีสาน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.**

บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กสิการทวาชสูตร : พุทธวิธีการสอนที่แยบคาย
Kasibhāradavājasutta : A Wise Buddhist Method of Teaching

พระครูสถิตพัฒนาร (ช่วง ตั้งอยู่) Phrakrusatitpattanatorn (Chong Tangyou)
นักวิชาการอิสระ , บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Independent Scholar, Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya
University

บทคัดย่อ

สาระสำคัญในกระบวนการสอนแบบเปรียบเทียบ คือพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า โดยเน้นการเปรียบเทียบการสอน กับเครื่องมือของอาชีพรำนา และสภาพแวดล้อมของผู้ประกอบอาชีพทำนา พระพุทธเจ้าได้นำหลักคำสอนที่สำคัญ เช่น ศรัทธา ปัญญา ความเพียร เพื่อสอนกสิการทวาชพราหมณ์ เพื่อให้กสิการทวาชพราหมณ์ เข้าถึงแก่นแท้ของชีวิต คือเป้าหมายสำคัญที่พระพุทธเจ้าได้สอนให้กสิการทวาชพราหมณ์ พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า มีหลักเกณฑ์สำคัญที่ต้องนำมาพิจารณา และนำไปปฏิบัติตาม คือพุทธวิธีการสอน ในเทศนาวิธี 4 อย่าง คือ 1) การอธิบายให้เห็นชัด คือการอธิบายหลักคำสอนแบบเปรียบเทียบ ในสิ่งที่กสิการทวาชพราหมณ์มีอยู่แล้ว คือเครื่องมือที่ทำนา เปรียบเทียบกับเครื่องมือหลักคำสอน ในพระพุทธศาสนา 2) การชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือสามารถอธิบายหลักคำสอนให้เหมือนกับอาชีพทำนา 3) การเข้าใจให้แจ่มชัดว่า อุปมาอุปไมยดังกล่าว เปรียบเหมือนน้ำกับความเพียร เมื่อใครรับเอาไปปฏิบัติก็สามารถมีผลผลิตที่คุ้มค่า 4) การปลอบใจให้สดชื่นร่าเริง เห็นได้จากกรณีที่พระพุทธเจ้าได้ชี้ทางพ้นทุกข์ นี่คือเป้าหมายของการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า เปรียบเทียบได้กับผลผลิตในนาข้าวที่อุดมสมบูรณ์ของกสิการทวาชพราหมณ์

คำสำคัญ : พุทธวิธีการสอน, เปรียบเทียบ, อาชีพทำนา

Abstract

It is believed that the significant aspect of analogy in teaching is very essential which is used by the Buddha by means of comparing His teaching and farmer's equipment including environmental atmospheres of that field. In this matter, the important teachings such as faith, wisdom and effort have had been used to teach Brahmaṇa, Kasibhāradavāja so that he could realize the true value of life. As far as the Buddhist methods of teaching are concerned, they should be taken into a careful consideration and practice. Those methods are as follows: 1) This refers to the clear-cut method of explanation through analogy and in this story it means the farmer's equipment comparing with method of teaching in Buddhism, 2) This means persuasive ways of teaching for practice, the way in planting rice into the field is compared with methods of teaching, 3) It refers to encouragement through analogical way comparing water with making effort, if one follows it then one could expect its desirable result, 4) It refers to the comfortability for making one's mind cheerful, this could be seen when the Buddha pointed out the way in putting an end to suffering which is the ultimate goal in Buddhism and this is compared with the outcome gained from the perfect field of Brahmaṇa, Kasibhāradavāja.

Keywords: Buddhist methods in teaching, comparison, farmer

บทนำ

เมื่อทบทวนวรรณกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา มีข้อสังเกตอย่างมีนัยยะสำคัญเกี่ยวกับพุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า กล่าวคือหลักคำสอนที่บันทึกเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับอาชีพของชาวนาปรากฏในชื่อของ “กสิการทวาชพราหมณ์” (พระไตรปิฎก ภาษาไทย 15/197/283-285) เป็นพระสูตรที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับการสนทนา ได้ถามแลกเปลี่ยนความรู้ ระหว่างกสิการทวาชพราหมณ์กับพระผู้มีพระภาค ว่าด้วยเรื่องการทำนา กสิการทวาชพราหมณ์ได้อธิบายถึงวิธีการทำนาของตนเอง และกล่าวกระทบกระทั่งพระผู้มีพระภาคว่า “ข้าแต่พระสมณะ ข้าพระองค์ไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้ว จึงบริโภค ข้าแต่พระสมณะ แม้พระองค์ก็ไถและหว่าน ครั้นไถและหว่านแล้ว จงบริโภคเถิด” (พระไตรปิฎก

32 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

ภาษาไทย 15/197/283) ถ้อยคำดังกล่าวดูเหมือนว่ากสิการทวาชพราหมณ์ ได้กล่าวเสียตสี กระทบกระทั่งพระผู้มีพระภาค แต่กรณีนี้พระองค์ไม่ได้มีท่าทีที่จะตอบโต้ด้วยวาทีที่รุนแรงแต่อย่างใด เพียงแต่ตรัสคำที่เป็นสาระสำคัญ จนทำให้กสิการทวาชพราหมณ์ ได้ฉุกคิดและหันมาสนใจคำตรัสของพระองค์ ด้วยคำตรัสเพียงสั้น ๆ ว่า “พราหมณ์ แม้เราก็กโธและหว่านเหมือนกัน ครั้นโธและหว่านแล้วก็บริโภค” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 15/197/283)

คำกล่าวของ กสิการทวาชพราหมณ์ ที่อธิบายถึงวิธีการทำนาและวัตถุประสงค์ของตนเองให้พระผู้มีพระภาคทรงทราบนั้น ไม่ใช่ประเด็นที่เข้าใจยากแต่อย่างใด แต่สาระสำคัญในเรื่องนี้ก็คือพระผู้มีพระภาคกลับตอบกสิการทวาชพราหมณ์ว่า พระองค์ก็ทรงทำเช่นนั้นเหมือนกัน คือพระองค์ทรงตรัสกับกสิการทวาชพราหมณ์ว่า พระองค์ก็ทรงเป็นชาวนาเหมือนกัน ทำให้เกิดคำถามกับกสิการทวาชพราหมณ์ว่า ทำไมพระผู้มีพระภาคถึงตรัสเช่นนั้น พระองค์มีเจตนาอะไรจึงกล่าวอย่างนั้น

กสิการทวาชพราหมณ์เกิดความสงสัย และให้ความสนใจกับคำตรัสของพระองค์ทันที เพราะคำที่พระองค์ตรัสนั้น พระองค์ทรงเปรียบเทียบการแสวงหาโมกขธรรมของพระองค์เหมือนกับอาชีพทำนาของกสิการทวาชพราหมณ์ กล่าวคือหลักคำสอนในพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมใกล้ชิด พระองค์สามารถหยิบยกเรื่องใกล้ตัวเหล่านั้น มาเป็นสื่อในการสอนได้ สาระสำคัญก็คือคำตรัสลักษณะอย่างนี้ พระองค์มีเจตนาสื่อสารอะไรกับกสิการทวาชพราหมณ์ ทั้งๆที่พระองค์สามารถหยิบยกหลักธรรมอะไรก็ได้มาแสดง เพราะว่ากสิการทวาชพราหมณ์ ก็มีอาชีพเป็นชาวนาอยู่แล้ว เขาย่อมรู้เรื่องการทำนามากกว่าพระองค์ หรือว่านี่คือพุทธวิธีการสอนที่แยบคายและได้ผลมากที่สุด โดยเฉพาะพุทธวิธีการสอนที่ปรากฏในกสิการทวาชสูตร

การสนทนาธรรมที่ปรากฏในกสิการทวาชสูตร

เมื่อพระผู้มีพระภาคจะตรัสหลักคำสอนกับพุทธบริษัท หลักฐานที่ปรากฏให้เห็นในคัมภีร์พระไตรปิฎกก็คือ กิจวัตรของพระองค์ที่ทรงปฏิบัติต่อเนื่องเป็นประจำ พระองค์จะทรงตรวจอุปนิสัยของพุทธบริษัทก่อน ก่อนที่จะแสดงธรรมเพื่อโปรดพุทธบริษัทเหล่านั้นเพราะว่า “..พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น..” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 9/4/2) ตรวจดูอุปนิสัยของคนเหล่านั้น และเมื่อถึงโอกาสอันเหมาะสม พระองค์ก็จะไปโปรดคนเหล่านั้น เมื่อถึงโอกาสที่พระองค์จะทรงโปรดกสิการทวาชพราหมณ์ ในเวลาเช้าเป็นช่วงเวลาของการปฏิบัติกิจวัตรบิณฑบาตของพระองค์ “..ครั้งนั้นในเวลาเช้า พระผู้มีพระภาคทรงครองอันตรวาสก ถือบาตรและจีวร เสด็จเข้าไปยังที่ทำการงานของกสิการทวาชพราหมณ์ ขณะนั้น กสิการทวาชพราหมณ์

กำลังเลี้ยงอาหารกันอยู่ พระผู้มีพระภาคเสด็จเข้าไปยังสถานที่เลี้ยงอาหารของเขาแล้ว ประทับยืนอยู่ ณ ที่สมควร..” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 25/75/518)

เมื่อคราวถึงเวลาที่พระผู้มีพระภาคสนทนารธรรมกับภิกษุสาวกพรหมณ์ พระองค์ไม่ได้ตรัสอะไรก่อน เพียงแต่ปฏิบัติหน้าที่เดินรับบิณฑบาตเพื่อเลี้ยงชีพ แต่ในขณะที่พระองค์ทรงยืนอยู่ต่อหน้าภิกษุสาวกพรหมณ์ ก็ได้ยินภิกษุสาวกพรหมณ์กล่าวถ้อยคำทักทาย พระองค์ว่า “..ข้าแต่พระสมณะ ข้าพระองค์โง่และหวน ครั้นโง่และหวนแล้ว จึงบริโภค ข้าแต่พระสมณะ แม้พระองค์ก็จงโง่และหวน ครั้นโง่และหวนแล้ว จงบริโภคเถิด..” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 15/197/283) คำกล่าวของภิกษุสาวกพรหมณ์ มีเจตนาที่จะบอกกับพระผู้มีพระภาคว่า การเลี้ยงชีพตัวเอง มีลักษณะการปฏิบัติอย่างนี้ คือประกอบอาชีพทำนา ขณะนั้นเองพระองค์ก็ตรัสตอบทันทีว่า พระองค์ก็ทรงทำนาเช่นกัน ทำให้ภิกษุสาวกพรหมณ์เกิดความสงสัยว่าการทำนาของพระผู้มีพระภาคทำอย่างไร เครื่องไม้เครื่องมือในการประกอบอาชีพทำนาก็ไม่เห็นมี

อย่างไรก็ตามสาระสำคัญที่ผู้เขียนได้วิเคราะห์คือ พระองค์มีเหตุผลและความจำเป็นอะไรที่กล่าวอย่างนั้น ทั้งๆที่พระองค์จะตรัสหลักธรรมอะไรก็ได้ สำหรับการประกาศและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ผู้เขียนจำเป็นต้องหาความหมายของคำว่าอาชีพทำนาเพื่อให้การวิเคราะห์ การเปรียบเทียบคุณสมบัติและอุปนิสัย

1. อาชีพทำนาที่ปรากฏในภิกษุสาวกพรหมณ์

อาชีพทำนา หมายถึง วิถีชีวิตการเลี้ยงชีพ ของภิกษุสาวกพรหมณ์ มีลักษณะและองค์ประกอบดังนี้ คือ “เมล็ดพันธุ์ข้าว ฝนและน้ำ แอ่งไถ ฝน ไถ เชือก ฆาตประตัก การคายหญ้า ความประณีตเรียบร้อย เปรียบเทียบกับหลักพุทธธรรมของพระผู้มีพระภาค สมมติขึ้นเพื่อเป็นอุปมา โดยวิธีอุปมาอุปไมยการประกอบอาชีพทำนากับแนวทางปฏิบัติของพระองค์ มีวัตถุประสงค์เพื่อบอกภิกษุสาวกพรหมณ์เข้าหาหลักพุทธธรรมของพระองค์” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 15/197/283)

ความหมายของอาชีพทำนาดังกล่าว นิยามเฉพาะศัพท์และเนื้อหาที่ปรากฏในภิกษุสาวกพรหมณ์เท่านั้น ไม่ได้ใช้ความหมายตามคำนิยามจากแหล่งอื่น เพื่อให้คำนิยามตรงกับหลักพุทธธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสไว้ เพื่อเปรียบเทียบระหว่างองค์ประกอบของอาชีพทำนากับองค์ประกอบของการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนา

2. หลักธรรมที่ปรากฏในภิกษุสาวกพรหมณ์

ศรัทธา พระองค์ทรงยกขึ้นแสดงเพื่อเปรียบเทียบกับเมล็ดพันธุ์ข้าว ความเพียร พระองค์ทรงยกขึ้นแสดงเพื่อเปรียบเทียบกับ ฝนและน้ำ ปัญญาพระองค์ทรงยกขึ้นแสดงเพื่อ

34 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

เปรียบเทียบกับ แอ็ก ไถ หิริพระองค์ทรงยกขึ้นแสดงเพื่อเปรียบเทียบกับงอนไถ ใจพระองค์ทรงยกขึ้นแสดงเพื่อเปรียบเทียบกับ เชือก สติพระองค์ทรงยกขึ้นแสดงเพื่อเปรียบเทียบกับ ผลประทก คัมครองกายพระองค์ทรงยกขึ้นแสดงเพื่อเปรียบเทียบกับ “...การล่อมรั้ว...” (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล 197/362-380) “คำสัตย์พระองค์ทรงยกขึ้นแสดงเพื่อเปรียบเทียบกับ การตายหญ้า โสรจจะพระองค์ทรงยกขึ้นแสดงเพื่อเปรียบเทียบกับ ความประณีตเรียบร้อย” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 15/196/284)

การเปรียบเทียบระหว่างหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนากับอาชีพร้านนั้น เป็นกรณีศึกษาหนึ่งในหลายๆ พระสูตร ที่เป็นกรณีศึกษาล้ำๆ ทั่วกันกับอีกหลายพระสูตรในพระพุทธศาสนา เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนสำหรับความสัมพันธ์ระหว่างอาชีพร้านกับหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ต้องทำความเข้าใจหลักธรรมที่ปรากฏในกสิการทวาทสุตรก่อน

ศรัทธา ที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้นแสดงกับกสิการทวาทพราหมณ์นี้ พระองค์หมายถึงผู้ที่มีความเชื่อในเรื่องของทาน ผลของการบริจาคทาน พระองค์ทรงเปรียบเทียบกับบุคคลที่หวานเมลิ็ดพิชลงในนาชั้นดี แม้ในพระสูตรอื่นก็ปรากฏ เช่น “..สาธุสูตร..” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 15/33/41) ที่เหล่าเทวดาทรงยกขึ้นเป็นสุภาษิต ก็มีปรากฏให้เห็นเช่นกัน

ความเพียร ที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้นแสดงกับกสิการทวาทพราหมณ์นี้ พระองค์หมายถึง บุคคลผู้มีความเพียรพยายามเพื่อแสวงหาปัญญา พระองค์ทรงเปรียบเทียบกับน้ำฝนที่ตกลงในนาข้าวแล้วทำให้ข้าวอุดมสมบูรณ์ มีหลักฐานที่ปรากฏชัดใน “..สัตติกุมพชาดก..” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 27/158/497) เพื่อยืนยันว่าพระองค์ทรงใช้หลักการนี้เปรียบเทียบเพื่อชี้ให้เห็นว่าน้ำฝนก็เหมือนความเพียรของผู้ปฏิบัติตนเอง

ปัญญา ที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้นแสดงกับกสิการทวาทพราหมณ์นี้ พระองค์หมายถึง “..วิปัสสนาและปัญญา ๒ อย่าง ใน ๒ อย่างนั้น แอ็กเป็นที่อาศัยของไถ ข้างหน้าติดด้วยงอนไถ เป็นที่อาศัยของเชือก ช่วยให้ไถงานเดินไปพร้อมกัน ฉันทะ ปัญญาที่ฉันทะนั้น..” (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล 197/362-380)

หิริ ที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้นแสดงกับกสิการทวาทพราหมณ์นี้ พระองค์หมายถึง “..การละอายต่อบาปธรรม อกุศลธรรมทั้งหลาย แม้โอดตปปะที่ไม่ประกอบด้วยหิรินั้น ก็เป็นอันทำนาระบุงแล้วด้วยหิริศัพท์นั้น คำว่า เป็นงอนไถ ได้แก่ ท่อนไม้สำหรับทรงตัวแอ็กและไถ เหมือนอย่างว่า งอนไถของพราหมณ์ย่อมทรงไว้ซึ่งแอ็กและไถ ฉันทะ แม้หิริของพระผู้มีพระภาคก็ฉันทะนั้น ย่อมทรงไว้ซึ่งแอ็กและไถกล่าวคือโลกียปัญญาและโลกุตตรปัญญา..” (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล 197/362-380)

ใจ ที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้นแสดงกับกสิการทวาชพราหมณ์นี้ พระองค์หมายถึง สภาพความรู้ที่พระองค์ทรงมุ่งอธิบายถึงเรื่องของสมาธิ คือ “..สมาธิของพระผู้มีพระภาค ย่อมผูกธรรมคือหิริ ปัญญาและวิริยะเหล่านั้นทั้งหมดไว้ในอารมณ์เดียวกัน โดยสภาวะคือไม่ขัดส่าย ให้ปฏิบัติในหน้าที่ของตน ด้วยเหตุนี้ จึงตรัสว่า ใจเป็นเชือก..” (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล 197/362-380)

สติ ที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้นแสดงกับกสิการทวาชพราหมณ์นี้ พระองค์หมายถึง “..การค้นหาคติของกุศลธรรมทั้งหลาย หรือทำให้ปรากฏในอารมณ์ ย่อมรักษาใดคือ ปัญญา เปรียบเหมือนผาลรักษาไถ และไปข้างหน้าไถนั้น ด้วยเหตุนี้แล สตินั้นท่านจึงกล่าวว่า เป็นเครื่องรักษา จุลงในประโยคเป็นต้นว่า อยู่ด้วยใจที่รักษาด้วยสติ..” (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล 197/362-380)

คัมครองกาย ที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้นแสดงกับกสิการทวาชพราหมณ์นี้ พระองค์หมายถึง รั้วที่คัมครองกาย วาจา ของพระองค์เอง

“...หว่านพืชแล้ว ล้อมด้วยรั้วหนาม รั้วต้นไม้หรือกำแพง เพื่อรักษาข้าวกล้า ด้วยการล้อมรั้วนั้น ผุ้โค กระบือและเนื้อทั้งหลาย เข้าไปไม่ได้ แยังกินข้าวกล้าไม่ได้ ฉันทตถาคต ก็ฉันทนั้น หว่านพืชคือศรัทธาเป็นอันมากแล้ว ล้อมรั้ว ๓ ชั้น ได้แก่ คัมครองกาย วาจา และควบคุมอาหาร เพื่อรักษากุศลธรรมนานาประการ ด้วยการล้อมรั้วนั้น ผุ้โค กระบือและเนื้อกล่าวคือกุศลธรรมมีรากะเป็นต้น เข้าไปไม่ได้ แยังข้าวกล้าคือ กุศลนานาประการของเราไปไม่ได้..” (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล 197/362-380)

คำสัจย์ ที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้นแสดงกับกสิการทวาชพราหมณ์นี้ พระองค์ทรงเปรียบเทียบกับการ คำสั่งของกสิการทวาชพราหมณ์คือ “..การสั่งทาสหรือกรรมกรให้ตาย คือทำการตัด เกี้ยว ถอนหญ้าทั้งหลาย ด้วยคำว่า จงตายหญ้าทั้งหลาย ฉันท เราก็ฉันทนั้นใช้ สัจจะตายหญ้า..” (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล 197/362-380)

โสรัจจะ ที่พระผู้มีพระภาคทรงยกขึ้นแสดงกับกสิการทวาชพราหมณ์นี้ พระองค์หมายถึงการปลดปล่อยของกสิการทวาชพราหมณ์นั้น ย่อมไม่เป็นการปลดปล่อยเลย เพราะต้องประกอบอีกในเวลาเย็น ในวันรุ่งขึ้น หรือในปีหน้า ฉันท

“..การปลดปล่อยของเราหาเป็นฉันทนั้นไม่ เพราะขึ้นชื่อว่าการปลดปล่อยในระหว่างของเราหาไม่ จริงอยู่ เราเทียมโคงานคือวิริยะที่ใดคือปัญญา จำเดิมแต่ครั้งพระทศพล พระนามว่าทีปังกรแล้วไถเป็นการใหญ่สิ้น ๔ อสงไขย ๑๐๐,๐๐๐ กับ ก็ยังไม่พิน ตราบเท่าที่ยังไม่บรรลุสัมมาสัมโพธิญาณ แต่เมื่อใดเราใช้เวลาทั้งหมดนั่งเหนื่อปราศิต บัลลังก์ ณ โคนโพธิพฤกษ์ อรหัตผลที่มีคุณทั้งปวงเป็นบริวารจึงเกิดขึ้น เมื่อนั้น เรา

36 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

ปล่อยวางอรรถาธิบายนั้นด้วยการระงับความชวนชววยทุกอย่าง..” (พระไตรปิฎกพร้อม
อรรถกถาแปล 197/362-380)

การเปรียบเทียบหลักพุทธธรรมกับอาชีพร้านา เป็นการชี้ให้เห็นถึงหน้าที่ และ
ส่วนประกอบของอาชีพของแต่ละฝ่าย เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งบกพร่องต่อหน้าที่ หรืออุปกรณ์
เครื่องมือในการเลี้ยงชีพขาดตกบกพร่องไป กิจกรรมต่างๆ ก็ไม่สามารถที่จะสำเร็จลงได้ พระองค์
พยายามชี้ให้สิการทวาชพราหมณ์เห็นว่า การตรัสรู้เข้าถึงหลักธรรมของพระองค์ ไม่ได้
แตกต่างกับอาชีพของพราหมณ์เลย เพียงแต่มีการตีความที่แตกต่างกันเท่านั้นเอง

วิเคราะห์พุทธวิธีการสอนที่แยบคายที่ปรากฏในกลีการทวาชสูตร

เมื่อไหร่ที่พระองค์จะทรงแสดงธรรมหรือประกาศหลักธรรมให้บุคคลใด พระองค์จะ
ทรงจัดลำดับความสำคัญจากมากไปหาน้อย และพิจารณาว่าบุคคลเหล่านั้น มีลักษณะอุปนิสัย
อย่างไร กรณีศึกษานี้เห็นได้จากหลังการตรัสรู้ของพระองค์ “..พระองค์จะทรงนึกถึงอาพา
รดาบส อุทกดาบส และปัจจุวัคคีย์ตามลำดับ..” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 12/284/309) ซึ่งเป็น
พุทธวิธีพิจารณาบุคคลที่พระองค์จะไปประกาศหลักพุทธธรรมให้ทราบ พระองค์ศึกษาและ
วิเคราะห์องค์ความรู้ของอาหารดาบส ปัจจุวัคคีย์ ว่าอยู่ในฐานะที่จะยกหัวข้อธรรมอะไรขึ้นมา
แสดงให้กลุ่มบุคคลทั้ง 2 กลุ่มนี้ทราบ

การยืนยันของพระผู้มีพระภาค ว่าพระองค์ก็ทรงเป็นชวานานั้น เป็นคำปฏิญาณที่มี
เจตนาชักจูงกลีการทวาชพราหมณ์ ให้หันมาสนใจในคำพูดของพระองค์ เมื่อกลีการทวาช
พราหมณ์เกิดความสงสัยและสนใจที่จะฟังธรรมพระองค์แล้ว พระองค์จึงแสดงธรรมไปโดย
ลำดับ นี่เป็นลีลาการสอนของพระผู้มีพระภาค

“...ศรัทธาเป็นพืช พืชนี้รับรสปฐวีธาตุ รสอาโปธาตุทางรากย่อมเติบโตขึ้นเพื่อรับ
ความแก่สุกแห่งธาตุชาติด้วยก้าน ฉันทิ ศรัทธาที่รับรสคือสมณะและวิปัสสนาทางราก
คือศีล เติบโตขึ้นเพื่อรับความแก่กล้าแห่งธาตุชาติคืออริยมรรค ด้วยก้านคืออริยมรรค ฉันทิ
นั้น..” (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล 197/362-380)

พระองค์ได้ใช้เหตุผลอุปมาอุปไมย เกี่ยวกับหน้าที่ของแต่ละอย่างให้เห็น คือ หน้าที่
ของศรัทธากับหน้าที่ของพืชมีลักษณะคล้ายกัน เพราะความสัมพันธ์ระหว่างพืชกับอาหารของ
พืช หลักศรัทธากับอริยมรรคของพระองค์ก็มีความสัมพันธ์กัน เหมือนที่พระองค์อุปมาเอาไว้
นั่นเอง อนึ่งการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เป็นรูปธรรมกับนามธรรมนั้น พระองค์ได้
อธิบายอย่างต่อเนื่องไปอีก ถึงเรื่องของตบะ คือความพากเพียรพยายาม

“...ความเพียร เพราะเผือกุศลธรรมและกาย คำว่า ตบะ นี้ เป็นชื่อของอินทริย
สังวร ความเพียร อดทน และทุกกรกิริยา แต่ในที่นี้ประสงค์เอาอินทริยสังวร คำว่า ฝน

ได้แก่ ฝนหลายอย่างเป็นต้นว่า น้ำฝน ลมเจือฝน ในที่นี้ประสงค์เอาน้ำฝน เหมือนอย่างว่า พืชและข้าวกล้าที่มีพืชเป็นมูลของพราหมณ์ มีน้ำฝนช่วยสนับสนุนอย่างดี ย่อมงอกงาม ไม่เหี่ยวแห้ง ย่อมผลิตผล ฉันทใด ศรัทธาที่อินทริยสังวรสนับสนุนแล้ว และธรรมทั้งหลายมีศีลเป็นต้น ที่มีศรัทธาเป็นมูล ของพระผู้มีพระภาคก็ฉันทนั้น ย่อมงอกงาม ไม่เหี่ยวแห้ง ย่อมผลิตผล เพราะเหตุฉันทนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า ความเพียรเป็นฝน เป็นต้น..” (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล 197/362-380)

หลังจากพระองค์วางรากฐานศรัทธาได้แล้ว พระองค์ทรงอธิบายหลักของความเพียรว่าอุปมาเหมือนกับน้ำฝนที่ช่วยหล่อเลี้ยงให้พืชพันธุ์เจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง ความเพียรนี้พระองค์มุ่งเอาความสำรวมอินทริยคือ การสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้เรียบร้อยต่อจากนั้นพระองค์จึงอธิบายเหตุปัจจัยและความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องกันถึงเรื่องของปัญญา

“..ปัญญา ได้แก่มรรคปัญญาร่วมด้วยวิปัสสนา พราหมณ์มีแอกและไถฉันทใด พระผู้มีพระภาคก็ทรงมีวิปัสสนาและปัญญา แอกเป็นที่ยึดของไถ ข้างหน้าติดด้วยงอนไถ เป็นที่ยึดของเชือก ช่วยให้ไถงานเดินไปพร้อมกัน ฉันทใด ปัญญาก็ฉันทนั้น ย่อมเป็นอุปนิสัย แห่งธรรมทั้งหลาย ซึ่งมีหิริเป็นประธาน ฉันทนั้น” (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล 197/362-380)

ปัญญาที่เปรียบเสมือนแอกและไถเพราะทำหน้าที่โดยอาศัยโค เชือกช่วยให้งานเดินไปได้ เปรียบเหมือนปัญญาที่พระองค์ได้ยกขึ้นมาแสดงนั้น เป็นอุปนิสัยแห่งธรรมทั้งหลาย โดยมีหิริเป็นประธาน ความสัมพันธ์ของแอกและไถเปรียบเสมือนความสัมพันธ์ของหิริกับปัญญานั้นเอง และเมื่อหิริมีความสัมพันธ์กับปัญญา พระองค์จึงต้องอธิบายต่อไปอีกเกี่ยวกับเรื่องของหิริ

“..หิริเพราะละอายต่อบาปธรรมทั้งหลาย แม้โอดตปปะทีไม่ประกอบด้วยหิรินั้น ก็เป็นอันท่านระบุถึงแล้วด้วยหิริศัพท์นั้น คำว่า เป็นงอนไถ ได้แก่ ท่อนไม้สำหรับทรงตัวแอกและไถ เหมือนอย่างว่า งอนไถของพราหมณ์ย่อมทรงไว้ซึ่งแอกและไถ ฉันทใด..” (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล 197/362-380)

งอนไถสำหรับการทรงตัวของแอกไถ พระผู้มีพระภาคทรงอธิบายถึงหน้าที่ของงอนไถว่า ถ้าหากปราศจากซึ่งงอนไถเสียแล้ว แอกและไถก็ไม่สามารถที่จะทำหน้าที่ได้เช่นกัน มันมีความสัมพันธ์กันอย่างไม้อาจแยกจากกันได้ พระองค์ยกขึ้นอธิบายเพื่อเปรียบเทียบกับปัญญาที่เป็นโลกียปัญญาและโลกุตระปัญญา หากปราศจากซึ่งหิริเสียแล้วก็ไม่สามารถทำหน้าที่ให้สมบูรณ์ได้ ด้วยเหตุผลนี้เองพระองค์จึงตรัสว่าหิริเป็นงอนไถ การอธิบายความเปรียบเทียบแบบนี้ ทำให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจได้ง่ายโดยเฉพาะเมื่อกล่าวถึงเรื่องที่เป็นนามธรรม พระองค์ก็ทรงชี้ให้เห็นเป็นรูปธรรมขึ้นมาได้

“...ใจเพราะเป็นสภาพรู้ คำว่าใจนี้ เป็นชื่อของจิต แต่ในที่นี้ท่านประสงค์สมาธิที่ประกอบด้วยใจนั้น โดยมุ่งถึงมโน คำว่า เชือก ได้แก่ เครื่องผูกคือเชือก เชือกนั้นมี ๓ อย่าง คือ ๑) เป็นเครื่องผูกแอกกับงอนไถ ๒) เป็นเครื่องผูกโคงานกับแอก ๓) เป็นเครื่องล่ามโคงานต่อกันกับนายสารถิ ใน ๓ อย่างนั้น เชือกของพราหมณ์ผูกงอนไถ แอก และโคงานให้เนื่องกันแล้วให้ปฏิบัติในกิจของตน ฉันทิ สมาธิของพระผู้มีพระภาคก็ฉันทนั้น ย่อมผูกธรรมคือหิริ ปญญาและวิริยะเหล่านั้นทั้งหมดไว้ในอารมณ์เดียวกันโดยสภาวะคือไม่ขัดส่าย ให้ปฏิบัติในหน้าที่ของตน ด้วยเหตุนี้ จิตตรัสว่า ใจเป็นเชือก...” (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล 197/362-380)

เชือกที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงนำมาสอน พระองค์ได้อุปมาเหมือนกับการผูกเชือกกับอุปกรณ์ทำนา มี ๓ อย่างคือสมาธิเปรียบเหมือนเชือกผูก หิริ ปญญาและความเพียรเอาไว้ไม่ให้ขัดส่ายจะเห็นได้ว่า หิริ ปญญา และความเพียรถ้าปราศจากสมาธิ องค์ธรรมทั้ง ๓ ก็ไม่สามารถทำงานต่อไปได้การทำหน้าที่ของเชือกคือสมาธิย่อมมีผลต่อ หิริ ปญญา วิริยะ นั้นเอง

“...สติประกอบด้วยวิปัสสนาและประกอบด้วยมรรคของพระผู้มีพระภาค เปรียบเหมือนผาลและประดักของพราหมณ์ เป็นเครื่องรักษา ดุจในประโยคเป็นต้นว่า อยู่ด้วยใจที่รักษาด้วยสติ ดังนี้ ก็ปัญญานั้นมีสติอยู่ข้างหน้า ทำให้ไม่หลงลืม ด้วยว่าปัญญาย่อมรู้ชัดธรรมที่สติอบรมแล้ว มิใช่ด้วยความหลงลืม เหมือนอย่างว่า ประดักแสดงภัย คือการแห่งโคงานทั้งหลาย ไม่ให้เกียจคร้าน ป้องกันการเดินออกนอกทาง ฉันทิ สติก็ฉันทนั้น...” (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล 197/362-380)

สติที่ควบคุมกับปัญญาทำให้เกิดความเพียร ข้อนี้พระองค์ทรงอธิบายความสัมพันธ์เพื่อให้รู้ว่าถ้าปัญญาที่เกิดขึ้นโดยปราศจากสติควบคุม ก็เหมือนกับโคที่เดินออกนอกทาง สติและปัญญาเกื้อหนุนให้เกิดความเพียร ความเพียรก็ส่งผลต่อเนื่องทำให้เกิดปัญญา สลับสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป แต่สติมีหน้าที่อยู่ข้างหน้าคอยดูปัญญาว่าจะไปในทิศทางใด

“...คัมครองกาย ได้แก่คัมครองด้วยกายสุจริต 3 อย่าง คำว่า คัมครองวาจา ได้แก่คัมครองด้วยวจีสุจริต 4 อย่าง ปาติโมกขสังวรศีลเป็นอันพระองค์ตรัสแล้วด้วยคำมีประมาณเท่านี้ ในชื่อว่า สำรวมในการบริโภคอาหาร นี้มีความว่า สำรวมในปัจจัยทั้ง ๔ อย่าง เพราะท่านสงเคราะห์ปัจจัยทุกอย่างโดยมุ่งถึงอาหาร การสำรวมในท้อง คือสำรวม บริโภคพอประมาณ มีคำอธิบายว่า รู้จักประมาณในอาหาร ศีลอันเป็นการเสพเฉพาะปัจจัยสันนิสติดศีลเป็นอันพระองค์ตรัสแล้ว โดยมุ่งถึงความเป็นผู้รู้จักประมาณในการบริโภคนี้ ท่านหว่านพืชแล้ว ล้อมด้วยรั้วหนาม รัดต้นไม้หรือกำแพง เพื่อรักษาข้าวกล้า ด้วยการล้อมรั้วนั้น ผูกโค กระบือและเนื้อทั้งหลาย เข้าไปไม่ได้ แยกกินข้าวกล้าไม่ได้ ฉันทิ เราตถาคตก็ฉันทนั้น หว่านพืชคือศรัทธาเป็นอันมากแล้ว ล้อมรั้ว 3 ชั้น

ได้แก่ คัมครองกาย วาจา และควบคุมอาหาร เพื่อรักษาคุณธรรมนานาประการ ด้วยการล้อมรั้วนั้น ผุ้งโค กระบือและเนื้อกล่าวคือคุณธรรมมีรากะเป็นต้น เข้าไปไม่ได้ แยกข้าวกล้าคือคุณธรรมนานาประการของเราไปไม่ได้...” (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล 197/362-380)

การคัมครองกายพระผู้มีพระภาคหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่าง กาย วาจา และอาหาร พระองค์อุปมาให้ทราบเหมือนกับการล้อมรั้ว 3 ชั้น เพื่อป้องกันไม่ให้ผุ้งโค กระบือและสัตว์ทั้งหลายเข้าไปทำลายได้ และผุ้งโค กระบือ และสัตว์ทั้งหลายพระองค์ก็ทรงอุปมากับบ่อคุณทั้งหลายที่เกิดขึ้นมีรากะเป็นต้น หน้าที่ของผู้ปฏิบัติ จึงต้องมีการคัมครองกาย วาจา อาหารเพื่อล้อมรั้วแห่งคุณธรรมทั้งหลายดังได้กล่าวมา

“...ตายหย้าด้วยคำสัตย์ นี้ได้แก่ การตัด การเกี่ยว การถอน เมื่อทำการไถภายนอก ใช้มือหรือมีดตายหย้าที่ทำข้าวกล้าให้เสีย ฉนใด แม้เราก้ฉนนัน..” (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล 197/362-380)

การตายหย้าเป็นเรื่องสำคัญอย่างหนึ่งในอาชีพทำนา มีหลายวิธีได้แก่ การตัด การเกี่ยว การถอน เป็นต้น หากการทำนาไม่มีการตายหย้า ข้าวในนาจะไม่อุดมสมบูรณ์ จะมีวัชพืชคอยรบกวนข้าวในนาตลอดเวลา พระองค์อธิบายข้อนี้ด้วยคำอุปมาเหมือนกับคำสัตย์ของพระองค์ที่เคยบำเพ็ญบารมีมา ด้วยสัจจะบารมี ว่าเป็นเครื่องมือในการรักษาข้าวกล้าเอาไว้ คือคุณ ด้วยคำสัตย์นั่นเอง ต่อจากนั้นพระองค์ได้เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสัจจะ ด้วยหลักธรรมอีกข้อหนึ่ง โสรัจจะ

“...โสรัจจะ ของเราช่วยทำงานให้สำเร็จได้แก่ การสละกิเลสเครื่องประกอบ มีคำอธิบายดังนี้ว่า การปลดปล่อยของท่านย่อมไม่เป็นการปลดปล่อยเลย เพราะต้องประกอบอีกในเวลาเย็น ในวันรุ่งขึ้น หรือในปีหน้า ฉนใด การปลดปล่อยของเราเป็นฉนนันไม่...” (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล 197/362-380)

การที่พระองค์ตรัสว่าโสรัจจะ ช่วยให้งานได้เสร็จเร็วฉนนัน พระองค์หมายถึงงานที่ไปเพื่อโลกุตรธรรม คือการสละกิเลสเครื่องเศร้าหมอง แต่ว่าเมื่องานของพระองค์เสร็จแล้วในปีต่อไปพระองค์ไม่ได้ทำอีกเหมือนขาวนา เพราะนาที่พระองค์ทำถ้าเสร็จแล้วก็เสร็จเลย แล้วก็ไม่ต้องมาทำอีก พระองค์ทรงอธิบายให้เห็นว่า เมื่อก่อนพระองค์ก็ทำนา ทำตั้งแต่สมัยพระทศพลพระนามว่า ทีปังกรแล้วไถเป็นการใหญ่ สิ้น 4 อสงไขย 100,000 กับ ก็ยังไม่พ้น ทรายเท่าที่ยังไม่บรรลุลสมมาสัมโพธิญาณ แต่เมื่อพระองค์ได้บรรลุถึงพระอรหัตผลแล้ว พระองค์ก็จะไม่ได้ประกอบอาชีพนี้อีกต่อไป พระองค์ได้อุปมาเปรียบเทียบการสะสมบารมีของพระองค์ก็เหมือนการทำนาในแต่ละชาตินั้นเอง เมื่อสำรวจดูหลักธรรมที่พระองค์ทรงหยิบยกมาสอนทั้งหมด พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ดังนี้

หลักศรัทธา หิริ โอตตัปปะ วิริยะ ปัญญา ที่ปรากฏในทศพิธราชธรรมนั้น พระองค์ตั้งใจที่จะสอนพระภิกษุหัวดี โดยพระองค์ทรงเปรียบเทียบ “เหมือนดวงจันทร์ ช่างแรมย่อมอับแสง ไม่เต็มดวง ไร้รัศมี วัดความยาวและความกว้างไม่ได้ ตลอดคืนวันที่ผ่านมา อุปมานี้ฉันใด อุปมาฉันนั้น บุคคลบางคนไม่มีศรัทธา ไม่มีหิริ ไม่มีโอตตัปปะ ไม่มีวิริยะ ไม่มีปัญญาในกุศลธรรมทั้งหลาย ตลอดคืนวันที่ผ่านมา เขาหวังได้แต่ความเสื่อมในกุศลธรรมทั้งหลายเท่านั้น หวังความเจริญไม่ได้เลย” เมื่อพิจารณาตามเจตนาที่พระองค์ทรงหยิบยกหลักธรรมต่าง ๆ มาสอนแก่โวกนัยสัถว์ สิ่งหนึ่งที่มีความเหมือนกัน คือหลักธรรมที่พระองค์ทรงยกขึ้นเพื่อแสดงธรรม หรือเพื่อสอนนั้นจะมากำกั้นเสมอ เช่น ศรัทธากับปัญญา เป็นต้น

สรุป

การสอนแบบอุปมาอุปไมยในกสิณทวารวาทสูตร นั้นพระองค์ได้หยิบยกหลักธรรมต่าง ๆ เพื่อโปรดกสิณทวารวาทพราหมณ์ ชี้แจงให้เห็นหลักปฏิบัติทั้งทางโลกและทางธรรมโดยพระองค์ได้ยกหัวข้อธรรมให้กสิณทวารวาทพราหมณ์ได้พิจารณาตาม ดังนี้ คือ

ศรัทธาที่พระองค์ได้ทรงยกขึ้นนั้นเปรียบเหมือนการรับรสคือสมณะและวิปัสสนา โดยเติบโตขึ้นเพื่อรับความแก่กล้าแห่งธัญชาติคืออริยมรรค การมีศรัทธาที่อินทรีย์สังวรสนับสนุนแล้ว คือความงอกงาม ไม่เหี่ยวแห้งย่อมผลิตผลได้ ปัญญานั้นเป็นอุปนิสัยแห่งธรรมทั้งหลาย เพราะมีหิริเป็นประธาน ปัญญาจึงชื่อว่าอยู่ข้างหน้าคือเป็นหัวหน้าแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย สมาย่อมผูกธรรมคือหิริ ปัญญาและวิริยะเหล่านั้นทั้งหมดไว้ในอารมณ์เดียวกัน โดยสภาวะคือไม่ขัดสลายให้ปฏิบัติในหน้าที่ของตน สติป้องกันประพฤตินอโคจรกล่าวคือกามคุณ การหว่านพืชคือศรัทธาเป็นอันมากแล้ว ล้อมรั้ว 3 ชั้น ได้แก่ คุ้มครองกาย วาจา เพื่อรักษากุศลธรรม นานาประการ เพราะอกุศลธรรมมีรากเป็นต้น เข้าไปไม่ได้ ส่วนการตายหลุนั้น อุปมาเพราะการกล่าวคลาดเคลื่อนที่ประทุษร้าย ข้าวกล้าคือกุศล ต้องตายหลุนด้วยคำสัตย์ คือสัจจะ พระองค์ทรงอุปมาว่าเราเทียมโคงานคือวิริยะที่ไถคือปัญญา จำเดิมแต่ครั้งพระทศพลพระนามว่าที่ปึงกรแล้วไถเป็นการใหญ่สิ้น 4 อสงไขย 100,000 กัป ก็ยังไม่พิน トラบเท่าที่ยังไม่บรรลุ สัมมาสัมโพธิญาณ แต่เมื่อใดเราใช้เวลาทั้งหมดนั่งเหนือปราศิตบัลลังก์ ณ โคนโพธิพฤกษ์ ปรหัตผลที่มีคุณทั้งปวงเป็นบริวารจึงเกิดขึ้น เมื่อนั้น เราปล่อยวางปรหัตผลนั้น ด้วยการระงับความชวนชวายุทุกอย่าง บัดนี้ จักไม่ประกอบอีกต่อไป แล้วจึงตรัสว่า โสรจจะของเราช่วยทำงานให้สำเร็จ เมื่อกสิณทวารวาทพราหมณ์ ได้ฟังคำอุปมาอุปไมยจากคำตรัสของพระองค์และได้น้อมจิตไปตามกระแสหลักธรรม เป็นผู้เข้าถึงสรณะตลอดชีวิต หลักธรรมที่ปรากฏในกสิณทวารวาทสูตร เมื่อเปรียบเทียบกับพระสูตรอื่นๆ จะพบว่าพระผู้มีพระภาค พระองค์ทรงหยิบยกหลักธรรมที่เป็นหลักธรรมเหล่านี้ไปโปรดพุทธบริษัทอื่น แต่มีข้อสังเกตอย่างหนึ่งคือเมื่อพระองค์

เอาไปโปรดใครก็ตาม สิ่งหนึ่งที่พระองค์จะทรงหยิบยกเพื่ออุปมาอุปไมยกับหลักธรรมของพระองค์ก็คือ สิ่งเหล่านั้นจะต้องเป็นเรื่องใกล้ตัวมากที่สุด เช่น อาชีพ พฤติกรรม จริตนิสัย สิ่งแวดล้อมในยุคนั้น

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2558). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 30. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ผลิธัมม์ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์ เพ็ทแอนด์โฮม.
- _____. (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2560). **อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2539). **45 พรรษาของพระพุทธเจ้า**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- แสง จันทร์งาม.(2540). **วิธีสอนของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

การเสวนากับบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนา An association with the wise people in Buddhism

นางสาวสุรีย์ ชนะโสภิตานนท์ Suree Chanasopidanon
นักวิชาการอิสระ กรมตรวจบัญชีสหกรณ์
Independent Scholar, Cooperative Auditing Department

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการที่มีวัตถุประสงค์ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของการเสวนากับบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนา การเสวนากับบัณฑิตเป็นบ่อเกิดแห่งปัญญา เพราะบัณฑิต คือ ผู้มีปัญญา มีความฉลาดในการดำเนินชีวิตด้วยปัญญาคติ เป็นคนดี มีศีลธรรม ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นทั่วไป ลักษณะของบัณฑิต คือ คนดี ที่มีปกติคิดแต่เรื่องดี พูดแต่เรื่องดี และทำแต่กรรมดี เป้าหมายชีวิตของบัณฑิต คือ ประโยชน์สุขในชาตินี้และประโยชน์สุขในภพหน้า ประโยชน์ของการเสวนากับบัณฑิตมี 4 ประการ คือ บัณฑิตย่อมให้ถึงสุคติ อยู่ร่วมกับบัณฑิตเป็นสุข คบบัณฑิตไม่มีภัย บัณฑิตทำตนและผู้ที่ทำตามให้เจริญ การเสวนากับบัณฑิตในชีวิตประจำวัน จึงควรมีหลักในการคัดเลือกคบบัณฑิต ลักษณะการคบ และแนวทางแก้ไขปัญหาการคบคนในสังคม ซึ่งต้องมีโยนิโสมนสิการ คือ พิจารณาไตร่ตรองอย่างแยบคายให้เห็นตามความเป็นจริง ดังนั้น ประโยชน์สูงสุดของการเสวนากับบัณฑิต คือ การได้ฝึกฝนอบรมตนให้เข้าถึงความเป็นบัณฑิต เพราะบัณฑิตย่อมปรารถนาคบบัณฑิตมากกว่าการเสวนากับพาลหรือคบคนพาล การได้เสวนากับบัณฑิตจึงเป็นมงคลของชีวิต คือ มงคลที่ 2 คบบัณฑิต ในมงคลชีวิต 38 ประการ

คำสำคัญ: การเสวนา, บัณฑิตในทางพระพุทธศาสนา

Abstract

This article attempts to reflect upon the value of association with the wise people in Buddhism. According to Buddhist view, the association with the wise people brings about wisdom because he possesses wisdom and intelligence in living life by virtue of such a quality. He is said to be a morally

good person, benefiting himself and others. The characteristic of the wise is a person who thinks about good things, speaks of good things and does good actions. His goal of life is to gain the benefit of happiness in the present and future life. In Buddhism, there are four kinds of advantages in making friend with the wise: he can bring a blissful life, live happily with the wise, live without any harm. One can meet a prosperous life by the help of the wise, therefore, the association with the wise in daily life should be carefully considered. Then the way in making friend with people and its solution in society should be guided by Yonisomanasikāra, this means that one should think about it carefully as it really is. Suffice it to say that the most advantage in associating with the wise is to get oneself morally trained to be the wise because such a person always wishes to meet with the same kind of person, not with the fool. Therefore, the association with the wise can be called the most auspicious blessing in life, to wit, the second blessing just only refers to the association with the wise out of ๓๘ highest blessings.

Keywords: the association, the wise in Buddhism

บทนำ

การเสวนาเป็นเครื่องมือสื่อสารระหว่างบุคคล รวมถึงกลุ่มหรือคณะบุคคล ซึ่งผลของการเสวนาอาจเป็นไปในทางสร้างสรรค์หรือทำลายก็ได้ สุดแล้วแต่ระดับปัญญาของผู้ฟัง การเสวนาที่มีคุณค่าสามารถสร้างบัณฑิตให้เกิดขึ้นในสังคม ในทางตรงข้ามก็อาจสร้างพาลให้เกิดขึ้นได้เช่นกัน ความเจริญหรือความเสื่อมทั้งในด้านวัตถุและจิตใจจึงขึ้นอยู่กับว่าได้เสวนากับบัณฑิตหรือเสวนากับคนพาล ในทางพระพุทธศาสนามีคำสอนให้ฉลาดเลือกคบหามิตรหรือเพื่อน เพราะคนใกล้ชิดเรานอกจากคนในครอบครัวแล้ว บางคนอาจให้ความสำคัญกับเพื่อนมากกว่า ซึ่งมิตรหรือเพื่อนมี 2 ประเภทคือ มิตรแท้กับมิตรเทียม ดังมีปรากฏในสังคัลลสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย 11/242-265/199-212) มิตรแท้ คือ มิตรดี ที่จะคอยให้ความช่วยเหลือสนับสนุนและส่งเสริมให้เพื่อนนั้นมีแต่ความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป ส่วนมิตรเทียมคือ ผู้นำภัยมาสู่ผู้คบหาเป็นมิตร เพราะนำความเดือดร้อนหรือความทุกข์กาย ทุกข์ใจมาสู่ตนและครอบครัว ตลอดจนจนถึงความพินาศในสังคม ในทางพระพุทธศาสนาเรียกมิตรแท้ว่าเป็นกัลยาณมิตร ส่วนมิตรเทียมนั้น พระพุทธเจ้าทรงชี้แนะให้หลีกเลี่ยงหรือไม่คบหาเสวนาด้วยเลย ดังเรื่องสัทธิวาริทธิของพระมหากัสสปเถระ ความ

44 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

ตอนหนึ่งว่า “หากบุคคลเที่ยวหาคนดีกว่าตน หรือเสมอกับตนไม่ได้ ก็ควรถือการเที่ยวไปคนเดียวให้มั่นคง เพราะจะหาความเป็นเพื่อนในคนพาลไม่ได้เลย” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 25/61/46)

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “การคบแต่บัณฑิต...นี้เป็นมงคลอันสูงสุด” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 25/262/562) การเสวนาหรือคบหาแต่บัณฑิตจึงชื่อว่าเป็นมงคลของชีวิตและเป็นมงคลอันสูงสุด ซึ่งเป็นมงคลที่ 2 ในมงคล 38 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 25/262-272/562-563) บัณฑิตจึงควรคบหาแต่บัณฑิตเป็นมิตร ที่มีลักษณะของความเป็นมิตรแท้ 4 ประการ คือ 1) มีอุปการะ 2) ร่วมสุขร่วมทุกข์ 3) แนะนำประโยชน์ 4) มีความรักใคร่ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 11/260/209) การคบบัณฑิตเป็นมิตรจึงมีความสำคัญต่อความสำเร็จในการดำเนินชีวิต แต่ในยุควัตถุนิยมเช่นปัจจุบัน การจะเข้าไปเสวนาหรือคบบัณฑิตดูจะเป็นสิ่งที่สังเกตได้ยากว่า “ใครเป็นบัณฑิต?” ยิ่งเทคโนโลยีพัฒนามากขึ้นเท่าใด มนุษย์ส่วนใหญ่ก็จะให้ความสำคัญด้านวัตถุมากกว่าด้านจิตใจ ชีวิตเหมือนการเล่นเกมส์ มุ่งแข่งขัน เอาชนะ เบียดเบียนกัน แม้มิตรสหายที่คบหากันมานาน หากต้องขัดกันด้วยผลประโยชน์ ก็อาจทำร้ายกันให้บาดเจ็บหรือเสียชีวิตได้ มิตรแท้ในยุคปัจจุบันจึงหาได้ยาก ดังนั้น บทความนี้จึงให้ความสำคัญกับการเสวนากับบัณฑิต เมื่อบัณฑิตคบบัณฑิตก็จะทำหน้าที่ของการเป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกันในสังคม เพื่อร่วมสร้างความสงบสุขอย่างยั่งยืน การรู้เท่าทันและสามารถแยกแยะได้ว่าใครคือ บัณฑิต ใครคือพาลนั้น จะมีแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาได้อย่างไร

นิยามและความหมาย

การเสวนา เป็นคำกริยา หมายถึง คบ เช่น การเสวนากับบัณฑิต ไม่ควรเสวนากับคนพาล พุดจากัน เช่น หมู่นี้พวกเราไม่ค่อยได้พบปะเสวนากันเลย เป็นคำนาม การสนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน เช่น กลุ่มวรรณกรรมจัดเสวนาเรื่องสุนทรภู่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546)

คำว่า “บัณฑิต” มีปรากฏในพระไตรปิฎกอยู่หลายแห่งที่ให้ความหมายของบัณฑิต ดังเช่น ในทิสกมิกาทิวัฏฏ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 4/163/244) บัณฑิต หมายถึง ผู้เป็นพหูสูตร ศึกษาเล่าเรียนทั้งพุทธพจน์และศิลปภายนอก มีความฉลาด มีประสบการณ์มาก มีปัญญา มีความละเอียด ไม่ประมาท พัฒนาตนเองอยู่เสมอ ในปาราชิกาธิอาปัตติ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 8/339/517) บัณฑิต หมายถึง ผู้มีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองด้วยความกล้าหาญอย่างเปิดเผย แม้ในมหาปรินิพพานสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย 10/207/155) บัณฑิต หมายถึง ผู้มีปัญญาหลักแหลม เป็นผู้รู้จักกาล รู้จักบุคคลควรแก่กาลอันเหมาะสม นอกจากนี้ ในอัจฉยสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย 20/4/143) บัณฑิต หมายถึง ผู้เห็นความผิดคือความผิด และหาทางแก้ไขปัญหตามสมควรแก่ความผิด

ในอรรถกถา ว่าด้วยชื่อว่า เป็นบัณฑิตและเป็นเถระ มิใช่เพราะเป็นคนแก่ (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย 33/390-391) บัณฑิต หมายถึง ผู้ไม่แสวงหากาม คือ ความอยากได้ ความใคร่ ความปรารถนาทั้งในด้านวัตถุและอารมณ์ทางใจ อันเป็นกิเลส โดยไม่นำอายุหรือเพศมาเป็นตัวชี้วัดความเป็นบัณฑิต จะตัดสินกันที่ เป็นผู้ละกาม ไม่บริโภคมกาม เพราะกามเป็นเหตุให้จิตไม่บริสุทธิ์ นำมาซึ่งทุกข์ และในคัมภีร์มังคลัตถทีปนี (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540) ได้ให้ความหมายของบัณฑิต หมายถึง บุคคลผู้ประกอบด้วยกุศลกรรมบถ 10 ประการ เป็นผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา อันยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันชาติและประโยชน์ในชาติหน้า

นอกจากนี้ บัณฑิตยังหมายถึง “คนที่มีปัญญา รู้จักใช้ปัญญาในการประกอบกิจ ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นทั่วไป” (สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี), 2534) หรืออีกความหมายว่า “บัณฑิต หรือ สัตบุรุษ หมายถึง ผู้มีปัญญา นักปราชญ์หรือผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา คนสงบ คนดี คนมีศีลธรรม คนที่ประกอบด้วยสัปปริสธรรม” (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546)

ดังนั้น ในทางพระพุทธศาสนา คำว่า “บัณฑิต” หมายถึง ผู้มีความฉลาด มีสติในการดำเนินชีวิตด้วยปัญญา เป็นคนดี มีศีลธรรม เป็นผู้รอบรู้ในเหตุผล ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นตามควรอย่างเหมาะสม

ลักษณะของบัณฑิต

การจะคบบัณฑิตเป็นมิตรได้นั้น สิ่งสำคัญคือต้องมีความรู้ถึงลักษณะของบัณฑิต ดังในจินตีสสูตร ว่าด้วยความคิดระหว่างคนพาลกับบัณฑิต (พระไตรปิฎกภาษาไทย 20/3/141-142) ซึ่งได้กล่าวถึงลักษณะแห่งบัณฑิต เครื่องหมายแห่งบัณฑิต ความประพฤติไม่ขาดสายแห่งบัณฑิต 3 ประการ คือ 1) ชอบคิดแต่เรื่องดี 2) ชอบพูดแต่เรื่องดี 3) ชอบทำแต่กรรมดี ถ้าบัณฑิตไม่ชอบคิดเรื่องดี ไม่ชอบพูดเรื่องดี และไม่ชอบทำกรรมดีเช่นนั้น บัณฑิตทั้งหลายจะพึงรู้จักเขาด้วยเหตุไรว่า “ผู้นี้เป็นบัณฑิต เป็นคนดี” แต่เพราะบัณฑิตชอบคิดแต่เรื่องดี ชอบพูดแต่เรื่องดี และชอบทำแต่กรรมดี ฉะนั้นบัณฑิตทั้งหลายจึงรู้จักเขาว่า “ผู้นี้เป็นบัณฑิต เป็นคนดี” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 20/3/142)

ในพาลบัณฑิตสูตร พระพุทธเจ้ากล่าวถึงบัณฑิตนั้น บางชาติที่เกิดเป็นมนุษย์ ก็เกิดในตระกูลสูง คือ ตระกูลชัตติยมหาศาล ตระกูลพราหมณมหาศาล หรือตระกูลคหบดีมหาศาล เป็นตระกูลมั่งคั่ง มีโภคทรัพย์มาก และบัณฑิตนั้นเป็นผู้มีรูปร่าง น่าดู น่าเลื่อมใส มีผิวพรรณผุดผ่องมาก มีปกติได้ข้าว น้ำ ผ้า ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่พัก และเครื่องประทีป เขา

46 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

จึงประพุดติกายสุจริต วจิสฺสุจริต มโนสุจริต หลังจากตายแล้ว จึงไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 14/260/308)

บัณฑิต จึงมีลักษณะที่สามารถพิจารณาได้จากพฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นปกติไปในสุจริต 3 คือ ทางใจที่คิดแต่เรื่องดี จะส่งผลให้มีวาจาที่สุภาพ อ่อนโยน และมีการกระทำทางกายที่สุจริต ไม่ผิดศีลธรรม เป็นพื้นฐานของคนดีที่ประพุดติอยู่ในกุศลกรรมบถ 10 (ทางทำความดี) คือ กายกรรม 3 ได้แก่ เป็นผู้ละเว้นขาดจากการฆ่าสัตว์, เป็นผู้ละเว้นขาดจากการลักทรัพย์, เป็นผู้ละเว้นขาดจากการประพุดติผิดในกาม วจกรรม 4 ได้แก่ เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพุดเท็จ, เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพุดส่อเสียด, เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพุดคำหยาบ, เป็นผู้ละเว้นขาดจากการพุดเพื่อเจ้อ และมโนกรรม 3 ได้แก่ เป็นผู้ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของเขา, เป็นผู้ไม่มีจิตไม่พยาบาท, เป็นสัมมาทิฐิ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2558) เป็นเหตุให้ได้เกิดเป็นมนุษย์ ได้รับประโยชน์สุขจากการมีโรคทรัพย์อันสมบูรณ์ หลังจากตายแล้วย่อมได้รับประโยชน์ในภพหน้า คือ ได้เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

ดังนั้น ลักษณะของบัณฑิต คือ คนดี ที่มีปกติคิดแต่เรื่องดี พุดแต่เรื่องดี และทำแต่กรรมดี หรือที่เรียกว่า สุจริต 3 เป็นพื้นฐานของคนดีที่ประพุดติอยู่ในกุศลกรรมบถ 10 เป็นผู้ไม่ประมาท มีปัญญารู้เท่าทันในการคิด การพุด และการกระทำ ที่จะไม่สร้างความเดือดร้อนในภายหลัง ดังในจุฬารุโรวาทสูตร พระพุทธเจ้าทรงสอนพระราหุลว่า “...บุคคลควรพิจารณาให้ดี แล้วจึงทำการทางกาย พิจารณาให้ดีแล้วจึงทำการทางวาจา พิจารณาให้ดีแล้วจึงทำการทางใจ...” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 13/109/119) คำสอนดังกล่าวมุ่งเน้นให้พิจารณาในเรื่องที่จะทำ คำที่จะพุด และให้คิดดีก่อนแล้วจึงทำ และพุด หากสิ่งที่จะทำนั้นเป็นประโยชน์ก็จงทำ และพุด ถ้าเป็นไปเพื่อการเบียดเบียนตนเองและบุคคลอื่นก็จงหยุดทำและหยุดพุดในสิ่งนั้นๆ พึงสอนใจตนเองอยู่เนืองๆ ที่จะต้องระมัดระวังไม่ทำ ไม่พุด และไม่คิดในสิ่งที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น คำสอนดังกล่าวจึงเป็นเครื่องวัดความเป็นบัณฑิตที่พิจารณาได้จากการกระทำและคำที่พุดไปในทางกุศล โดยมีใจที่คิดนึกแต่สิ่งที่ดีด้วยความไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลงส่งผ่านออกมาเป็นพฤติกรรมในทางกุศล ความเป็นบัณฑิตจึงวัดกันที่ คุณความดี ไม่ได้วัดกันที่ระดับการศึกษาหรือการมีฐานะทางการเงินดี

เป้าหมายของบัณฑิต

ทุกชีวิตที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ ย่อมต้องมีเป้าหมายในการดำเนินชีวิต ซึ่งบัณฑิต คือ ผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา มีสติ เข้าใจในเหตุและผลตามความเป็นจริง ตั้งมั่นประพุดติปฏิบัติอยู่ในกุศลกรรมบถ 10 มีปกติคิดดี พุดดี และทำดี เพื่อเป็นทางให้เข้าถึงประโยชน์สุข 2 ประการ คือ

ประโยชน์สุขในปัจจุบัน (ทิฐธัมมิกัตถะ) และประโยชน์สุขในภายหน้า (สัมปรายิกัตถะ) ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ธีรชนท่านเรียกว่า บัณฑิต เพราะบรรลุประโยชน์ทั้งสอง คือ ประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในภายหน้า” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 15/129/155) การดำเนินชีวิตของบัณฑิต มีแนวทางปฏิบัติให้สำเร็จประโยชน์ 2 ประการ ดังนี้

1. ประโยชน์สุขในปัจจุบัน (ทิฐธัมมิกัตถะ) ประโยชน์สุขในปัจจุบันคือ ชาตินี้ เป็นประโยชน์สุขขั้นต้นในระดับโลกียะ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาได้มีหลักคำสอนให้ไว้เป็นแนวทางในการสร้างฐานะให้สำเร็จในปัจจุบัน มี 4 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 23/54/340) ได้แก่

- 1) อุฏฐานสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น)
- 2) อารักขสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการรักษา)
- 3) กัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี)
- 4) สมชีวิตา (ความเป็นอยู่เหมาะสม)

บัณฑิตย่อมฉลาดในการแสวงหาด้วยความขยันหมั่นเพียร มีความตั้งใจศึกษาหาความรู้หาเลี้ยงชีพโดยสุจริต รู้จักเก็บรักษาทรัพย์ให้ปลอดภัย ฉลาดคบคนดีเป็นมิตร (สำคัญที่สุด) และฉลาดใช้ในการเลี้ยงชีพตามควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุขใดๆ เพื่อสร้างฐานะให้มั่นคง ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นขั้นตอนพื้นฐานของการดำเนินชีวิตของทุกชีวิตที่เกิดมาแล้ว ต้องหาทรัพย์เพื่อเลี้ยงชีวิต ให้ได้รับความสุขในชาตินี้ และอาศัยทรัพย์ที่หาได้ด้วยความสุจริตทั้งทางกาย วาจา และใจ ใช้สอยให้เกิดประโยชน์สุขอย่างอิสระโดยชอบธรรม ไม่ให้เกิดโทษในภายหลัง ไม่ว่าผู้นั้นจะอยู่ในฐานะใด มีอาชีพอย่างไร เช่น เป็นชาวนา เป็นพ่อค้า หรือเป็นข้าราชการ เป็นต้นก็ตาม ย่อมประสบผลสำเร็จในการสร้างฐานะในปัจจุบัน สามารถใช้สอยทรัพย์ให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนและผู้อื่นให้ได้รับความสุข การสร้างฐานะทางเศรษฐกิจของตนให้มั่นคงก่อน จึงเป็นเป้าหมายแรกที่บัณฑิตต้องทำให้สำเร็จในชาติที่ได้เกิดเป็นมนุษย์

2. ประโยชน์สุขในภายหน้า (สัมปรายิกัตถะ) ประโยชน์ในภายหน้า หรือภพหน้า เป็นประโยชน์ที่ไม่สามารถจับต้องได้ เพราะเป็นนามธรรม เป็นคุณค่าด้านจิตใจ ทำให้เกิดความสุขทางใจ ซึ่งประโยชน์ในภพหน้าสำเร็จได้ต้องอาศัยบุญคือ ความดีที่ต้องสะสมไว้ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พยัคฆปัชชะว่า ศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญา ธรรม 4 ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูลให้ได้รับความสุขในภพหน้า (พระไตรปิฎกภาษาไทย 23/54/343-344) ดังนี้

1) ศรัทธา (สัทธาสัมปทา) คือ ต้องมีความเชื่อมั่นในพระพุทธเจ้า เชื่อในการตรัสรู้ของพระองค์ มีความมั่นคงในพระพุทธศาสนา

48 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

2) ศิล (สีลสัมปทา) คือ รักษาศีล 5 ให้มั่นคง ด้วยการรักษากาย วาจาให้สงบเรียบร้อย เว้นจากการฆ่าสัตว์ ฯลฯ...เว้นจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท

3) จาคะ (จาคสัมปทา) คือ มีการแบ่งปัน สละทรัพย์ และให้ทานด้วยความยินดี

4) ปัญญา (ปัญญาสัมปทา) คือ มีปัญญาเป็นเครื่องพิจารณารู้เท่าทันความเป็นจริงของการเกิดและการดับของกิเลสจนสิ้นทุกข์

ผู้มีปัญญาย่อมเห็นความจริงของชีวิตว่า ความสุขในปัจจุบันหรือชาตินี้ อันเกิดจากการได้ครอบครองโภคทรัพย์นั้น ไม่สามารถให้ความสุขที่แท้จริงและตลอดไปได้ เพราะเมื่อตายไปทรัพย์สมบัติเหล่านั้น ไม่สามารถนำติดตัวไปได้ คงเหลือไว้ให้กับคนรุ่นหลังที่เกี่ยวข้องกันและมีชีวิตอยู่ แต่ความสุขในอนาคตหรือชาตินี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยบุญคือ ความดี ที่ต้องสร้างและสะสมไว้ด้วยการกระทำที่เป็นไปด้วยกุศลให้เจริญยิ่งขึ้น ซึ่งก็ต้องอาศัยโภคทรัพย์ที่หามาได้สนับสนุนในการสร้างความสุข ตามหลักธรรมที่เรียกว่า โภคอาทियะ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 22/41/64-66) และทศ 6 (พระไตรปิฎกภาษาไทย 11/266-274/212-218) คือ การใช้จ่ายอย่างเหมาะสม บำรุงตนเองและบุคคลในครอบครัวให้มีความสุข มีการแบ่งปัน เสียสละเพื่อประโยชน์สุขทางสังคม ละเว้นอบายมุข และปฏิบัติต่อคนรอบข้างที่เกี่ยวข้องด้วยความกตัญญู ได้แก่ มารดาบิดา ครูอาจารย์ บุตรและภรรยา มิตรสหาย ลูกน้องหรือคนรับใช้ และพระภิกษุสงฆ์ผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ให้ได้รับประโยชน์และความสุข ซึ่งต้องอาศัยความจริงใจที่กระทำด้วยความตั้งใจ และถึงพร้อมด้วยปัจจัยในการเกื้อหนุนจึงจะบรรลุเป้าหมาย

ดังนั้น เป้าหมายของบัณฑิต คือ ประโยชน์สุข 2 ประการ คือ ประโยชน์สุขในชาตินี้และประโยชน์สุขในภพหน้า ต้องเริ่มต้นจากการสร้างฐานะให้มั่นคง มีความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลถึงพร้อมด้วยศีล ยินดีในการบริจาคทาน และดำเนินชีวิตด้วยปัญญา เป็นผู้ที่มีเหตุผล รู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบ มีความกตัญญู บัณฑิตจึงเป็นผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา มีสติ ไม่ประมาท การเสวนาคบหาแต่บัณฑิตจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาของผู้เสวนามาก เพราะบัณฑิตเป็นผู้มีประสบการณ์สามารถแนะนำแนวทางในการปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายของประโยชน์สุข 2 ประการดังกล่าวได้สำเร็จ

ประโยชน์ของการเสวนากับบัณฑิต

ด้วยลักษณะของบัณฑิต ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่บ่งบอกว่าเป็นคนดี เป็นผู้นำมาแต่ประโยชน์แม้ประโยชน์ตนก็ได้รับและยังประโยชน์ต่อผู้คบหาให้ได้รับความสุข ความเจริญ ทั้งในชาตินี้และภพหน้า ด้วยประการต่างๆ ดังนี้

1. คบบัณฑิตยอมให้ถึงสุคติ พระพุทธเจ้าสอนให้คบหาแต่สัตบุรุษ เพราะสัตบุรุษยอมช่วยให้ถึงสุคติ ดังในสัตติคมพชาดก (พระไตรปิฎกภาษาไทย 27/159-185/497-501) ได้กล่าวถึงนกแขกเต้า 2 ตัวพี่น้อง อาศัยในต้นไม้เดียวกันแต่พลัดตกไปอยู่ต่างเขตแดนกัน สัตติคมพะ เต็บโตในหมู่โจร คือ เป็นอสัตบุรุษ ชอบพูดจาหยาบช้ำ ใส่ใจแต่การฆ่า การปล้นชิงทรัพย์ การหลอกลวง การข่มขู่ทำร้าย ส่วนปูผกะเต็บโตท่ามกลางฤๅษีที่เป็นสัตบุรุษ มีแต่ความจริง สุจริตธรรม ไม่เบียดเบียน ด้วยเหตุนี้นกแขกเต้าทั้ง 2 ตัว จึงต่างกันโดยธรรมชาติ เพราะอยู่ใกล้สัตบุรุษ ส่วนสัตติคมพะเป็นนกไม่ดี เพราะอยู่ใกล้อสัตบุรุษ เมื่อเห็นพระราชานินปากี้ คิดแต่จะฆ่าและชิงทรัพย์ พระราชานินจึงไปพบกับนกปูผกะ และได้ฟังธรรมที่นกปูผกะแสดง เกิดความเลื่อมใสในธรรมนั้น จึงได้พระราชทานอภัยแก่นกแขกเต้าทั้งหลายและโปรดให้คณะฤๅษีอยู่ในพระอุทยาน ทรงอุปฐากบำรุงตลอดพระชนมายุ แล้วเสด็จสู่สวรรคาลัย ในกาลต่อมา พระราชาได้ไปเกิดเป็นพระอานนท์ นกสัตติคมพะได้มาเป็นพระเทวทัต โจรทั้งหลายได้มาเป็นบริษัทบริวารของพระเทวทัต หมู่แห่งฤๅษีได้มาเป็นพุทธบริษัท ส่วนปูผกะได้มาเป็นพระพุทธเจ้า (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย 61/143) ผลของการคบสัตบุรุษหรือบัณฑิต จึงนำไปสู่สุคติ

2. การอยู่ร่วมกับบัณฑิตเป็นสุข พระพุทธเจ้าทรงสอนให้เลือกคบหาแต่บัณฑิต ดังในลหิตทราคะชาดก (พระไตรปิฎกภาษาไทย 27/78-86/313-315) ดาบสสอนบุตรให้รู้ถึงลักษณะของบุคคลที่ควรคบหาและอยู่ร่วมด้วย เพราะมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตให้มีสุขและมีความสุขเจริญก้าวหน้า เพราะบัณฑิตเป็นผู้มีปัญญา มีจิตใจมั่นคง เป็นคนดี แนะนำในสิ่งที่มีประโยชน์ บัณฑิตจึงเปรียบเหมือนญาติสนิท ต้องประพடுத்தินให้เปรียบดังเช่นลูกในไส้ เพราะมารดาบิดาย่อมเลี้ยงดูบุตรให้อยู่อย่างเป็นสุข ในทางตรงข้ามหากต้องอยู่ร่วมด้วยกับคนพาลก็เหมือนอยู่กับศัตรู ซึ่งจะนำมาแต่ความทุกข์อยู่เป็นนิตย์ จึงไม่ควรคบคนพาล แม้ในโลกนี้หากคบคนดีไม่ได้ ก็ไม่ต้องคบใครเลย (พระไตรปิฎกภาษาไทย 27/81-86/314-315) และในสักกเทวินทวัตถุ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า “การพบพระอริยเจ้าทั้งหลาย เป็นความดี การอยู่ร่วมเป็นสุขทุกเมื่อ บุคคลพึงมีความสุขเป็นนิตย์ได้แท้จริง ก็เพราะไม่พบคนพาลทั้งหลาย” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540) การได้อยู่ร่วมกับบัณฑิตจึงมีความสุขแท้

3. คบบัณฑิตไม่มีภัย ในกถาว่าด้วยเสพและไม่เสพพาลและบัณฑิต ได้กล่าวว่า พาลก่อภัย บัณฑิตกำจัดภัย (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540) ที่กล่าวเช่นนั้น เพราะได้เปรียบคนพาลเหมือนเรือนที่ถูกไฟไหม้ มีความทุกข์เป็นภัยที่เกิดจากการเชื้อเพลิงค่าของคนพาล ส่วนการคบบัณฑิตเปรียบเหมือนการได้ข้าวและน้ำเป็นต้น การคบบัณฑิตจึงสามารถป้องกันและกำจัดภัยจากความทุกข์ที่เกิดจากความหิว เป็นต้น และแม้คบบัณฑิตเพียงวาระเดียว ก็ย่อมเป็นการรักษาตนได้ ดังมหาสุตโสมชาดก ว่าด้วยพระเจ้ามหาสุตโสมทรงทราบโจโรปรีสารท (พระไตรปิฎกภาษาไทย 28/371-494/158-182) ได้กล่าวว่า “ท่านสุตโสม การสมาคมกับสัตบุรุษครั้งเดียวเท่านั้นก็

คุ้มครองผู้มันได้ การสมาคมกับอัสตบรูษแม้บางครั้งก็คุ้มครองไม่ได้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 28/411/166) เพราะบัณฑิตเป็นคนดี ย่อมไม่สร้างความเดือดร้อนให้ใครๆ ต้องทุกข์กายและทุกข์ใจ แม้ได้คบหาเพียงครั้งเดียวก็ได้รับประโยชน์ เพราะบัณฑิตชอบคิดดี พูดดี และทำดี ซึ่งเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตที่ปลอดภัย จิตไม่ต้องมีความสะดุ้งกลัว ไม่กังวล ไม่ขัดข้องในอารมณ์ เพราะคนดีย่อมมีจิตที่สงบ ภัยใดๆ ย่อมไม่ทำให้จิตผู้เป็นบัณฑิตต้องหวั่นไหว คนดีย่อมได้รับสิ่งดีๆ ตอบแทนในชีวิต

4. บัณฑิตทำตนและผู้ทำตามให้เจริญ ดังคำกล่าวที่ว่า “คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล” ในอภิตติชาดก พระพุทธเจ้าทรงประกาศว่า “นักปราชญ์ผู้มีปัญญาย่อมแนะนำสิ่งที่ควรแนะนำ ไม่ชักชวนในสิ่งที่ไม่ใช่ธุระ การแนะนำดีเป็นสิ่งประเสริฐของเขา เขาถูกกล่าวโดยชอบก็ไมโกรธ นักปราชญ์นั้นรู้วินัย การสมาคมกับท่านเป็นการดี (พระไตรปิฎกภาษาไทย 27/96/412) ดังเช่น ครุสฺเสนตะ คือ พระพุทธเจ้า ซึ่งในอดีตกาลเป็นพระโพธิสัตว์ชื่อ สุเนตต์ ครั้นอบรมเมตตาจิตตลอด 7 ปีแล้ว ไม่มาสู่โลกนี้อีก ซึ่งในครั้งนั้น แม้มีปกติได้สมาบัติ 8 แล้ว ยังตรวจดูประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์และการบำเพ็ญบารมีของตนเอง ท่องเที่ยวไปมา ด้วยอำนาจเมตตาพรหมวิหาร เมื่อสาวกทั้งหลายได้ฟังเทศนาของพระโพธิสัตว์ ตั้งอยู่ในโอวาทของท่านได้เป็นผู้มีสุดดีเป็นเบื้องหน้า บางพวกได้เข้าถึงพรหมโลก บางพวกได้เข้าถึงฉกามาพจรสวรรค์ บางพวกได้เข้าถึงความเป็นขัตติยมหาศาล พราหมณมหาศาล และคฤหบดีมหาศาล และมีบุรุษผู้นั่งอยู่ท่ามกลางพาณิก 700 คน ขณะที่สำเภาได้อัปปางลงในท่ามกลางมหาสมุทร น้ำพุ่งขึ้นแต่ไม่กลัว นึกถึงท่านที่ตนถวายแก่ภิกษุสงฆ์กับสัณณะและศีลที่ตนรับในวันทีลงสู่สำเภา พวกพาณิกเห็นพากันถามถึงเหตุที่ไม่กลัว พวกพาณิกก็ขอให้บุรุษนั้นบอกวิธีรับศีลและกล่าวว่า “ที่พึงอย่างอื่นของพวกท่านไม่มี พวกท่านจงระลึกถึงศีลไว้อย่างเดียวเถิด” เมื่อตายไปบังเกิดในภพดาวดึงส์ทั้งหมด เพราะอาศัยศีลที่รับในเวลาใกล้ตาย (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540)

การได้อยู่ใกล้และได้ปฏิบัติตามคำชี้แนะจากผู้เป็นบัณฑิต จึงเป็นสิ่งประเสริฐสำหรับชีวิต ดังพระคาถาที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “บุคคลพึงนั่งร่วมกับอัสตบรูษอย่างเดียว พึงทำความสนิทสนมกับอัสตบรูษ เพราะรู้ทั่วถึงสัทธิธรรมของอัสตบรูษทั้งหลาย บุคคลย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540) ผู้มุ่งปฏิบัติตนเพื่อความสันทุกข์ มีศีล สมาธิ ปัญญา เจริญด้วยพรหมวิหาร มีปกติเป็นผู้มีเมตตา ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ได้เช่นกัน แม้ได้ฟังคำอบรมสั่งสอน ชี้นะในเวลาเดียวกันก็อาจได้ผลที่ต่างกัน เพราะสติปัญญาของแต่ละคนไม่เท่ากัน ภูมิจิตภูมิธรรมของผู้ปฏิบัติตามจึงมีผลอันนำไปสู่จุดหมายที่ประเสริฐต่างกัน อย่างน้อยยอนิสงค์ของการระลึกถึงศีล แม้ระลึกได้เมื่อใกล้ตาย ก็มีผลนำไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

การเสวนากับบัณฑิตในชีวิตประจำวัน

พื้นฐานของการดำเนินชีวิต คือ การอยู่ร่วมกัน ทุกชีวิตไม่สามารถอยู่โดยลำพัง ต้องมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ในชีวิตประจำวันจึงต้องเกี่ยวข้องกัน มีทั้งคนดีและไม่ดี ควรคบหรือไม่คบ เพื่อมาเป็นกัลยาณมิตรที่ดีของเรา โดยเฉพาะในสังคมยุคบริโภคนิยมที่ให้ความสำคัญกับการแสวงหาความสุขจากวัตถุมากกว่าความสุขทางใจ ชีวิตจึงวุ่นวายกับการหาเลี้ยงชีพด้วยวิธีการต่างๆ ดังนั้น ในชีวิตประจำวันซึ่งต้องมีการคบคนในสังคมที่มีความหลากหลาย จึงมีความจำเป็นต้องนำหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ เพื่อเป็นแนวทางในการเสวนากับบัณฑิตให้ได้รับประโยชน์สุขตามเป้าหมายของชีวิต ดังนี้

1. คัดเลือกบัณฑิต ในทางพระพุทธศาสนาได้มีคำสอนให้เลือกคบแต่บัณฑิต ดังคำสอนที่เป็นการเตือนสติจากรุ่นสู่รุ่นที่ว่า “คบคนพาล พาลพาไปหาผิด คบบัณฑิต บัณฑิตพาไปหาผล” คำสอนนี้เป็นสัจธรรม สามารถใช้ได้ทุกยุคสมัย การมีพ่อแม่หรือครูอาจารย์ที่เป็นบัณฑิตยังไม่เพียงพอที่จะนำให้ชีวิตประสบผลสำเร็จได้ เพราะหากในชีวิตประจำวันต้องอยู่ใกล้ชิดกับเพื่อนที่เป็นพาลมากกว่า อาจส่งผลต่อพฤติกรรมที่ได้รับจากการเรียนรู้ และสร้างความเคยชินจนกลายเป็นนิสัยอย่างพาลโดยไม่รู้ตัว ดังนั้น บุคคลที่ควรคัดเลือกคบมาเป็นเพื่อนหรือกัลยาณมิตรควรมีคุณสมบัติ ดังนี้

- 1) เป็นคนดี มีน้ำใจ มีปกติในการให้ทาน รักษาศีล และภาวนา
- 2) ประพฤติตนอยู่ในระเบียบวินัย กฎหมาย และจารีตประเพณีอันดีงาม
- 3) มีความน่ารัก น่าเคารพ มีปัญญา ฉลาดพูดให้เข้าใจ รู้จักให้อภัย ให้เกียรติซึ่งกันและกัน ฉลาดแก้ปัญหา ทำเรื่องยากให้ง่าย และไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย
- 4) เป็นคนมีหลักการ มีเหตุและผล รู้จักตัวเอง มีความพอดี รู้เวลาอันควร ปรับตัวเองให้เข้ากับสถานที่และบุคคลได้ดี
- 5) มีหลักความรับผิดชอบทั้งต่อตนเอง คนรอบข้าง สังคมและเศรษฐกิจ มีความเสมอต้นเสมอปลาย
- 6) มีความเพียร ไม่เกียจคร้าน ไม่ทอดธุระในงานที่ได้รับมอบหมาย ละเว้นอบายมุขหมั่นฝึกฝนและพัฒนาตนอยู่เสมอ
- 7) มีความซื่อสัตย์ ยุติธรรม มีความกตัญญู ช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ

คุณสมบัติทั้ง 7 ประการดังกล่าว หากคนที่เริ่มคบหามีข้อใดข้อหนึ่งหรือทั้ง ๗ ประการ ให้คัดเลือกคบหามาเป็นกัลยาณมิตร เพราะมีคุณธรรมของความเป็นบัณฑิต ซึ่งเป็นบัณฑิตในทางพระพุทธศาสนา ที่ไม่ชีวิตด้วยระดับการศึกษาชั้นปริญญา (บัณฑิตทางโลก) แต่สามารถดำเนินชีวิตด้วยความรู้ และคุณธรรมของความเป็นคนดี ที่จะไม่สร้างความเดือดร้อน

ให้แก่ตนเองและผู้อื่น ดังนั้น ในชีวิตประจำวันหากพบว่าคนที่คบนั้นมีคุณสมบัติตรงข้ามใน 7 ประการดังกล่าว พึงสันนิษฐานไว้ว่าอาจเป็นคนพาล ซึ่งจะชักนำให้ชีวิตต้องเดือดร้อนทุกข์ยาก ในภายหลัง

2. ลักษณะการคบบัณฑิต บัณฑิตคือ ผู้ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้ได้รับการถ่ายทอดความประพฤติและนิสัยที่ดีจากบัณฑิต จึงควรเข้าไปคบหาด้วยลักษณะอาการ 7 ประการ (สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร), 2539) ได้แก่

- 1) การไปมาหาสู่บัณฑิต
- 2) การเข้าดีสนิสนมและชอบพอกับบัณฑิต
- 3) มีความจงรักภักดีรักใคร่กันจริงต่อบัณฑิต
- 4) ความรักดีคือเลื่อมใสนับถือเชื่อตรงต่อบัณฑิต
- 5) เป็นเพื่อนร่วมคิดร่วมเห็นกับบัณฑิต
- 6) เป็นเพื่อนร่วมกินร่วมอยู่กับบัณฑิต
- 7) นำเอาการประพฤติปฏิบัติของบัณฑิตมาใช้

ลักษณะอาการทั้ง 7 ข้อดังกล่าว นับว่าเป็นการประเมินและสร้างความมั่นใจในบุคคลที่เลือกมาคบนั้น เป็นบัณฑิตแท้หรือไม่ หากเป็นบัณฑิตแท้ย่อมเป็นการสร้างเครือข่ายบัณฑิตในสังคม ซึ่งจะสามารถลดปัญหาตลอดจนถึงแก้ปัญหาความเดือดร้อน วุ่นวายในสังคมได้

3. แนวทางแก้ไขปัญหาการคบคนในสังคม ปัญหาการคบคนในสังคม นับว่าเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสังคมเป็นอย่างยิ่ง เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาวัยรุ่นกัน ปัญหาเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการคบคนพาล ซึ่งอาจมีที่มาของสาเหตุที่คบและแนวทางแก้ไขปัญหา ดังนี้

1) ค่านิยมคบคนที่ฐานะ ในยุคบริโภคนิยม สังคมส่วนใหญ่ยกย่องคนมีฐานะมากกว่าคนมีจิตใจดี คนจึงคบคนที่มีความร่ำรวยมากกว่า รวมไปถึงคนที่มีความเสี่ยงในสังคม จบการศึกษาระดับปริญญา เพราะมีความเชื่อว่าเป็นคนเก่ง มีความสามารถ น่าจะมีประสบการณ์ดี หากได้รับคำชี้แนะก็จะทำให้ตนมีวิธีการสร้างฐานะได้ดีกว่าเดิม ซึ่งในความเป็นจริงคนมีฐานะดีในสังคมอาจมีทั้งคนดีและคนไม่ดี ดังเช่น ในอดีตเคยมีนักการเมืองระดับชาติหลายต่อหลายคนพัวพันกับขบวนการค้ายาเสพติดต่างๆ ที่ตกเป็นข่าวอื้อฉาวหรือไม่เป็นที่เปิดเผยต่อสาธารณะ แต่อยู่ในบัญชีดำของหน่วยปราบปรามยาเสพติด (คอลัมน์การเมือง, 2559) กรณีการคบนี้ หากได้สร้างความคุ้นเคยกันนานๆ แล้ว อาจส่งผลต่อพฤติกรรมการร่วมค้าโดยไม่รู้ตัว นอกจากนี้ การคบคนที่มีความร่ำรวยกว่าก็เช่นกัน อาจทำให้มีพฤติกรรมเลียนแบบในการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือย และพยายามยกระดับฐานะตนให้ทัดเทียม ทำให้ต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีพด้วยวิธีการต่างๆ ที่ไม่ถูกต้อง เช่น ลักขโมย ปล้นจี้ ขำ เป็นต้น ดังนั้น จึงควรมีสติและปัญญาในการ

เรียนรู้พฤติกรรมขณะที่คบหาไปด้วย พร้อมรับฟังคำเตือนของคนรอบข้างหรือชาวสังคมที่เกี่ยวข้องกับคนที่คบหาด้วย เปิดใจเป็นกลางและไม่ยึดมั่นกับความเชื่อโดยขาดเหตุผล ทำให้สามารถแยกแยะความควรหรือไม่ควรต่อไป

2) คบด้วยหวังผลประโยชน์ การคบคนในสังคม เพราะหวังผลประโยชน์นั้น เป็นพฤติกรรมของการคบที่แม้รู้ว่าคนที่คบนั้นเป็นคนไม่ดีหรือคนพาล แต่หวังเพียงเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนต้องการก็พอใจ และเป็นพฤติกรรมของการคบคนในสังคมซึ่งมีมาทุกยุคสมัย ดังเช่นในสมัยพุทธกาล กล่าวถึงบุตรเศรษฐีมีทรัพย์มาก เป็นเหยื่อของนักเลงสุราหวังได้เสพสุราโดยอาศัยทรัพย์ของบุตรเศรษฐี ทุกวันจึงใช้ชีวิตด้วยการดื่มสุราและพินิจรำ ขับร้องร่วมกัน เริ่มจากกลุ่มเล็กๆ จนกลายเป็นกลุ่มใหญ่ สุดท้ายทรัพย์สมบัติที่มีอยู่ก็หมดสิ้น ตนและภรรยาก็ต้องเป็นขอทาน (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย 42/181-183) แม้ในยุคปัจจุบันการคบหาที่เรียกว่า เพื่อนกินนั้น ก็ยังมีให้เห็นปรากฏในชีวิตประจำวัน การคบคนในสังคมปัจจุบันส่วนใหญ่เห็นแก่ผลประโยชน์เป็นที่ตั้ง เพราะผลประโยชน์คือ ผลตอบแทนที่ได้ ผลประโยชน์จึงเป็นไปได้อย่างดีและไม่ดี คนดีย่อมเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน แต่ในบางครั้งก็ต้องทำงานร่วมกับคนพาล ซึ่งส่วนใหญ่คนพาลมักเห็นแก่ได้มากกว่า โดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสม ควรหรือไม่ควร ถูกหรือผิด ดังนั้น แนวทางแก้ไขปัญหาคบคนด้วยหวังผลประโยชน์ ซึ่งในบางครั้งต้องทำงานร่วมกับคนพาล จึงต้องอาศัยหลักโยนิโสมนสิการ (พิจารณาไตร่ตรองอย่างแยบคาย) เพื่อให้งานสำเร็จบรรลุเป้าหมายในทางที่ดีร่วมกัน และหาโอกาสชี้แนะสร้างความเข้าใจในความพอดีของผลประโยชน์อันพึงได้รับโดยชอบธรรม ไม่ปล่อยให้ความโลภครอบงำจิตใจ ซึ่งอาจส่งผลเป็นการทุจริตในหน้าที่ ทำให้เกิดความเสียหายทั้งต่อชื่อเสียงและทรัพย์สิน ซึ่งบัณฑิตย่อมเป็นผู้ให้สติแก่ผู้ประมาท และฉลาดหาวิธีแก้ไข

3) คบคนผ่านสื่อออนไลน์ ด้วยสังคมปัจจุบันมีการพัฒนาเทคโนโลยีให้ก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง การคบคนในสังคมจึงนิยมผ่านสื่อออนไลน์กันอย่างกว้างขวาง คนบางคนอาจไม่เคยรู้จักตัวตนกันมาก่อน แต่ก็พูดคุยผ่านสื่อออนไลน์ด้วยรูปภาพ และข้อความ จริงบ้างเท็จบ้าง การคบคนผ่านสื่อออนไลน์จึงเป็นที่มาของปัญหาที่สามารถสร้างความวุ่นวายให้เกิดขึ้นในชีวิตเราและขยายวงกว้างสู่สังคม ยิ่งเทคโนโลยีก้าวหน้ามากเท่าใด การขยายวงกว้างของผู้สร้างสื่อไปในทางที่ไม่ดี ดังเช่นคลิปคุณครูที่แสดงอาการเกรี้ยวกราดขว้างโทรศัพท์มือถือของนักเรียนที่ใช้โทรศัพท์ขณะที่ครูกำลังสอน สุดท้ายกลายเป็นคลิปโฆษณาแฮมเบอร์เกอร์ยี่ห้อหนึ่ง เป็นต้น (ขวรงค์ ลิ้มปัทมปาณี, 2556) สังคมขณะนั้นกล่าวโทษครูด้วยความเข้าใจผิด มีผู้รับและส่งต่อๆ ไม่รู้ข้อเท็จจริง กลายเป็นคนพาลโดยไม่รู้ตัว เพราะมีพฤติกรรมทางวาจาที่หยาบคาย แม้จะเป็นข้อความที่ส่งต่อกันมา จึงควรแก้ไขปัญหาด้วยการมีความเห็นถูก (สัมมาทิฐิ) ในแหล่งข้อมูลที่รับ ผู้เผยแพร่จึงต้องมีโยนิโสมนสิการ

54 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

คือ การทำในใจโดยแยบคาย หรือ การใช้ความคิดถูกวิธี รู้จักคิด หรือคิดอย่างมีระเบียบ โดยวิธีคิดหาเหตุผล สืบค้นถึงต้นเค้า สืบสาวให้ตลอดสาย โดยไม่เอาความรู้สึกด้วยต้นหา อุปาทานของตน เข้าจับ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2541) จึงจะทำให้ข้อความหรือรูปภาพนั้น ไม่ถูกเผยแพร่ ขยายเป็นวงกว้างต่อไป

ดังนั้น ในชีวิตประจำวันที่ต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลในสังคม อันเป็นปัจจัยพื้นฐานของการดำเนินชีวิต การเลือกคบบัณฑิตเป็นกัลยาณมิตรจึงมีความสำคัญ หากไม่มีก็ไม่ควรคบเลย เพราะคบคน เช่นไร ย่อมเป็นคนเช่นนั้น ในชีวิตประจำวันจึงควรทำบุญแล้วตั้งความปรารถนาว่า “ด้วยบุญนี้ ขอข้าพเจ้าพึงพบแต่บัณฑิตเท่านั้น ไม่พึงพบคนพาลเลย” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540) บัณฑิต นั้น อาจเป็นใครก็ได้ในทิศทั้ง 6 เพราะบัณฑิตไม่ได้ขีดกันด้วยชั้นของการศึกษา อายุ และอาชีพ ในการแก้ไขปัญหาคนในสังคมที่มาจากค่านิยมคบคนที่ฐานะดีกว่า คบด้วยหวังผลประโยชน์ และคบผ่านสื่อออนไลน์ บัณฑิตย่อมมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้วยสติและปัญญา ด้วยการพิจารณา แยกแยะสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดมาอย่างมีเหตุผล ไม่ว่าจะเป็นข้อความหรือรูปภาพใดๆ ให้ดีกว่า

บทสรุป

การเสวนากับบัณฑิตเป็นหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ที่ให้ความสำคัญกับการเลือกคบหาแต่คนดี และให้หลีกเลี่ยงจากคนไม่ดี ยิ่งในสังคมยุคบริโภคนิยมที่มีแต่การเอารัดเอาเปรียบ มุ่งแข่งขัน ขาดความจริงใจ เห็นประโยชน์ตนมากกว่าผู้อื่น สังคมจึงวุ่นวาย ขาดความสงบสุข ดังนั้น หากสังคมใดมีบัณฑิตอยู่ร่วมด้วย สังคมนั้นย่อมได้รับความสงบสุขและมีความเจริญก้าวหน้า เพราะบัณฑิตเป็นผู้มีปัญญา มีความฉลาดในการดำเนินชีวิตด้วยปัญญาคติ เป็นคนดี มีศีลธรรม เป็นผู้รอบรู้ในเหตุผล ทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นทั่วไป จึงต้องรู้หลักในการพิจารณาลักษณะของบุคคลที่คบหาว่าเป็นบัณฑิตหรือไม่ คุณสมบัติในการเลือกคบ ลักษณะการคบ และแนวทางแก้ปัญหาคบคนในสังคม ซึ่งต้องมีโยนิโสมนสิการ คือ พิจารณาไตร่ตรองอย่างแยบคายให้เห็นตามความเป็นจริง ในชีวิตประจำวันหากได้เสวนากับบัณฑิตและได้เรียนรู้ในข้อประพฤติปฏิบัติของบัณฑิต ฝึกฝนตนเองให้ถึงพร้อมตามลักษณะของบัณฑิตแล้ว นับว่าเป็นการสร้างเครือข่ายของความเป็นบัณฑิต และส่งผลให้เกิดประโยชน์ 4 ประการ คือ ถึงสุคติ มีความสุขเสมือนหนึ่งได้อยู่กับญาติสนิทของตนเอง ไม่มีภัย ทำตนและผู้ที่ทำตามให้เจริญ ดังนั้น ทุกชีวิตที่เกิดมามีความรักสุขเกลียดทุกข์ ความสุขจึงเป็นเป้าหมายของชีวิต แต่ปัญหาที่ต้องประสบทุกข์เพราะเสวนากับคนพาลหรือคบพาลเป็นมิตร การเสวนากับบัณฑิต จึงเป็นมงคลข้อที่ 2 คือ คบบัณฑิต ในมงคลชีวิต 38 ประการ

เอกสารอ้างอิง

- คอลัมน์การเมือง.(2559) “บัญชีดำล้าลังนักการเมืองค้ายานรก”, **แนวหน้า** [ออนไลน์],
แหล่งที่มา : <http://www.naewna.com/politic/columnis/>. [10 มีนาคม 2559].
- ชวรงค์ ลิมป์ปัทมปาณี. (2556). “ชาวสื่อ-ชาวจริง? แยกแยะอย่างไรใน Social Media?”. **ไทยรัฐ** [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.thairath.co.th/content/>. [10 ตุลาคม 2556].
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- _____. (2541). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2558). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 30. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ มหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์. (2534). **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล. ชุด 91 เล่ม**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์.
- _____. (2540). **มงคลัตถทีปนี แปล เล่ม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร : นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี). (2534). **มงคลในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์.
- สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (พิมพ์ ธรรมธโร). (2539). **มงคลยอตชิวิต ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

ครูบาวงศ์กับการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งตามแนวศีล 5
Kruba Wongsā and the Enhancement of Community Strength
According to the Five Precepts

กรรณิการ์ ตั้งตุลานนท์ Kunnikar Tangtulanont
นักวิชาการอิสระ, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Independent Scholar, Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya
University

บทคัดย่อ

สังคมไทยปัจจุบัน เห็นคุณค่าทางวัตถุมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ โดยมีกระแสทุนนิยมไหลเข้ามาทำให้เกิดความอยากได้ไม่รู้จบ และสิ่งต่างๆ ถูกใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนให้เกิดค่านิยมใหม่อันเป็นเหตุให้เกิดปัญหาสังคมด้านพฤติกรรม เช่น ไม้มีความอดทน เห็นแก่ตัว เบียดเบียนกัน เป็นต้น กลายเป็นปัญหาทางจิต ซึ่งพระพุทธศาสนามีแนวทางแก้ไขปัญหาด้วยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมซึ่งเป็นข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานที่ชาวพุทธคุ้นเคย คือศีล 5 เมื่อได้รับข้อเสนอให้รักษาศีล 5 อย่างจริงจัง ผลลัพธ์ที่ได้ คือสังคมเรียบร้อยและมีความสุข การรักษาศีล 5 ช่วยให้ชีวิตดำเนินไปอย่างพอดี

ในบทความนี้ผู้เขียนได้ยกกรณีศึกษา คือชุมชนพระบาทห้วยต้ม จังหวัดลำพูน เป็นชุมชนที่มีสมาชิกเป็นชาวกะเหรี่ยงที่รักษาศีล 5 อย่างเคร่งครัดตามคำสั่งสอนของครูบาวงศ์ ให้เลิกเบียดเบียนผู้อื่น ให้อภัยประมาท มั่งมีสวัสดิภาพตลอดไป ห้ามดื่มหรือจำหน่ายสุราที่ทำให้ประมาท และเป็นต้นเหตุของการทำผิดศีลข้ออื่นๆ การรักษาศีล 5 ทำให้ชุมชนพระบาทห้วยต้มทั้ง 10 หมู่บ้านอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข

คำสำคัญ : การสร้างเสริม, ชุมชนเข้มแข็ง, ศีล 5

Abstract

Today's Thai society appreciates material value more than spiritual value. The influx of capitalism leads to the infinite desire; moreover, various media seem to induce unfavorable behaviors such as impatience, selfishness, and exploit. These cause social problems and then turn to be mental problems. However, the problems can be solved by applying behavioral modification according to Buddhist principle. Earnestly practicing the five precepts, the fundamental discipline being well known among Buddhist, results in the peaceful society and maintains proper life.

In this article, the author raises the case study of Phra Bat Huay Tom's community in Lamphun province to represent the advantages of precept practice. The members of this community who are Karen seriously practice the five precepts according to Kruba Wongsas's teaching : avoiding exploiting others, being vegetarianism, refraining from drinking and selling alcohol beverage which is the cause of heedlessness and brings about immoral behavior. By retaining the good conduct of five precepts, all ten villages of Phra Bat Huay Tom's community are Key living together in peace.

Key words: Enhancement, Community Strength, Five Precepts

บทนำ

ความสุขเกิดขึ้นได้อย่างไร ในสังคมไทยยุคทุนนิยมนี้ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้พฤติกรรมคนไทยเปลี่ยนไป นิยมวัตถุ อยากร่ำรวย อยากได้ทุกอย่าง หาความสุขใส่ตัวมากขึ้นเรื่อยๆ จนขาดความเกื้อกูลช่วยเหลือกัน ขาดความรับผิดชอบต่อกัน ขาดการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางสังคม เป็นต้น เกิดเป็นปัญหาด้านความขัดแย้ง สิ่งแวดล้อม ครอบครัวยาสเสพติด อาชญากรรม เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้เป็นเหตุให้สังคมไม่สงบสุข กระทบถึงความมั่นคงทางสังคม และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาว่าด้วยความประพฤตินี้ที่ดั่งมทางกายและวาจาหรือกายสุจริตและวจีสุจริต ถือเป็นข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต เพื่อให้กายวาจาเรียบร้อยและจิตใจสงบเยือกเย็น เป็นเครื่องป้องกันการทุจริต หลักธรรมนี้คือศีล 5 เป็นหลักธรรมที่มีมิติทางสังคมที่เป็นรากฐานทางวัฒนธรรม แสดงถึงความเจริญในด้านวิถีชีวิต การปรับตัว การคิด การมีวินัยที่คนไทยถือปฏิบัติตลอดมา และมีส่วนช่วยให้สังคมเข้มแข็งและเกิดความสงบเรียบร้อย ศีล 5 นี้มีข้อปฏิบัติคือ (1) เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์ (2) เจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ (3) เจตนางดเว้นจากการประพฤติดินในกาม (4) เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ (5) เจตนางดเว้นจากการเสพของมึนเมาอันเป็นเหตุแห่งความประมาท (พระไตรปิฎกภาษาไทย 11/315/302-303) ส่วนประโยชน์หรืออานิสงส์ที่มีศีลสมบูรณ์จะได้รับ คือ มีโภคทรัพย์เป็นอันมากที่มีความไม่ประมาทเป็นเหตุ กิตติศัพท์อันงามย่อมขจรไป เข้าไปบริษัทโดยยอมแลกแล้วถ้าไม่เก้อเขิน ย่อมไม่หลงลืมสติตาย และหลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 10/150/94-95)

ส่วนกรณีศึกษา คือ ชุมชนพระบาทห้วยต้ม เป็นชุมชนชาวกะเหรี่ยงปกากะญอสะกอที่ย้ายมาจากตำบลแม่ต๋ืน อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก และปกากะญอโปที่ย้ายมาจากจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน และประเทศพม่า ซึ่งผู้เขียนจะศึกษาวิธีการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งตามแนวศีล 5 ของครูบาวงศ์แห่งวัดพระพุทธบาทห้วยต้ม ท่านได้กำหนดให้สมาชิกทุกคนของชุมชนพระบาทห้วยต้มต้องรักษาศีล 5 อย่างเคร่งครัด เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 เป็นต้นมา รวมเวลากว่า 44 ปีที่ชาวชุมชนรักษาศีล 5 ได้เคร่งครัด รับประทานมังสวิรัตทุกคน เมื่อเดือนเมษายน ปีพ.ศ. 2558 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้ประกาศให้ชุมชนพระบาทห้วยต้มเป็น “หมู่บ้านรักษาศีล 5” ที่น้อมนำเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติ ไม่กินเนื้อสัตว์ และเชิดชูให้เป็นต้นแบบของโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 (ชุมชนพระบาทห้วยต้มรับโล่รักษาศีล 5, 2559)

แนวคิดเรื่องศีล

1. ความหมายของศีล

คำว่าศีล แปลว่า ความปกติเรียบร้อยของความประพฤติ เพราะเว้นสิ่งที่ควรเว้น ประพฤติสิ่งที่ควรประพฤติ (สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), 2538) ศีลโดยเนื้อหาหมายถึง ระเบียบที่ได้บัญญัติเพื่อประพฤติดุปฏิบัติให้เกิดภาวะปกติขั้นที่กายวาจา ศีลคือการปฏิบัติเกี่ยวกับระเบียบการที่อยู่ภายนอก ศีลพัฒนากายวาจาให้น่าดู เมื่อบุคคลมีศีลเป็นพื้นฐานจิตก็เป็นสมาธิได้ง่าย (พุทธทาสภิกขุ, 2539) ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคปรากฏข้อความว่า ศีลแปลว่า

ปกติ คือทำกายวาจาให้เป็นปกติเรียบร้อย ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้ใด ศิลทำให้กายใจเยือกเย็น ไม่ต้องเดือดร้อน (พระพุทธโฆสเถระ, 2554)

ในคัมภีร์พระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “เมื่อใดแล อุบาสกเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ เป็นผู้เว้นขาดจากการลักทรัพย์ เป็นผู้เว้นขาดจากการประพฤติดิฉินในกาม เป็นผู้เว้นขาดจากการพูดเท็จ เป็นผู้เว้นขาดจากการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เมื่อนั้นอุบาสกชื่อว่าผู้มีศีล” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 23/25/269) ในกฎทนต์สูตร พระพุทธเจ้าตรัสกับพราหมณ์กฏทนต์ว่า “นิตยทานที่ทาสีบกัณมาถวายเจาะจงบรรพชิตผู้มีศีล เป็นยัญที่ใช้ทุนทรัพย์และมีการเตรียมน้อยกว่า แต่มีผลานิสงส์มากกว่า. . . มีการสร้างวิหาร อุทิศถวายแก่สงฆ์จากทิศทั้ง 4. . . มีการถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึง. . . มีการสมาทานศีล 5 คือ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการฆ่าสัตว์. . . มีการออกบวชประพฤดิพรหมจรรย์ ตั้งอยู่ในศีล 3 ชั้น คือ จูฬศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล. . .” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 9/352/147) จึงกล่าวได้ว่า ศีล เป็นกฎระเบียบในการดำเนินชีวิตตามทัศนะทางพระพุทธศาสนา มีบัญญัติข้อปฏิบัติไว้ว่า ศีล 5 ศีล 8 ของคฤหัสถ์ ศีล 10 ของสามเณร ศีล 227 ของภิกษุ และศีล 331 ของภิกษุณี เมื่อผู้มีศีล ได้กระทำให้เป็นปกติตามธรรมชาติของทุกข์สุข ผู้มีศีลนั้นจะไม่สร้างความหวาดกลัวให้แก่สังคม

2. องค์ประกอบของศีล 5

ในสังคิยสูตร ได้กล่าวถึงสิกขาบท 5 หรือข้อปฏิบัติ 5 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 11/315/302-303) คือ

1) ปาณาติปาตา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์รวมถึงการทำร้ายร่างกาย และศีลนี้ขาดได้ด้วยเหตุ 5 อย่าง คือ สัตว์นั้นมีชีวิต รู้ว่าสัตว์นั้นมีชีวิต มีเจตนาจะฆ่า พยายามฆ่า และสัตว์นั้นตายเพราะถูกฆ่า (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540)

2) อทินนาทานา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้อนุญาต ด้วยการขโมย และศีลนี้ขาดได้ด้วยเหตุ 5 อย่าง คือ ของนั้นเจ้าของหวงแหน รู้ว่าของนั้นเจ้าของหวงแหน ตั้งใจลักขโมย พยายามลักขโมย และได้ขโมยนั้นมาด้วยความพยายาม (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540)

3) กาเมสุมิฉฉาจารา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการประพฤติดิฉินในกาม และศีลนี้ขาดได้ด้วยเหตุ 4 อย่าง คือ วัตถุอันไม่ควรถึง มีจิตคิดที่จะเสพในวัตถุอันไม่ควรถึงนั้น มีความพยายามในอันเสพ และร่วมสังวาสกัน (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540)

4) มุสาวาทา เวรมณี เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ และศีลนี้ขาดได้ด้วยเหตุ 4 อย่าง คือ เรื่องไม่จริง เจตนาจะพูดเรื่องนั้น พูดหรือแสดงออกไป และผู้ฟังเข้าใจเนื้อความนั้น (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540)

5) สุราเมรัยมีชชปมาทัญฐานา เวมณี เจตนาถวณจากการเสพของมีนเมา คือสุรา และเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท และศีลนี้ขาดได้ด้วยเหตุ 4 อย่าง คือ ของนั้นเป็นของมีนเมา มีเจตนาจะดื่มน้ำเมานั้น มีความพยายามจะดื่มน้ำเมานั้น น้ำเมานั้นล่องล้าออกไป (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2540)

ส่วนการพิจารณาคุณลักษณะของศีลมี 8 ประการ คือ (1) ศีลในเบื้องต้นหรือเบื้องต้นปลายแม้สิกขาบทเดียวไม่มีขาด ชื่อว่าศีลไม่ขาด (2) ศีลตอนกลางแม้สิกขาบทเดียวไม่มีขาด ชื่อว่าศีลไม่ทะลุ (3) ศีลตามลำดับ 2-3 สิกขาบทไม่มีขาด ชื่อว่าศีลไม่ต่าง (4) ศีลไม่มีขาด ชื่อว่าศีลไม่พร้อย ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้ไม่ถูกทำลายด้วยเมณฺสงโยค 7 (พระไตรปิฎกภาษาไทย 23/47/56) มีความโกรธและความผูกโกรธเป็นบาปธรรม (5) ศีลที่ทำให้ความเป็นไทยด้วยการปลดปล่อยจากความเป็นทาสของตัณหา (6) ศีลที่เป็นศีลของวิญญูชนทั้งหลายเช่นพระพุทธเจ้า สรรเสริญ (7) ศีลที่เป็นศีลที่ตันทาภิภูมิจึงกล้าแต่ต้องหรือกล่าวโทษ (8) ศีลที่เป็นศีลที่ทำให้เกิดอุปการสมาธิ อปัณาสมาธิ มรรคสมาธิ และผลสมาธิ

3. โทษของการละเมิดศีล 5

ผู้ปฏิบัติศีล ต้องได้รับโทษคือไปเกิดในอบายทุกติวินิบาตนรกหลังจากตายแล้ว ในสารัชชสูตร พระพุทธเจ้าได้กล่าวโทษของการขาดศีลไว้ว่า อุบาสกประกอบด้วยธรรม 5 อย่าง คือ เป็นผู้ฆ่าสัตว์ เป็นผู้ลักทรัพย์ เป็นผู้ประพฤติดิฉินกาม เป็นผู้กล่าวคำเท็จ เป็นผู้ดื่มน้ำเมา อันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท ย่อมเป็นผู้ยังลงสู่ความครั่นคร้าม (พระไตรปิฎกภาษาไทย 22/171/182-185) ในเวรสูตร พระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องภัยเวรว่า อุบาสกไม่ละภัยเวร 5 ประการ เรียกว่าผู้มีศีล ย่อมเข้าถึงนรก ภัยเวรคือการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤติดิฉินกาม การพูดเท็จ การเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท ย่อมประสบภัยเวรทั้งในปัจจุบันและในสัมปรายภพ ย่อมเสวยทุกข์โศกนันทน์สแห่งจิต อุบาสกผู้ละภัยเวร 5 ประการ เรียกว่าผู้มีศีล ย่อมเข้าถึงสุคติ ไม่ประสบภัยเวรทั้งในปัจจุบันและในสัมปรายภพ ย่อมไม่เสวยทุกข์โศกนันทน์สแห่งจิต (พระไตรปิฎกภาษาไทย 22/175/184)

สรุปว่าศีล 5 เป็นข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานสำหรับชาวพุทธ เพื่อควบคุมกายวาจาให้เรียบร้อย เว้นจากการล่วงละเมิดกันและกัน เมื่อชาวพุทธรักษาศีล 5 ได้เคร่งครัด ย่อมก่อเกิดระเบียบวินัยของการอยู่ร่วมกันในสังคม ศีล 5 ช่วยพัฒนาพฤติกรรมและคุณภาพของจิตใจให้มีคุณธรรม และช่วยส่งเสริมสังคมโดยรวมให้เกิดความสงบสุข นอกจากนี้อันสืบเนื่องจากการรักษาศีล ทำให้ผู้รักษาศีลประสบกับสิ่งที่น่าปรารถนา น่าพอใจ อันเป็นประโยชน์ต่อชีวิตในปัจจุบัน และชีวิตในเบื้องหน้า เพราะศีลจะคุ้มครองผู้รักษาศีลไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว ให้ผู้รักษาศีลพบกับความสุขในโลกหน้าและให้ประโยชน์สูงสุดแก่ชีวิตที่เกิดขึ้น เนื่องจากศีลเป็นฐานรองรับคุณธรรมในระดับสูงขึ้นไป ในทางตรงข้ามถ้าบุคคลขาดการรักษาศีล สังคมย่อมไม่สงบสุขและ

อันตรายต่างๆ อาจมาถึงโดยไม่คาดคิด ทำให้สังคมขาดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน จนเป็นเหตุให้สังคมเสื่อมโทรม ทำร้ายกัน และอยู่ร่วมกันอย่างหวาดระแวง

กรณีศึกษา: ครุบาวงศ์กับชุมชนพระบาทห้วยต้ม

1. ประวัติครุบาวงศ์และวัดพระพุทธรูปห้วยต้ม ครุบาวงศ์หรือพระครูพัฒนกิจจานุรักษ์หรือครูบาศุขยະวงศาพัฒนา (พระใบฎีกาคำจันทร์ ปภสฺสโร, มปป.) ตามประวัติ ได้บรรพชาเป็นสามเณรที่วัดพระธาตุแก่งสร้อย จังหวัดตาก โดยมีครูบาศุขยະลังกาเป็นอาจารย์ ต่อมาได้มีโอกาสปรนนิบัติและถวายตัวเป็นศิษย์ครูบาศรีวิชัย นอกจากนี้ครูบาศุขยະลังกาได้นำท่านไปฝากตัวเป็นศิษย์ของครูบาพรหมจักร อดีตเจ้าอาวาสวัดพระพุทธรูปตากผ้าและได้อุปสมบทเมื่ออายุ 20 ปี ในสมัยที่ครูบาศรีวิชัยต้องอธิกรณ์ ครุบาวงศ์ได้ถูกกลั่นแกล้งให้ลาสิกขา แต่ท่านไม่ยอมลา จึงครองผ้าขาวแทน ต่อมาได้อุปสมบทใหม่ มีฉายาว่าจนทวโส ท่านได้เรียนวิชาการต่างๆ จากครูบาศุขยະลังกา เช่น ธรรมะภาษาล้านนา การปฏิบัติกัมมัฏฐาน รุดงค์วัตร ฝึกการดำรงชีวิตในป่าขณะรุดงค์ เป็นต้น ท่านติดตามครูบาอาจารย์หลายองค์เพื่อจาริกออกรุดงค์ไปตามสถานที่ต่างๆ และอบรมสั่งสอนชาวเขาในหมู่บ้าน เมื่อท่านเป็นพระภิกษุก็ได้ออกรุดงค์ไปตามป่าเขาเป็นเวลากว่าสิบปี เพื่อแสวงหาสัจธรรมความหลุดพ้นจากสังสารวัฏ และเผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าให้แก่ชาวเขา ไกลถึงสุดเขตแดนไทยข้ามไปฝั่งพม่า เมื่ออายุ 28 ปี ท่านเดินรุดงค์กลับมาที่อำเภอเถินและช่วยครูบาอภิชัยชาวปี่สร้างถนน โรงเรียน วัดต่างๆ เมื่ออายุ 33 ปี ท่านมาจำพรรษาที่วัดพระพุทธรูปห้วยต้ม และปฏิสังขรณ์วัดร้างให้กลับมาเจริญรุ่งเรืองอีกครั้งเป็นวัดพระพุทธรูปห้วยต้ม ท่ามกลางพลังศรัทธาของชาวปกาเกอะญอในชุมชนพระบาทห้วยต้ม (หลวงปู่ชื่อยะ วงศาพัฒนา, 2559)

วัดพระพุทธรูปห้วยต้ม สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2444 ตามประวัติเคยเป็นวัดร้าง ในปี พ.ศ. 2489 ครูบาบุญ มหาชโย เจ้าคณะอำเภอเถิน ครูบาอินตะแห่งวัดพวงคำ ครูบาคำสุนแห่งวัดบ้านแว่นได้ประชุมคณะศรัทธาแล้วนิมนต์ครุบาวงศ์ (พระจนทวโสภิกขุ) แห่งวัดป่าพลู ไปทำการบูรณปฏิสังขรณ์ให้เป็นวัด หลังเสร็จสิ้นการบูรณะ วัดพระพุทธรูปห้วยต้มก็มีความมั่งคั่งด้วยศิลปกรรมผสมผสานแบบล้านนาและพม่า ประกอบด้วยศาสนสถานสำคัญหลายแห่ง มีครุบาวงศ์เป็นผู้ออกแบบ และได้รับความร่วมมือในการสร้างจากชาวกระเหรี่ยงในชุมชน มีพระอุโบสถทรงล้านนา วิหารพระเมืองแก้ววิหารครอบรอยพระพุทธรูปห้วยต้ม พระมหาธาตุเจดีย์ศรีเวียงชัย มณฑปพระเจ้าเก้าตื้อ มณฑป พระพุทธรูปทกบ หอพระไตรปิฎก และเจ้าน้ำหรือสะดือเมือง (หลวงปู่ชื่อยะ วงศาพัฒนา, 2559)

2. ความเป็นมาของชุมชนพระบาทห้วยต้ม ชุมชนพระบาทห้วยต้ม ตั้งอยู่ที่อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน มีสมาชิกเป็นชาวกระเหรี่ยง 2 เผ่า คือชาวปกาเกอะญอสะกอที่ย้ายมาจาก

อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก และชาวปกาเกอะญอไปที่ย้ายมาจากจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน และประเทศพม่า สืบเนื่องจากในปี พ.ศ. 2513 รัฐบาลไทยมีโครงการสร้างเขื่อนภูมิพล ทำให้ชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ไม่มีที่อยู่ที่ทำกิน ต้องอพยพไปอยู่ที่อื่น ทำให้ชาวกะเหรี่ยงบางส่วนอพยพไปอยู่เหนือเขื่อน และบางส่วนอพยพไปอยู่ใกล้อารามกลางป่าที่ครูบาวงศ์จำพรรษาอยู่ ในอดีตครูบาวงศ์เคยเดินธุดงค์ตามหมู่บ้านชาวเขาในจังหวัดตาก แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ และลำพูน ทำให้ชาวเขารู้จักและเคารพศรัทธาท่านมาก เมื่อมีความเดือดร้อน จึงพากันเดินทางไปขอพึ่งบุญและอยู่ถือศีลปฏิบัติธรรมกับท่าน สมัยนั้นพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นหินศิลาแลง สภาพทั่วไปแห้งแล้ง ความเป็นอยู่ยากลำบาก แต่ด้วยคำสั่งสอนของครูบาวงศ์ สมาชิกในชุมชนจึงมุ่งมั่นต่อสู้กับอุปสรรคอย่างไม่ย่อท้อ (พระครูสิริสุตาภิธัมม (ศุภชัย สุทธิญาณ), 2540) ในปี พ.ศ. 2518 ชุมชนพระบาทห้วยต้มได้รับแต่งตั้งให้เป็นหมู่บ้าน ต่อมาในปี พ.ศ. 2521 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จเยี่ยมราษฎรในหมู่บ้านพระบาทห้วยต้ม ทรงทอดพระเนตรเห็นสภาพพื้นที่และชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรชาวเขา ทรงโปรดเกล้าให้รับหมู่บ้านพระบาทห้วยต้มอยู่ภายใต้มูลนิธิโครงการหลวง มีพระราชดำริให้ทำป่าอนุรักษ์ ทำป่าปรับปรุงระบบนิเวศน์ และสร้างอ่างเก็บน้ำ 3 อ่าง เพื่อใช้บริโภคและใช้ในการเพาะปลูก

เมื่อเริ่มจัดตั้งเป็นชุมชนพระบาทห้วยต้ม ครูบาวงศ์สั่งให้ชาวกะเหรี่ยงที่เคยสู้รบและกินเนื้อสัตว์ ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ท่านกำหนดไว้ เพื่อความเรียบร้อยในชุมชน ชาวกะเหรี่ยงต้องนำมิดอาวุธที่เคยฆ่าสัตว์มาถวายวัด ณ บริเวณหลุมที่ทางวัดเตรียมไว้ให้ และสาบานว่าจะไม่ฆ่าสัตว์อีก ไม่บริโภคเนื้อสัตว์ ไม่ดื่มไม่จำหน่ายของมีเมาหรือสิ่งเสพติด และต้องรับประทานมังสวิรัตตลอดไป ซึ่งกฎกติกาของครูบาวงศ์ ทำให้สมาชิกในชุมชนเป็นคนดี มีศีลธรรม ไม่เบียดเบียนกัน และไม่เป็นปัญหาของสังคม นอกจากนี้คำสั่งสอนของครูบาวงศ์ได้เน้นเรื่องการให้ทาน รักษาศีล 5 อย่างเคร่งครัด และปฏิบัติภาวนาเป็นประจำ (วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม, 2559) และเพื่อเป็นการสนับสนุนให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ให้ทุกคนเข้าวัดทำบุญฟังเทศน์ทุกวันพระ ให้ใช้ชีวิตอย่างพอเพียง ให้รักและดูแลครอบครัว ให้อนุรักษ์วัฒนธรรมของชนเผ่า เช่น การทอผ้า การแต่งชุดประจำเผ่า การพูดภาษากัน เป็นต้น จากกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและสามัคคีกันมากขึ้น และได้สืบทอดรูปแบบการดำเนินชีวิตของสมาชิกทั้ง 10 หมู่บ้าน ครูบาวงศ์ได้มรณภาพลงเมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ. 2543 แต่คำสั่งสอนของท่านยังอยู่ และสืบทอดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดจากสมาชิกในชุมชนพระบาทห้วยต้มจนถึงปัจจุบันนี้

3. ศึกษาหลักการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งตามแนวศีล 5 ของครูบาวงศ์ ครูบาวงศ์เป็นพระภิกษุที่ทำงานด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนา สมัยที่ท่านยังออกธุดงค์ไปในที่ต่างๆ ท่านสอนชาวกะเหรี่ยงให้รู้จักธรรมะอย่างซื่อๆ สมัยนั้นความเชื่อเรื่องภูตผีมีอยู่ ท่านสอนโดยทำให้

ดูเป็นตัวอย่าง ท่านเทศน์พุทธชาดกจากคำถาม และสอนชาวกะเหรี่ยงให้รู้จักพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ ท่านค่อยๆ สอนธรรมะให้เข้าใจได้อย่างถูกต้อง จนเกิดเป็นศรัทธาแล้วน้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เพื่อให้ชีวิตมีความสุขขึ้น เมื่อชาวกะเหรี่ยงมีโอกาสเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนพระบาทห้วยต้ม ครูบาวงศ์จึงสั่งสอนสมาชิกในชุมชนให้ฝึกปฏิบัติตนตามแนวศีล 5 อย่างเคร่งครัด ให้ทำบุญทำทาน และปฏิบัติธรรมเป็นประจำ หลักการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งตามแนวศีล 5 ของครูบาวงศ์ มีดังนี้

1) การรักษาศีล 5 อย่างเคร่งครัด

ศีล 5 เป็นข้อปฏิบัติตามเจตนา คือ (1) เป็นเครื่องงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ (2) เป็นเครื่องงดเว้นจากการลักทรัพย์ (3) เป็นเครื่องงดเว้นจากการประพฤติดีกในกาม (4) เป็นเครื่องงดเว้นจากการพูดเท็จ (5) เป็นเครื่องงดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท (พระไตรปิฎกภาษาไทย 11/286/225) ศีลนี้ช่วยขจัดกิเลส เมื่อปฏิบัติเป็นประจำ ทำให้ใจเย็น ไม่วุ่นวาย และมีอานิสงส์ทำให้ได้โลกทรัพย์สมบัติมาก กิตติศัพท์ดีงามขจรไป มีความเชื่อมั่นเมื่อไปในที่ชุมนุมชน ไม่เป็นผู้หลงตาย และเมื่อตายแล้วย่อมมีสุคติเป็นที่ไป (พระไตรปิฎกภาษาไทย 13/80/254)

หลักการสอนของครูบาวงศ์ เน้นการรักษาศีล 5 อย่างเคร่งครัด เนื่องด้วยศีล 5 นี้จะรักษากายวาจาของผู้ปฏิบัติให้เรียบร้อย ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีสามัคคี และร่วมแรงร่วมใจกันทำงานได้สำเร็จ ครูบาวงศ์เทศน์สีกถาเป็นประจำ เพื่อขัดเกลาจิตใจชาวกะเหรี่ยงให้อ่อนโยน ให้เห็นถึงความสำคัญของการรักษาศีล 5 อย่างจริงจัง และสอนให้ใส่ใจในการทำบุญ เพราะบุญกรรมจะเกิดขึ้นได้ด้วยใจตนเอง (พระใบฎีกาคำจันทร์ ปภสสโร, มปป.) ท่านห้ามสมาชิกในชุมชนพระบาทห้วยต้มกินเนื้อสัตว์อันเป็นเหตุให้ต้องฆ่าสัตว์ ทำให้ผิดศีลข้อที่ 1 และห้ามดื่มหรือจำหน่ายสุราของมีเมาอันเป็นเหตุให้ขาดสติ ทำให้ผิดศีลข้อที่ 5 และเป็นเหตุต่อให้ผิดศีลข้ออื่นๆ ท่านสอนว่า “ถ้าเราเบียดเบียนสัตว์อีก สัตว์ก็มาเบียดเบียนเราอีก โรคภัยไข้เจ็บก็จะตามมาอีก ถ้าเรากินมังสวิรัต เราก็ได้เบียดเบียนใคร” นอกจากนี้ท่านเทศน์ชาดกต่างๆ เพื่อชี้ให้เห็นถึงคุณโทษและกฎแห่งกรรม สมาชิกในชุมชนเลิกกินเนื้อสัตว์อย่างเด็ดขาด เปลี่ยนมารับประทานมังสวิรัตตลอดไป (สำนักงาน กศน. จังหวัดลำพูน, 2558) และปฏิบัติรักษาศีล 5 อย่างเคร่งครัดจนถึงบัดนี้

2) การรับประทานมังสวิรัต

ในสมัยที่ครูบาวงศ์ยังออกธุดงค์อยู่นั้น มีชาวกะเหรี่ยงนำอาหารที่มีเนื้อสัตว์มาถวาย ท่านหยิบฉวยเฉพาะที่เป็นพืชผักเท่านั้น ทำให้ชาวกะเหรี่ยงสงสัย ท่านจึงเทศน์เรื่องในพุทธชาดกให้ฟังเป็นการชี้ให้เห็นถึงกฎแห่งกรรมและผลดีของการรักษาศีล ชาวกะเหรี่ยงจึงได้รับประทานมังสวิรัตตามท่าน เมื่อทุกคนเข้ามาอยู่ร่วมกันเป็นชุมชนพระบาทห้วยต้ม ครูบาวงศ์สั่งสอนทั้ง

พระภิกษุสงฆ์ในวัดและสมาชิกในชุมชนให้เลิกฉันและรับประทานเนื้อสัตว์ เพราะผิดศีลและเป็น การเบียดเบียนชีวิตผู้อื่น ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน สรรพสัตว์ทั้งหลายย่อมรักและหวงแหนชีวิต ตัวเอง ถ้าไม่เบียดเบียนกัน ทุกชีวิตก็อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข นอกจากนี้ได้กล่าวว่า มีอาหาร อื่นอีกมากมายที่ทำให้ร่างกายเจริญเติบโต จึงไม่มีความจำเป็นที่ต้องกินเนื้อสัตว์ ซึ่งครูบาวงศ์ เคยตั้งจิตอธิษฐานว่าจะไม่เบียดเบียนชีวิตคนหรือสัตว์ ไม่ขอกินเนื้อสัตว์อีกต่อไป เพื่อให้ศีลของ ท่านบริสุทธิ์ขึ้นไปเรื่อยๆ (สอนกิมมังสวิวัติ, 2559) ดังนั้นครูบาวงศ์จึงตั้งกฎเกณฑ์ของการไม่กิน เนื้อสัตว์และไขของสัตว์ ไม่ฆ่าสัตว์ทุกชนิด และไม่นำเนื้อสัตว์เข้ามาในชุมชนอย่างเด็ดขาด กำหนดให้ทุกคนในชุมชนต้องปฏิบัติมั่งสวิวัติอย่างเคร่งครัด และไม่มีการดื่มหรือจำหน่ายของ มึนเมาในชุมชนอีกต่อไป การกินมั่งสวิวัติของคนในชุมชน ทำให้เกิดผลลัพธ์ที่ดี เช่น สมาชิกปลูก พืชผักผลไม้ไว้กินเอง รายจ่ายต่อครัวเรือนเริ่มลดลง และสมาชิกมีสุขภาพแข็งแรงขึ้น เป็นต้น

3) การปฏิบัติธรรม

ครูบาวงศ์เทศน์สั่งสอนเรื่องการปฏิบัติธรรม ด้วยการดูลมหายใจเข้าออก ให้มีสติอยู่กับ ลมหายใจ ทำใจให้สงบ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่พูดคุย ปฏิบัติกัมมัฏฐานอย่าได้ขาด ให้ภavana “พุทโธ อัน ว่างพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้สังขธรรมทั้ง 4 ก่อนสัตว์ทั้งหลาย แล้วนำมาสั่งสอนสัตว์ทั้งหลายบ่อยๆ ให้ได้ตรัสรู้สังขธรรม ทำให้ถึงมรรคผลนิพพาน อปัมาโน มีประมาณได้ ธัมโม อันว่าพระนวะโร กุตรธรรมเจ้า 9 ประการ 10 กับ ทั้งพระปริยัติธรรม อันทรงไว้ยังสัตว์ผู้ปฏิบัติตามบ่อยๆ เพื่อไม่ให้ได้ไปตกอบาย ให้สัตว์ทั้งหลายได้ถึงสุดดีที่ดี คือขึ้นฟ้าและนิพพาน อปัมาโน มีคุณหา ประมาณได้ สังโฆ อันว่าพระสังฆเจ้าอันเป็นสาวกฟังคำสอนแห่งพระพุทธเจ้าแล้วปฏิบัติชอบ และเชื่อด้วยตนด้วยปากด้วยใจ แล้วสั่งสอนคนทั้งหลายให้กระทำ ปฏิบัติตามคำสอนแห่ง พระพุทธเจ้าด้วยดี อปัมาโน มีคุณหาประมาณได้” (พระใบฎีกาคำจันท์ ปภสสโร, มปป.) การ ปฏิบัติกัมมัฏฐานนี้ให้กระทำเป็นประจำทุกครั้งที่เข้าวัด

4) สอนหลักการทำงาน

ครูบาวงศ์ได้เทศน์ว่า โขบุญเป็นเรื่องใหญ่ ให้หมั่นทำบุญให้มาก มีเงินน้อยทำน้อย มี เงินมากทำมาก ถ้าไม่มีเงินก็เอาแรงกายเข้าไปช่วยงาน บุญนั้นเป็นเสมือนเกราะแก้วที่คอย ค้ำครองตนทำบุญไม่ใช่เห็นผลทันตา บุญกุศลทำสะสมไปเรื่อยๆ เปรียบการปลูกข้าวที่ค่อยๆ งอกงาม การสร้างบุญควรสร้างเมื่อมีชีวิต หากพ้นจากโลกนี้ไปแล้ว ต้องไปเสวยกรรมอย่างเดียว (สำนักงาน กศน จังหวัดลำพูน, 2558) เมื่อท่านมาบูรณปฏิสังขรณ์วัดและสร้างถาวรวัตถุในวัด พระพุทธบาทห้วยต้ม ลูกศิษย์ชาวกะเหรี่ยงมาช่วยงานตามกำลังของแต่ละคน ท่านเป็น ผู้ออกแบบ ส่วนลูกศิษย์เป็นผู้ออกแรงสร้าง ท่านใช้โอกาสนี้สอนหลักการทำงานหรืออิทธิบาท 4 (พระไตรปิฎกภาษาไทย 10/184/130-131) ให้ลูกศิษย์ได้เรียนรู้ และได้พัฒนาทักษะเพื่อการ ทำงานในอนาคต เป็นการฝึกอาชีพให้แก่ลูกศิษย์ด้วย

5) กำหนดประเพณีทำบุญทอดกฐินสามัคคี

ครูบาวงศ์เห็นว่า สมาชิกในชุมชนพระบาทห้วยต้ม นอกจากมีพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มีศีล ๕ เป็นเครื่องกำกับความประพฤติ มีการปฏิบัติธรรมช่วยให้จิตใจสงบ และเว้นจากเนื้อสัตว์ นอกจากนี้สมาชิกในชุมชนควรมีหลักยึดอื่น เพื่อสร้างศรัทธาและพลังสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน ครูบาวงศ์ได้คิดและวางวัฒนธรรมการทำบุญทอดกฐินสามัคคี (เสถียรโกเศศ, 2520) ให้ชุมชนถือปฏิบัติเป็นงานประจำปี ในพระวินัยปิฎกได้กล่าวถึงกฐินชั้นธกะ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุกรานกฐิน ถือเป็นมูลเหตุของเรื่องกฐิน (พระไตรปิฎกภาษาไทย 5/306/145-146) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า การทอดกฐินเป็นเรื่องของโยม ส่วนของพระภิกษุเรียกว่ากรานกฐิน เป็นกฐินในฐานะเป็นเรื่องของพระภิกษุ ถือเป็นพระวินัย เป็นพุทธานุญาต เป็นเรื่องสำคัญที่บัญญัติไว้ เพื่อการปฏิบัติของพระสงฆ์ โดยเฉพาะ ส่วนทอดกฐินเป็นกฐินในฐานะกฐินทาน เป็นเรื่องของอุบาสกอุบาสิกาที่จะจัดการถวายทานอันเนื่องด้วยเรื่องของกฐินตามพุทธบัญญัติ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2549)

ประเพณีทำบุญทอดกฐินสามัคคีของชุมชนพระบาทห้วยต้ม เป็นงานที่จัดหลังจากออกพรรษา มีการห่มผ้าพระมหาราชาศรีเจดีย์ศรีเวียงชัย และทำบุญ “ตานกินทานไข่” โดยใช้ต้นไทรขนาดใหญ่สูงประมาณ 5-10 เมตร และแขวนเครื่องไทยทานที่ชาวบ้านนำมาร่วมบุญ มีตั้งแต่ 5 ต้นขึ้นไป เพื่อ 5 ครุบา คือ ครุบาชัยลังกา ครุบาพรหมจักร ครุบาศรีวิชัย ครุบาขาวปี ครุบาวงศ์ โดยจัดเป็นขบวนแห่ไปตามชุมชนทั้ง 10 หมู่บ้าน ระยะทางประมาณ 8 กิโลเมตร เป็นประเพณีแสดงถึงความสามัคคีและพลังของกองทัพธรรมที่ยิ่งใหญ่ของชาวกระเหรี่ยงที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา (แห่ครัวทานงานปอยหลวง, 2559) ส่งผลให้เกิดความสงบสุขในชุมชนพระบาทห้วยต้มจนถึงทุกวันนี้

สรุปว่า การสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งตามแนวศีล 5 ของครูบาวงศ์ เริ่มจากให้สมาชิกในชุมชนพระบาทห้วยต้มยอมรับวิถีชีวิตใหม่ที่มีศีล 5 กำกับอย่างเคร่งครัด และมีข้อกำหนดอื่นที่คอยสนับสนุนให้การรักษาศีล 5 เป็นผลสำเร็จ ได้แก่ รับประทานมังสวิรัตินิเวศน์เพื่อตัดโอกาสของการละเมิดศีล ปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดปัญญา รู้คิด สอนการทำงานแบบฝึกจากสถานที่จริงเพื่อความสำเร็จของการสร้างถาวรวัตถุในวัดพระบาทห้วยต้ม และมีประเพณีทำบุญทอดกฐินสามัคคี เพื่อรวมพลังในการบำรุงพระพุทธศาสนาและมีสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจเพิ่มขึ้น ซึ่งชาวกระเหรี่ยงในชุมชนมีความสุขจากการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของครูบาวงศ์ที่ให้ทำทาน รักษาศีล 5 และปฏิบัติธรรมสม่ำเสมอเพื่อความสงบของทุกคนและสะสมบุญไว้ในภพหน้า

สภาพปัญหาเดิม และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากคำสั่งสอนของครูบาวงศ์

คำสั่งสอนของครูบาวงศ์ตามหลักศีล 5 ทำให้ชาวกะเหรี่ยงหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก มีชีวิตที่มั่นคงขึ้น มีอาชีพสุจริต มีวัดและถาวรวัตถุให้ได้ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีวัฒนธรรมประเพณีที่สามารถสืบค้นถึงรากเหง้าของตัวเอง จากการศึกษาพบว่า ชาวกะเหรี่ยงในชุมชนพระบาทห้วยต้มมีความเปลี่ยนแปลงในหลายด้านจากการอยู่ถือศีลปฏิบัติธรรมกับครูบาวงศ์

1) ด้านความรู้ เดิมชาวกะเหรี่ยงนับถือบูชาผี ไม่รู้จักพระพุทธศาสนา ครูบาวงศ์ได้สอนธรรมะให้รู้อย่างเข้าใจ จนชาวกะเหรี่ยงเกิดความศรัทธาในพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ จากนั้นจึงสั่งสอนเรื่องโลกและชีวิต การดำเนินชีวิตให้ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เรื่องกฎแห่งกรรม การรักษาศีล 5 ให้บริสุทธิ์ ทำให้ชาวกะเหรี่ยงเปลี่ยนมารับประทานมังสวิรัต มีศรัทธาต่อครูบาวงศ์จนได้ติดตามมาอาศัยอยู่ใกล้วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม

2) ด้านความเชื่อ ชาวกะเหรี่ยงเริ่มมีความเชื่อที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาจากการพิจารณาด้วยปัญญาที่ไม่มีความงมงายกับสิ่งที่ไม่เป็นเหตุเป็นผลเช่นความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือลัทธิผี เมื่อชาวกะเหรี่ยงอพยพมาอยู่ใกล้วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม ได้เปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนา และพากันละทิ้งประเพณีดั้งเดิมที่เคยปฏิบัติ

3) ด้านทัศนคติ ครูบาวงศ์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ช่วยเปลี่ยนทัศนคติของชาวกะเหรี่ยงมาเป็นผู้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนา ท่านสอนวิธีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่ายให้ชาวกะเหรี่ยงผู้ยากไร้ เร่ร่อน ไม่มีความมั่นคงในชีวิต ให้ปฏิบัติตามหลักธรรมพื้นฐานคือศีล ๕ ทำให้ชาวกะเหรี่ยงได้ปฏิบัติจนเกิดเป็นทัศนคติที่ดีในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข

4) ด้านพฤติกรรม การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจะเกิดขึ้นได้ ต้องมีความเชื่อและศรัทธาดังนั้นธรรมะและกิจกรรมของครูบาวงศ์ สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของชาวกะเหรี่ยงให้รู้จักให้ทาน รักษาศีล 5 อย่างเคร่งครัด และปฏิบัติธรรมเป็นประจำ

บทสรุป

หลักศีล 5 เป็นข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตตามทัศนะทางพระพุทธศาสนา เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข เพราะศีลนี้เป็นเกราะคุ้มครองผู้รักษาศีลไม่ให้ประพฤติก่อให้เกิดผู้อื่น เมื่อบุคคลรักษาศีล 5 บริสุทธิ์แล้ว ย่อมมีระเบียบวินัยในการอยู่ร่วมกันในสังคม ศีลนี้ยังช่วยพัฒนาด้านพฤติกรรมและคุณภาพของจิตใจให้มีคุณธรรม ส่งผลโดยตรงต่อสังคมส่วนรวมให้เกิดความสงบเรียบร้อย นอกจากนี้ยังคุ้มครองผู้รักษาศีลไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว ให้ผู้รักษาศีลพบกับความสุข และเป็นฐานรองรับหลักพุทธธรรมในระดับที่สูงขึ้นไป

กรณีศึกษาครูบาวงศ์กับชุมชนพระบาทห้วยต้มพบว่า หลักการสร้างเสริมชุมชนเข้มแข็งตามแนวศีล 5 ของครูบาวงศ์ ช่วยให้ชุมชนพระบาทห้วยต้มมีความสุข มีวิถีชีวิตที่พอเพียง อันเกิดจากการรักษาศีล 5 อย่างเคร่งครัด มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ชาวกะเหรี่ยง

รับประทานมังสวิรัตตลอดไป ทำให้ไม่มีการเบียดเบียนกัน และวิถีวัฒนธรรมประเพณีที่มีอยู่ คอยยึดเหนี่ยวจิตใจของสมาชิกในชุมชนให้ยึดมั่นในพระพุทธศาสนา และปฏิบัติตามคำสั่งสอน และกฎเกณฑ์ที่ครูบาวงศ์ได้วางเอาไว้ และสืบทอดต่อไปยังคนรุ่นหลัง นอกจากนี้ยังเป็นกำแพง กั้นไม่ให้กระแสทุนนิยมและอิทธิพลจากภายนอกสามารถหลั่งไหลเข้ามายังชุมชนพระบาทห้วยต้มทั้ง 10 หมู่บ้าน

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (2540). **วิสุทธิธรรมคัมภีร์ ภาค 1 ตอน 2**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
- _____. (2540). **มังคลัตถทีปนีแปล เล่ม 2**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
- พระครูสิริสุตาทิพย์ (สุกขชัย สุทธิญาณ). (2540). **พระชัยยะวงศานุสสติ**. กรุงเทพมหานคร: ป. สัมพันธ์การพิมพ์.
- พระใบฎีกาคำจันทร์ ปภสสโร. (มปป). **ประวัติพระครูพัฒนกิจจานุรักษ์**. ลำพูน.
- พระพุทธรูปโสภณ. (2554). **คัมภีร์วิสุทธิธรรม**. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) แปล. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาพรส จำกัด.
- _____. (2546). **คัมภีร์วิสุทธิธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: บริษัทประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2549). **ปัญหาขัดแย้งในโลกแก้ได้ด้วยกฐิน**. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์สวย จำกัด.
- พุทธทาสภิกขุ. (2539). **ทาน ศีล ภาวนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2538). **ความจริงที่ต้องเข้าใจ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
- เสถียรโกเศศ. (2520). **การศึกษาเรื่องประเพณีไทยและชีวิตชาวนาไทยสมัยก่อน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา.
- ชุมชนพระบาทห้วยต้มรับโล่รักษาศีล 5 [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.dailynews.co.th/education/๓๑๗๕๘๗> [5 มีนาคม 2559].
- วัดพระพุทธบาทห้วยต้ม. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

68 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

<http://www.itti-patihan.com/ประวัติ-ครูบาชัยยะวงศาพัฒนา-วัดพระพุทธรบาทห้วยต้ม.html> [3 มกราคม 2559].

สอนกินมังสวิรัตติ. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

http://www.dharma-gateway.com/monk/monk_biography/kb-chaiya-wongsa/kb-chaiya-wongsa-hist-๐๒.htm [1 มีนาคม 2559].

สำนักงาน กศน, จังหวัดลำพูน, วัดพระพุทธรบาทห้วยต้ม, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

http://๒๐๒.๑๔๓.๑๑๓๔.๒๐๑/nfe_lee/UserFiles/File/knowledgelee [28 ธันวาคม 2558].

หลวงปู่ชัยยะ วงศาพัฒนา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://www.honmeungbua.com/saha/chaiwangsa.html> [4 มีนาคม 2559].

หลวงปู่ชัยยะ วงศาพัฒนา (๓). [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://my.dek-d.com/natbaiton/writer/viewlongc.php?id=๗๔๗๘๕๑&chapter=๔๐> [4 มีนาคม 2559].

แห่งครัวทานงานปอยหลวง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา:

<http://www.manager.co.th/Travel/ViewNews.aspx?NewsID=๙๕๐๐๐๑๕๔๔๐๓> [4 มีนาคม 2559].

วจนโวหารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย

Thai Monks' Rhetoric for Buddhism Propagate

พระมหาชูชาติ จิรสุทฺธ (ธรรมมุทิต) Phramaha Chuchai Cirasuttho (Dhammutis)

นักวิชาการอิสระ, วัดหงส์รัตนาราม

Independent Scholar, Wat hongrattanaram

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ศึกษาเรื่อง วจนโวหารเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทย มีจุดมุ่งหมายในการวิจัย คือ วาจาหรือวจนโวหารมีความสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไร วิธีการวิจัยเป็นการวิจัยเอกสารและใช้วิธีเชิงพรรณนา โดยวิเคราะห์เนื้อหาจากพระไตรปิฎก เป็นหลัก

จากการศึกษาพบว่า การใช้วาจาหรือวจนโวหารในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต้องคำนึงถึงองค์ประกอบหลักทั้ง 4 ประการ คือ ผู้พูด(ผู้ส่งสาร) สาร ช่องทาง ผู้ฟัง(ผู้รับสาร) ซึ่งองค์ประกอบต้องสอดคล้องและเอื้อประโยชน์ต่อกันจึงจะประสบผลสำเร็จได้ วาจาหรือวจนโวหารเป็นสิ่งสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาขึ้นอยู่กับว่าผู้พูด(ผู้ส่งสาร) จะเลือกใช้วิธีการใด ความสำคัญของวาจาอยู่ที่ว่า (ผู้พูด)ผู้ส่งสาร นั้นใช้ความระมัดระวังในการใช้คำพูดมากน้อยเพียงใดพูดด้วยเจตนาที่เป็นกุศล (เจตนาดี) หรืออกุศล (เจตนาไม่ดี)

หากพูดดีการใช้วาจาที่ดีเป็นสัมมาวาจา พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคมย่อมนำประโยชน์สุขมาให้ หากพูดชั่วหรือการใช้วาจาที่ไม่ดีย่อมนำซึ่งความเดือดร้อนมาสู่ตัวเองและสังคม ซึ่งอาจก่อให้เกิดวิกฤติการณ์ต่างๆ จนกระทบต่อการดำเนินชีวิตต่อสังคมส่วนรวมได้

คำสำคัญ: วจนโวหาร, การเผยแผ่พระพุทธศาสนา

Abstract

This thematic paper entitled “Thai Monks’ Rhetoric for Buddhism Propagate” has two objectives: to study how important of rhetoric for Buddhism propagate. The method of the research is the documental research and the

descriptive method of the research in the form by analyzing the essence from the Three Baskets.

The research findings were rhetoric for Buddhism propagate consists 4 key elements; Source, Message, Channel and Receiver. All element has to promote in harmony. The essence of the Rhetoric for Buddhism propagates upon the degree of take care of the source to select the verbal.

He speaks with charity and right speech; therefore, they will be beneficial rhetoric. On the contrary, the wrong speech will bring the trouble to oneself and social; moreover, the crisis which affect to the people are happened.

Keywords: Rhetoric, Buddhism Propagate

บทนำ

การดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันต้องอยู่ท่ามกลางการแข่งขันทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคม และปัญหาสิ่งแวดล้อม เกิดระบบแข่งขันในผลประโยชน์ต่างๆ ก่อให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบในสังคม ทำให้ค่านิยมที่ดีงามเปลี่ยนแปลงไปก่อให้เกิดแรงผลักดันเพื่อสนองความต้องการทางวัตถุมิการเบียดเบียนกันทั้งทางตรงและทางอ้อม สิ่งที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาในปัจจุบันให้ประสบผลสำเร็จ คือ การสื่อสาร หมายถึง การพูดหรือการใช้วาจาเพื่อการสื่อสารในการถ่ายทอดข้อมูลหรือข้อเท็จจริงที่ถูกต้องในการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ แม้ในทางพระพุทธศาสนาการใช้คำพูดหรือวาจาที่ถูกต้องเหมาะสมตามกาลเทศะมีส่วนสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

หัวใจหลักของพระพุทธศาสนา คือ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลการทำความดีของตนให้ผ่องแผ้ว (พระไตรปิฎกภาษาไทย 25/183/90) พระพุทธองค์ ได้ทรงวางเป็นหลักปฏิบัติสำหรับพุทธศาสนิกชน การไม่ทำบาปทั้งปวง หมายถึง เว้นจากทุจริต คือ ความประพฤติดุชด้วยกาย วาจา ใจ ยิ่งกุศลให้ถึงพร้อม หมายถึง ประกอบสุจริต คือ ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ และทำใจของตนให้ผ่องใส หมายถึง ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองใจ มีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2548)

ดังนั้นการใช้วาจาในการสื่อสารนับเป็นหัวใจสำคัญของมนุษย์ ในการอยู่ร่วมกันในสังคม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการอยู่ร่วมกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งประโยชน์ในการสื่อสาร ตามหลักการของพระพุทธศาสนาการพูดย่อมนำมาซึ่งความสงบสุขมาสู่สังคมได้ การใช้วากาก็เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่เป็นเครื่องมือในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความ

เข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า จนเกิดศรัทธาและปฏิบัติตามเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา แต่การใช่ว่าจานั้นมีหลายลักษณะด้วยกัน ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาว่า วาจามีความสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไร

ความหมาย องค์ประกอบ วาจาหรือวจนโวหารที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

2.1 ความหมายของวาจาหรือวจนโวหาร

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2552 ได้ให้ความหมายของวาจาไว้ว่า วาจา หมายถึง คำพูด เสียง ภาษา ที่ใช้ในการสื่อสารระหว่างผู้ฟังและผู้พูด (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) หรือ วจน หมายถึง คำพูด ถ้อยคำที่ใช้ในการสื่อสาร และโวหาร หมายถึง การใช้ถ้อยคำอย่างมีชั้นเชิง เป็นการแสดงข้อความ มีความหมายแจ่มแจ้ง เหมาะสมน่าฟัง สรุปได้ว่า วจนโวหาร หมายถึง การใช้คำพูดหรือถ้อยคำอย่างมีชั้นเชิง ที่เรียบเรียงอย่างดี มีขั้นตอน วิธีการ และมีการสื่อสารได้อย่างชัดเจนเป็นการแสดงข้อความหรือสื่อที่ผู้พูดต้องการให้ผู้ฟังรับรู้ในสิ่งที่ผู้พูดได้สื่อออกไปได้ตรงตามวัตถุประสงค์

ภาษา แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ภาษาพูดและภาษาเขียน ภาษาพูดเป็นภาษาที่ประชาชนทั่วไปใช้สื่อสาร ภาษาเขียนเป็นภาษาที่ได้รับการกลั่นกรองมากยิ่งขึ้นไป เป็นภาษาของบุคคลที่ได้รับการศึกษามาแล้ว เมื่อการสื่อสารมีการพัฒนามากขึ้นจึงมีผู้วิเคราะห์หรือตัวภาษาวาจาว่าจะแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ วจนภาษา ภาษาที่ใช้ถ้อยคำ ได้แก่ คำพูดที่ตกลงร่วมกันใช้ในสังคม มีระบบระเบียบ มีหลักเกณฑ์ทางภาษาและไวยากรณ์ และอวจนภาษาหรือภาษาที่ไม่ใช้ถ้อยคำอันได้แก่ รูปภาพ สัญลักษณ์ ท่าทาง การแสดงออกทางมือ เป็นต้น (ทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์, 2525) เพื่อถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์และความต้องการจากผู้พูดไปสู่ผู้ฟังให้ได้ผลตรงตามความมุ่งหมายของผู้พูด

สรุปได้ว่า ความหมายของวาจาหรือวจนโวหาร เป็นการถ่ายทอดความคิด ความรู้สึกหรือประสบการณ์ของผู้พูด(ผู้ส่งสาร)ไปสู่ผู้ฟัง(ผู้รับสาร) โดยอาศัยถ้อยคำและน้ำเสียงในการสื่อความหมายในลักษณะของวจนภาษา คือ ภาษาที่ใช้ถ้อยคำ ได้แก่ คำพูดที่ใช้ในการสื่อสารข้อมูลข่าวสารหรือข้อตกลงร่วมกันในสังคม และอวจนภาษา คือ ภาษาที่ไม่ต้องใช้ถ้อยคำอาจเป็นภาษามือ สัญลักษณ์ หรือรูปภาพต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ฟัง(ผู้รับสาร) รับรู้สื่อหรือความคิดของผู้พูด(ผู้ส่งสาร)ได้ตรงตามเป้าหมาย

2.2 องค์ประกอบของการใช้วาจาหรือวจนโวหาร

การใช้วาจาเป็นกระบวนการสื่อสารที่นับว่าสำคัญที่สุด ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ ดังนี้ ได้แก่ 1. ผู้พูด หรือผู้ส่งสาร (Source) คือ บุคคลที่จะทำให้การพูดประสบความสำเร็จ ผู้

พูดที่ตินอกจากจะมีบุคลิกภาพที่เหมาะสมแล้ว ต้องมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ไปยังผู้ฟัง(ผู้รับสาร)ได้ตรงตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ 2. ผู้ฟัง หรือผู้รับสาร (Receiver) คือ บุคคลเพียงคนเดียว หลายคน หรือกลุ่มคนก็ได้ ผู้ฟังที่ดีจะต้องรู้ว่าผู้พูดพูดถึงอะไร มีหมายความว่าอย่างไร และน่าเชื่อถือมากน้อยแค่ไหน รวมทั้งต้องสามารถวิเคราะห์ได้ว่าการพูดครั้งนั้น ๆ มีความสมบูรณ์หรือไม่เพียงใด 3. สาร (Message) หมายถึง ข่าวสารหรือข้อมูลที่ผู้พูด(ผู้ส่งสาร) ส่งไปยังผู้ฟัง(ผู้รับสาร) โดยผ่านทางประสาทสัมผัส การพูดจะบรรลุจุดประสงค์หรือไม่นั้นจะต้องขึ้นอยู่กับเนื้อหาความถูกต้องของสารหรือข้อมูล 4. ช่องทาง (Channel) หมายถึง สื่อหรือสิ่งที่ช่วยถ่ายทอดความรู้ ความคิดและประสบการณ์ของผู้พูด(ผู้ส่งสาร) ไปยังผู้ฟัง(ผู้รับสาร) ต้องชัดเจนตรงกับความหมายตรงกับเรื่องที่ต้องการจะสื่อสาร (ฉัตรวรุณ ตันนะรัตน์, 2519)

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของการพูดหรือการใช้วาจาประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ คือ ผู้พูด(ผู้ส่งสาร) ผู้ฟัง(ผู้รับสาร) สาร ช่องทาง ซึ่งมีส่วนสำคัญในการสื่อสาร เช่น ถ้าผู้พูด(ผู้ส่งสาร) พูดดี การพูดก็จะประสบผลตามความมุ่งหมาย แต่ถ้าองค์ประกอบใดบกพร่องก็จะกลายเป็นอุปสรรคและทำให้การพูดนั้นล้มเหลวได้ การพูดเป็นกระบวนการสื่อสารที่นับว่าสำคัญที่สุดเพราะทำให้ผู้พูด(ผู้ส่งสาร) กับผู้ฟัง(ผู้รับสาร) เกิดความเข้าใจตรงกัน

2.3 วาจาที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

2.3.1 วาจา ที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก เช่น การละเมิดพระวินัยของพระภิกษุด้วย วาจา ที่ เรียกว่า สังฆาติเสสสิกขาบท ความว่า อนึ่ง ภิกษุใดรูปเดียวสำเร็จการนั่งในที่ลับสองต่อสองกับมาตุคาม คือ ในอาสนะกำบัง แต่เป็นสถานที่พอจะพูดเกี่ยวมาตุคามด้วยวาจาชั่วหยาบได้ อุบาสิกามีวาจาเชื่อถือได้ได้เห็นภิกษุนั่งกับมาตุคามนั้นแล้วกล่าวโทษด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ฟังถูกปรับด้วยอาบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง บรรดาอาบัติ 2 อย่าง คือ สังฆาติเสส หรือปาจิตติย์ อีกอย่างหนึ่ง อุบาสิกาผู้มีวาจาเชื่อถือได้นั้นกล่าวโทษด้วยอาบัติใด ภิกษุนั้นฟังถูกปรับด้วยอาบัตินั้น อาบัตินี้ชื่อ อนียต (พระไตรปิฎกภาษาไทย 1/453/480) เกิดจากเหตุการณ์ที่พระภิกษุนั่งในที่ลับตากับอุบาสิกาซึ่งเป็นการละเมิดพระวินัย

2.3.2 คำว่า วาจา ที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก มี 2 ประเด็นหลัก คือ

1) วาจาที่ใช้สื่อสารกันทั่วไป เช่น ในอมราวีกเขปวาทะ หมายถึง ลัทธิที่มีความเห็นหลบเลี่ยงไม่แน่นอนว่าใช่หรือไม่ใช่ เป็นความเห็นที่ลั่นไหลจับได้ยากเหมือนปลาไหล (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล/61/106) ความเห็นหลบเลี่ยง ไม่แน่นอน “ภิกษุทั้งหลาย มีสมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะหลบเลี่ยงไม่แน่นอนพอถูกถามปัญหาในประเด็นนั้น ๆ ย่อมกล่าวหลบเลี่ยงไม่แน่นอนด้วยมูลเหตุ 4 อย่าง ก็สมณพราหมณ์ผู้เจริญเหล่านั้นอาศัยอะไรปรารภอะไรจึงมีวาทะหลบเลี่ยง” “สิ่งนี้เป็นกุศลก็หาไม่ได้ เป็นอกุศลก็หาไม่ได้” เนื่องสมณะ

หรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ไม่รู้ชัด ตามความเป็นจริงว่า “สิ่งนี้เป็นกุศลหรือเป็นอกุศล” หากคำตอบก็จะเป็นเท็จ คำเท็จนั้นจะนำความเดือดร้อนซึ่งจะนำอันตราย ดังนั้นจึงตอบว่า “สิ่งนี้เป็นกุศลก็หาไม่ได้ เป็นอกุศลก็หาไม่ได้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 9/61/24) เพราะกลัวและรังเกียจการกล่าวเท็จ เมื่อถูกถามปัญหาในประเด็นนั้น ๆ จึงกล่าวหลบเลี่ยงไม่แน่นอน

2) วาจาที่เป็นวจีกรรม เช่น “ภิกษุทั้งหลาย วาจาที่ประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ เป็นสุภาสิต ไม่เป็นทุพภาษิต ไม่มีโทษ และวิญญูชนทั้งหลายไม่ติเตียน” วาจาที่ประกอบด้วยองค์ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุทั้งหลาย วาจาที่ประกอบด้วยองค์ ๔ ประการนี้แล เป็นสุภาสิต ไม่เป็น ทุพภาษิต ไม่มีโทษ และวิญญูชนทั้งหลายไม่ติเตียน” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 15/738/229)

2.3.3 พระอภิธรรมปิฎก ธัมมสังคณี ได้แสดงความหมายของการสื่อภาษาทางวาจา ดังนี้ รูปที่เป็นวจีวิญญูติ นั้นเป็นฉน การพูด การเปล่งวาจา การเจรจา การกล่าว การปวารร้อง การโฆษณา วาจาวิภท แห่งบุคคลผู้มีจิตเป็นกุศล มีจิตเป็นอกุศล นี้เรียกว่า วาจา การแสดงให้รู้ความหมาย กิริยาที่แสดงให้รู้ความหมาย ภาวะที่แสดงให้รู้ความหมาย ด้วยวาจานั้น รูปนี้ ชื่อว่าเป็น วจีวิญญูติ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 34/635/203)

สรุปได้ว่า วาจาที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกเป็นเรื่องการละเมิดวินัยของพระภิกษุ นั่น พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัยหลังจากเกิดเหตุการณ์การละเมิดของพระภิกษุ วาจาที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ส่วนมากการแสดงออกทางวาจาด้วยคำพูดที่เป็นกุศลและคำพูดที่เป็นอกุศล เป็นประโยชน์ หรือมีโทษนั้นขึ้นอยู่กับศีลธรรมจริยธรรมของผู้พูด(ผู้ส่งสาร) วาจาที่มีเจตนาที่จะพูดหรือมีเจตนาที่จะงดเว้นการพูดด้วยถ้อยคำที่เป็นกุศลหรืออกุศล วาจาที่เป็นกุศลจะก่อให้เกิดความสุข ส่วนวาจาที่เป็นอกุศลจะก่อให้เกิดความทุกข์และความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น แต่ตามหลักทางพระพุทธศาสนาพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงถึงวาจาที่เป็นกุศลซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขต่อตนเองและสังคม

2.4 ลักษณะของวาจาที่เป็นถ้อยคำในพระพุทธศาสนา

ลักษณะของวาจาที่เป็นถ้อยคำในพระพุทธศาสนา รูปศัพท์ว่าจาวาเป็นที่รู้จักโดยทั่วไปว่า คือ คำพูด เป็นสื่อในการถ่ายทอดความรู้สึนึกคิดของบุคคลให้ผู้อื่นได้รับรู้ความคิดของตนลักษณะ ของวาจาที่เป็นคำพูดในพระพุทธศาสนามีอยู่ 2 ลักษณะคือ วาจาที่เป็นสุภาสิต และวาจาที่เป็นทุพภาษิต

2.4.1) วาจาสุภาสิต ในการสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องอาศัยคุณสมบัติในตัวของผู้สอนด้วย เช่น พระพุทธเจ้าทรงมีพระสุรเสียงที่โน้มน้าวจิตใจ พระสุรเสียงไพเราะและตรัสด้วยวาจาสุภาพสละสลวย “พระสมณโคตม มีพระวาจาไพเราะ รู้จัก ตรัสถ้อยคำได้งดงาม มีพระวาจาสุภาพ สละสลวย ไม่มีโทษ ยังผู้ฟังให้เข้าใจ

เนื้อความได้ชัดแจ้ง” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 13/425/434) พระพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบของการใช้วาจาที่เป็นถ้อยคำ โดยมีลักษณะของवादังนี้ 1. วาจาไพเราะ 2. วาจาตรงตาม 3. วาจาสุภาพ 4. วาจาสละสลวย 5. วาจาไม่มีโทษ

2.4.2 วาจาสุภาสิต องค์ประกอบของวาจาสุภาสิต มีดังนี้ คือ วาจาที่กล่าวไม่ถูกกาล เป็นวาจาที่กล่าวเป็นเท็จ เป็นวาจาที่กล่าวไม่อ่อนหวาน เป็นวาจาที่กล่าวหาประโยชน์มิได้ เป็น วาจาที่กล่าวไรเมตตาจิตเป็นวาทะมีโทษ พระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคล 3 จำพวกนี้ มีปรากฏอยู่ในโลก 3 จำพวก คือ บุคคลผู้พูดภาษาคุณ บุคคลผู้พูดภาษาดกไม้ บุคคลผู้พูดภาษาน้ำผึ้ง บุคคลผู้พูดภาษาคุณ คือ บุคคลที่กล่าวเท็จทั้งที่รู้เพราะตนเป็นเหตุบ้าง เพราะบุคคลอื่นเป็นเหตุบ้าง เพราะเหตุคือ เห็นแก่อำิสเล็กน้อย (พระไตรปิฎกภาษาไทย 20/28/177-178)

สรุปได้ว่า ลักษณะของวาจาที่เป็นถ้อยคำในพระพุทธศาสนา มี 2 ลักษณะ คือ 1. วาจาที่เป็นสุภาสิต มีลักษณะของวาจาที่ไพเราะตรงตาม สุภาพสละสลวย เป็นวาจาที่ไม่มีโทษและยังตระหนักถึงเนื้อหาของเรื่องที่ต้องและถูกกาลเทศะ 2. วาจาสุภาสิต มีลักษณะเป็นวาจาที่ไม่ถูกกาล วาจาที่กล่าวเท็จ วาจาที่ไม่อ่อนหวาน วาจาที่หาประโยชน์มิได้ เป็นวาจาที่มีโทษ

2.5 ความสำคัญของวาจา

การดำเนินชีวิตในสังคมจะมีความสุขได้ต้องอาศัยหลักการปฏิบัติทางกายกรรม วชิกรรม มโนกรรมที่เป็นกุศลร่วมกัน การดำเนินชีวิตของปุถุชนผู้อยู่ในโลกก็วิสัยนั้นพึงอาศัยอรรถประโยชน์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 31/5/550) คือ การสร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นด้วยหลัก 3 ประการ ได้แก่ ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น และประโยชน์สังคม ความสำคัญของวาจาในพระพุทธศาสนา ได้แก่ วาจาที่เป็นถ้อยคำมีความสำคัญในการสื่อความหมายของสารจากผู้พูด(ผู้ส่งสาร) ไปยังผู้ฟัง(ผู้รับสาร) ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและสืบทอดพระพุทธศาสนา วาจาถ้อยคำที่เป็นวาจาสุภาสิตเป็นวาจาที่ไพเราะ ตรงตาม สุภาพ ถ้อยคำสละสลวยและไม่มีโทษ มีประโยชน์ต่อตัวผู้พูดเอง การใช้วาจาที่ไม่ดี คือ การพูดที่ไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้พูดเอง ผู้อื่น และไม่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น วาจาที่ทำให้แตกสามัคคี “ชนเหล่าอื่น (ผู้สร้างความแตกแยก) ไม่รู้ชัดว่า ‘พวกเรากำลังย่อยยับ ณ ที่นี้’ ส่วนชนเหล่าใด (บัณฑิต) ในหมู่นั้นรู้ชัดความมุ่งร้ายกันย่อมระงับ เพราะการปฏิบัติของชนเหล่านั้น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย 25/6/25)

สรุปได้ว่า ความสำคัญของวาจาอยู่ที่ว่าผู้พูด(ผู้ส่งสาร) นั้นใช้ความระมัดระวังในคำพูดหรือวาจาเพียงใด พูดด้วยเจตนาที่เป็นกุศลหรืออกุศล พูดดีหรือพูดชั่วเพราะว่าการพูดช่วยยอมนำ ความเกลียดชัง ความทุกข์ ความเดือดร้อนมาสู่ตัวเองผู้อื่นและสังคม อาจก่อให้เกิดวิกฤติการณ์ต่างๆ จนยากแก่การแก้ไขได้ ส่วนการพูดดีย่อมมีคณินิยมชมชอบนับถือให้ความ

ช่วยเหลือและปฏิบัติตามก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะนำมาซึ่งประโยชน์และความสุขมาให้ทั้งต่อตนเองผู้อื่นและสังคม

การใช้วาจาหรือวจนโวหารในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

3.1 ความหมายของการเผยแผ่

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้คำจำกัดความ คำว่า “เผยแผ่” หมายถึง ทำให้ขยายออกไป, ขยายออกไป เช่น เผยแผ่พระศาสนา และหากใช้กับคำว่า “เผยแพร์” หมายถึง โฆษณาให้แพร่หลาย เช่น เผยแพร่ความรู้ (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555) หรือการเปิดเผยสิ่งที่ต้งามที่คนยังไม่เห็นให้ได้รู้ได้เห็นทั่วกัน มักใช้กับสิ่งที่เป็นนามธรรมเช่น แม่เมตตา แม่ความสุข ช่วยเหลือเผื่อแผ่ เป็นต้น

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา คำว่า “เผยแผ่” จึงมุ่งไปที่เปิดเผยหลักธรรมให้ปรากฏแก่ชาวโลก โดยเริ่มจากการศึกษาหลักการและวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของศาสนทายาทและพุทธบริษัททั้งหลาย เมื่อจะต้องทำหน้าที่เผยแผ่พุทธธรรมก็ควรดำเนินการภายใต้หลักการและวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงให้แนวทางไว้ (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555)

3.2 ความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

หลังจากพระพุทธองค์ได้ทรงตรัสรู้แล้ว ได้ทรงคำนึงการที่จะทรงแสดงธรรมเพื่อโปรดสัตว์ให้หลุดพ้นจากบ่วงทุกข์ทั้งปวง ทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุมนุษย์แตกต่างจากสัตว์ทั้งปวง มนุษย์เป็นเวไนยสัตว์ คือ เป็นสัตว์ที่สอนได้ อย่างไรก็ตามระดับของความแตกต่างในความพร้อมทางด้านสติ ปัญญา ความรู้ ความสามารถ พระองค์จึงได้ทรงพิจารณาเวไนยสัตว์เปรียบด้วยดอกบัว 3 ประเภท คือ บัวใต้น้ำ บัวเสมอน้ำ และบัวเหนือน้ำ ที่มีความแตกต่างกัน (พระไตรปิฎกภาษาไทย 4/9/14) เมื่อทรงพิจารณาแล้วได้ทรงมีวิธีการและหลักการในการสื่อสารเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยครั้งแรกได้ส่งพระอรหันต์สาวก 60 รูป ไปช่วยประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา ครั้งที่ 2 เมื่อวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 หรือวันจาตุรงคสันนิบาต ที่มีพระอรหันต์สาวก 1,250 รูป มาประชุมโดยพร้อมกันที่เวฬุวันมหาวิหาร ในครั้งนั้นพระพุทธองค์ได้ทรงประทานหลักคำสอนที่เรียกว่า โอวาทปาติโมกข์ เพื่อให้พระสงฆ์นำไปเผยแผ่แก่ประชาชน โดยทรงใช้สื่อบุคคลและทรงเน้นคุณสมบัติของนักเผยแผ่โดยประกาศหลักการว่า “ขันติ คือ ความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง” (สุริย์ มีกิจผล, 2541) วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนามีหลักการและหลักปฏิบัติที่แตกต่างกันไปตามแต่สถานการณ์และบุคคลที่พระพุทธเจ้าทรงเลือกสั่งสอน (พระราชวรมุนี (ประยูร ปยุตโต), 2531)

สรุปได้ว่า ความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ 1) เป็นการเปิดเผยหลักสัจธรรมให้แก่ชาวโลก ทำให้ทราบข่าวสารที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์สำหรับชีวิต 2) เป็นการพัฒนาชีวิตด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา 3) เป็นการแนะนำการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงกระตุ้นให้เกิดการประพฤติที่ถูกต้อง 4) เป็นการช่วยเหลือชาวโลกทั้งปวงโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ 5) เป็นการรักษาและสืบทอดพระพุทธศาสนาเกิดความศรัทธาเลื่อมใส

3.3 คุณสมบัติของผู้พูด(ผู้ส่งสาร)หรือนักเผยแผ่

การสื่อสารเพื่อเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จะเป็นการสื่อสารรูปแบบใดก็ตามสิ่งที่สำคัญ คือ ตัวของผู้พูด(ผู้ส่งสาร) เนื่องจากพระพุทธศาสนาถือว่าผู้พูด(ผู้ส่งสาร) กับผู้ฟัง(ผู้รับสาร) นั้นมีความสัมพันธ์กันในฐานะกัลยาณมิตร นักเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ดีจึงมีลักษณะคุณสมบัติซึ่งเป็นองค์คุณของกัลยาณมิตร ดังนี้

1) ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจ คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนม เป็นกันเอง ชวนให้ผู้ฟังอยากสนใจที่จะซักถาม

2) ครุ เป็นที่เคารพ คือ มีความประพฤติเหมาะสมแก่ฐานะ ชวนให้เกิดความอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้อย่างปลอดภัย

3) ภาวนีโย เป็นที่ยกย่อง คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริงและเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอเป็นที่ยกย่องน่าเอาอย่างทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาในการปฏิบัติตาม

4) วตฺตา เป็นนักพูดโดยอาจจะเลือกใช้วิธีการเผยแผ่ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่ออธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจ

5) วจนฺทโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำโต้เถียง คำล่วงเกิน คำดักเตือน วิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ แม้บางครั้งอาจถูกต่อต้านจากบุคคลภายนอกหรือต่างลัทธิ

6) คมภีรณฺจ กถิ กตฺตา เป็นผู้พูดคำที่ลึกซึ้งให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่ายจะต้องมีความรู้ในศาสตร์หลายๆ อย่างและเลือกใช้วิธีเผยแผ่ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับผู้ฟัง เพื่อให้เกิดศรัทธาและยอมปฏิบัติตาม

7) โน จฏฺฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอฐานะ ไม่ชักนำให้ผู้ฟังเดินผิดทางไปนอกจากพุทธพจน์ต้องรู้จักชักจูงแนะนำในทางที่ถูกที่ควร (พระไตรปิฎกภาษาไทย 23/37/57)

สรุปได้ว่า ในการเผยแผ่เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนา สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ผู้พูด(ผู้ส่งสาร)ที่ดี ต้องมีลักษณะที่เป็นกัลยาณมิตร เป็นที่รัก เป็นที่ยอมรับของผู้ฟัง(ผู้รับสาร) สามารถเลือกวิธีการพูดและรูปแบบในการเผยแผ่สื่อแก่ผู้ฟัง(ผู้รับสาร) ได้อย่างเหมาะสม มีความอดทนต่อการซักถามหรือการล่วงเกินต่าง ๆ จากผู้ฟัง(ผู้รับสาร) ชักนำให้ปฏิบัติตามแนวทางของพระพุทธศาสนาด้วยความเมตตากรุณาตามกำลังสติปัญญาของผู้ฟัง(ผู้รับสาร) เนื้อหาสาระที่พูด

ต้องเป็นเรื่องจริงเหมาะสมกับกาลเวลาเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในสารและสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

กรณีศึกษาพระสงฆ์ที่ใช้จนโวหารในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

4.1 พระมหาสมปอง ตาลปุตโต (นครโฮง) พระนักเทศน์ชื่อดังที่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางปัจจุบันจำพรรษาที่วัดสร้อยทอง (พระอารามหลวง) กรุงเทพมหานคร ท่านเป็นพระผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยใหม่และเป็นผู้เขียนที่ผลิตผลงานและหนังสือเกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาออกมาอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านมีหลายช่องทางด้วยกัน ได้แก่ สื่อทางโทรทัศน์ โดยพระวิทยากรประจำรายการ เช่น รายการธรรมะเดลิเวอรี่ ทุกวันศุกร์ 18.00 น. ช่อง 3 รายการหลวงพี่มาแล้ว ทุกวันจันทร์-ศุกร์ 09.50 น. ช่อง 3 ทางสื่อต่างๆ ได้แก่ วีซีดี "ธรรมะเดลิเวอรี่", หนังสือ "ธรรมะเดลิเวอรี่" เล่ม 1-5 หนังสือ "ธรรมะเดลิเวอรี่ ฉบับอบอุ่นใจ" หนังสือ "สุขกันเถอะโยม เล่ม 1.2 เป็นต้น นอกจากนี้ พระมหาสมปอง ตาลปุตโต ยังเป็นพระวิทยากรในการบรรยายพิเศษสถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนต่าง ๆ (พระมหาสมปอง ตาลปุตโต, 2560)

การใช้ภาษาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในระยะเริ่มแรกกลยุทธ์ในการเผยแผ่ธรรมะของพระมหาสมปองเป็นการสื่อสารแบบปากต่อปาก ในระยะหลังจึงได้นำเอาแนวคิดสมัยใหม่ในรูปแบบของทอล์กโชว์เข้ามาใช้ โดยกลุ่มเป้าหมายเป็นเด็กและวัยรุ่นที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับประถมและมัธยม เป็นรูปแบบการสนทนาในหัวข้อที่หลากหลาย มีการแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการซักถามผู้เข้าร่วมรายการ ใช้ภาษาที่ทันสมัย ทันสถานการณ์ในปัจจุบัน บางครั้งใช้ภาษาวัยรุ่นแบบอินเทอร์เน็ต อ้างชื่อดาราวัยรุ่นเกาหลีที่วัยรุ่นชื่นชอบ บางครั้งใช้ภาษาที่ลึกซึ้งกินใจ หรือที่เรียกว่า คำคม ซึ่งพูดในลักษณะเชิงบวกสร้างสรรค์สังคม และกิจกรรมธรรมะเดลิเวอรี่ ได้จัดแสดงธรรมตามโรงเรียนต่าง ๆ ซึ่งได้รับความนิยมอย่างมากเป็นรูปแบบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบใหม่ที่ไม่จำเป็นต้องอยู่วัดเป็นการแสดงธรรมถึงสถานที่ของกลุ่มเป้าหมาย หรืออีกนัยหนึ่ง “ธรรมะสัญจร”

4.2 พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ชื่อเมื่อแรกเกิด คือ วุฒิชัย บุญถึง หรือรู้จักกันดีในนามปากกา ว.วชิรเมธี กิจกรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา สื่อโทรทัศน์และวิทยุ เป็นวิทยากรประจำและวิทยากรพิเศษรายการโทรทัศน์ โดยการใช้ธรรมะประยุกต์ ช่อง 3, 5, 7, 9, 11, Thai PBS, (WBTV) - ASTV - ช่อง TGN - ฯลฯ วิทยากรพิเศษทางรายการวิทยุ - รายการ “การเดินทางของความคิด” FM 96.5 - รายการครอบครัวข่าว FM 106.0 เป็นต้น สื่ออื่น ๆ ได้แก่ เป็นคอลัมน์นิสต์เขียนบทความธรรมะประยุกต์ในหนังสือพิมพ์ นิตยสารต่างๆ และเป็นพระ

วิทยาการบรรยายพิเศษ สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนต่างๆ และเป็นพระวิทยากรไปปาฐกถาธรรมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับนานาชาติ

การสื่อสารเพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของท่าน ว. วชิรเมธี อยู่ภายใต้กรอบแนวคิดการสื่อสารการตลาดเพื่อสังคม ผ่านการใช้เครื่องมือการสื่อสารการตลาดเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของสถาบันวิมุตตาลัย โดยมุ่งเน้นการพัฒนาเพื่อสนองตอบความต้องการทางสังคมในด้านการศึกษา การเผยแผ่และการพัฒนาสังคม โดยการปรับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เข้าใจง่ายเข้ามาประยุกต์กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและนำมาใช้ในชีวิตจริง โดยนำหลักปฏิบัติของแต่ละฝ่ายมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของสังคมในแต่ละยุคสมัย เนื่องจากได้มีการวิวัฒนาการทั้งทางด้านสังคมและการสื่อสารทางด้านเทคโนโลยีที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (ซิณัญ ทรวงอมรสิริ, 2555)

กระบวนการในการถ่ายทอดหนังสือธรรมะในส่วนของเนื้อหากระบวนการโดยเริ่มจากแรงบันดาลใจของผู้เขียนกลวิธีที่ใช้ในการถ่ายทอดหนังสือธรรมะ จำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ (1) กลวิธีทางภาษา (2) กลวิธีการนำเสนอ โดยกลวิธีทางภาษาที่ใช้มากที่สุดสามอันดับแรก ได้แก่ การใช้คำสัมผัสคล้องจอง การใช้ภาพพจน์ประเภทอุปมา และการเล่นคำ ประเภทคำซ้ำ เป็นต้น ส่วนกลวิธีการนำเสนอที่ผู้เขียนใช้มากที่สุด ได้แก่ การยกตัวอย่างประเภทวาทีของบุคคล การยกตัวอย่างประเภทพฤติกรรมหรือประสบการณ์ของบุคคลและการเปรียบเทียบตามลำดับโดยให้สอดคล้องกับบริบทของสังคม

4.3 ธรรมะอารมณ์ดี วัดยานนาวา

เครือข่ายธรรมะอารมณ์ดีเกิดขึ้นมาจากการรวมตัวของพระสงฆ์หนุ่มไฟแรง 3 รูป ซึ่งจำพรรษาอยู่กันคนละวัดแต่มีอุดมการณ์และความตั้งใจในการทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาแน่วแน่ ประกอบด้วย 1. พระมหาวิมล วรญาณ 2. พระครูปลัดบัณฑิต อินทเมธี 3. พระมหามงคล วรธมมาที โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่วัดยานนาวา กรุงเทพฯ (ธรรมอารมณ์ดี, 2559) โดยมีพระพรหมวชิรญาณ วัดยานนาวากรุงเทพมหานคร เป็นผู้อำนวยการสถาบัน ฯ บทบาทของสถาบัน ฯ เป็นหน่วยงานส่งเสริมและสนับสนุนพระธรรมวิทยากรและการสร้างเครือข่ายพระธรรมวิทยากรเพื่อปฏิบัติศาสนกิจด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา กำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินงาน และการส่งเสริมการปฏิบัติงานของพระธรรมวิทยากรให้มีประสิทธิภาพ

กิจกรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จัดกิจกรรมเข้าค่ายปฏิบัติธรรม ที่สอดคล้องกับการดำเนินการในชีวิตโดยการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมโดยนำหลักธรรมในศาสนาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาจิตใจ โดยจัดหลักสูตรธรรมะอารมณ์ดี สำหรับเด็กและเยาวชน เช่น ค่ายพุทธบุตร ธรรมะธิดา ค่ายธรรมะพลิกชีวิต ด้วยเศรษฐกิจพอเพียง ฯ สำหรับพนักงานรัฐและเอกชน ได้แก่ ใจสำราญ..งานสำเร็จ ล้อมรักให้ครอบครัว...ล้อมรั้วให้องค์กร ฯ เป็นต้น สื่อวีดิ

ทัศน์ เช่น รายการคนค้นคน ตอน ครูชาว์ โฆษณาเรื่อง บุษาคณครุ ของเซเว่นอีเลฟเว่น โฆษณา พ่อเป็นปู่ ของบริษัทไทยประกันชีวิต ทั้งนี้หากพูดถึงในหลวงก็จะใช้โฆษณา เด็กที่เขียนจดหมายถึงในหลวง ที่ไม่ได้ติดแสตมป์ เป็นต้น (ธรรมะอารมณ์ดี, 2560)

ในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาของ ธรรมะอารมณ์ดี วัดยานนาวา โดยใช้ภาษาในการสื่อสารที่เป็นภาษาปัจจุบันที่ประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายอันได้แก่ เด็กและเยาวชน พนักงานของรัฐและเอกชน กิจกรรมธรรมะอารมณ์ดีสัญจร โดยมีทีมพระธรรมวิทยากรมีเครือข่ายทั่วประเทศ ซึ่งมีความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ กัน และมีความหลากหลายในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ความยั่งยืนในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ธรรมะอารมณ์ดี วัดยานนาวา มีความยั่งยืนในการเผยแพร่หลักธรรมมากกว่าเนื่องจากมีกำหนดยุทธศาสตร์ชัดเจนโดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา มีแนวทางในการปรับปรุงเนื้อหาให้เข้ากับสถานการณ์ความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย

สรุปได้ว่า ในปัจจุบันจากสภาพแวดล้อมในการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไป การเผยแพร่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีวิธีการที่แปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เช่น พระมหาสมปอง ได้นำรูปแบบของทอล์กโชว์เข้ามาใช้ เป็นรูปแบบการสนทนาในหัวข้อที่หลากหลาย มีการแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ใช้ภาษาที่ทันสมัย ทันสถานการณ์ในปัจจุบัน บางครั้งใช้ภาษาวัยรุ่นแบบอินเทอร์เน็ต บางครั้งใช้ภาษาที่ลึกซึ้งกินใจ หรือที่เรียกว่า คำคม ซึ่งพูดในลักษณะเชิงบวกสร้างสรรค์สังคม และกิจกรรมธรรมะดิลิเวอรี่ ได้จัดแสดงธรรมตามโรงเรียนต่าง ๆ ซึ่งได้รับความนิยมอย่างมากเป็นรูปแบบของการเผยแพร่พระพุทธศาสนาแบบใหม่ที่ไม่จำเป็นต้องอยู่วัด ท่าน ว. วิชรเมธี ได้อาศัยแนวคิดการตลาดเพื่อสังคม (Social Marketing) เป็นการนำเอาหลักการตลาดและเทคนิคการตลาดมาใช้เพื่อให้ผู้รับสารกลุ่มเป้าหมายยอมรับและเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อผลประโยชน์ของตนเอง โดยการปรับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้เข้าใจง่าย และนำมาใช้ในชีวิตจริงโดยประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของสังคม และธรรมะอารมณ์ดี วัดยานนาวา โดยใช้ค่ายปฏิบัติธรรมเป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมโดยการนำเอาหลักธรรมมาพัฒนาจิตใจ โดยใช้ภาษาที่เป็นภาษาปัจจุบันโดยประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมีทีมพระธรรมวิทยากรมีเครือข่ายทั่วประเทศ ซึ่งมีความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ กัน และมีความหลากหลายในการเผยแพร่พระพุทธศาสนา

บทสรุป

การใช้วาจาหรือวจนโวหาร เป็นการถ่ายทอดความรู้ ความคิดและประสบการณ์ของผู้พูด (ผู้ส่งสาร) ไปยังผู้ฟัง (ผู้รับสาร) โดยอาศัยถ้อยคำนำเสียงและอากัปกิริยาในการสื่อความหมายในลักษณะของวจนภาษาและอวจนภาษา ในทางพระพุทธศาสนาการใช้วาจาที่

80 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

เรียกว่า เจตนาวาจา เรียกว่า วชิกรรม คือ กรรมที่ทำด้วยวาจามุ่งที่เจตนา เป็นการใช่วาจาที่มีความจงใจให้บรรลุผลตามเป้าหมาย วาจานั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งกับชีวิตของเรา ความสำคัญของวาจาอยู่ที่ว่าผู้พูด (ผู้ส่งสาร) นั้นใช้ความระมัดระวังในคำพูดมากน้อยเพียงใดพูดด้วยเจตนาที่เป็น กุศล (เจตนาดี) หรืออกุศล (เจตนาไม่ดี) หากพูดดีการใช้วาจาที่ดีเป็นสัมมาวาจา พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองต่อผู้อื่นและสังคมย่อมนำมาซึ่งประโยชน์ความรักและความสุข หากพูดชั่วหรือการใช้วาจาที่ไม่ดีย่อมนำมาความเกลียดชัง ความทุกข์ ความเดือดร้อนมาสู่ตัวเองผู้อื่นและสังคม

ในการใช่วาจาในการเผยแผ่เพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนานั้นจะใช้เพียงวาจาในการสื่อความหมายของหลักธรรมของพระพุทธองค์แก่ผู้ฟัง (ผู้รับสาร) เพียงอย่างเดียวมันไม่ประสบความสำเร็จแน่นอนโดยต้องคำนึงถึงองค์ประกอบหลักทั้ง 4 ประการด้วยเช่นกัน คือ ผู้พูด (ผู้ส่งสาร) สาร ช่องทาง ผู้ฟัง (ผู้รับสาร) เช่น ผู้พูด (ผู้ส่งสาร) ต้องมีความเป็นกัลยาณมิตร มีความสามารถในการเลือกรูปแบบส่งสารถึงผู้ฟัง (ผู้รับสาร) และยอมรับผู้ฟัง (ผู้รับสาร) ตามระดับของสติปัญญา ในการรับเนื้อหาสาระของสิ่งที่ส่งออกไปด้วยเป็นคำพูดที่ถูกต้องและสุภาพ ทั้งยังต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของส่วนรวมและความเหมาะสมตามกาลเวลาด้วย

เอกสารอ้างอิง

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2555). **ธรรมนิเทศ**. พระนครศรีอยุธยา:

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ฉัตรวรรณ ตันนะรัตน์.(2519). **หลักวาทการ**. แก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร :

มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ชินัญ ทรวงอมรสิริ.(2555). “แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยวิธีทางการตลาด”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์.(2525). **พูดได้ พูดเป็น**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์.

พระธรรมกิตติวงศ์(ทองดี สุรเตโช) ป.ธ.๙ ราชบัณฑิต. (2548). **พจนานุกรมเพื่อการศึกษา**

เคราะห์พุทธศาสน์ ชุดคำวัด. กรุงเทพมหานคร: วัดราชโอรสาราม.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต).(2531). **เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า**.

กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.(2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราช**

วิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มกุฎราชวิทยาลัย.(2534). **พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม**. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน.(2546). **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542**. กรุงเทพมหานคร :
 นานมีบุ๊คส์ จำกัด.

สุริย์ มีกิจผล. (2541). **พุทธประวัติ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท คอมพิวเตอร์ จำกัด.

พระมหาสมปอง ตาลปุตโต. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

http://www.dhammadelivery.com/_profile.php. [6 เม.ย. 2560].

ธรรมอารมณ์ดี. ธรรมะไม่ใช่ยาขม เมื่อเสิร์ฟผ่าน กลุ่มธรรมะอารมณ์ดี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

<http://www.madchima.org/forum/index.php?topic=๑๔๘๔๖.๐;wap๒> [6

เม.ย. 2559].

ธรรมะอารมณ์ดี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา :

[http://www.dhammaaromdee.com/content-รายละเอียดหลักสูตรธรรมะ
 อารมณ์ดี \(ได้ ก และ เย ว ช น \)-๓ -๓ ๗ ๖ ๑ -๕ ๑ ๖ ๒ ๑ -๑ .html](http://www.dhammaaromdee.com/content-รายละเอียดหลักสูตรธรรมะ

 อารมณ์ดี (ได้ ก และ เย ว ช น)-๓ -๓ ๗ ๖ ๑ -๕ ๑ ๖ ๒ ๑ -๑ .html).

[6 เม.ย. 2560].

วิพากษ์พุทธศิลป์ผ่านมุมมองแนวคิดศีลธรรมนิยม

Criticism of Buddhist art through the concept of moralism

พระสมุห์อดิเรก อาทิจจพโล

Phrasamu Adirek Âdiccabalo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครพนม
MahachulalongKornrajavidyalaya University, Nakorn Phanom

บทคัดย่อ

บทความนี้เสนอการวิพากษ์งานพุทธศิลป์จากมุมมองแนวคิดศีลธรรมนิยม โดยมีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาแนวคิดศีลธรรมนิยม และ(2) วิพากษ์งานพุทธศิลป์ผ่านมุมมองแนวคิดศีลธรรมนิยม ผลการศึกษาพบว่า เฟลโต้และลีโอ ตอลสตอยถูกจัดเป็นพวกศีลธรรมนิยม (Moralism) และเกี่ยวข้องโดยตรงกับปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับศีลธรรม จากแนวคิดศีลธรรมนิยมศิลปะควรได้รับการตรวจสอบจากบรรทัดฐานทางศีลธรรม พุทธศิลป์ควรได้รับการประเมินจากบรรทัดฐานทางศีลธรรมหรือไม่ หรือเพียงแค่เป็นศิลปะที่สร้างขึ้นจากเนื้อหาทางพระพุทธศาสนาก็เรียกว่าเป็น “พุทธศิลป์” แล้ว

ผู้เขียนเห็นด้วยกับแนวคิดศีลธรรมนิยมว่า พุทธศิลป์เป็นศิลปะสามารถส่งผลกระทบทางศีลธรรมโดยตรง ดังนั้นงานพุทธศิลป์ควรได้รับการประเมินจากบรรทัดฐานทางศีลธรรมเพื่อแยกแยะผลงานที่เป็นพุทธศิลป์ออกจากผลงานศิลปะที่ไร้นัยสำคัญต่อมนุษยชาติ พุทธพานิश्य และเป็นพิษเป็นภัยต่อสังคมออกไป พุทธศิลป์ที่แท้จริงควรที่จะสื่อสารกับผู้ชมให้มีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับหลักศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาได้ และต้องเป็นศิลปะที่อุดมไปด้วยความกินใจ ความจริงใจ หากงานศิลปะชิ้นใดไม่ปรากฏสิ่งเหล่านี้ ผลงานดังกล่าวไม่ใช่งานพุทธศิลป์ แต่เป็นได้แค่เพียงงานปลอมแปลง และลอกเลียนแบบงานพุทธศิลป์ ที่ไม่ควรจะได้รับการกล่าวถึง และเทิดทูนบูชา

คำสำคัญ: พุทธศิลป์, พระพุทธศาสนา , แนวคิดศีลธรรมนิยม

Abstract

This article entitled to study the concept of moralism and to criticize of Buddhist art through the concept of moralism. In the research, it was found that

Plato and Leo Tolstoy were considered to be moralists and were related to the relationship between art and morality. In moralism, art should be examined by moral norms. Should Buddhist art be evaluated based on moral norms? Or just an art created from Buddhist content, also known as "Buddhist art". I agreed with the moral principles that Buddhist art can have a direct moral impact. Therefore, Buddhist art should be evaluated based on moral norms. The Buddhist art is not insignificant to humanity, Buddhist commerce and are harmful to society. True Buddhist art should communicate with the audience in a sense of unity with Buddhist morals. There is many thought and sincerity in the art. It called the Buddhist art. It differs from the other art to copy the Buddhist art. They shouldn't be mentioned and worshipping.

Keywords: Buddhist art, Buddhism, the concept of moralism

แนวคิดศีลธรรมนิยม

แนวคิดศีลธรรมนิยมเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยกรีก เพลโตเขียนถึงเรื่องนี้อย่างชัดเจนไว้ในเล่ม ๓ ของหนังสืออูโตมรัฐ(Republic) อูโตมรัฐเป็นหนังสือที่เพลโตเขียนขึ้นเพื่อเสนอแนวคิดที่ว่า รัฐในอุดมคติหรือสังคมที่ดีงาม ควรมีการจัดการในด้านต่างๆ อย่างไร การศึกษาของเยาวชนซึ่งจะต้องเจริญเติบโตไปเป็นผู้ดูแลบ้านเมืองต่อไปในภายภาคหน้า เรื่องหนึ่งที่เพลโตให้ความสำคัญเป็นอย่างมากคือ "ศิลปะ" (เพลโตหมายถึง บทกวีนิพนธ์ ดนตรี ฯลฯ) เป็นสิ่งหนึ่งที่เด็กๆ ควรได้รับการเรียนรู้เพื่อบ่มด้านจิตใจ และศิลปะที่ควรนำมาให้เด็กนักเรียน ได้เรียนรู้นั้นควรได้รับการตรวจตราเสียก่อน การตรวจตราดังกล่าวมีบรรทัดฐานจากศีลธรรมที่ยึดถือในสมัยนั้น ดังนั้นศิลปะที่เหมาะสมแก่การเรียนรู้ต้องเป็นศิลปะที่เลียนแบบลักษณะที่ดีงาม ศิลปะที่เลียนแบบลักษณะที่ตรงกันข้ามจะต้องถูกกีดกันออกไปจากระบบการศึกษา (Plato, 1991)

ในสมัยกรีก มีการนับถือเทพเจ้าและวีรบุรุษ ความดีงามจึงถูกประเมินมาจากคุณสมบัติของเทพเจ้าและวีรบุรุษ ศิลปะที่ดีหรือศิลปะที่เหมาะสมแก่การเรียนรู้จึงต้องเป็นศิลปะที่เลียนแบบคุณสมบัติอันแท้จริงของเทพเจ้าและวีรบุรุษ ศิลปะที่เลวหรือไม่เหมาะสมแก่การเรียนรู้คือศิลปะที่เลียนแบบคุณสมบัติที่ไม่ถูกต้องของเทพเจ้าและวีรบุรุษ ดังนั้นกวีนิพนธ์ใดที่บรรยายเทพเจ้าว่าเป็นสาเหตุแห่งความดีหรือเทพเจ้ามีความเป็นอมตะ บรรยายวีรบุรุษว่าเป็นผู้กล้าหาญ มีความอดทน สามารถควบคุมตนเองไม่ให้ตกในอำนาจของกิเลสตัณหา มีความยุติธรรม กวีนิพนธ์นั้นย่อมได้รับการยอมรับ กวีนิพนธ์ใดที่บรรยายเทพเจ้าว่าเป็นสาเหตุแห่งความชั่วร้ายและสามารถตายได้ บรรยายวีรบุรุษเป็นผู้ชั่วช้า กลัวตาย อ่อนแอ หลงใหลในกิเลสตัณหา ไร้

ความยุติธรรม กวีนิพนธ์นั้นไม่ควรได้รับการยอมรับ การตรวจตรากวีนิพนธ์ดังนี้เกิดขึ้นเพราะกวีนิพนธ์ซึ่งได้รับความนิยมในสมัยนั้น มีลักษณะไม่เหมาะสมตามทฤษฎีของเพลโต เพลโตเห็นว่าเป็นเรื่องอันตรายและควรห้ามปรามไว้ก่อน กวีนิพนธ์ดังกล่าวเป็นบทประพันธ์ของกวีผู้มีชื่อเสียงคือ โฮเมอร์(Homer) และ ฮีโอด (Heiod) ที่มีจะบรรยายว่าเทพเจ้าเป็นสาเหตุแห่งความชั่วร้าย เช่น เทพเจ้าสอนให้ลงโทษบิดาตนเอง หรือเทพเจ้าทำสงครามทะเลาะวิวาทกัน

ลีโอ ตอลสตอย (Leo Tolstoy) นักเขียนชาวรัสเซียได้เสนอแนวคิดทำนองเดียวกับเพลโต ในหนังสือชื่อ “ศิลปะคืออะไร” (What is art,1898) (Tolstoy leo, 1965) ตอลสตอยได้แสดงทฤษฎีว่า คุณค่าทางศิลปะควรประเมินด้วยบรรทัดฐานทางศีลธรรม ศิลปะที่มุ่งเน้นความเพลิดเพลินซึ่งมีจำนวนมากมาในสังคมสมัยนั้นควรถูกตำหนิแม้แต่ผลงานของเขาเอง ทั้งนี้เนื่องจากตอลสตอยเป็นผู้ยึดมั่นในศีลธรรมอย่างเหนียวแน่นและมุ่งหวังจะมองเห็นสังคมที่สมบูรณ์แห่งมวลมนุษย์

ศิลปะคือการแสดงออกซึ่งความรู้สึกของศิลปิน ที่มีเป้าหมายอันแน่นอนในการปลุกความรู้สึกแก่ผู้ชมให้เกิดขึ้นเช่นเดียวกับศิลปิน ความสามารถในการปลุกเร้าความรู้สึกของผู้ชมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับศิลปินรวมทั้งผู้ชมคนอื่นนั้น เรียกว่า ความกินใจ (infectiousness) แห่งศิลปะ ซึ่งเกิดจากเงื่อนไข 3 ประการ คือ ความจริงใจ (sincerity) ความเป็นตัวของตัวเอง (individual) และความชัดเจน (clearness) ศิลปะที่สามารถบรรลุเป้าหมายในการนำไปสู่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมวลมนุษยชาติได้นั้นถือว่าเป็นศิลปะที่ดี และจากการยึดมั่นอย่างแรงกล้าต่อศีลธรรมศาสนา และความรับผิดชอบต่อสังคมของเขา ความคิดของตอลสตอย ส่งอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อศิลปินในต้นศตวรรษที่ 19

ทฤษฎีของเขาได้เกิดขึ้นจากความคิดว่า หากต้องการความหมายของศิลปะที่ถูกต้อง เราต้องเลิกพิจารณาว่าศิลปะคือสิ่งที่ทำให้เกิดความเพลิดเพลิน และหันมาพิจารณาว่า “ศิลปะคือเงื่อนไขอันหนึ่งของชีวิต” การเป็นเงื่อนไขของชีวิตของศิลปะคือการเป็นเครื่องมืออันหนึ่งในการสื่อสารความรู้สึกระหว่างมนุษย์ให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน” (วรรณพร วัฒนเกียรติกุล, 2552) ตอลสตอย คิดว่าศิลปะใดที่สามารถปลุกความรู้สึกแก่ผู้รับรู้ให้มีเหมือนศิลปินมากเท่าไร หรือมีขนาดทำให้ผู้รับรู้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับศิลปินจนรู้สึกว่าเป็นของเขาราวกับว่าเป็นความรู้สึกที่เขาต้องการแสดงออกมานานแล้วมากเท่าไร ศิลปะชิ้นนั้นจะถือว่าเป็นศิลปะที่แท้มาก ศิลปะที่ก่อภาวะนี้ได้บ่อยเท่าไรจะถือว่าเป็นศิลปะที่เทียมเท่านั้น ตอลสตอย เรียกภาวะนี้ว่า ความกินใจแห่งศิลปะ(Infections)

ระดับความกินใจของศิลปะเกิดขึ้นได้จากเงื่อนไข ๓ ประการด้วยกันคือ ความงามมากน้อยของความเป็นตัวของตัวเอง(Individual) ความชัดเจน(Clearness) ความจริงใจ(Sincerity) ในการแสดงออกซึ่งความรู้สึก ถ้ามีมากจะกินใจมากและเป็นศิลปะที่แท้จริง ถ้ามีน้อยจะกินใจ

น้อยหรือเป็นศิลปะที่น้อย และใน 3 เงื่อนไขนี้ความจริงใจเขาย่อมจะแสดงออกซึ่งความรู้สึกเป็นตัวของเขาเอง และแสดงออกอย่างชัดเจน ศิลปะที่แท้จริงประกอบไปทั้ง 3 เงื่อนไข ถ้าขาดเพียงเงื่อนไขใดเงื่อนไขหนึ่ง ตอลสตอยจะถือว่าเป็นศิลปะเทียมทันที การแบ่งแยกศิลปะออกเป็นแท้กับเทียมยังไม่เพียงพอ ตอลสตอย ยังนำศิลปะแท้มาแบ่งแยกออกเป็นดีกับเลว โดยความดีเลวของศิลปะมีบรรทัดฐานทางศีลธรรมเป็นตัวประเมิน ศิลปะในที่มีเนื้อหาแสดงออกซึ่งความรู้สึกที่ดีงามนับว่าเป็นศิลปะที่ดี ศิลปะที่มีเนื้อหาแสดงออกซึ่งความรู้สึกที่ชั่วร้ายนับว่าเป็นศิลปะที่เลว และความเชื่อนี้ทำให้ตอลสตอยถูกจัดเป็นพวกศีลธรรมนิยม (Moralism) คนหนึ่ง และเกี่ยวกันโดยตรงกับปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับศีลธรรม

จากทรรศนะดังกล่าว คุณค่าทางศิลปะควรประเมินด้วยบรรทัดฐานทางศีลธรรม ศิลปะที่มุ่งเน้นความเพลิดเพลินซึ่งมีจำนวนมากภายในสังคมสมัยนั้นถูกตำหนิแม้แต่ผลงานของตอลสตอยเอง ทั้งนี้เนื่องจากตอลสตอยเป็นผู้ยึดมั่นในศีลธรรมอย่างเหนียวแน่นและมุ่งหวังจะมองเห็นสังคมที่สมบูรณ์แห่งมวลมนุษยชาติ เพื่อเป้าหมายในการตัดสินคุณค่าทางศิลปะบนพื้นฐานทางศีลธรรม ตอลสตอย ได้ชี้ให้เห็นว่า การประเมินค่าศิลปะด้วยบรรทัดฐานอื่นไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้อง โดยเฉพาะนักทฤษฎีที่พยายามอธิบายว่า คุณค่าที่แท้จริงของศิลปะคือความเพลิดเพลินชนิดหนึ่งที่เราได้รับจากศิลปะ ตอลสตอยคิดว่า การเห็นเป้าหมายของศิลปะว่าเป็นความเพลิดเพลินนอกจากจะไม่สามารถพบคุณค่าที่แท้จริงของศิลปะแล้ว มันยังทำให้เราห่างไกลจากชีวิตที่ดีงามด้วย เขาเปรียบเทียบไว้ว่า “ผู้คนมองเห็นเป้าหมายของการบริโภคอาหารว่าเป็นความเพลิดเพลิน ย่อมไม่อาจเข้าถึงความหมายอันแท้จริงของอาหารได้ เช่นเดียวกัน ผู้ที่ให้ความเพลิดเพลินเป็นเป้าหมายหรือเป็นรากฐานนิยามของศิลปะย่อมไม่อาจมองเห็นความหมายที่แท้จริงของศิลปะได้” (Tolstoy leo, 1965)

ความรู้สึกจะดีงามหรือไม่ ตอลสตอย ให้ประเมินจาก “การรับรู้ทางศาสนา” (Religious perception) ตามแต่ละยุคสมัย การรับรู้ทางศาสนาของยุคสมัยใด คือการเข้าใจอันซบอภิมหาอะไรดี อะไรชั่ว ที่ศาสนาในยุคสมัยหรือสังคมนั้นๆ กำหนด ศิลปะในทุกยุคทุกสมัยถูกประเมินค่าด้วยการรับรู้ทางศาสนาเสมอ ศิลปะใดที่แสดงออกซึ่งความรู้สึกสอดคล้องกับการรับรู้ทางศาสนา คนในสังคมจะยอมรับ ศิลปะใดที่แสดงออกซึ่งความรู้สึกที่ขัดแย้งกับการรับรู้ทางศาสนาคนในสังคมนั้นจะปฏิเสธ การประเมินศิลปะในลักษณะอย่างนี้เป็นมาตั้งแต่สังคมกรีก สังคมชาวยิว สังคมชาวพุทธและทุกๆ สังคม

ตอลสตอยเป็นผู้มีศรัทธาแรงกล้าต่อศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์เขาจึงคิดว่าในสังคมของเขา ความดีเลวของศิลปะ จึงควรถูกประเมินโดยการรับรู้ทางศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์สอนถึงความรักระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์และความรักของมวลมนุษยชาติด้วยกัน มนุษย์ทั้งมวลมีความเสมอภาค และความภราดรภาพต่อกัน ดังนั้นในสังคมของตอลสตอยศิลปะที่ดีคือศิลปะที่

ถ่ายทอดความรู้สึกที่สอดคล้องกับคำสอนของศาสนาคริสต์ เช่น ศิลปะที่แสดงให้เห็นถึงความรักระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์ ความรักความเสมอภาค ความเป็นพี่เป็นน้องกันระหว่างมนุษย์ คือศิลปะที่ดี ศิลปะใดที่ถ่ายทอดความรู้สึกต่อต้านพระเจ้าหรือทำให้มนุษย์เกิดการแตกแยก เช่น ความหยิ่งโส กามารมณ์ หรือการแบ่งแยกชนชั้น จะนับเป็นศิลปะที่เลว

ตอลสตอยวาดฝันถึงสังคมสมบูรณ์ที่มวลมนุษย์จะเป็นหนึ่งเดียวกัน และเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้าตามทัศนะของศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ ทุกสิ่งทุกอย่างต้องชักนำมนุษย์ไปสู่เป้าหมายดังกล่าว ศิลปะเป็นเครื่องมืออันหนึ่งที่จะนำมนุษย์ไปสู่สังคมที่ดีงาม ดังนั้นจึงทำให้ตอลสตอยประเมินศิลปะโดยบรรทัดฐานทางศีลธรรม และในบรรดาศิลปะที่ดีทั้งหลายในแต่ละยุคสมัย ถึงแม้จะทำให้มนุษย์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ตอลสตอย คิดว่าศิลปะที่ถ่ายทอดความรู้สึกที่ดีงามตามทัศนะของคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ จะเป็นศิลปะที่ดีที่สุด ศิลปะคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์จะเป็นศิลปะที่บรรลุเป้าหมายแห่งมวลมนุษย์ได้มากที่สุด เพราะศิลปะที่คริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์สามารถทำให้มนุษย์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยไม่มีการแบ่งแยกใดๆ ทั้งสิ้น ขณะที่ศิลปะที่ดีในยุคสมัยอื่น จะรวมมนุษย์ได้เพียงกลุ่มหรือกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งเท่านั้น (พระมหารัตน์สันต์ กิตติปัญญา(ใจหาญ), 2553)

การเชื่อว่า ศิลปะสามารถประเมินได้โดยบรรทัดฐานทางศีลธรรมดังกล่าว ย่อมแสดงให้เห็นว่า ตอลสตอยเชื่อว่า ศิลปะสามารถส่งผลกระทบต่อทางศีลธรรมโดยตรง และแน่นอน ต่อผู้รับรู้ ถ้าศิลปะแสดงออกถึงความรู้สึกที่ชั่วร้าย ผู้รับรู้ย่อมจะมีความรู้สึกชั่วร้ายด้วย ความคิดนี้สอดคล้องกับเพลโตดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

พุทธศิลป์คืออะไร

ในปัจจุบัน เราจะได้ยินคำว่าพุทธศิลป์บ่อยครั้งมาก และในบางมหาวิทยาลัย ก็มีการจัดการศึกษาในสาขานี้โดยตรง มีการเปิดการเรียนการสอนในสาขานี้ และได้มีการจัดตั้งเป็นคณะ และใช้ชื่อว่าคณะพุทธศิลป์ โดยตรงก็มีมาแล้ว ความหมายที่แท้จริงของคำว่า พุทธศิลป์ เป็นอย่างไร และมีเนื้อหา เกี่ยวข้อง และครอบคลุมไปถึงอะไร และอย่างไรบ้าง

พุทธ ความหมายคือ ผู้รู้ ปัญญา ผู้รู้ดีแล้ว ผู้ตื่นแล้ว ผู้เบิกบาน ท่านผู้รู้ร้อยล้าน

ศิลปะ ความหมายถึง งานอันเป็นความพากเพียรของมนุษย์ซึ่งต้องใช้ความพยายามด้วยมือและด้วยความคิด (ศิลป์ พีระศรี, 2553) การแสดงออกซึ่งอารมณ์สะท้อนใจให้ประจักษ์

ศิลปะ หรือ ศิลป์ เป็นการกระทำ หรือขั้นตอนของการสร้างชิ้นงานศิลปะ โดยมนุษย์ เป็นผู้สร้างสรรค์ สุนทรียภาพ จินตนาการ หรือการสร้างจากอารมณ์ในภาวะต่างๆ ของมนุษย์ จนเป็นผลงานแห่งความคิด และการรังสรรค์ ที่แสดงออกมาในรูปลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ก่อให้เกิดอารมณ์ ความรู้สึก ในความงดงาม ความชอบ ความพึงพอใจ ความประทับใจ หรือเกิดความสะเทือนใจ มีอารมณ์ ชื่นชม ชอบ รัก ไม่พอใจ เกลียด ชิงชัง เป็นต้น

พุทธประวัติที่บันทึกไว้ในพระไตรปิฎกกว่า ๕๕๐ เรื่อง ก็ได้้นำออกมาถ่ายทอดผ่านงานศิลปะในรูปแบบต่างๆ ทั้งจิตรกรรมฝาผนัง งานประติมากรรม สถาปัตยกรรม อีกทั้งยังมีการแกะสลักหินประเภทต่างๆ และแกะสลักไม้ ในเวลาต่อมา ได้มีการแผ่ขยายอิทธิพล ไปทั่วทั้งทวีปเอเชีย เป็นเรื่องราวที่เราสามารถศึกษาได้จากภาพตามฝาผนังของโบสถ์ วิหาร วัด กำแพงคู่มุ่ ปราสาท พระราชวัง ซึ่งสามารถยกระดับ ความคิด จิต กาย จนเป็นหนทางเกิดมรรคญาณให้สำเร็จเป็นอริยบุคคลได้อย่างมากมาย โดยในบทความนี้จะขอยกมาเป็นตัวอย่าง ๒ รูปแบบใหญ่ๆ คือ ประติมากรรม จิตรกรรม

1. ประติมากรรม ในสมัยเริ่มแรกพุทธศิลป์ของอินเดีย ไม่นิยมสร้างตัวแทน

ภาพที่ 1 พระพุทธรูป
(ศิลปะคันธาระ)

พระพุทธรูปในรูปแบบของมนุษย์ การปรากฏตัวของพระองค์ได้รับการระบุด้วยเครื่องหมายอื่นๆ เช่นรอยพระพุทธรูปหรือพื้นที่ว่างใต้ร่มกันแดด ภาพลักษณ์ของพระพุทธรูปเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกตามแนวพรมแดนทางตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย ในพื้นที่ที่เรียกว่า “คันธาระ” ซึ่งได้รับอิทธิพลทางศิลปะจากโลกตะวันตก ผสมผสานกับสัญลักษณ์ของพระพุทธรูปศาสนาในอินเดีย เพื่อสร้างแนวทางที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองขึ้นมา

พระพุทธรูปในยุคแรกนั้นมีลักษณะอ่อนเยาว์ มีผมจัดเรียงเป็นหยักหยักคล้ายกับรูปปั้นเทพ อพอลโลแห่งโรมัน มีผ้าจีวรคลุมไหล่ทั้งสองและจัดไว้ในแบบคลาสสิกพับตามแบบเสื้อคลุมของชาวโรมัน นอกจากนี้ยังมีรูปแบบที่เกี่ยวกับเจ้าชายสิทธัตถะ เป็นภาพก่อนที่จะสละชีวิตในวังออกบวช ประดับด้วย

เพชรประดับด้วยทองคำต่างๆ นอกจากนั้นยังได้มีการพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธรูปในอนาคตอีกด้วย เช่น “พระศรีอริยเมตไตรย” เป็นภาพจิตรกรรม(Painting) ที่มีลักษณะของพระพุทธรูปเจ้าสวมใส่ชุดคลุมแบบโรมัน และเป็นพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะตรัสรู้ ซึ่งศิลปินสมัยคันธาระ ใช้ทั้งหินและปูนปั้นเพื่อผลิตภาพดังกล่าวและวางไว้ในซุ้มรอบ ๆ เจดีย์ของวัด

ต่อมาศิลปินภูษณะ ในมถุรา ประเทศอินเดียได้สร้างภาพลักษณ์ที่แตกต่างกันของพระพุทธรูปและชุดคลุมไหล่ของพระองค์ถูกผูกไว้เพื่อปล่อยให้ไหล่ขวาเปลือยเปล่า ช่วงยุคคุปตะ (Gupta age) ตั้งแต่คริสต์ศักราชที่ 4 ถึง 6 ทางตอนเหนือของอินเดีย ช่วงนี้เรียกว่ายุคทองของการสร้าง "พระพุทธรูป" โดยการรวมลักษณะที่เลือกจากภูมิภาค Gandharan ด้วยรูปแบบความรู้สึกที่สร้างขึ้นโดยศิลปิน มถุรา (Mathura) พระพุทธรูปสมัยคุปตะ (Gupta) มีกระเศราหยิกเป็นเม็ดเล็ก ๆ และอารมณ์มีอารมณ์ที่โปร่งใส ด้วยมุมมองที่ลดลงและรัศมีจิตวิญญาณ

พระพุทธรูปสมัยคุปตะ (Gupta) กลายเป็นแบบอย่างสำหรับศิลปินในอนาคตไม่ว่าจะเป็นในโปสต์แคนดและปาละอินเดียหรือในเนปาล ไทยและอินโดนีเซีย

ในช่วงหลายศตวรรษต่อมา มีรูปแบบใหม่ของพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมที่ซับซ้อนมากขึ้น ต่อมาพระพุทธรูปศาสนาได้นำแนวคิดเรื่อง “พระโพธิสัตว์” สวรรค์และเทพธิดา ซึ่งเป็นที่นิยมมากที่สุดคือ ธารา ในประเทศเนปาลและในทิเบตภาพและภาพวาดที่ประณีตถูกผลิตขึ้นมา มีการสร้างเทวรูปใหม่ๆ และแสดงให้เห็นทั้งประติมากรรมและภาพวาดที่ทาสีแนวคิดเรื่องเทวรูปที่ดูร้ายถูกนำมาใช้ในบทบาทของผู้คุ้มครองพระพุทธรูปและผู้ที่ศรัทธาตามความเชื่อแบบพุทธศาสนานิกายตันตระ

ภาพที่ 2. จิตรกรรมและประติมากรรม ที่วัดถ้ำตุนหวง ประเทศจีน

2. จิตรกรรม รูปแบบพุทธศิลป์ในด้านจิตรกรรมในยุคแรกเริ่มนั้นเห็นได้จากภาพวาดในผนังถ้ำเมื่อพุทธศตวรรษ 1,600 ที่ถ้ำตุนหวง ประเทศจีน ตุนหวง (Dunhuang) เป็นเมืองโอเอซิสกลางทะเลทรายโกบี ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของมณฑลกานซู สาธารณรัฐประชาชนจีน แม้จะเป็นเมืองเล็กแต่มีบทบาทสำคัญยิ่ง ในฐานะเป็นแหล่งศาสนศิลป์ยิ่งใหญ่ที่สุดของจีน และมีสภาพสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งของโลก

วัดถ้ำแห่งตุนหวง (Mogao Caves of Dunhuang) เป็นสิ่งก่อสร้างมหัศจรรย์บนหน้าผาของเขามิงซา กลางทะเลทรายโกบี ฝาหินถูกเจาะเป็นถ้ำจำนวนทั้งสิ้น ๔๙๒ ถ้ำ ภายในเป็นที่บรรจุพุทธประติมากรรม และภาพเขียนพุทธประวัติต่างๆ ในอดีตกาล โมเกา (Mogao) เป็นถ้ำมีขนาดใหญ่ที่สุดและอายุเก่าแก่มาก รู้จักกันในชื่อ “ถ้ำพระพุทธรูปพันองค์” แกะสลักหน้าผาทางทิศตะวันออกของภูเขามิงซา รวมความยาว 1,600 เมตร ทุกตารางนิ้วของผนังถ้ำเต็มไปด้วยภาพวาดและรูปสลักทางศาสนา และถ้ำแห่งนี้มีภาพผนังกินเนื้อที่กว่า 45,000 ตารางเมตร นักโบราณคดีตะวันตกขนานนามภาพผนังแห่งนี้ว่า “ห้องสมุดบนผนัง”

ปราชญ์ท้องถิ่นตุนหวงระบุว่า หลวงจีนเหลอ ซุ่น (Lezun) เป็นผู้ริเริ่มก่อสร้างถ้ำเมื่อปี ค.ศ.366 และมีโครงการสร้างพระพุทธรูป 1,000 องค์ประดิษฐานไว้ ใช้วิธีการระดมทุนก่อสร้างด้วยการบอกบุญพ่อค้าวาณิชที่เดินทางผ่านเส้นทางไหม บันทึกในสมัยราชวงศ์ถังยังระบุว่า

ศิลปะที่ถ้าหากไม่เกาส่วนใหญ่สร้างขึ้นในสมัยราชวงศ์สุยและถัง ภาพวาดสมัยราชวงศ์ถังส่วนมากเป็นนางฟ้าล่องลอยในอากาศ ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของศิลปะถ้ำที่둔หวง ภาพเขียนสีภายในถ้ำเป็นเรื่องราวของความดี-ความชั่ว และความสุขนินร์ในสรวงสวรรค์ คล้ายกับว่าสวรรค์และโลกเป็นเอกภาพเดียวกัน

สรุปความว่า “พุทธศิลป์” เป็นศิลปกรรมที่สร้างขึ้นมาเพื่อสนองตอบและรับใช้งานทางด้าน พระพุทธศาสนาโดยตรง ทั้งในด้าน จิตรกรรม ประติมากรรม และสถาปัตยกรรม โดยไม่เลือกว่าจะเป็นลัทธิมหายาน หรือเถรวาท มีความหมายถึง งานศิลปะที่สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นการอุทิศ และรับใช้ด้านพระพุทธศาสนาโดยตรง ก่อให้เกิดความศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาโดยอาศัยองค์รวมของการสืบทอด อายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไปสิ่งที่ถือเป็นพุทธศิลป์

วิพากษ์พุทธศิลป์ผ่านแนวคิดศีลธรรมนิยม

จากรูปแบบพุทธศิลป์ที่กล่าวมา เมื่อนำมาสู่การวิเคราะห์ผลงานศิลปะในปัจจุบัน ทำให้เรามองเห็นความบิดเบี้ยว ผิดเพี้ยนของศิลปะที่เรา กำลังเทิดทูนบูชาอยู่นี้อย่างชัดเจนมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดเรื่องการทำเป็นอาชีพ สถาบันสอนศิลปะ การปลอมแปลงศิลปะ รวมถึงการขาดองค์ประกอบของความเป็นศิลปะในผลงานทางศิลปะของเรา ในประเทศของเรามีสถาบันสอนศิลปะเกิดขึ้นมากมาย และนักเรียนศิลปะก็กำลังมุ่งมั่นตั้งใจเรียนเอาเทคนิคและวิธีการของศิลปินรุ่นก่อนหน้าพวกเขาเอาไว้ เพื่อที่จะได้นำออกไปใช้ในการแสวงหาอาชีพ สิ่งเหล่านี้ตอลสตอยถือว่าเป็นการทำลายคุณค่าของศิลปะลงอย่างสิ้นเชิง

เราจะแยกตรงไหนที่เป็นเส้นแบ่งที่สำคัญ

และจำเป็น อันมีค่าอย่างยิ่งต่อมนุษย์ นอกจากการประกอบกิจไร้ประโยชน์ เป็นผลงานทางการพาณิชย์ และผิดต่อศีลธรรม สาระและความสำคัญ ศิลปะที่ทรงแรงกระแทกต่อสังคมอย่าง “Doo Phra ” สาระสำคัญของมันตั้งอยู่บนสิ่งที่ศิลปินต้องการสื่อให้เห็นถึงความเสื่อมของพระสงฆ์ในยุคร่วมสมัยกับศิลปินที่มุ่งแต่สนใจ วัตถุ มงคล พระเครื่อง เครื่องรางของขลัง มากกว่าที่จะปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนาเพื่อมุ่งสู่พระนิพพาน และศิลปะชิ้นดังกล่าวนี้ก็สื่อสารให้เห็นเพียงด้านนี้เท่านั้น ศิลปะชิ้นนี้มีค่าจำเป็นแค่ไหนที่จะนำมาให้เด็กและ

ภาพที่ 3. “Doo Phra” (oil painting) by Thailand’s Warthit Sembut

เยาวชนได้ศึกษา ตอลสตอยเชื่อว่า ศิลปะจะเป็นศิลปะได้นั้น จำเป็นที่เนื้อหาของมันจะต้องเป็นอะไรที่สำคัญจำเป็นต่อมนุษย์ ดึงมา มีศีลธรรม และชี้นำ หากไม่เป็นเช่นนั้นตอลสตอยถือว่าเป็นงานศิลปะที่เลว ผลงาน “Doo Phra” ขึ้นดังกล่าว ศิลปินที่วาดภาพนี้ทำโดยการหยิบเอาแก่นเรื่องราวที่เป็นปัญหาในสังคมสงฆ์ มาสร้างความน่าสนใจแก่ผู้คนในสังคมร่วมสมัย ด้วยเทคนิคการตกแต่งมันด้วยสิ่งซึ่งดูเหมือนรูปแบบศิลปะก็ทำให้สามารถผลิตภาพศิลปะที่สังคมสนใจออกมา ความฟอนเฟะของพระสงฆ์ ความเลื่อมใสศรัทธาในศาสนา มาตรฐานทางศีลธรรมของผู้คนในสังคม และความจริงทางการเมือง อันห่มไว้ด้วยสิ่งซึ่งดูเหมือนรูปแบบศิลปะก็นำมาสร้างเป็นผลงานพุทธศิลป์ได้แล้ว

งานแบบนี้มีอยู่มากมายในหอศิลป์ที่จัดแสดงให้ผู้คนได้เข้าชม หากดูเพียงผิวเผินงานนี้เป็นงานที่สะท้อนปัญหาสังคมได้อย่างดียิ่ง แต่มันไม่ใช่งานศิลปะในมุมมอง

ของเพลโตและตอลสตอย เพราะแทนที่งานศิลปะจะชี้นำ ภาพที่ 4. “พระพุทธรูปปางลีลา”
ให้ผู้คนบรรลุถึงจุดหมายทางศาสนา แต่กลับทำให้ผู้คน ศิลปะสมัยสุโขทัย

ส่วนหนึ่งไม่พอใจและออกมาต่อต้านผลงานชิ้นดังกล่าว และเป็นกระแสที่ทำให้เกิดความขัดแย้งในสังคมเป็นเวลายาวนาน เพราะการไม่คำนึงถึงบรรทัดฐานทางศีลธรรม และการขาดองค์ประกอบของงานพุทธศิลป์คือ ความงามในมิติทางโลก และความงามในมิติทางธรรม รวมทั้งไม่จัดเข้าใน ความงามในเบื้องต้น ความงามในท่ามกลาง และความงามในที่สุด การสร้างสรรค์ผลงานพุทธศิลป์ก็เช่นกัน พุทธศิลป์ชิ้นใดจะเป็นพุทธศิลป์แท้หรืองานลอกเลียนแบบและปลอมแปลง ก็ดูได้จากงานชิ้นนั้นปรากฏให้เห็นถึงบรรทัดฐานทางศีลธรรมหรือไม่ หากขัดแย้งและตรงกันข้ามกับศีลธรรมอันดีงาม แม้จะสื่อสารด้วยอารมณ์ความรู้สึก เสียดสีสังคม ทรงแรงกระแทบต่อจิตใจเพียงใด งานชิ้นนั้นไม่ใช่งานพุทธศิลป์

ผู้เขียนจะพิจารณางานพุทธศิลป์ในอดีตที่เหลืออยู่ และอาจมีบางชิ้นที่ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่ายิ่งกว่าผลงาน “Doo Phra” และเมื่อนำมาเปรียบเทียบกัน จะเห็นถึงความแตกต่างในด้านองค์ประกอบทางศิลปะ โดยที่ตอลสตอยเสนอเงื่อนไข 3 ประการในการนำไปพิจารณาว่าจัดอยู่ในข่ายของผลงานอันทรงคุณค่าต่อมนุษยชาติหรือไม่ โดยมีเงื่อนไขว่า งานศิลปะที่สมบูรณ์จึงได้แก่งานที่มีความสำคัญในเนื้อหา และทรงนัยสำคัญต่อมนุษย์ทั้งมวล และมันเป็นงานที่ทรงศีลธรรม การแสดงออกมีความแจ่มชัด เป็นที่รู้ที่เข้าใจต่อคนทั้งปวงและ เป็นงานที่

งดงาม ความสัมพันธ์ของศิลปินต่องานของเขาจะต้องมีความจริงใจและออกมาด้วยใจอันแท้จริง และงานชิ้นนั้นก็จะเป็นความจริง

ตัวอย่างแรกผู้เขียนขอยกเอาพระพุทธรูปปางลีลา ศิลปะที่ตกทอดมาจากสมัยสุโขทัย (พิชญ์ ศุภนิมิตร, 2551) ขึ้นมาพิจารณาควบคู่กันไปเพื่อความกระจ่างขึ้น พระพุทธรูปองค์นี้ไม่ปรากฏชื่อผู้ที่เป็นศิลปินในที่ไหนๆ รู้แต่เพียงว่าถูกสร้างขึ้นมาจากแรงศรัทธาของพุทธศาสนิกชน ครั้งแรกเมื่อเราเห็นพระพุทธรูปองค์นี้ ก็จะ

สามารถเข้าใจได้ทันทีโดยไม่ต้องอาศัยการอธิบายอะไรมาก แม้คนต่างศาสนามาพบเห็นก็เข้าใจได้ถึงความงดงาม ของลีลา และองค์ประกอบสำคัญคือ เนื้อหาที่ทรงนัยสำคัญต่อมนุษย์ เนื่องด้วยพระพุทธรูปเจ้านั้นเป็นศาสดาเอกของโลกที่ผู้คนรู้จักและที่สำคัญที่สุดผู้ที่จะสามารถรังสรรค์ผลงานชิ้น

ภาพที่ 5. "อนาคต" ศิลปิน ถวัลย์ ดัชนี

นี้ขึ้นมาได้ จะต้องมีความสัมพันธ์ของเขาต่อพระพุทธรูปและจะต้องมีความจริงใจที่จะแสดงมันออกมาด้วยความศรัทธาอย่างแท้จริง ผลงานศิลปะอีกหลายชิ้นที่มีอยู่ในสังคมชาวพุทธไทยที่หากพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่าผลงานบางชิ้นเป็นพุทธศิลป์แต่บางชิ้นไม่เป็นพุทธศิลป์ตามแนวคิดศีลธรรมนิยม ผู้เขียนประหลาดใจอยู่ในยุคทองของศิลปะภาพเขียนกลับมีราคาสูงลิบลับมากกว่าพระพุทธรูป ซึ่งบ้านเรานิยมเป็นหนักหนา อย่างเช่น ภาพวาดร่วมสมัยของ ถวัลย์ ดัชนี ศิลปินแห่งชาติ ภาพนี้แม้ศิลปินจะใช้เพียงสีดำและสีทองเท่านั้น แต่ก็มีราคาสูงลิบลับ ผิดกับพระพุทธรูปสมัยคันธารราษฎร์ของอินเดีย ซึ่งเป็นสมบัติล้ำค่าของโลก กลับตั้งราคาไว้เพียง 10,317 เหรียญสหรัฐฯ น้อยกว่าภาพเขียนเล็กๆ ของอาจารย์ถวัลย์เสียอีก นี่อาจมันเป็นเรื่องของความผิดเพี้ยน บิดเบี่ยงของความเข้าใจด้านพุทธศิลป์ของชาวพุทธที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย ซึ่งมีสาเหตุมาจากอิทธิพลของการศึกษาศิลปะแบบตะวันตก หรือเป็นเพราะความหลงผิดแห่งรสนิยมของผู้คนในสังคม ที่วัดคุณค่าของศิลปะด้วยเงินตรา ดังที่ตอลสตอยได้กล่าวไว้ หรืออาจไม่ใช่ทั้งสองอย่าง แต่เป็นเพราะความเข้าใจอันลึกซึ้งต่อพุทธปรัชญาของศิลปิน ดังคำกล่าวของถวัลย์ ดัชนี ความว่า

“ ผมเขียนรูป เหมือนลมหายใจรินผ่านความงามของสุนทรียภาพความลึกลับสุดหยั่งของจินตนาการ พลังลึกลับเร้นลับเร้าสัมผัสอึดอัดไปด้วยความรู้สึกลึกซึ้งทุกสภาวะอารมณ์ ของมนุษย์ และสัตว์ปละอบประโลมด้วย ความหวัง หวานศรัทธา ปลั่งปิติ และขมขื่นขึ้นหวน ดุดันดุจเสียงอสูรนิบาต อ่อนโยนเหมือนปุยมะเขยยามอรุณรุ่ง ร้อนแรง เหมือนเพลิงนรกการต์ ฉ่ำชุ่มเย็นเหมือนน้ำพุบนภูเขาสูง ซื่อใสประดุจหยาดน้ำค้างแรกบนแก้มกาลเวลามวลสารปริมาตรของเส้น

สำแดงชีวิตโลดแล่นบนท้องทุ่งมนโนทัศน์เร้าแรง ด้วยจิตวิญญาณ สงบระงับ สันโดษสมถะด้วย
สมาธิจิตจากพุทธปรัชญาประจักษ์” (ถวัลย์ ดัชนี, 2561)

บทสรุป

ผลงานศิลปะจะเป็นสิ่งสูงค่าได้ก็ต่อเมื่อมันถูกแสดงออกมาด้วย “ความจริงใจ” และ
“ทรงไว้ซึ่งความดีงาม” หมายความว่า งานศิลปะที่อาจเรียกว่าเข้าข่ายงานพุทธศิลป์ได้นั้น
จะต้องสื่อให้ผู้คนเข้าถึงความงามในทางพระพุทธศาสนาได้ ดังนั้นงานพุทธศิลป์ทุกชิ้นควรได้รับ
การวิพากษ์จากจุดเด่นของมันและอาจแบ่งย่อยออกไปเป็น (1) งานที่มีเนื้อหาและความงาม แต่
มีความจริงใจอยู่น้อย (2) งานที่มีเนื้อหา แต่มีความงามและความจริงใจน้อย (3) งานที่มีเนื้อหา
อยู่น้อย แต่มีความงามและความจริงใจและอื่นๆ สลับกันไปตามคุณสมบัติที่มันมีอยู่ ทั้งนี้เพื่อ
กลั่นกรองเอาสิ่งแปลกปลอม สิ่งล่อลวงพุทธศิลป์ หรือพุทธศิลป์ในเชิงพาณิชย์ และลัทธิการทำ
เป็นอาชีพออกไป และส่งเสริมให้เกิดการทำงานพุทธศิลป์ที่แท้จริงมากขึ้นเพื่อที่เราทุกคนจะ
สามารถบรรลุเป้าหมายในการนำไปสู่ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของมวลมนุษยชาติ

ผู้เขียนขอเสนอความคิดเห็นว่า การสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ทุกชนิด ต้องสามารถ
สื่อสารอารมณ์ความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับผู้ชมได้ และต้องเป็นศิลปะที่อุดมไปด้วย
องค์ประกอบทั้ง 3 ประการคือ ความงาม ความกินใจ และความจริงใจ งานพุทธศิลป์ต้อง
แสดงออกให้สัมผัสได้ถึงอารมณ์ของศิลปินที่มีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับพระพุทธศาสนา เช่น
ความรู้สึกเรื่องกฎแห่งกรรม ความรู้สึกเกี่ยวกับความทุกข์และการดับทุกข์ ฯลฯ เป็นต้น
นอกจากนี้ศิลปินจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบของความงามทางพุทธศิลป์ 3 ประการ คือ 1)
งานในเบื้องต้น (ศีล) 2) งามในท่ามกลาง (สมาธิ) และ 3) งามในที่สุด (ปัญญา) เพราะ
องค์ประกอบทั้งสามประการนี้จะต้องผสมกลมกลืนอยู่ในผลงานพุทธศิลป์ เพื่อผู้ที่ผ่านมาพบ
เห็น เขาจะสัมผัสได้ถึงความงามทั้งสามระดับ พร้อมกันนั้นก็ได้รับความสงบ นิ่ง ดิ่งลงในห้วง
ของสมาธิอันลึกซึ้ง และตื่นขึ้นมาจากความหลง บรรลุถึงความจริงของชีวิต สัจธรรม หากเรา
สัมผัสสิ่งเหล่านี้ได้ในงานพุทธศิลป์ชิ้นใดก็ตาม แสดงว่า เราบรรลุจุดหมายปลายทางของงาน
พุทธศิลป์แล้ว และงานชิ้นนั้นก็ควรจะได้รับ การเทิดทูนบูชาในฐานะ เป็นพุทธศิลป์ที่ทรงคุณค่า
ถึงขั้นยกระดับจิตวิญญาณของเราให้สูงขึ้น

หากงานศิลปะชิ้นใดไม่ปรากฏสิ่งเหล่านี้ แต่ไปปรากฏให้เห็นซึ่งความเสื่อมโทรมของ
ศาสนา ภาพลักษณ์อันชั่วร้ายของพระสงฆ์ หรือภาพอันชั่วร้ายของผู้นำทางศีลธรรม แม้จะเป็น
ความจริงว่าบางครั้งก็เกิดเหตุการณ์เช่นนั้นก็ตาม งานศิลปะนั้นๆ ไม่ถือว่าเป็นงานพุทธศิลป์ แม้
จะเป็นงานศิลปะที่งดงาม และประณีต ทรงแรงกระทบต่อสังคมเพียงใดก็ตาม ผลงานดังกล่าว
นั้นไม่ใช่งานพุทธศิลป์อันทรงคุณค่าในพระศาสนาของพระพุทธศาสนา เป็นได้แค่เพียงงานปลอม

แปลง และลอกเลียนแบบงานพุทธศิลป์ ที่ไม่ควรจะได้รับการกล่าวถึง และเทิดทูนบูชา และต้องควบคุมดูแลมิให้เกิดมีขึ้นในสังคม และควรจะถูกกำจัดออกไปมิให้เผยแพร่ออกสู่เด็กและเยาวชน

เอกสารอ้างอิง

- พระมหารังสรรค์ กิตติปัญญา(ใจหาญ). (2553). “การศึกษาวิเคราะห์สุนทรียศาสตร์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิษณุ ศุภนิมิตร. (2551). **มหัศจรรย์แห่งศิลปะ, Miracle of Art**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อัมรินทร์.
- ลีโอ ตอลสตอย. (2538). **ศิลปะคืออะไร**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คมบาง.
- วรรณพร วัฒนเกียรติกุล. (2552). “ความเข้าใจความหมายพื้นฐานทางศิลปะของนักศึกษาศิลปะในมหาวิทยาลัยศิลปากร”. **ศิลปะนิพนธ์หลักสูตรศิลปะบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ศิลป์ พีระศรี. (2553). **ศิลปะสงเคราะห์**, พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีอนุสรณ์.
- Plato. (1991). **The Republic Book 3, The complete and Unabridge Jowett Translation**. New York : A division of house, inc.
- Tolstoy leo. (1965). “What is art”. In **What is art : Aesthetic theory from plato to tolstoy**. New York : sensonskeAlexamder, 1965,
- ถวัลย์ ดัชนี. (ออนไลน์). <https://www.iurban.in.th/people/rip-thawan-duchaneel/>. สืบค้นเมื่อ ๘/๓/๒๕๖๑.

ทัศนะของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับสตรีในมาตุคามสังยุต
A view of Buddhism on female in Mātugāmasaṅgyutta

ภพชลกร กาญจนะพังคะ

Popcholpond Kanjanapangka

นักวิชาการอิสระ , บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Independent Scholar, Graduate School Mahachulalongkornrajavidyalaya
University

บทคัดย่อ

จากการศึกษาพบว่า มาตุคามสังยุตเป็นประมวลพระสูตรเกี่ยวกับสตรีที่พระพุทธเจ้าแสดงแก่พระอนรุทธะและหมู่ภิกษุ กล่าวถึงสตรี 5 สถานะ คือ สตรีที่เป็นลูกสาว สตรีที่เป็นภรรยา สตรีที่เป็นลูกสะใภ้ สตรีที่เป็นมารดาและสตรีที่เป็นพุทธสาวิกา เนื้อหาของพระสูตรในมาตุคามสังยุตทำให้ทราบทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อสตรีในเรื่องหลักๆ คือ สตรีมีศักดิ์ความเป็นมนุษย์เหมือนกับบุรุษจึงควรได้รับการดูแลจากสังคม ในวัยเด็กพ่อแม่ควรดูแล เมื่อแต่งงานสามีควรดูแลให้มีความสุข โดยสิ่งที่จะทำให้สตรีมีความมั่นคงในชีวิต คือ ศีล 5 บุญกุศลจะส่งเสริมสตรีมีความสุขในการแต่งงาน สตรีเป็นคนดีหรือชั่วเพราะกรรมที่ทำ ไม่ใช่พรหมลิขิต หากได้รับการศึกษาอบรมก็เป็นคนฉลาดได้ สามารถพัฒนาตนเองจนบรรลุเป็นพระอรหันต์ได้ พระสูตรในมาตุคามสังยุตแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนามีทัศนะต่อสตรีครอบคลุมมิติทางสังคม 5 ด้าน คือ มิติทางร่างกาย มิติทางจิตใจ มิติทางสติปัญญา มิติทางครอบครัว และมิติทางสังคมวิทยา

คำสำคัญ: สตรี, มาตุคามสังยุต, พระพุทธศาสนา

Abstract

From the study, it is found as follows: - Mātugāmasaṅgyutta is a collection truth that the Buddha told Pra Anurutta and group of monks. It described women in 5 positions namely daughter, wife, daughter in law, mother,

and nun. *Mā tu-gāmasaṅgyutta* reveals the view of Buddhism on female that women have dignity as human being as men. So that women should be well treated from social, take care from their parent in childhood, take care from her husband after married. Women life will be stable from the practice of 5 precepts. Merit will make women happy in marriage life. Women are good or bad because of what they did, it is not from good. If they are well educated, they can develop themselves to enlightenment. *Mā tu-gāmasaṅgyutta* shows the view of Buddhism on female on 5 aspects as physical, mental, intelligence, family, and sociology.

Keywords: female, *Mā tu-gāmasaṅgyutta*, Buddhism

บทนำ

พระพุทธศาสนาเกิดจากพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า หลังจากพระพุทธองค์ตรัสรู้แล้วได้เสด็จจาริกไปประกาศศาสนาในคามนิคมต่างๆ เป็นเวลาถึง 45 ปี (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย 33/1/2/368-369) ในการเผยแผ่ธรรมของพระองค์ทรงให้ความสำคัญกับอริยาคัยของผู้ฟังเป็นสำคัญ ไม่ได้คำนึงถึงฐานะทางสังคมหรือสภาพทางเศรษฐกิจของผู้ฟัง ชาวชมพูทวีปทั้งชายและหญิง นับตั้งแต่พระราชานจนกระทั่งถึงชาวบ้านธรรมดา ด้วยเหตุนี้จึงมีผู้ยกย่องพระพุทธเจ้าว่าเป็นเหมือนผู้ชี้ทางแก่ผู้หลงทาง ดังความตอนหนึ่งว่า พระพุทธเจ้าเป็นเหมือนผู้ชี้ทาง (แก่คนผู้หลงทาง) พระธรรมเปรียบเหมือนทางที่ดีหรือพื้นที่ที่ปลอดภัย พระสงฆ์ [สาวก-สาวิกา] ของพระองค์เปรียบเหมือนคนเดินทางที่ได้รับการชี้แนะแล้วเดินทางถึงเป้าหมายปลายทางโดยปลอดภัย (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย 39/1/1/20)

ในการประกาศศาสนาของพระพุทธองค์นั้น นอกจากจะมุ่งชี้แจงทัศนคติคลาดเคลื่อนและข้อปฏิบัติที่ผิดพลาดในสังคมแล้ว พบว่ามีคำสอนส่วนหนึ่งมุ่งโต้แย้งคำสอนของพราหมณ์ที่ครอบงำสังคมอยู่ก่อนด้วย ทัศนะและท่าทีของพระพุทธศาสนาต่อพราหมณ์จึงเป็นเรื่องสำคัญมาก กล่าวได้ว่า แรงผลักดันอันหนึ่งที่ทำให้เกิดพระพุทธศาสนาและเป็นเป้าหมายในการเผยแผ่ธรรมของพระองค์ คือ คำสอนของพราหมณ์ ดังเราจะพบคำสอนที่กล่าวถึงพราหมณ์ได้ทั่วไปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม ในคำสอนเหล่านั้นเรื่องหนึ่งที่สำคัญ คือ ทัศนะต่อสตรี

มีคำถามในหมู่ผู้สนใจพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่องว่า พระพุทธศาสนามีทัศนะต่อสตรีอย่างไร คำถามนี้มีคนพยายามตอบมาอย่างต่อเนื่อง อาจสรุปกว้างๆ เป็น 2 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 เห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ไม่ส่งเสริมสิทธิสตรี กีดกันสตรี ดังจะเห็นได้จากการให้สตรีบวชภิกษุณีได้ด้วยคามยากลำบาก คำสอนหลายแห่งก็ประณามสตรีไปในทางเลวร้ายเป็นคณิกโรธ เป็นต้น

กลุ่มที่ 2 เห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ส่งเสริมสิทธิสตรี ไม่ได้กีดกันสตรี ดังจะเห็นได้จากการทรงยกย่องสตรีในฐานะมารดา-ภรรยา ทรงรับรองว่าสตรีก็มีศักยภาพบรรลุธรรมได้เหมือนบุรุษ สตรีที่มีความสามารถก็ยกย่องเป็นเอตทัคคะ เป็นต้น

ในพระไตรปิฎกพบคำสอนกล่าวถึงสตรีอยู่ทั่วไป แต่พบว่าคำสอนหมวดหนึ่งที่ประมวลเรื่องสตรีไว้อย่างน่าสนใจ ได้แก่ มาตุคามสังยุต (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/280/313-335) พระสูตรในมาตุคามสังยุตนี้น่าจะสะท้อนให้เห็นทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อสตรีได้พอสมควร แม้จะไม่ครอบคลุมประเด็นทั้งหมดก็ตาม

บทความนี้ต้องการจะศึกษาให้ทราบว่า (1) พระสูตรในมาตุคามสังยุตนี้กล่าวถึงสตรีสถานะใดบ้าง (2) พระสูตรเหล่านั้นมีทัศนะต่อสตรีอย่างไร และ (3) เนื้อหาในพระสูตรสะท้อนทัศนะที่พระพุทธศาสนามีต่อสตรีครอบคลุมมิติทางสังคมด้านใดบ้าง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

มาตุคามสังยุต : ประมวลพระสูตรเกี่ยวกับสตรี 5 สถานภาพ

จากการศึกษาพระสูตรในมาตุคามสังยุตแล้วพบว่า สตรี (หรือมาตุคาม) ที่ปรากฏในพระสูตรต่างๆ พบว่ามีการกล่าวถึงสตรีในหลายบทบาท แต่ในบทความนี้จะเลือกกล่าวถึงสตรีใน 5 สถานะ คือ (1) สตรีที่เป็นลูกสาว (2) สตรีที่เป็นภรรยา (3) สตรีที่เป็นลูกสะใภ้ (4) สตรีที่เป็นมารดา และ (5) สตรีที่เป็นพุทธสาวิกา ผู้เขียนจะได้กล่าวถึงสตรีใน 5 สถานภาพ มีรายละเอียดต่อไปนี้

1. สตรีในฐานะลูกสาว

ฐานะที่ 1 : ลูกสาว ชายและหญิงที่แต่งงานกันมีครอบครัว หากมีลูกไว้สืบสกุลจะถือว่าเป็นโชคดี แต่ก็ถือว่าการได้ลูกชายเป็นโชคดีกว่าการได้ลูกสาว ลูกสาวจึงถือว่ามีคุณค่าภูมิใจมาสู่บิดามารดาน้อยกว่าลูกชาย บางตระกูลเมื่อได้ลูกชายจะทำการเฉลิมฉลองอย่างยิ่งใหญ่ เพราะถือกันว่าตระกูลจะมั่นคงอยู่ได้เพราะอาศัยลูกชายเป็นผู้สืบต่อ ทั้งนี้เพราะส่วนมากลูกสาวเมื่อแต่งงานแล้วจะแยกไปอยู่กับสามี ข้อนี้เห็นได้จากกรณีการแต่งงานของนางวิสาขามหาอุบาสิกาผู้แต่งงานแล้วต้องออกไปอยู่ในตระกูลของสามี

ในมาตุคามสังยุตมีพระสูตรที่กล่าวถึงสตรีผู้เป็นลูกสาวหลายสูตร เช่น ในอาเวณิกทุกขสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/282/314-315) กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระพุทธองค์รับสั่งกับภิกษุทั้งหลายถึงความทุกข์ของสตรีว่ามี 5 อย่าง ทุกข์อย่างแรก คือ สตรีผู้ยังอยู่ในวัยรุ่นซึ่งมีฐานะเป็นลูกสาวนั้น เมื่อถึงเวลา คือ โตเป็นสาวเต็มตัวก็ต้องไปอยู่ในตระกูลของสามี ทำให้ต้อง

ทางครอบครัวของตนที่เคยอยู่ร่วมกันตั้งแต่เด็กไปอยู่ในครอบครัวใหม่ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/282/314) ซึ่งเป็นครอบครัวของสามี ในสมัยก่อนพุทธกาล ลูกสาวถือว่าเป็นภาระเป็นความกังวลของพ่อแม่ เพราะหากเมื่อลูกสาวโตเต็มวัยแล้ว หญิงที่พ่อแม่ไม่สามารถหาผู้ครองจัดการแต่งงานให้ได้ก็จะเป็นความอับอายของวงศ์ตระกูล สมัยนั้นถือกันว่าหน้าที่ของหญิงสาวก็คือการแต่งงานมีครอบครัว ดังนั้น หญิงใดที่ไม่สามารถหาชายที่จะมาเป็นสามีได้จึงเป็นที่เพ่งเล็งเป็นที่ดูหมิ่นของสังคม ลูกสาวไม่สามารถช่วยบิดาให้พ้นจากนรกปุตตะได้ เพราะตามประเพณีที่เชื่อถือกันว่า บุตรชายเท่านั้นที่จะประกอบพิธีกรรมให้กับบิดาที่ล่วงลับไป ชายที่แต่งงานต่างก็มีจุดหมายอยู่ที่การได้บุตรชายไว้ช่วยให้ตนพ้นจากนรกที่ชื่อว่าปุตตะ และช่วยให้ตนได้ไปสวรรค์ ดังนั้น การแต่งงานจึงมีเป้าหมาย คือ การได้บุตรชาย โดยสตรีที่เป็นภรรยานั้นเป็นเพียงวิถีซึ่งจะทำให้ได้มาซึ่งบุตรชายเท่านั้น (ปาริชาต นนทกานันท์, 2523)

หน้าที่ของสังคมต่อสตรีเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในสมัยพุทธกาล สถานภาพของสตรีผู้เป็นลูกนั้นได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น เพราะพุทธศาสนาไม่ได้ให้ความสำคัญต่อความเชื่อเรื่องพิธีกรรมที่จำเป็นจะต้องมีบุตรชายเป็นผู้ประกอบพิธีให้แก่บิดาผู้ล่วงลับอีกต่อไป ลูกชายหรือลูกสาวจึงไม่มีความแตกต่างกันในด้านการประกอบพิธีกรรมตามศาสนาและความเชื่อ เมื่อเป็นเช่นนี้ความสำคัญของบุตรชายก็ลดน้อยลงไป ลูกสาวไม่ได้ถูกมองว่าเป็นเพียงวัตถุหรือสินค้าโดยไม่มีสิทธิเสรีภาพที่จะจัดการกับชีวิตของตน สตรีได้รับการอนุญาตให้มีเสรีภาพขึ้นบ้าง การแต่งงานเริ่มที่จะไม่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับหญิงสาว และการไม่ได้แต่งงานก็ได้เป็นสิ่งน่าอับอายศอดสูเช่นที่เคยถือกัน อย่างไรก็ตาม ในการดูแลลูกสาวนี้ ครอบครัวที่พ่อแม่ที่หวงลูกสาวมากกลัวว่าลูกสาวจะไปพัวพันกับชายอื่นก่อนถึงเวลาอันควร หรือกลัวลูกสาวจะหลบหนี ถึงกับจำกัดให้ลูกสาวอาศัยอยู่บนบ้านหรือปราสาทชั้นสูงสุด ไม่ปล่อยให้เดินทางไปในที่อื่นตามชอบใจ (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย 40/1/2/1/323-326) ลูกสาวไม่สามารถไปในที่อื่นตามลำพังได้ แม้แต่ภายในบริเวณบ้าน คนรับใช้ก็ต้องมีเฉพาะผู้หญิงเท่านั้น เวลาจะไปนอกบ้านต้องขึ้นรถม้าหรือเกวียน หรือขึ้นเสลี่ยงที่มีคนแบกหาม พาหนะที่ใช้ในการเดินทางทุกชนิดจะใช้ผ้ามาปิดปิดอย่างมิดชิด เพื่อไม่ให้คนภายนอกได้เห็นหน้าได้ง่ายๆ ส่วนตัวลูกสาวเองก็ต้องมีผ้าบางๆ คลุมปิดบังหน้าและทรงผมอย่างมิดชิด ในช่วงเทศกาลทางศาสนา หญิงสาวอาจได้รับอนุญาตให้ไปร่วมงานได้บ้าง แต่ก็ต้องมีญาติตามไปเป็นเพื่อนด้วย (เรื่องอุไร กุศลาสัย, 2535) แม้จะมีความเข้มงวดมาก แต่ก็ถือว่าผ่อนคลายนมากหากเทียบกับสมัยก่อนหน้านี้นี้

2. สตรีในฐานะภรรยา

ฐานะที่ 2 : ภรรยา สตรีที่แต่งงานออกเรือนไปแล้วจะมีสถานะทางสังคม 3 อย่าง คือ ฐานะที่ 1 เป็นภรรยาของสามี ฐานะที่ 2 เป็นสะใภ้ในตระกูลของสามี และ ฐานะที่ 3 หากสตรีนั้นมีลูกก็จะได้รับยกฐานะเป็นแม่ของลูกๆ อย่างไรก็ตาม สถานะภรรยาเป็นตำแหน่งใน

ครอบครัวที่มีความสำคัญที่สุด เพราะการที่สตรีจะมีความสุขและได้รับเกียรติในชีวิตแต่งงานนั้น จะ ต้องได้รับการเอาใจใส่ดูแลจากสามีเป็นอันดับแรก หากไม่สามารถทำให้สามีพอใจก็จะทำให้ไม่สามารถรักษาชีวิตครอบครัวได้

ในมาตุคามสังยุตได้กล่าวถึงวิถีชีวิตของสตรีในฐานะภรรยาไว้ในอาเวณิกทุกขสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/282/314-315) กล่าวถึงเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้ารับสั่งถึงสตรีที่ แต่งงานเข้าไปอยู่ในสกุลของสามีในฐานะภรรยาว่า เมื่ออาศัยการอยู่กินฉันสามีภรรยาแล้ว หาก ต้องการมีทายาทไว้สืบสกุล ภรรยาจะต้องมีหน้าที่อุ้มท้อง (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/282/314-315) ข้อนี้แสดงให้เห็นถึงภาระที่สตรีต้องรับตามที่ธรรมชาติได้จัดสรรให้เป็นผู้รับ หน้าที่สืบต่อเผ่าพันธุ์มนุษย์ บุรุษและสตรีเมื่อแต่งงานกัน ธรรมชาติได้สร้างให้สตรีรับภาระอุ้ม ท้องสมาชิกใหม่ในครอบครัว สตรีที่แต่งงานแล้วมีสถานภาพเป็นภรรยา สังคมอินเดียให้ ความสำคัญต่อเรื่องความ สัมพันธระหว่างสามีกับภรรยามากกว่า การเป็นภรรยาที่ดีในสังคม พราหมณ์นั้นต้องมีความซื่อสัตย์ต่อคู่ครอง การทอดทิ้งสามีที่วรรณะเดิมต่ำกว่าแล้วไปมีสามีใหม่ ที่มีวรรณะสูงกว่าจะถูกประณาม และมีความเชื่อว่าหญิงคนนั้นจะไปเกิดในท้องของสุนัขในชาติ ต่อไป เมื่อเกิดในชาติหน้าก็จะเต็มไปด้วยโรคภัย ภรรยาก็ต้องภักดีต่อสามีไปจนตาย ถ้าภรรยา ตายก่อน เมื่อทำพิธีทางศาสนาแล้วสามีสามารถมีภรรยาใหม่ได้ หญิงควรจะต้องเห็นสามีเหมือน เทพเจ้าและรับใช้สามีทั้งในยามสุขและยามทุกข์ จะต้องเชื่อฟังคำสั่งของสามี ภรรยาควรตื่นเช้า บูชาเทพเจ้า กวาดบ้าน ถูบ้าน จัดบ้านให้สะอาดเป็นระเบียบ คอยบำเรอไฟอันศักดิ์สิทธิ์ประจำ บ้าน (พ่อแม่) และบริโภคอาหารหลัง จากที่คนอื่น ๆ อิ่มหน้าแล้วเท่านั้น พร้อมกันนั้นจะต้อง จงรักภักดีต่อบิดามารดาของตนและบิดามารดาของสามีด้วย (สนิท ศรีสำแดง, 2544)

พระพุทธศาสนาไม่เห็นด้วยกับทัศนคติของพราหมณ์ที่กล่าวถึงข้างต้น เพราะเห็นว่า ภรรยาก็มีส่วนสำคัญในครอบครัวเท่ากับสามี จึงสั่งสอนให้สามีบำรุงภรรยาอย่างให้เกียรติ ให้มี ชีวิตความเป็นอยู่อย่างดี โดยจำแนกเป็น 5 ประการ คือ พระพุทธองค์ได้ทรงกล่าวถึงหน้าที่ ของสามีที่มีต่อภรรยาไว้ 5 สถาน คือ (1) ให้เกียรติยกย่อง (2) ไม่ดูหมิ่น (3) ไม่ประพฤตินอกใจ (4) มอบความเป็นใหญ่ให้ และ (5) ให้เครื่องแต่งตัว (พระไตรปิฎกภาษาไทย 11/269/214) แสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนาแนะนำให้ภรรยามีหน้าที่อนุเคราะห์สามี ขณะเดียวกันก็แนะนำให้ สามีให้บำรุงภรรยาเป็นการตอบแทนด้วย ถือว่าเป็นการจัดความสัมพันธ์ในลักษณะพึ่งพาอาศัย เกื้อกูลซึ่งกันและกัน

3. สตรีในฐานะลูกสะใภ้

ฐานะที่ 3 : สะใภ้ เมื่อสตรีแต่งงานออกมาอยู่ในครอบครัวของสามีแล้ว จะมีสถานะ เป็นลูกสาวคนใหม่ในบ้าน เรียกว่า ลูกสะใภ้ในตระกูลของสามี มีหน้าที่ต้องเคารพนับถือและ ปรนนิบัติดูแลพ่อแม่ของสามีเหมือนกับพ่อแม่ของตน การที่จะได้หญิงมาแต่งงานกับลูกชายเป็น

สะใภ้ นั้น อาจดำเนินการได้หลายวิธี เช่น บางกรณีพ่อแม่อาจแต่งตั้งคณะกรรมการแสวงหาหญิงที่มีคุณสมบัติพร้อมทั้งชาติตระกูล สมบัติและความสวยงามทางร่างกาย บางกรณีพ่อแม่อาจทาบทามหญิงมาด้วยตนเอง แต่บางกรณีอาจเป็นบุตรชายที่เป็นคนบอกให้พ่อแม่ขอสตรีที่ตนพอใจมาแต่งงานด้วย

ในมาตุคามสังยุตกล่าวถึงสตรีที่เป็นสะใภ้ไว้ในฐานสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/311/331) แสดงให้เห็นสถานะของสตรีหลังจากแต่งงานว่า จะมีฐานะใหม่คือเป็นสะใภ้ในตระกูลของสามี บางคนอาจจะประสบความสำเร็จในการแต่งงาน เป็นที่รักของสามีและพ่อแม่ของสามี มีบุตรธิดาเป็นทายาท แต่บางคนอาจจะประสบกับความล้มเหลวเพราะสามีเสียชีวิตหรือถูกสามีทอดทิ้งต้องเป็นม่าย (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/311/331-332)

การที่สตรีแต่งงานแล้วต้องไปอยู่ในตระกูลของสามีในฐานสะใภ้ นั้น พระพุทธศาสนาที่มีความเห็นแตกต่างจากพราหมณ์ สตรีที่แต่งงานแล้วต้องไปอยู่ในตระกูลของสามีในฐานลูกสะใภ้ สถานะนี้มักจะถูกมองในแง่ร้าย เนื่องจากสังคมมีค่านิยมให้สะใภ้ต้องปรนนิบัติต่อญาติผู้ใหญ่ฝ่ายสามีด้วย คือ ให้ปฏิบัติต่อญาติฝ่ายสามีเหมือนกับปฏิบัติต่อสามีของตน (วาสนา โอयरาร์ตัน, 2522) ทำให้เห็นว่า ลูกสะใภ้ทำหน้าที่ในบ้านสามีค่อนข้างหนัก การหาหญิงสาวมาเป็นสะใภ้ นั้น มีหลายวิธี บางครอบครัวก็ใช้วิธีสู่ขอตามธรรมดา แต่บางครอบครัวที่มีสมบัติและชื่อเสียงมากอาจใช้วิธีพิเศษ เช่น แต่งตั้งคณะพราหมณ์ผู้มีความรู้ลักษณะของสตรีไปทาบทาม บางครั้งเป็นการให้สัญญาหรือมั่นหมายกันระหว่างเพื่อนว่า หากครอบครัวหนึ่งมีลูกเป็นชายและอีกครอบครัวหนึ่งมีลูกหญิงจะให้ลูกแต่งงานกัน (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย 43/1/2/4/182-183) หากสะใภ้ในครอบครัวใดเป็นหมั้น ไม่สามารถให้กำเนิดบุตรได้ พ่อแม่สามีอาจจัดการหาหญิงอื่นมาอยู่ร่วมสามีได้ เพื่อให้ภรรยาใหม่นั้นให้กำเนิดบุตร จะได้เป็นการรักษาวงศ์ตระกูลไม่ให้ขาดศูนย์ (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย 40/1/2/1/68-71)

พระพุทธศาสนาได้แสดงทัศนะแย้งความเห็นของพราหมณ์ในหลายประเด็น กล่าวโดยภาพรวมจะเป็นการแสดงให้เห็นว่า สะใภ้ก็เป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ที่พ่อแม่สามีต้องให้ความเอ็นดู หลักการที่พระพุทธศาสนาพยายามบอกกับสังคม คือ ลูกสะใภ้มีหน้าที่คอยปรนนิบัติสามี พ่อแม่สามีและญาติผู้ใหญ่ สะใภ้คนใดทำหน้าที่ปรนนิบัติอย่างไม่ขาดตกบกพร่องย่อมได้รับความรักความเอ็นดูจากตระกูลของสามี ลูกสะใภ้บางคนมีบทบาทช่วยแก้ปัญหาของตระกูลสามี (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย 40/1/2/2/215) ลูกสะใภ้เป็นตัวเชื่อมทำให้คน 2 ตระกูลเป็นญาติ หรือเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ที่เป็นเพื่อนกัน (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย 40/1/2/2/26-27) การแต่งงานที่เกิดขึ้นจากการตกลงกันของพ่อแม่ทั้งสองฝ่าย โดยที่พ่อแม่ของทั้งสองฝ่ายอาจมีความสนิทสนมกันมากหรือเคยเป็นเพื่อนที่ศึกษาในสำนักอาจารย์เดียวกัน (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย 43/1/2/4/174-176) บาง

กรณีฝ่ายสามีต้องการเป็นญาติสนิทกับฝ่ายหญิง จึงขอลูกสาวมาเป็นสะใภ้ เมื่อได้เป็นสามี ภรรยาแล้ว ความสนิทสนมคุ้นเคยจะมีมากขึ้น (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย 41/1/2/21-23)

โดยสถานภาพแล้วจะเห็นว่า ตำแหน่งสะใภ้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับทั้งสามีและพ่อแม่สามีเป็นสำคัญ สถานภาพและบทบาทของสะใภ้หากว่าตามความเป็นจริงก็เป็นอย่างเดียวกับ ภรรยาตนเอง ลูกสะใภ้จึงถือว่าเป็นคนที่มีบทบาทสำคัญในครอบครัวของสามี เพราะนางจะเป็นผู้รับผิดชอบความเป็นอยู่ของสามีและพ่อแม่ของสามี หากได้ลูกสะใภ้ไม่ดีย่อมมีโอกาสทำให้ ครอบครัวสามีตกต่ำ ขณะเดียวกันหากได้สะใภ้ผู้มีคุณสมบัติก็ย่อมเป็นที่เชิดชูวงศ์ตระกูลของ ฝ่ายสามี

4. สตรีในฐานะมารดา

ฐานะที่ 4 : มารดา คำว่า มารดา หรือ แม่ เป็นคำเรียกสตรีที่ทำหน้าที่ให้กำเนิดและเลี้ยงดูบุตร สตรีเมื่อแต่งงานไปอยู่ในตระกูลของสามีแล้ว นอกจากจะปรารถนาจะได้รับความรักจากสามี โดยไม่มีหญิงอื่นร่วมเรือนแล้ว อีกสิ่งหนึ่งที่สตรีทั้งหลายจะปรารถนา คือ การมีบุตรธิดามาเป็นทายาท จะทำให้สตรีคนนั้นได้ยกฐานะเป็นมารดา มีหน้าที่ต้องให้การเลี้ยงดูและให้การศึกษาอบรมแก่บุตรธิดาให้เติบโตเป็นคนสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคม เมื่อบุตรธิดาเติบโตพอจะมีครอบครัวพ่อแม่ก็จะจัดการหาคู่ครองที่เหมาะสมให้ ในฐานะมารดาของลูกๆ สตรีจะได้รับการยกย่องจากลูกๆในฐานะเป็นมารดาเป็นบุพพการี คือ ผู้ทำอุปการะต่อลูกๆ ก่อน ซึ่งลูกๆจะต้องตอบแทนคุณด้วยการปรนนิบัติเลี้ยงดูให้บิดามารดามีความสุขตามสมควรแก่ฐานะ ลูกที่ไม่สนใจตอบแทนบุญคุณของพ่อแม่จะถูกประณามว่าเป็นคนอกตัญญู

ในมาตุคามสังยุตมีพระสูตรที่กล่าวถึงสตรีที่เป็นมารดา คือ อาเวณิกทุกขสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/282/314-315) พระพุทธองค์แสดงให้เห็นว่า เมื่อสตรีแต่งงานมีสามีแล้วออกจากครอบครัวของตนออกไปใช้ในครอบครัวของสามี ชีวิตของสตรีคนนั้นจะสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อสามารถมีบุตรไว้สืบสกุล เลื่อนฐานะมาเป็นมารดา ทำให้สตรีต้องมีความรับผิดชอบเพิ่มเติมตามมา

สถานภาพทางสังคมของสตรีด้านหนึ่งที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญมาก คือ มารดา สมัยพุทธกาล สตรีที่แต่งงานแล้วมีบุตรจะได้รับการยอมรับนับถือในสถานะที่สูงกว่าสตรีในสถานภาพอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นป้า อาหญิง นางสาว หรือพี่สาว (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2541) ความยอมรับเช่นนี้ได้สืบเนื่องมาก่อนที่พระพุทธ ศาสนาจะอุบัติ แต่ถ้าสามารถให้กำเนิดบุตรชายยิ่งจะทำให้สถานภาพของสตรีคนนั้นเด่นชัดขึ้นทั้งในฐานะที่เป็นภรรยาและมารดา (ปรีชาต นนทกานนท์, 2523) บทบาทที่สำคัญของสตรีผู้เป็นมารดามีหน้าที่สำคัญ คือ การให้กำเนิดบุตรธิดา ทำ

การเลี้ยงดูบุตรธิดาและอบรมให้เป็นคนดี หากสามารถให้กำเนิดบุตรชายจะทำให้ฐานะของหญิงนั้นได้รับการยกย่องในสังคมเนื่องจากตระกูลสามีย่อมสืบต่อไปได้ด้วยบุตรชาย

ในมุมมองพระพุทธศาสนา การที่มารดาได้รับการยกย่องในสังคมนี้เป็นเพราะมารดาได้ทำหน้าที่อันเป็นประโยชน์ต่อลูก สรุปหน้าที่ของมารดาได้ 5 ประการ คือ (1) ห้ามไม่ให้ทำชั่ว (2) ปลูกฝังให้ทำแต่ความดี (3) จัดการให้ลูกได้รับการศึกษา (4) จัดการหาคุ้มครองที่เหมาะสมให้ และ (5) เมื่อถึงเวลาอันสมควรก็มอบให้ลูกดูแลวงศ์ตระกูลและสมบัติต่างๆ เมื่อสังคมเห็นว่ามารดามีบทบาทสำคัญต่อลูกดังได้กล่าวมา จึงกำหนดเป็นค่านิยมให้สังคมปฏิบัติต่อมารดาอย่างเหมาะสม เช่น ลูกๆ จะต้องทำการปรนนิบัติเลี้ยงดูมารดาอย่างดีให้มารดามีความเป็นอยู่ที่ดีตามสมควร ลูกคนใดทอดทิ้งมารดา สังคมก็จะประณามว่าเป็นลูกอกตัญญู สถานภาพของมารดาในทัศนะของพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าบิดา เมื่อพิจารณาถึงความผูกพันกับลูกเห็นได้ชัดว่า มารดามีความผูกพันกับลูกมาก เนื่องจากต้องอุ้มท้องและต้องดูแลอย่างใกล้ชิดมาตั้งแต่ลูกเกิดมา

จึงกล่าวได้ว่า สังคมให้ความสำคัญต่อมารดามาก เพราะมารดาได้ทำหน้าที่อันเป็นประโยชน์ต่อลูก มารดาสามารถให้การอบรมเลี้ยงดูให้ลูกได้เป็นคนดีอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย แม้จะมีลูกหลายคนก็ให้ความรักความเอ็นดูอย่างเท่าเทียม ข้อนี้จะต่างจากสังคมพราหมณ์ที่บางครั้งมารดาจะไม่ค่อยได้รับการดูแลเท่าที่ควร แต่สำหรับในพระพุทธศาสนาได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนว่า มารดาเป็นผู้มีพระคุณต่อลูก และถือเป็นหน้าที่โดยตรงของลูกที่ต้องตอบแทนบุญคุณท่าน

5. สตรีในฐานะพุทธสาวิกา

ฐานะที่ 5 : พุทธสาวิกา พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา พระพุทธองค์วางข้อ กำหนดไว้ว่า สาวกสาวิกาของพระองค์จะต้องให้ความสำคัญกับการศึกษาตามหลักของไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญาไปจนตลอดชีวิต ต่อเมื่อบรรลุเป็นพระอรหันต์แล้วจึงจะหมดภาระด้านการศึกษากลายเป็นอเสขบุคคล คือ ผู้ไม่ต้องศึกษา การศึกษาในพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับทั้งบุรุษและสตรี ไม่มีการแบ่งแยกเหมือนกับศาสนาพราหมณ์ที่จะให้ความสำคัญแต่กับบุรุษ สตรีจึงได้รับสิทธิในการศึกษาและพัฒนาตนตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

ในมาตุคามสังยุตมีพระสูตรที่กล่าวถึงสตรีในฐานะเป็นพุทธสาวิกา คือ วัฑฒิสสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/313/333) พระพุทธองค์ได้แสดงเนื้อความโดยสรุปว่า หากสตรีได้รับโอกาสจากสังคมเข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา และปฏิบัติธรรม ก็มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนไปสู่ความเป็นพระอริยเจ้าได้ การที่สตรีได้รับโอกาสสำคัญเช่นนี้ถือเป็นเรื่องใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมชมพูทวีป

ในตอนท้ายของมาตุคามสังยุต ได้กล่าวถึงสตรีในฐานะเป็นคนที่ต้องมีศาสนา จึงจะทำให้ชีวิตมีความเจริญ มีความก้าวหน้าในการครองเรือน และสามารถพัฒนาตนเองให้เข้าสู่ความเป็นพระอริยเจ้าได้ พระพุทธองค์ได้แสดงหลักธรรมพื้นฐานของสตรีผู้ก้าวหน้าไว้ว่า ต้องประกอบด้วยศีล ๕ และหากตั้งมั่นในวัชฌิธรรม 5 อย่างก็จะทำให้รู้จักเลือกถือเอาแต่สิ่งอันเป็นสาระและสิ่งที่ประเสริฐวัชฌิธรรม 5 ประการนั้น ได้แก่ เจริญด้วยศรัทธา เจริญด้วยศีล เจริญด้วยสุตะ (การฟัง) เจริญด้วยจาคะ (ความเสียสละ) และเจริญด้วยปัญญา (พระไตรปิฎก ภาษาไทย 18/313/333-334)

สรุปได้ว่า มาตุคามสังยุตซึ่งเป็นพระสูตรที่ประมวลเรื่องเกี่ยวกับสตรีนั้น ได้กล่าวถึงสตรีในหลายเรื่องและหลายแง่มุม แต่แง่มุมที่ผู้เขียนเลือกนำมาเสนอเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับสตรีใน 5 สถานภาพ ทำให้เห็นว่า พระพุทธองค์มีทัศนะต่อสตรีแตกต่างจากพราหมณ์พอสมควร ทรงย้ำให้เห็นว่า สังคมควรยกย่อง ให้เกียรติและปฏิบัติต่อสตรีโดยคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และยอมรับในศักยภาพของสตรีว่าพัฒนาได้ไม่แตกต่างจากบุรุษ ส่งผลให้ท่าทีของสังคมต่อสตรีเริ่มเปิดกว้างมากขึ้น

ทัศนะของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับสตรีในมาตุคามสังยุต

เป็นที่ทราบกันทั่วไปว่าหลักคำสอนจำนวนมากในพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นด้วยความมุ่งหมายอย่างหนึ่งคือมุ่งที่จะแก้ไขความเชื่อถือดั้งเดิมในสังคม สรุปทัศนะต่อสตรีในมาตุคามสังยุตได้ดังต่อไปนี้

1. สตรีที่พร้อมด้วยรูปสมบัติเป็นต้นย่อมเป็นที่หมายปองของบุรุษ
พระพุทธองค์ตรัสกับภิกษุทั้งหลายกำลังของสตรี 5 ประการ คือ
 - (1) กำลังรูป [มีรูปร่างสมส่วน หน้าตาดี]
 - (2) กำลังทรัพย์ [มีทรัพย์สินมากพอกับการใช้จ่าย]
 - (3) กำลังญาติ [มีญาติมากมายคอยให้คำปรึกษาและคอยช่วยเหลือ]
 - (4) กำลังบุตร [มีบุตรธิดาเป็นทายาทไว้สืบสกุล]
 - (5) กำลังศีล (พระไตรปิฎก ภาษาไทย 18/304/217) [มีความประพฤติดีงาม ไม่ทำผิดศีลธรรม]

ตามธรรมชาติของสตรีนั้น เมื่อว่าโดยเพศสภาพผู้หญิงจะมีความอ่อนโยนและน่าทะนุถนอม ชื่อนี้เห็นได้ทั้งจากลักษณะทางกายภาพและลักษณะนิสัย พระสูตรนี้ระบุว่า หากสตรีคนใดมีคุณสมบัติดังกล่าวนั้นก็จะสามารถอยู่ครองเรือนได้อย่างองอาจก้าวหน้าและสามารถครองใจสามีได้ ตามธรรมชาติของสตรีนั้น พระพุทธศาสนาเห็นว่าสตรีมีบทบาทสำคัญในครอบครัวในฐานะภรรยา มารดาและสะใภ้ จึงควรที่จะได้รับการดูแลจากคนในครอบครัวตามสมควร

2. สตรีมีความทุกข์ประจำตัวตามกฎของธรรมชาติ

พระพุทธองค์ตรัสกับภิกษุทั้งหลายความทุกข์ส่วนตัวของสตรีประการนี้ที่สตรีจะได้รับยกเว้นบุรุษคือ

- (1) มาตุคามในโลกนี้ยังวัยรุ่น ไปสู่ตระกูลสามี จำต้องห่างจากญาติ
- (2) มาตุคามมีระดู [แสดงให้เห็นว่าเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์]
- (3) มาตุคามมีครรภ์ [เมื่อมีองค์ประกอบและอยู่ในช่วงที่สุขภาพพร้อม]
- (4) มาตุคามคลอดบุตร [เมื่อตั้งท้องอุ้มครรภ์ครบกำหนดคลอด]
- (5) มาตุคามบำเรอบุรุษ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/282/314-315)

มีคำอธิบายเพิ่มเติมว่า ความทุกข์ 5 ประการนี้เป็นทุกข์เฉพาะบุคคลที่เกิดเป็นสตรีเท่านั้น ไม่ใช่ทุกข์ที่จะเกิดกับบุรุษ (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย 29/4/2/69) ไม่ว่าจะต้องการหรือไม่ต้องการ สิ่งเหล่านี้ก็จะติดมากับตัวของสตรีทุกคน พระสูตรนี้แสดงให้เห็นถึงลำดับช่วงชีวิตของสตรีที่ต้องพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลงไปตามลำดับวัย การกล่าวถึงสตรีก็กล่าวถึงทั้งตามเงื่อนไขของร่างกายที่ธรรมชาติสร้างขึ้น คือ มีระดู ตั้งท้อง คลอดบุตร และตามเงื่อนไขของสังคม กำหนดให้ตอนเยาว์สตรีต้องได้รับการเลี้ยงดูจากพ่อแม่ พอเติบโตเป็นสาวแล้วค่อยแต่งงานไปอยู่ในตระกูลของสามี สิ่งเหล่านี้เป็นทุกข์ที่ติดตามตัวมา

3. ความปรารถนาสูงสุดของสตรีที่แต่งงาน

พระพุทธศาสนาถือว่า การได้อัตภาพมาเป็นมนุษย์นั้นหาได้ยาก (พระไตรปิฎกภาษาไทย 25/182/40) เมื่อทำบุญกุศลได้เพียงพอจะเป็นมนุษย์แล้วก็ย่อมปรารถนาจะเกิดในตระกูลที่มีความพร้อมและเป็นคนมีสัมมาทิฐิ เมื่อเติบโตมีครอบครัวก็ย่อมต้องการมีครอบครัวที่อบอุ่นได้คู่ครองที่เป็นคนดี ข้อนี้เป็นสิ่งที่ทั้งชายทั้งหญิงปรารถนา กล่าวเฉพาะสตรีนั้น สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นเรื่องยากลำบากเนื่องจาก สตรีเป็นเพศที่ถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพในหลายๆ ด้าน แต่อย่างไรก็ตาม ความปรารถนาที่ถือว่าเป็นเรื่องยากนี้ หากเป็นคนที่เคยทำบุญไว้มากก็อาจจะเกิดขึ้นได้ด้วยอานุภาพแห่งบุญ ดังความต่อไปนี้

พระพุทธองค์ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่าฐานะ 5 ประการนี้ที่สตรีผู้ไม่ได้ทำบุญไว้ได้โดยยาก กล่าวคือ

- (1) ขอเราพึงเกิดในตระกูลที่เหมาะสม [มีฐานะมั่นคง มีสัมมาทิฐิเป็นต้น]
- (2) ครั้นเกิดในตระกูลที่เหมาะสมแล้ว [เมื่อถึงเวลา] ขอเราพึงไปสู่ตระกูลที่เหมาะสม
- (3) ครั้นเกิดในตระกูลที่เหมาะสม ไปสู่ตระกูลที่เหมาะสมแล้ว ขอเราพึงอยู่ครองเรือนไม่มีหญิงร่วมสามี [สามีรักใคร่ ไม่นอกใจ ไม่หาหญิงอื่นมาเป็นภรรยาบ่อย]

(4) ครั้นเกิดในตระกูลที่เหมาะสม ไปสู่ตระกูลที่เหมาะสมแล้ว อยู่ครองเรือนไม่มีหญิงร่วมสามี ขอเราพึงมีบุตร [การมีบุตรธิดาจะทำให้ชีวิตภรรยามีความมั่นคง ได้รับความรักจากสามีมากขึ้น]

(5) ครั้นเกิดในตระกูลที่เหมาะสม ไปสู่ตระกูลที่เหมาะสมแล้ว อยู่ครองเรือนไม่มีหญิงร่วมสามี มีบุตร [ที่เติบโตแข็งแรง มีความสามารถ] ขอเราพึงครองใจสามี (พระไตรปิฎก ภาษาไทย 18/311/331-332)

พระพุทธศาสนาถือว่า การที่สตรีจะเกิดในตระกูลที่เหมาะสมหรือไม่ และเมื่อแต่งงานไปแล้วชีวิตครอบครัวจะราบรื่นหรือไม่ สิ่งเหล่านี้ขึ้นอยู่กับบุญกุศลที่ได้ทำไว้ในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ ขณะเดียวกันก็ขึ้นกับความประพฤติและการทำหน้าที่ในสถานภาพต่างๆ ของสตรีต่อครอบครัวของตนและคนที่ภรรยาเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย

4. ศิลเท่านั้นเป็นหลักประกันความมั่นคงในตระกูลสามี

พระพุทธองค์ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่ากำลังของสตรี 5 ประการ คือ

(1) กำลังรูป

(2) กำลังทรัพย์

(3) กำลังญาติ

(4) กำลังบุตร

(5) กำลังศีล (พระไตรปิฎก ภาษาไทย 18/309/330)

จากนั้น พระพุทธองค์ได้รับสั่งต่อไปอีก โดยชี้ว่า บรรดาธรรม 5 ประการนี้ ธรรมที่สำคัญและขาดได้สำหรับสตรี คือ กำลังศีลโดยแสดงว่า แม้สตรีจะมีกำลัง 4 ประการอื่นๆ แต่ถ้าขาดกำลังศีลก็ย่อมจะถูกญาติทำให้พินาศไม่สามารถอยู่ในตระกูลได้ ดังพุทธดำรัสว่า

(1) มาตุคามประกอบด้วยกำลังรูปแต่ไม่ประกอบด้วยกำลังศีลพวกญาติย่อมให้มาตุคามนั้นพินาศไปคือไม่ให้อยู่ในตระกูล

(2) มาตุคามประกอบด้วยกำลังรูปและกำลังทรัพย์แต่ไม่ประกอบด้วยกำลังศีลพวกญาติย่อมให้มาตุคามนั้นพินาศไปคือไม่ให้อยู่ในตระกูล

(3) มาตุคามประกอบด้วยกำลังรูปกำลังทรัพย์และกำลังญาติแต่ไม่ประกอบด้วยกำลังศีลพวกญาติย่อมให้มาตุคามนั้นพินาศไปคือไม่ให้อยู่ในตระกูล

(4) มาตุคามประกอบด้วยกำลังรูปกำลังทรัพย์กำลังญาติและกำลังบุตรแต่ไม่ประกอบด้วยกำลังศีลพวกญาติย่อมให้มาตุคามนั้นพินาศไปคือไม่ให้อยู่ในตระกูล

(5) แต่มาตุคามประกอบด้วยกำลังรูปกำลังทรัพย์กำลังญาติกำลังบุตรและกำลังศีลพวกญาติย่อมให้มาตุคามนั้นอยู่ในตระกูลคือไม่ให้พินาศไป

ในตอนท้ายพระสูตร พระพุทธองค์ได้ทรงย้ำให้เห็นความสำคัญของการล้างศีลโดยรับสั่งอย่างชัดเจนกล่าวโดยสรุปได้ว่า สตรีประกอบด้วยกำลังศีลเพียงข้อเดียว แม้จะไม่ประกอบด้วยพลังอีก 4 ประการที่เหล่าพวกราชบัณฑิตยอมให้อยู่ในตระกูล ไม่สามารถให้พินาศได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/309/330)

5. สตรีเป็นคนดีหรือชั่วด้วยการกระทำของตน ไม่ใช่พรหมลิขิต

พราหมณ์ในบางยุคสมัยจะสอนประชาชนว่า ชีวิตมนุษย์มีพระพรหมเป็นผู้ลิขิต จะฝ่าฝืนไม่ได้ มนุษย์จึงมีหน้าที่ต้องทำตามพรหมลิขิตและทำให้พระพรหมพอใจด้วยการเซ่นสรวงบูชา โดยเฉพาะสตรีที่ถือว่าเป็นคนที่มีฐานะทางสังคมต่ำกว่าบุรุษ หากต้องการมีฐานะสูงขึ้นต้องอาศัยลูกชายหรือสามีเป็นสะพานหรือช่วยสื่อสารกับพระพรหม ตามความหมายนี้สตรีจึงเป็นกลุ่มคนที่ไม่สามารถทำดีได้ด้วยตนเอง ซึ่งทัศนะอย่างนี้พระพุทธศาสนาไม่เห็นด้วย พระอนุรุทธะเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับแล้วกราบทูลถามถึงธรรมที่จะทำให้สตรีหลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์พระพุทธองค์ตรัสตอบว่าสตรีประกอบด้วยธรรม 5 ประการ หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ได้แก่

- (1) มีศรัทธา
- (2) มีhiri
- (3) มีโอตตปปะ
- (4) ไม่โกรธ
- (5) มีปัญญา (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/294/322)

สาระสำคัญของพระสูตรนี้แสดงให้เห็นว่า หากสตรีเอาใจใส่ในการพัฒนาตน ย่อมทำให้สตรีนั้นเป็นคนดี มีความสุขความเจริญในการใช้ชีวิต และเมื่อเสียชีวิตแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติภูมิอันเป็นที่ปรารถนาของมนุษย์ แต่หากมีคุณสมบัติตรงกันข้าม คือ ไม่มีศรัทธา ไม่มีhiri ไม่มีโอตตปปะ มักโกรธ และมีปัญญาน้อย ย่อมจะทำให้ได้รับความลำบากในชีวิตและต้องไปเกิดในทุคติ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/284/315-316) ตามความหมายนี้แสดงให้เห็นว่า สตรีสามารถทำความดีหรือความชั่วได้ด้วยตนเอง

6. สตรีที่ได้รับการศึกษาอบรมบรรลุปะเป็นพระอริยเจ้าได้

พระพุทธองค์ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่าอริยสาวิกาเมื่อเจริญด้วยวัชฌิธรรม (หลักความเจริญ) 5 ประการย่อมเจริญด้วยวัชฌิธรรม คือ

- (1) เจริญด้วยศรัทธา
- (2) เจริญด้วยศีล
- (3) เจริญด้วยสุตะ (การฟัง)
- (4) เจริญด้วยจาคะ (ความเสียสละ)

(5) เจริญด้วยปัญญา (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/313/333-334)

ทรงรับสั่งต่ออีกว่า อริยสาวิกาเมื่อเจริญอยู่ด้วยวัชฌิธรรม 5 ประการนี้ ชื่อว่าเจริญด้วยวัชฌิธรรม แสดงให้เห็นว่า สตรีมีศักยภาพในการพัฒนาชีวิตของตนเองตามหลักไตรสิกขาจนสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลได้ในชาตินี้ได้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/313/333)

ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่า สตรีที่ได้รับการอบรมสั่งสอนและมีความเพียรพยายามในการฝึกหัดพัฒนาตนก็มีศักยภาพในการบรรลุธรรมเหมือนบุรุษ ดังนั้น ในการประกาศพระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์และพระสาวกก็มีพระมหากรุณาต่อสตรีเท่าๆ กันกับบุรุษทรงให้โอกาสในการฟังธรรมและการปฏิบัติตนตามหลักการของพระพุทธศาสนาเท่าๆ กัน สตรีจึงมีโอกาสศึกษาและปฏิบัติธรรมได้เท่าๆ กับบุรุษ (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย 41/1/2/2/299-316) หากพระพุทธองค์พิจารณาเห็นว่าสตรีมีอินทรีย์แก่กล้าพร้อมจะบรรลุธรรม แม้จะมีอุปสรรคก็จะเสด็จไปโปรด (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย 41/1/2/2/299-316)

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า พระพุทธศาสนามีความเห็นว่า สตรีก็มีวิถีชีวิตคล้ายกับบุรุษคือ เป็นมนุษย์ที่เวียนว่ายในวัฏสงสารตามกรรมของตน สามารถเลือกที่จะทำดีหรือชั่วได้ด้วยตนเอง ไม่ได้ถือว่าเป็นเพศที่ต่ำต้อยกว่าบุรุษ หากทำความเพียรต่อเนื่องเมื่อมีอินทรีย์แก่กล้าก็สามารถบรรลุธรรมเป็นอริยบุคคลได้ เมื่อพัฒนาตนอย่างถูกต้องก็ย่อมได้รับการยกย่องเป็นบัณฑิต พระพุทธองค์ให้ความสำคัญโดยจัดไว้เป็นหนึ่งในพุทธบริษัท 4 และด้วยความที่มีสรีระแตกต่างจากบุรุษ คือ เป็นเพศที่อ่อนแอและเป็นเพศแม่จึงได้รับการดูแลจากสังคมตามสมควร

มิติทางสังคมเกี่ยวกับสตรีในมาตุคามสังยุต

จากการศึกษาพระสูตรต่างๆ ในมาตุคามสังยุตทำให้ทราบว่า เนื้อหาในพระสูตรสะท้อนได้ทัศนะที่พระพุทธศาสนามีต่อสตรีครอบคลุมมิติทางสังคม สรุปเป็น 6 ด้าน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. มิติทางด้านร่างกาย

สตรีมีโครงสร้างทางร่างกายให้สามารถมีบุตรได้ซึ่งแตกต่างจากบุรุษ เป็นไปตามที่ธรรมชาติจัดสรร ทำให้สตรีต้องประสบกับความยากลำบากในการใช้ชีวิต สรุปได้ดังนี้

พุทธดำรัสในอาเวณิกทุกขสูตรในมาตุคามสังยุต กล่าวถึงโครงสร้างทางสรีระของสตรีถูกธรรมชาติสร้างสรรค์มาให้สามารถให้กำเนิดทายาทใหม่ได้ ข้อนี้ถือความทุกข์ของสตรีที่มาพร้อมกับร่างกายโดยธรรมชาติซึ่งความทุกข์ประเภทนี้จะไม่มีในบุรุษเพศ อาจแบ่งได้เป็นทุกข์ 2 ด้าน (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/282/314-315) ได้แก่

(1) ความทุกข์เพราะมีระดู หมายถึง ประจำเดือนของสตรีอันเกิดมาจากการที่ไข่ของสตรีในวัยเจริญพันธุ์ได้เคลื่อนมาฝังตัวที่ปากมดลูก แล้วไม่ได้รับการผสมตามกำหนดเวลา ก็จะเกิดการฟ่อและไหลออกมาจากมดลูก ซึ่งเราเรียกกรณีนี้ว่า ระดู หรือประจำเดือน สตรีโดยทั่วไปที่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์ก็จะมีประจำเดือนด้วยกันทั้งนั้น จะยกเว้นเฉพาะสตรีบางคนเท่านั้นที่เกิดความผิดปกติในร่างกาย อาจจะไม่มีการประจำเดือนก็ได้

(2) ความทุกข์เพราะต้องรับหน้าที่ตั้งครุฑและให้กำเนิดบุตร การมีทายาทใหม่เป็นเรื่องจำเป็นสำหรับสัตว์โลกทุกชนิด สำหรับมนุษย์หน้าที่นี้ธรรมชาติกำหนดให้เป็นของสตรี ซึ่งบางคนอาจได้รับอันตรายในขณะตั้งครุฑหรือขณะคลอดบุตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/282/314-315)

การมองเห็นความแตกต่างทางร่างกายของสตรีนี้ทำให้เกิดความเข้าใจ มีท่าทีที่ถูกต้อง และสามารถเลือกปฏิบัติต่อสตรีได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมตามควรแก่กรณี

2. มิติทางด้านจิตใจ

พุทธดำรัสในติหิธัมเมหิสูตรแสดงให้เห็นว่า หากสตรีไม่สำรวมอินทรีย์ก็มีโอกาสที่จะถูกกิเลส คือความ ตระหนี่ ความริษยา และความราคะ ครอบงำ ทั้งในเวลาเช้า เที่ยงและเย็น (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/283/315)

พระพุทธศาสนาสอนว่า ไม่เพียงแต่บุรุษเท่านั้นที่จะประสบกับทุกข์ทางกายและทุกข์ทางใจ แม้สตรีจะต้องประสบกับทุกข์ทางกาย (กายิกทุกข์) ทุกข์ทางใจ (เจตสิกทุกข์) เช่น เดียวกัน ปัจจัยสำคัญที่จะทำให้สตรีต้องประสบกับทุกข์ทางใจนั้นเรียกรวมๆ ว่า วัฏฏะ 3 ได้แก่ กิเลสกรรม และวิบาก (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย 44/1/3/730) สามสิ่งนี้ถือว่าเป็นปัจจัยภายใน คือ เป็นปัจจัยแห่งทุกข์ภายในใจกิเลสซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ทำให้จิตใจเศร้าหมองเป็นความชั่วที่แฝงอยู่ในความรู้สึกนึกคิดทำให้จิตขุ่นมัวไม่บริสุทธิ์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551) กิเลสที่เป็นรากเหง้าของความทุกข์ทั้งมวลนั้นมีอยู่ 3 ประการ เรียกว่า อกุศลมูล (พระไตรปิฎกภาษาไทย 11/305/259) คือ

(1) ราคะ ความกำหนัด ความยินดีในกาม

(2) โทสะ ความพยาบาท คิดประทุษร้ายผู้อื่น

(3) โมหะ ความหลง ความไม่รู้ตามเป็นจริงหรืออวิชชา (พระไตรปิฎกภาษาไทย 11/305/259)

กิเลสทั้ง 3 ประการนี้ ถือได้ว่าเป็นมูลรากหรือรากเหง้าของอกุศล หรือธรรมอันเป็นไปในฝ่ายชั่ว กิเลสทั้ง 3 นี้เป็นบ่อเกิดของการกระทำทั้งกุศลกรรมดีและอกุศลกรรม เป็นสิ่งที่มักครอบงำจิตใจสตรีที่ไม่สำรวมระวัง เพราะเหตุที่เป็นผู้รับผิดชอบครอบครัวมีโอกาสถูกกิเลสระกวนได้ง่าย

3. มิติทางด้านสติปัญญา

พุทธดำรัสในวัฑฒสูตรได้ยืนยันหลักการว่า สตรีที่ได้รับการอบรมด้วยวัฑฒธรรม 5 คือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา ย่อมพัฒนาตนเองให้เป็นพระอริยเจ้าได้ (พระไตรปิฎก ภาษาไทย 18/313/333-334) พระพุทธองค์ทรงรับสั่งว่า สตรีเมื่อเจริญอยู่ด้วยวัฑฒธรรม 5 ประการนี้ ชื่อว่าเจริญด้วยวัฑฒธรรมอันประเสริฐเป็นผู้ถือเอาสิ่งที่เป็นสาระและถือเอาสิ่งที่ไม่ประเสริฐแห่งกายไว้ได้โดยถือว่า สตรีบางคนที่มีปัญญา เฉลียวฉลาดมีปฏิภาณในการใช้ชีวิต มีความกล้าหาญก็จะได้รับการยกย่องว่าเป็นบัณฑิต (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย 41/1/2/2/439)

การที่พระพุทธองค์รับรองสติปัญญาของสตรีนี้เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาแตกต่างพราหมณ์ และถือเป็นการเปิดโอกาสทางศาสนาแก่สตรีอย่างสำคัญ ทั้งนี้เพราะเหตุผลสำคัญที่ทำให้พระพุทธองค์อนุญาตให้สตรีเข้ามาบวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนา ก็เพราะทรงคำนึงถึงศักยภาพทางด้านปัญญาของสตรีนั่นเอง

4. มิติทางด้านครอบครัว

พุทธดำรัสในในมาตุคามสังยุต คือ ฐานสูตรและอาเวณิกสูตรเป็นต้น แสดงให้เห็นถึงทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อสถาบันครอบครัว โดยแสดงให้เห็นว่า สตรีที่มีครอบครัวย่อมต้องการมีสามีที่ซื่อสัตย์และสามารถให้กำเนิดบุตรได้ แต่ก็ไม่มีใครรับประกันได้ว่าเมื่อแต่งงานจะสมหวัง สตรีที่แต่งงานมีครอบครัวแล้วหากเป็นคนมีบุญมากอาจจะสมหวัง บางคนอาจจะผิดหวัง อาจจะต้องพบกับความผิดหวังในชีวิตแต่งงาน ตัวอย่างเช่น

(1) สตรีอาจได้แต่งงานกับบุรุษที่ไม่ดี ไม่รักครอบครัว ในฐานสูตรกล่าวถึงความไม่แน่นอนในชีวิตแต่งงานของสตรีไว้อย่างชัดเจน เนื่องจากการย้ายจากครอบครัวตนเองแล้วไปใช้ชีวิตในครอบครัวของสามี หากมีความเสี่ยงอยู่บ้าง หากไม่ได้ใช้เวลาศึกษาดูใจกันมาก่อน ก็อาจจะตัดสินใจแต่งงานผิดก็ได้ การได้แต่งงานเป็นสะใภ้ในตระกูลที่เหมาะสมจึงถือเป็นเรื่องของบุญที่ได้เคยสั่งสมไว้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/211/332-333)

(2) สตรีอาจมีสามีร่วมกับหญิงอื่นโดยปกติแล้วสตรีที่แต่งงานมีสามีแล้ว ย่อมต้องการความเป็นใหญ่ในครอบครัว มีอำนาจแต่เพียงผู้เดียวในการจัดการครอบครัว รวมถึงการได้เป็นสตรีที่ทำหน้าที่ภรรยาเพียงคนเดียวของสามีด้วย เมื่อใดก็ตามที่สามีได้นำเอาหญิงอื่นมาอยู่ร่วมชายคาบ้าน สตรีผู้เป็นภรรยาก็ย่อมประสบกับความทุกข์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/211/332-333) การได้อยู่ร่วมสามีกับหญิงอื่นนี้เป็นความทุกข์ที่สตรีจำนวนไม่น้อยจำต้องทน คนที่ทนไม่ได้จะต้องทะเลาะกันหรือไม่ก็ต้องหย่าร้างกัน

(3) สตรีอาจไม่สามารถให้กำเนิดบุตรได้การมีบุตรไว้สืบสกุลเป็นความปรารถนาสูงสุดของสามี หากสะใภ้ในตระกูลใดไม่สามารถให้กำเนิดบุตรได้ สะใภ้นั้นย่อมไม่เป็นที่พอใจของ

ตระกูลฝ่ายสามี สำหรับความทุกข์ในข้อนี้ก็ถือว่าเป็นความทุกข์ประการหนึ่งในการใช้ชีวิตครอบครัว เพราะสตรีโดยทั่วๆ ไปนั้นเมื่อแต่งงานก็จะสามารถให้กำเนิดบุตรได้และการให้กำเนิดบุตรก็ถือว่าเป็นของขวัญสำคัญสำหรับครอบครัวของสามี สตรีโดยมากจึงมีความทุกข์ในเรื่องนี้ (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/211/332-333) และเหตุที่เป็นทุกข์ก็เพราะว่าเป็นธรรมเนียมของสังคมอินเดียว่า หากสตรีใดแต่งงานแล้วไม่สามารถให้กำเนิดบุตรได้ ก็ต้องยินยอมให้สามีนำหญิงอื่นมาอยู่ร่วมด้วย เพราะการที่ตระกูลใดไม่มีบุตรสืบตระกูลทรัพย์สมบัติเหล่านั้นจะต้องถูกทางราชการริบไปเป็นของหลวง

ดังนั้น ครอบครัวที่ไม่มีบุตรธิดามาเป็นทายาทไว้สืบสกุลจึงต้องพยายามหาทางออกเพื่อเป็นวิธีการแก้ไขการถูกริบสมบัติครอบครัว โดยเฉพาะฝ่ายสามีจะต้องหาทางนำหญิงอื่นมาเป็นภรรยาอีกก็ได้ เพื่อต้องการบุตรสืบสกุล นับว่าเป็นความทุกข์ของสตรีผู้ไม่สามารถให้กำเนิดทายาทได้

5. มิติทางด้านสังคมวิทยา

ในเอกสูตรแสดงให้เห็นว่า บุรุษที่มีความเป็นใหญ่ กล่าวคือ มีอิสริยพละย่อมเป็นที่หมายปองต้องการของสตรีของสตรี (พระไตรปิฎกภาษาไทย 18/307/328) หากว่าตามจริงเรื่องการนิยมความเป็นใหญ่นี้คงไม่ใช่เฉพาะสตรี เพราะตามความเป็นจริงแล้วคนในสังคมต่างก็ปรารถนาหรือชื่นชมยินดีกับคนที่มียศตำแหน่งใหญ่โตกันทั้งนั้น อย่างไรก็ตาม หากจำแนกโดยคำนึงถึงทั้งความเป็นใหญ่ในตำแหน่งและจำนวนทรัพย์สมบัติ พบว่าคัมภีร์พระพุทธศาสนานิยมใช้คำว่า กุลสมบัติ คือ การได้เกิดในตระกูลผู้ยิ่งใหญ่ในโลกมนุษย์ 3 ตระกูล คือ กษัตริย์ มหาศาล พราหมณ์มหาศาลและ คหบดีมหาศาล (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาภาษาไทย 13/2/1/432) บุรุษผู้ดำรงตำแหน่งที่ยิ่งใหญ่นี้ ย่อมสามารถครองใจของสตรีได้ แม้ว่าสตรีคนนั้นๆ จะเป็นผู้สมบุรณ์ด้วยพละทั้ง 5 ประการดังที่กล่าวแล้วข้างต้น

กล่าวโดยรวมได้ว่า เนื้อหาของพระสูตรในมาตุคามสังยุตแสดงให้เห็นว่าทัศนะของพระพุทธศาสนาผ่านมิติทางสังคม 5 ด้าน คือ ด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ครอบครัวและสังคม โดยมีมิติเหล่านี้เมื่อพิจารณาในบริบทของสังคมปัจจุบันก็ยังสามารถนำมาเป็นกรอบในการพิจารณาได้

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า พระสูตรในมาตุคามสังยุตที่กล่าวถึงมาตุคามในฐานะต่างๆ นั้นทรงคำนึงถึงสตรีในมิติทางสังคม 5 ด้าน คือ ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสติปัญญา ด้านครอบครัวและด้านสังคมวิทยา โดยท่าทีหรือทัศนะต่อสตรีนั้นก็พิจารณาตามสภาพและบทบาทต่างของสตรีซึ่งจำแนกได้ทั้งด้านบวก คือ กล่าวถึงสตรีในทางยกย่องสรรเสริญ ชี้ให้เห็นว่าสตรีมีศักยภาพทางสติปัญญาที่อาจได้รับการฝึกหัดพัฒนาได้เหมือนกับคนทั่วไป อีกแง่หนึ่ง

นั่นก็มีข้อความกล่าวถึงสตรีทั่วๆ ไปที่ยังไม่ได้รับการฝึกฝน ก็จะมีข้อความกล่าวถึงในเชิงตำหนิ ชี้ออกบพร่องแล้วแนะนำให้สตรีเหล่านั้นหันกลับมาปฏิบัติในทางที่ถูกต้องดังตาม

บทสรุป

จากการศึกษาทัศนะของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับสตรีในมาตุคามสังยุตสรุปความได้ว่า มาตุคามสังยุตเป็นประมวลพระสูตรเกี่ยวกับสตรีที่พระพุทธเจ้าแสดงแก่พระอนุรุทธะและหมู่ภิกษุ กล่าวถึงสตรี 5 สถานะ คือ สตรีที่เป็นลูกสาวโดยให้รายละเอียดว่า สตรีที่เป็นลูกสาวนั้นจะต้องอยู่ในการดูแลของพ่อแม่ โตขึ้นสังคมนิยมให้แต่งงานมีครอบครัว สตรีที่แต่งงานไปเป็นภรรยาแล้วจะต้องไปอยู่ในบ้านสามี หากมีบุตรได้ก็จะเป็นที่รักของสามีในตอนที่อยู่ในบ้านสามีนั้น สตรีจะมีฐานะเป็นลูกสะใภ้ โดยศีล 5 จะเป็นเครื่องช่วยให้สตรีมีความมั่นคงและได้รับความรักจากครอบครัวของสามี สตรีที่เป็นมารดา มีหน้าที่ต้องให้การเลี้ยงดูและอบรมสั่งสอนลูก และสตรีที่เป็นพุทธสาวิกา เมื่อได้รับการสั่งสอนและตั้งมั่นในธรรม คือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะและปัญญา ย่อมสามารถพัฒนาจรเป็นพระอริยบุคคลได้

เนื้อหาของพระสูตรในมาตุคามสังยุตทำให้ทราบทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อสตรีในเรื่องหลักๆ คือ สตรีมีศักดิ์ความเป็นมนุษย์เหมือนกับบุรุษจึงควรได้รับการดูแลจากสังคม ในวัยเด็กพ่อแม่ควรดูแล เมื่อแต่งงานสามีควรดูแลให้มีความสุข ซื่อสัตย์ ไม่มีหญิงอื่นร่วมเรือน โดยสิ่งที่จะทำให้สตรีมีความมั่นคงในชีวิตแต่งงานและครอบครัวของสามีคือ ความประพฤติและการทำหน้าที่ อย่างไรก็ตาม ไม่ใช่ชีวิตครอบครัวของสตรีจะสมหวังเสมอไป เพราะมีสตรีจำนวนไม่น้อยที่ชีวิตครอบครัวล้มเหลว เช่น ไม่สามารถมีบุตรให้สามีได้ สามีไม่รัก สามีมีภรณยาน้อยร่วมเรือน แต่สำหรับสตรีที่ทำบุญกุศลไว้มาก บุญจะส่งเสริมสตรีมีความสุขในชีวิตการแต่งงาน ในส่วนของคุณค่าของชีวิตนั้น สตรีเป็นคนดีหรือชั่วเพราะกรรมที่ทำ ไม่ใช่พรหมลิขิต การที่สังคมถือว่าตระกูลที่มีลูกสาวทำให้ขาดโอกาสทางศาสนานั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีเหตุผล เพราะหากสตรีได้รับการศึกษาอบรมก็เป็นคนฉลาดได้ โดยที่สตรีที่เอาใจใส่ในการเรียนรู้ก็สามารถพัฒนาตนเองจนบรรลุเป็นพระอริยบุคคลได้

พระสูตรในมาตุคามสังยุตแสดงให้เห็นว่า พระพุทธศาสนามีทัศนะต่อสตรีครอบคลุมมิติทางสังคม 5 ด้าน คือ (1) มิติทางร่างกาย คือ ถือว่าสตรีมีร่างกายแตกต่างจากบุรุษจึงควรได้รับการดูแลอย่างเหมาะสม (2) มิติทางจิตใจ คือ ถือว่าหากไม่สำรวมระวัง สตรีอาจจะถูกกิเลสครอบงำจิตใจได้ (3) มิติทางสติปัญญา คือ ถือว่าสตรีมีศักยภาพที่จะพัฒนาได้เหมือนกับบุรุษ (4) มิติทางครอบครัว คือ ถือว่าสตรีที่แต่งงานมีครอบครัวก็จะเป็นสมาชิกคนสำคัญในครอบครัว มีหน้าที่รับผิดชอบทั้งสามี ลูกและญาติของสามี และ (5) มิติทางสังคมวิทยา คือ ถือว่าสตรีเป็นบุคคลที่ต้องเกี่ยวข้องกับสังคม จึงควรถูกกำหนดให้มีสถานภาพและบทบาทในฐานะสมาชิกของ

สังคม มีความคิดเหมือนกับคนในสังคมส่วนใหญ่ วิถีชีวิตและสถานภาพของสตรีจึงควรได้รับการปฏิบัติจากสังคมอย่างมีศักดิ์ศรี

เอกสารอ้างอิง

- ปรีชา ช้างขวัญยืน. (2541). **สตรีในคัมภีร์ตะวันออก**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปาริชาติ นนทกานันท์. (2523). “แนวความคิดเกี่ยวกับสตรีในพุทธปรัชญา”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2541). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2543). **พระไตรปิฎกและอรรถกถา แปล (ชุด 91 เล่ม)**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มานพ นักการเรือน. (2545). **พระพุทธศาสนากับสตรีศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- เรืองอุไร กุศลาสัย. (2535). **สตรีในวรรณคดีพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งแสงการพิมพ์.
- วาสนา ไอยรัตน์. (2522). “สิทธิและหน้าที่ของสตรีในวรรณกรรมสันสกฤตที่ว่าด้วยธรรมศาสตร์”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สนิท ศรีสำแดง. (2544). **พระพุทธศาสนา : กระบวนทัศน์ใหม่**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.
- สมิทธิพล เนตรนิมิตร. (2541). “ภิกษุณีกับการพัฒนาศักยภาพสตรีในพระพุทธศาสนา”. **พุทธจักร**. ปีที่ 52 ฉบับที่ 12 (มกราคม 2541) : 35-38.
- เสฐียรโกเศศ. (2526). **หิโตปเทศ**. กรุงเทพมหานคร: หจก.การพิมพ์พระนคร.

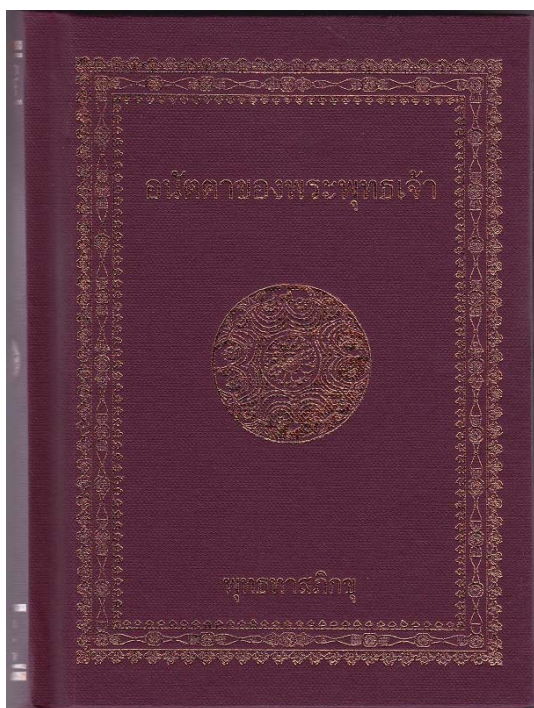

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

“อนัตตาของพระพุทธเจ้า”

เพ็ญพรรณ เฟื่องฟูลอย Penphan Fuangooloy

อาจารย์ประจำวิทยาลัยสงฆ์สุวรรณบุรีสรีสุวรรณภูมิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Suvarnabhumi Buddhist college Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ผู้แต่ง : พุทธทาสภิกขุ

ครั้งที่พิมพ์ : ครั้งที่ 1

พิมพ์ลักษณ์ : กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, 2554

ISBN: 978-727-606-2

บทนำ

หนังสือเรื่อง “อนัตตาของพระพุทธเจ้า” เขียนโดยพุทธทาสภิกขุ พิมพ์ที่สำนักพิมพ์ธรรมสภา ปี พ.ศ.2554 จำนวน 212 หน้า เป็นหนังสือที่พุทธทาสภิกขุได้จับเอาประเด็นแนวคิดเรื่องอัตตาและอนัตตาของพระพุทธศาสนาว่าแตกต่างจากศาสนาอื่นหรือลัทธิอื่นอย่างไรบ้าง เพื่อไม่ให้พุทธบริษัทมีความเห็นได้ถูกต้อง ไม่ไปถือเอาแนวคิดของลัทธิอื่นมาเป็นของตัวเอง หนังสือเล่มนี้จึงถือว่าช่วยแก้ปัญหาที่ยากเรื่องนิพพานได้อีกอย่างด้วย โดยในหนังสือได้แบ่ง

เนื้อหาออกเป็น 4 ส่วน คือ 1. คำชี้แจงเบื้องต้น 2. ใจความแห่งอนัตตาของพระพุทธเจ้า 3. มติเกี่ยวกับอนัตตาในลัทธิอื่น 4. ภาคผนวก

สาระสำคัญของเนื้อหา

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้มีรายละเอียดที่จะนำมากล่าวไว้ ดังนี้

1. คำชี้แจงเบื้องต้น

เนื้อหาตอนนี้นำกล่าวถึง ปัญหาเรื่องอนัตตาว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เพราะในฐานะพุทธบริษัทต้องละเอียดรอบคอบในเรื่องอัตตาท่อน ไม่อย่างนั้นจะทำให้เกิดความเข้าใจผิดในเรื่องต่างๆ ได้ง่าย เช่น ปัญหาเรื่องผู้ที่เชื่อว่าฆ่าสัตว์แล้วไม่บาป เป็นต้น โดยปัญหานี้ก่อตัวขึ้นตามแนวคิดแบบวัตถุนิยม (Materialism) ที่มองหาคำตอบที่ตนพอใจเป็นหลัก แต่ต่อมาเมื่อมีนักคิดทางจิตนิยม (Spiritualism) ได้เน้นการทำจิตไม่ให้ดิ้นรน ไม่เศร้าหมอง ซึ่งในหมู่นักคิดแบบจิตนิยมก็ต่างมีแนวคิดที่แตกต่างกันไป 2 พวกคือ 1. พวกที่ถือว่าทุกอย่างเป็นอัตตาในความหมายแบบปรมาตม คือมิได้สมมติว่าเป็นอัตตาแบบโลกๆ เป็นอัตตาที่แท้จริงได้แก่ พระเจ้า, โมกษะ, นิพพานว่าเป็นอสังขตธรรม คือธรรมที่ไม่มีอะไรปรุงแต่ง 2. กลุ่มที่ปฏิเสธอัตตาและยืนยันอนัตตา เพราะทุกสิ่งไม่ใช่อัตตา แม้แต่นิพพาน การที่มีคำว่า อัตตา ในพุทธภาษิตนั้น เป็นเพียงโวหารที่สมมติขึ้นทั้งสิ้น เพราะสรรพสิ่งนั้นแม้แต่สิ่งที่มีอยู่ล้วนไม่ใช่ตัวตน เป็นเพียงมายาหรือถ้าไม่ใช่มายาก็เป็นแค่เพียงธรรมชาติอย่างหนึ่งที่ไม่ควรยึดถือให้เป็นตัวตนขึ้นมา จะทำให้เกิดความพัวพันกับจิต และทำให้จิตติดอยู่กับสิ่งนั้น ไม่สามารถหลุดพ้นไปได้ ฉะนั้น ปัญหาเรื่องอนัตตาจึงเป็นปัญหาที่ประณีตและละเอียด เป็นแกนกลางของพระพุทธศาสนา ถ้าเราสามารถเรียนรู้ความจริงเรื่องอนัตตาได้ก็จะทำให้เข้าใจและนำจิตไปสู่ความรอดพ้นได้อย่างแท้จริง

ผู้วิจารณ์ถือว่าหนังสือเล่มนี้พุทธทาสภิกขุได้เขียนใกล้เคียงกับรูปแบบงานวิจัยแบบปรัชญาคือเริ่มต้นด้วยประเด็นปัญหาที่ได้แย้งกัน มีกลุ่มนักคิดที่ได้แย้งกันในประเด็นดังกล่าวและมีการนำเสนอทางออก ในประเด็นเหล่านี้ผู้วิจารณ์เห็นว่าประเด็นหลักที่พุทธทาสภิกขุต้องการยืนยันคืออนัตตาของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ส่วนที่พูดถึงนิพพานนั้นเป็นการยืนยันแบบอนุมาน (Inference) เพราะนิพพานเป็นสิ่งที่ไม่มีปรากฏให้เห็นได้หรือใช้ภาษาอธิบายได้ แต่อนัตตานั้นเราสามารถรู้ภาษาผ่านการประจักษ์ (perception) คือรับรู้ได้ผ่านประสบการณ์โดยตรง เช่นข้อความในอนัตตลักขณสูตรที่ว่า ถ้ารูปนี้จักได้เป็นอัตตาแล้ว รูปนี้ไม่พึงเป็นเพื่ออาหาร และบุคคลพึงได้ในรูปว่า รูปของเราจะเป็นอย่างนี้เกิด รูปของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย ก็เพราะรูปเป็นอนัตตา ฉะนั้นรูปจึงเป็นไปเพื่ออาหาร และบุคคลย่อมไม่ได้ในรูปว่า รูปของเราจะเป็นอย่างนี้เกิด รูปของเราอย่าได้เป็นอย่างนั้นเลย ฉะนั้น การอ้างถึงนิพพานในที่นี้จึงเป็น

ประเด็นคำถามที่จะต้องตอบให้ชัดว่าทำไมจึงอนุมานไปได้ ซึ่งในส่วนนี้เป็นแค่การกล่าวถึงปัญหาและคำต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก ในส่วนของการวิเคราะห์ด้วยเหตุผลพุทธทาสภิกขุได้วางไว้ในบทต่อไป

2. ใจความแห่งอนัตตาของพระพุทธเจ้า

เนื้อหาตอนนี้ได้กล่าวถึงความหมายของคำว่า "อนัตตาของพระพุทธเจ้า" พุทธทาสภิกขุได้อธิบายไว้ในตอนนี่ว่าทำไมถึงตั้งเป็นชื่อหนังสือเล่มนี้ เพราะอนัตตาของพระพุทธเจ้า มีความหมายอย่างหนึ่งต่างหากจากของลัทธิอื่นๆ แม้ว่าบางลัทธิจะสอนคล้ายกันที่สุดเพียงไรก็ตาม โดยหลักอนัตตาของพระพุทธเจ้านั้นมีหลักว่า ไม่เห็นว่ามีตัวตนในสรรพสิ่ง ซึ่งสรรพสิ่งที่ว่าก็คือธรรมะ ซึ่งมี 2 อย่างคือ 1. สังขตธรรมอันได้แก่สิ่งที่ปรากฏแก่เรา ไม่ทางตาก็ทางหู จมูก ลิ้น กาย ใจ ธรรมหรือสิ่งประเภนี้เป็นมาอย่างต่อเนื่อง คือประกอบด้วยสิ่งหลายสิ่งรวมกัน ตกอยู่ภายใต้อำนาจของกาลเวลา มีรูปร่างและขนาด ซึ่งล้วนแต่จะต้องเปลี่ยนแปลงไปไม่รู้หยุด 2. อสังขตธรรม คือ สิ่งที่ตรงข้ามกับสังขตธรรมทุกประการ ไม่มีอะไรปรุงขึ้นได้ ไม่อยู่ภายใต้อำนาจของกาลเวลา ไม่มีรูปร่างและขนาด วัดไม่ได้ คำนวณไม่ได้ เป็นภาษาธรรม จะรู้ได้ก็ต้องอาศัยการอนุมานด้วยเหตุผล ฉะนั้น การที่เราได้รับรู้รสพระนิพพานซึ่งเป็นอสังขตธรรมจึงเป็นการเข้าใจผิด เพราะนิพพานไม่มีรส แต่นิพพานคือจิตที่หมดกิเลสและมีรสในตัวเอง เหมือนเราขัดสีเหื่อโคล่ออกหมดในการอาบน้ำ แล้วได้รับความสบาย เราจะว่านั่นคือรสของความสะอาดไม่ได้ เป็นแต่เนื่องกับความสะอาดเท่านั้น ความสะอาดไม่มีรส แต่เมื่อร่างกายสะอาดจึงได้เกิดรสใหม่ขึ้นในตัวเอง นิพพานก็เช่นกันเมื่อจิตสะอาดจากกิเลสโดยสิ้นเชิงก็เป็นนิพพานทันที ฉะนั้น สภาวะหรือนิพพานจึงไม่มีตัวเป็นวัตถุ ไม่มีรสที่เป็นปรากฏการณ์ ไม่สามารถสัมผัสได้

ผู้วิจารณ์เห็นว่าเนื้อหาตอนนี้เป็นกล่าวถึงลักษณะของอนัตตาในสรรพสิ่งซึ่งได้แก่สังขตธรรมและอสังขตธรรม น่าสังเกตว่าธรรมทั้งสองนี้ถูกนำเสนอด้วยหลักการเดียวกันคือไม่มีตัวตน ด้วยการแก้ปัญหาที่ว่า เมื่ออสังขตธรรมถูกอธิบายว่าเป็นลักษณะที่จริงแท้ และไม่เปลี่ยนแปลง จึงอาจถูกมองไปว่านิพพานเป็นอัตตาได้ พุทธทาสภิกขุจึงใช้คำว่า "ภาษาธรรม" ในการพูดถึงเรื่องนิพพาน ปัญหาในมุมมองของพุทธทาสภิกขุจึงเป็นเรื่องของภาษาอันเป็นสมมติบัญญัติที่ใช้ในการอธิบาย แต่การกล่าวว่านิพพานเป็นอนัตตานั่น เป็นภาษาปรมัตถ์หรือภาษาธรรม ที่พูดถึงว่าทุกสิ่งไม่มีตัวตนว่ามีอยู่จริง แต่ไม่ได้มีอยู่จริงในฐานะบัญญัติอย่างที่เข้าใจ ฉะนั้น การถือว่านิพพานเป็นตัวตน ท่านพุทธทาสภิกขุจึงถือว่าเป็นแค่ความหลงผิด และไม่ใช่มติของพระพุทธเจ้า

3. มติเกี่ยวกับอนัตตาในลัทธิอื่น

เนื้อหาตอนนี้ได้นำเสนอแนวคิดสำคัญที่ท่านพุทธทาสภิกขุถือว่าสำคัญ 2 ประเด็น คือ

3.1 กลุ่มแนวคิดแบบอนัตตา คือแนวคิดที่ถือว่าไม่มีตัวตน โดยกลุ่มนี้เป็นลัทธิที่เชื่อนัตตาแบบมิจาญญูโดยอธิบายเชื่อมโยงกับครูสำนักต่างๆ ดังนี้

3.1.1 อภิริยทิกขุ คือกลุ่มที่เห็นว่าทุกอย่างไม่เป็นอันทำ ได้แก่กลุ่ม

ก. ปุณณกัสสปะ ถือว่า ไม่มีบุญ ไม่มีบาป ไม่มีดี ไม่มีชั่ว การฆ่ากัน ปล้นกัน ล่วงภริยา คนอื่นไม่บาป แนวคิดนี้จัดเป็นอภิริยทิกขุ เพราะปฏิเสธการทำที่เป็นบุญและบาป แนวคิดนี้ตรงกับแนวคิดของนักวิทยาศาสตร์หรือพวกที่นิยมทางวัตถุฝ่ายเดียว แนวคิดปฏิเสธอัตตาเหมือนกัน แต่เป็นการปฏิบัติเพียงส่วนภายนอกเท่านั้น

ข. ปุทฺธกัจจายณะ ถือว่า ชีวิตเป็นกลุ่มของวัตถุ 7 ประการคือ ดิน น้ำ ไฟ ลม สุข ทุกข์ และชิวะ สิ่งนอกนี้ไม่มี ทุกอย่างเป็นเพียงธาตุที่ไม่มีอะไรทำอะไรแก่กันทั้งสิ้น เช่นถ้าเราเอามีดผ่านน้ำ ก็เป็นแค่ปริมาณธาตุที่ผสมกันเป็นน้ำแยกกันให้มิดผ่านไปเท่านั้น แนวคิดนี้ถือแบบเดียวกับทุกสิ่งไม่เป็นอันทำแบบอภิริยทิกขุ แต่พระพุทธศาสนายังคงรับรองเรื่องการปฏิบัติต่อกันอยู่ตามวัฏหารฝ่ายโลกเท่านั้นว่าเป็นคน เป็นสัตว์

3.1.2 อเหตุกทิกขุ คือกลุ่มที่เห็นว่าทุกอย่างไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย คือกลุ่มมักขลิโคสาล ถือว่า ไม่มีเหตุหรืออำนาจอันใดที่จะมาทำให้ชีวิตเศร้าหมองหรือบริสุทธิ์ การทำดีที่เป็นเหตุของความบริสุทธิ์ และการทำชั่วเป็นเหตุของความเศร้าหมองนั้นไม่มีอยู่จริง เป็นลัทธิที่ไม่เชื่อเหตุอันใดทั้งสิ้น เรียกว่า อเหตุกทิกขุ ถือว่าเป็นอีกอันที่ปฏิเสธอัตตา แต่พระพุทธศาสนายังถือในเรื่องเหตุแห่งความบริสุทธิ์และเศร้าหมองทางกายและใจอยู่

3.1.3 นัตถิกทิกขุ คือกลุ่มที่ถือว่าทุกอย่างไม่มีอะไรเลย อจิตเตสกัมพล เป็นแนวคิดแบบปฏิเสธทุกอย่างแบบนัตถิกทิกขุ ทุกอย่างไม่มีอะไรทั้งนั้นที่มีอยู่จริง ทั้งโลกนี้โลกหน้า มีแต่ธาตุรวมกันแล้วก็แยกกันอยู่อย่างนี้ไม่สิ้นสุด ผิดกับพระพุทธศาสนาที่ยังรับรองสิ่งต่างๆ ว่ามีอยู่ตามบัญญัติขึ้นอยู่กับเรามีกิเลสและอุปาทาน เพราะพระพุทธศาสนาไม่ได้ปฏิเสธด้านสมมติ

4. กลุ่มที่ถือการใช้วาหะ คือกลุ่มสญชัยเวลัฏฐบุตร ถือว่า ทุกสิ่งเป็นเพียงบัญญัติเรียกหรือจะเรียกอย่างไรไม่ได้ทั้งนั้น เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่ได้เป็นแบบนั้น ทุกอย่างไม่ใช่อะไรเลยที่จะบัญญัติเรียกได้ แนวคิดนี้เป็นพวกวิกเขปลัทธิคือลัทธิสาย เพราะตอบไม่กระจ่างแจ้งสักเรื่อง กลุ่มนี้ถือมติเป็นลักษณะทางปรัชญาที่มีประโยชน์แก่การพ้นทุกข์ แต่ต้องเข้าใจว่าทุกสิ่งไม่มีอะไรแน่นอน ไม่ควรถือว่าเป็นอะไร จงทั้งสิ่งทั้งปวง ไม่ต้องกลัว ไม่ต้องคิดถึงอะไรทั้งสิ้น ส่วนพระพุทธศาสนายังยอมรับในสมมติบัญญัติในฐานะเป็นสมมติและบัญญัติ

5. กลุ่มอนัตตาของอาหารดาบสและอุทกดาบส คือแนวคิดที่ยึดเอาสิ่งที่บริสุทธิ์และการรู้สึกตัวเองว่าถึงที่สุดของทุกข์ แต่การคิดแบบนั้นก็ยังมีตัวตนหรืออัตตาในการถึงที่สุดแห่งทุกข์ เพราะพระพุทธศาสนาไม่ได้ถือว่าตัวตนในการถึงที่สุดแห่งทุกข์ แต่อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้ถือว่าใกล้เคียงกับพระพุทธศาสนามากที่สุด

พุทธทาสภิกขุได้สรุปแนวคิดทางพระพุทธศาสนาว่าปฏิเสธแนวคิดเรื่องอนัตตาเหล่านี้ เพราะเหตุผลว่า

ก. พระพุทธศาสนาไม่ใช่สัสตติภิกขุ เพราะไม่ได้ถือว่ามียัตตาที่เที่ยง ที่ถาวร

ข. พระพุทธศาสนาไม่ใช่อุจเฉทภิกขุ เพราะถือว่าสิ่งที่มีเหตุปัจจัยต้องแล้วแต่เหตุปัจจัยนั้นๆ ส่วนสภาพที่ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ย่อมมีอยู่ตลอดอนันตกาล

ค. พระพุทธศาสนาไม่ใช่อนัตตภิกขุ เพราะถือว่าสิ่งนั้นๆ มีอยู่โดยอาการ 2 ประเภท คือ 1. มีอยู่อย่างไม่มีเที่ยงแท้ถาวร เรียกว่า สังขตธรรม 2. มีอยู่อย่างมั่นคง เที่ยงแท้ถาวร เรียกว่า อสังขตธรรม

3.2 กลุ่มแนวคิดแบบอัตตา คือกลุ่มที่ยึดมั่นในอัตตาได้แก่กลุ่ม

3.2.1 นิคคณนาภุตรหรือลัทธิเซน เป็นลัทธิในสมัยพุทธกาลปรากฏในสามัญญผลสูตรว่า เป็นผู้ที่ไม่ห้ามบาปด้วยธรรมเครื่องห้ามบาป ประกอบด้วยธรรมเป็นเครื่องประกอบทำลายบาปและถึงที่สุดแห่งพรหมจรรย์ เมื่อเป็นดังนี้จึงลุล่วงอาตมัน ตั้งอยู่เป็นอนันตชีพตลอดอนันตกาล แนวคิดนี้เน้นในหลักอัตตาอยู่ เพราะแม้แนวคิดแบบเซนจะปฏิเสธอัตตาและยอมรับว่ามีสภาพที่อยู่เหนือกรรมอยู่ แต่ก็ยังคงมีอาตมันเป็นจุดหมาย

3.2.2 กลุ่มนักปรัชญาเวทานตะ ถือว่าอาตมันมีอยู่ในทุกแห่ง และมีอยู่อย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในที่ทั้งปวง ทั้งที่เป็นของเรา ของคนอื่น ๆ และของกลางๆ ที่เป็นใหญ่เรียกว่าพรหม มีอยู่ในทุกสิ่งและในทุกที่ โดยอาตมันในปรัชญาเวทานตะได้ถูกขยายความหมายอย่างชัดเจนในคัมภีร์ภควัทคีตาว่า คือ ไม่เกิด ไม่ตาย และมีใช่เป็นอยู่ ไฟตัดไม้ได้ น้ำทำให้เปียกไม่ได้ เป็นอยู่ถาวร แขนอน ไม่มีที่สิ้นสุด ไม่มีใครมองเห็น ไม่มีผู้ทำลาย มีอนันตชีวะ สดใสอยู่ภายในอาตมันจึงไม่เศร้าโศก ไม่มีความต้องการสิ่งใดอีกต่อไป เป็นตัวเดียวกันกับสัตว์ทุกรูปทุกนาม จากข้อหลังนี้ท่านพุทธทาสภิกขุถือว่าใกล้เคียงกับหลักพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง ผิดแต่เขามีอาตมันหรือตัวตนที่แท้จริงอยู่ตลอดเวลา แต่ฝ่ายพระพุทธศาสนานั้นต้องทิ้งตัวตนก่อน

3.2.3 อัตตาของปรัชญาตะวันตก พุทธทาสภิกขุได้รวบรวมความหมายของนักคิดฝ่ายตะวันตกที่ตีความอัตตาในแง่ที่เป็นวัตถุ และตีความอัตตาเป็นแง่จิตใจคือไม่มีตัวตน แต่ก็ยังมีอยู่ กล่าวคือในแง่วัตถุนั้น นักคิดตะวันตกอย่างอิปคิตุสถือว่า "ตัวข้าพเจ้าคือตัวอัตตาหรือวิญญาณ ซึ่งกำลังหอบหิ้วซากไปด้วยกัน" หรือแนวคิดของมองโกเมอรีที่ว่า "อัตตานั้นเป็นอมตะ คือไม่รู้จักตายเหมือนกับบรรพบุรุษของมัน มันจึงไม่ตายได้เลย" จนกระทั่งมีนักคิดอย่างยูเวนาลที่ค้นพบว่า "ความตายเท่านั้นที่จะเปิดเผยให้เราเห็นธรรม หรือความจริงอันน่าอัศจรรย์นี้ว่าร่างกายอันเล็กเลือนประมาทย่อมรองรับไว้ซึ่งมหิทธิอัตตาอันใหญ่ยิ่ง" พุทธทาสภิกขุตีความเนื้อความตรงนี้ว่าเป็นการมองร่างกายว่าเป็นเพียงสิ่งเล็กน้อยเมื่อเทียบกับสิ่งอื่น ทำให้ไม่กลัวต่อความตายซึ่งนั่นเป็นเขตความคิดแบบอนัตตาที่ไม่ถือคุณค่าในตัวตน แต่ถือว่าตัวตนนั้นทำให้

เกิดความรู้สึกว่าเป็นตัวตนขึ้น แต่แนวคิดนี้ก็ยังยอมรับอัตตาที่ยิ่งใหญ่ต่อไปอีก จึงยังไม่ใช่อนัตตาในแบบพระพุทธศาสนา

พุทธทาสภิกขุได้สรุปแนวคิดแบบอัตตาในปฏฐาปาทสูตรที่แบ่งอัตตาเป็น 3 อย่างคือ 1. อัตตาที่มีรูปร่าง 2. อัตตาที่ใจคิดขึ้น 3. อัตตาที่ไม่มีรูปร่าง แต่เกิดจากสัญญาหรือความทรงจำ โดยอัตตาทั้ง 3 นั้นต้องละทิ้งเสีย เพราะอัตตาเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่คนที่ไม่รู้จักยึดเอามาเป็นตัวตนจึงกลายเป็นอวิชชา แต่สิ่งที่ถูกเรียกว่าอัตตานั้นเมื่อถึงเวลาก็เปลี่ยนตัวเองอยู่เสมอ เช่นเดียวกับนมสดที่เปลี่ยนเป็นนมข้น นมเปรี้ยว เนยใส แต่ความจริงสิ่งเหล่านั้นเป็นเพียงแค่ธาตุที่เปลี่ยนแปลงไปตามธรรมดา เมื่ออธิบายถึงลักษณะของอัตตาว่า "ตนแลเป็นที่พึ่งของตน" ก็เป็นเพียงโวหารโลกที่ยืมมาใช้ ไม่ใช่ให้ชาวโลกยึดถือว่ามีอยู่จริง แต่หากจะยึดถือว่ามีอัตตาก็เป็นขั้นปรมาตมก็ยังต้องละเสียเช่นเดิม พุทธทาสภิกขุอธิบายว่าคำว่า "ตน" คำแรกได้แก่อัตตาบริสุทธิ์ หาใช้ตนที่ไหน แต่เป็นตนที่เป็นสภาวะทุกข์ การถืออัตตาจึงเท่ากับเป็นการถือเอาความทุกข์แล้วจะพ้นจากทุกข์ได้อย่างไร จึงเป็นอัตตาชนิดที่ 3 หรือที่ท่านพุทธทาสภิกขุเรียกว่า "อัตตาของนักปรมาตม" เพราะเห็นได้ยากและเป็นความหลงผิดในขั้นสุดท้ายที่ต้องทำลายให้ได้

ผู้วิจารณ์ถือว่าเนื้อหาตอนนี้ พุทธทาสภิกขุพยายามหาข้อยืนยันยืนยันความเห็นของลัทธิทางศาสนาในอินเดียและนักปรัชญาตะวันตกว่าลึกๆ แล้วล้วนแต่ถือมั่นในอัตตา หรือแม้จะพิจารณาว่าใกล้เคียงกับอนัตตาแต่ก็เป็นอัตตาของนักปรมาตมเท่านั้น โดยเนื้อหาที่สะท้อนให้เห็นแนวคิดทางอัตตาที่ชัดสุดคือภาษาหรือที่ท่านพุทธทาสภิกขุใช้ว่า "โวหารโลก" ซึ่งมาจากแนวคิดในปฏฐาปาทสูตรที่ท่านยกขึ้นไว้ว่า "เหล่านั้นแลเป็นชื่อตามโลก เป็นภาษาของโลก เป็นโวหารของโลก เป็นบัญญัติของโลก ที่ตถาคตกล่าวอยู่ มิได้ยึดถือ" ฉะนั้น เมื่อพิจารณาผ่านโวหารโลกจึงกลายเป็นแนวคิดแบบตัวตนทั้งสิ้น แม้แต่แนวคิดว่า "สัตว์เหล่านั้นประกอบด้วยกายสุจริต วาสุจริต มโนสุจริต ไม่ติเตียนพระอรหันต์ เป็นสัมมาทิฐิ ยึดถือการกระทำด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก เขาย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์" และถ้าคนเราไม่เชื่อเรื่องสัมมาทิฐิที่ถือว่าเป็นอัตตาอย่างหนึ่ง ดังที่อรรถกถาอธิบายว่า "ทานที่ให้แล้วมีผล ยัญที่บูชาแล้วมีผล การสังเวยที่บวงสรวงแล้วมีผล ผลวิบากของกรรมที่ทำดีทำชั่วแล้วมีอยู่โลกนี้มี โลกหน้ามี มารดามี บิดามี...นี้เป็นสัมมาทิฐิ" แต่ถ้าคนไม่มีสัมมาทิฐิแบบนี้ เพราะเชื่อในอนัตตาจึงมุ่งทำความดีอย่างเดียว เขาจะเข้าถึงสวรรค์ได้หรือไม่ แนวคิดแบบนี้ พุทธทาสภิกขุเรียกว่า "อัตตาของนักปรมาตม" คือเป็นพวกที่เชื่อว่าคำสอนนั้นไม่จำเป็นต้องอาศัยสมมติ แต่พระพุทธเจ้าทรงสอนคล้อยตามโลกหรืออนุเคราะห์แก่โลก จึงทรงสอนไปตามโวหารของโลก โลกในที่นี้จึงเต็มไปด้วยสมมติซึ่งเกิดจากความเห็นทั้งที่ถูกและผิด เมื่อจะแก้ต้นตอของปัญหาจึงต้องแก้ที่ความเห็นให้ถูกต้อง และเมื่อความเห็นถูก การปฏิบัติก็จะถูก และผลที่เกิด

ก็จะถูกไปด้วย แต่เมื่อแก้ความเห็นไม่ได้ ก็จะทำให้เกิดความเห็นแบบสุดโต่งไปอีกในเรื่องของอัตตา และอนัตตาขึ้นมาอีก ซึ่งกลายเป็นปัญหาสำคัญในทางพระพุทธศาสนาจึงเห็นเหตุให้พุทธทาสภิกขุต้องนำแนวคิดต่างๆ มาอธิบายทั้งจากนักคิดในอินเดียและตะวันตก

4. ภาคผนวก

ในภาคผนวกนี้ต่างจากเนื้อหาในบทอื่นๆ ที่กล่าวมา เพราะได้นำบทปาฐกถาธรรม 3 เรื่องด้วยกันมานำเสนอ คือ

4.1 อนัตตายามหาวิเศษ เนื้อหาตอนนี้เป็นการศึกษาตามหัวข้อที่กำหนดเริ่มจาก

ก. ปัญหาของอนัตตา พุทธทาสภิกขุถือว่าปัญหาเรื่องอนัตตาไม่เคยมีคนนำมาสอน ครูอาจารย์ห้ามพระรุ่นหลังหรือลูกศิษย์ว่าไม่ต้องนำมาสอน จะด้วยเหตุผลอะไรท่านไม่ได้บอก แต่คงเป็นเพราะกลัวจะไปตีความผิด ไม่เป็นประโยชน์ ขัดต่อการพัฒนา จึงมุ่งแต่สอนเรื่องอัตตา เพราะส่งเสริมการพัฒนามากกว่า บางคนก็คิดว่าอนัตตาจะทำให้คนคิดฆ่าตัวตาย เพราะถ้าเห็นทุกอย่างเป็นอนัตตา ซึ่งพวกหลังนี้พุทธทาสภิกขุเรียกว่าอนัตตาแบบอันธพาล คือสอนเพื่อหาประโยชน์ ทั้งทำร้ายผู้อื่น ประชดศีลธรรม ล้อเลียนศีลธรรม

ข. สาเหตุของปัญหา คือสัญญาตญาณ ตอนนี้นักพุทธทาสอธิบายว่า ความรู้สึกว่ามีตัวมีตนนี้เริ่มมาจากรู้ของสัญญาตญาณซึ่งเกิดเองโดยธรรมชาติไม่ต้องมีใครมาสอน เด็กที่อยู่ในท้องยังไม่เกิดความรู้สึกนี้ แต่พอคลอดออกมาได้สัมผัสสิ่งต่างๆ จึงมีความรู้สึกว่าชอบไม่ชอบสบาย ไม่สบาย ก่อให้เกิดความคิดว่า กูชอบ กูไม่ชอบ นี่เป็นตัณหาโดยสัญญาตญาณ ฉะนั้นตัวตนจึงเป็นผลผลิตของความงมงาย ที่สร้างให้เกิดความรู้สึกว่ามีตัวผู้รักผู้โกรธ ผู้นั้น ผู้นี้ขึ้นมา

ค. วิธีการแก้ปัญหา พระพุทธศาสนาใช้อนัตตาเป็นทางแก้ ตอนนี้นักพุทธทาสภิกขุได้แก้ปัญหาอัตตาด้วยการสอนให้ทำความเข้าใจเรื่องอนัตตา โดยพุทธทาสภิกขุถือว่าหลักอนัตตาสามารถช่วยดับทุกข์ได้นั้น ต้องเข้าใจว่าเมื่อไรก็ตามที่เรายึดมั่นในขั้นนี้ทั้งห้าว่าเป็นตัวตนก็จะมีทุกข์เมื่อนั้น แต่เมื่อเรารู้จักทุกอย่างว่าไม่ใช่ตน เรียกว่าธาตุตามธรรมชาติ เรียกอย่างในภาษาธรรม ให้เห็นว่าทุกอย่างเป็นกลาง เป็นธรรมชาติ เป็นเพียงธาตุแล้วจะไม่เกิดความเห็นว่าเป็นตัวตนว่า กู กู แต่เห็นว่าทุกอย่างเป็นอนัตตาแล้วจึงกำจัดโลภะ โทสะ โมหะเสียในทุกแห่งทุกมุม ไม่ทำให้ใจกังวลอะไรต่างๆ นานา ถ้าทุกคนรู้เรื่องอนัตตาจะขจัดปัดเป่าความทุกข์ออกไปเสียได้ เพราะมันทำให้ไม่เห็นแก่ตน มองเห็นความจริงว่าไม่ใช่ตน ทำให้ทุกสิ่งไม่มีอำนาจเหนือเรา อนัตตาจึงกำจัดความทุกข์และปัญหาได้ พุทธทาสภิกขุจึงสรุปไว้ตอนท้ายว่าถ้าไม่มีความรู้หรือการใช้ธรรมะเรื่องอนัตตาที่นั้นก็ไม่มีพระพุทธศาสนา

ผู้วิจารณ์ถือว่าเนื้อหาในบทนี้มีสิ่งที่น่าสนใจคือ

ก. การวางลำดับของเนื้อหา สอดคล้องกับหลักอริยสัจ คือมีปัญหาคือความทุกข์ สาเหตุ ทางแก้ และผลคือความดับทุกข์ และเป็นวิธีการวางเนื้อหาของหนังสือพุทธทาสภิกขุ เป็นส่วนใหญ่

ข. การโต้แย้งปัญหาสำคัญเรื่องอดีต แต่ไม่สอนเรื่องอนาคต จนมีการตีความอนาคต โดยอิงอดีตไปด้วย พุทธทาสภิกขุได้นำคำร่วมสมัย เช่นจิตวิทยา กับสรีรวิทยา หรือ ภาษาธรรมกับวิทยาศาสตร์ เป็นต้น มาใช้อธิบายลักษณะของอดีต ทำให้เห็นภาพชัดเจนหรือ เป็นรูปธรรมมากขึ้น เพราะเรื่องอนัตตานั้นต้องสอนควบคู่กับอดีตจึงจะเห็นภาพได้ชัดเจน

ค. การใช้ภาษาที่ตรงและชัด เช่นคำว่า กุ โง่ เป็นต้น ถือว่าเป็นคำที่กระแทกความรู้สึก ได้ชัดและตรงที่สุดในบรรดาคำที่ใช้เพื่ออธิบายถึงตัวอดีตว่าเป็นกุ และลักษณะของอดีตคือโง่ หรือไม่ฉลาด เพราะมีความไม่รู้ครอบงำ

4.2 อดีต : ตัวตนที่สร้างปัญหาได้ทุกเรื่อง เนื้อหาตอนนี้เป็นส่วนหนึ่งในปาฐกถา ธรรมชุด "หนทางรอดของมนุษย์เรา" เป็นกล่าวถึงปัญหาสำคัญเรื่องอดีตว่ามาจากกิเลส ตัณหา คือเชื่อมีตัวกู ทำให้เกิดปัญหาคือ

ก. ปัญหาทางโลก เป็นปัญหาที่กระทบต่อตนเองและผู้อื่น เช่น เกิดความเห็นแก่ตัว ทำให้เครียด เอาเปรียบผู้อื่น ขี้ระแวง โทก คดโกง เป็นต้น การที่มีคนเห็นแก่ตัวมากขึ้นทำให้ แม้แต่คนที่เราเลือกเป็นผู้แทนเข้าไปอยู่ในสภาตั้งอยู่บนความเห็นแก่ตัวเช่นกัน ถ้าตั้งรัฐบาล รัฐบาลนั้นก็เห็นแก่ตัวและประชาธิปไตยก็เกิดขึ้นไม่ได้ ถ้ายังมีความเห็นแก่ตัวนี้

ข. ปัญหาทางธรรม ความเห็นแก่ตัวเกิดจากกิเลสคือโลภะ โทสะ โมหะ มาจากความ เคยชินของกิเลส เป็นอนุสัย ฉะนั้น ความเห็นแก่ตัวปิดทางพระนิพพาน เพราะเมื่อเราตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลส ก็ทำให้เกิดผลร้ายทั้งแก่โลกียะและโลกุตระ

ในตอนท้ายของตอนนี้ได้กล่าวถึงว่าทุกข์ทั้งหลายมาจากความยึดมั่นถือมั่นว่าตัวตนใน ชีวิตก็ดี ในชั้นทั้งห้าก็ดี ในร่างกายจิตใจก็ได้ ในอะไรก็ได้ ถ้าถอนความยึดถือว่าเป็นตัวตน หรือของตนด้วยความโง่เขลา เป็นอวิชชาอุปาทานนั้นเสียแล้ว ก็สามารถพ้นโลก อยู่เหนือโลก ผ่องใส บริสุทธิ์ เป็นอิสระ

ผู้วิจารณ์เห็นว่า การมองปัญหาอดีตว่าเป็นปัญหาหลักของเนื้อหาตอนนี้จึงเริ่มมาจาก ความเห็นผิดหรือมิจฉาทิฐิจึงทำให้การประกอบสุจริตเป็นไปไม่ได้ ปัญหาดังกล่าวที่พุทธทาส ภิกขุเสนอปรากฏการณ์ของความเห็นแก่ตัว ฉะนั้น ตัวตนจึงเป็นเหตุผลที่จำเป็น (necessary condition) ในปรากฏการณ์ดังกล่าว และเมื่อจะหลุดพ้นเป็นอิสระได้จึงต้องไม่มีตัวตนเป็น เครื่องยึดไว้

4.3 ตถตถายาระงับทุกข์ เนื้อหาตอนนี้กล่าวถึงธรรมชาติ จากพุทธพจน์ว่า ตถาคตะจะ เกิดหรือไม่ก็ตาม ธรรมชาติก็มีอยู่แล้วว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์ และ

ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา พุทธทาสภิกขุได้ใช้เรียกสิ่งเหล่านั้นว่า ตถตา แปลว่า ความเป็นเช่นนั้น หมายความว่ากฎไตรลักษณ์คือไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาไม่ผิดไปจากนั้น ไม่เป็นอย่างอื่น เพราะเป็นไปตามกฎแห่งปัจจุสมุปบาทคืออาศัยกันและกันเกิดขึ้น แล้วจึงพิจารณาอริยสัจ 4 ว่าเป็นเช่นนั้นเช่นนั้น พุทธทาสภิกขุสรุปตอนท้ายว่า การรู้ว่าทุกอย่างเช่นนั้นทำให้ไม่ยึดมั่นในอะไรโดยความเป็นตัวตน หรือความเป็นของตน เพราะมีอย่างนั้นอยู่แล้ว จิตจึงว่าง คือไม่ถืออะไรว่าเป็นตัวตน เป็นของตน สูงสุดของความเห็นว่าเป็นเช่นนั้นจะนำไปสู่นิพพาน ฉะนั้น คำว่า อนัตตา สุนฺยตา ตถตาจึงใช้ได้ทั้งเป็นโลกียะและโลกุตตระ ดังกรณีที่พุทธทาสภิกขุยกตัวอย่างหากจะแจกพระเครื่องก็คงเป็นรุ่น "เช่นนั้นเอง" ให้ทุกคนเอาไปแขวนไว้ที่คอ ให้เห็นทุกอย่างว่าเป็นเช่นนั้นเอง และในบางเรื่องใส่ "โวย" เข้าไปด้วยก็ได้ มันเช่นนั้นเองโวย ภูมิใจให้อีกแล้วโวย มันจะช่วยได้อย่างนี้แล้วก็หมดความทุกข์ได้

ผู้วิจารณ์ถือว่าตอนนี้อธิบายว่าเป็นการจบเรื่องอนัตตาอย่างสมบูรณ์ เพราะคำอธิบายที่ดีที่สุดคือ "เช่นนั้นเอง" หรือแปลเป็นภาษาคนก็ว่า "ช่างเถอะ" แต่พุทธทาสภิกขุถือว่าคำนี้เป็นภาษาธรรม ไม่ใช่ภาษาคนที่พอไม่เข้าใจก็บอกไปว่า "ช่างเถอะ" และใจความทั้งหมดนั้นไม่ได้อธิบายในแง่ของการอธิบายธรรมอย่างเดียว เป็นการเชื่อมโยงกับสิ่งที่มนุษย์รับรู้ได้ ซึ่งตรงนี้ปรัชญาศาสนาให้ความสำคัญคือต้องทำนามธรรมให้เป็นรูปธรรมที่เข้าใจได้ (make sense) และภาษาชาวบ้าน (native language) นั้นช่วยได้ อย่างคำว่า "โวย" "กู" เป็นต้น คำเหล่านี้ช่วยอธิบายคำว่า อนัตตา สุนฺยตา และตถตา ได้ชัดเจนยิ่งกว่าคำว่า "ครับ" "ข้าพเจ้า" เพราะคำเหล่านี้ไม่ใช่พื้นฐานความคิดของคนๆ นั้น ความคิดจริงๆ ของเราที่พุทธทาสภิกขุพูดถึงนั้นล้วนเจือด้วยกิเลส และกิเลสก็พูดแบบภาษากิเลส คำนั้นต้องตรงกับสภาวะทางอารมณ์ที่โลกโกรธ และหลงจริงๆ และคำที่ฟังแล้วใกล้เคียงก็คือ "กู" เมื่อถอน "กู" ได้คำอื่นๆ ที่ฟังไพเราะก็แสดงถึงว่าได้ถอน "กู" ได้แล้ว ฉะนั้น พุทธทาสภิกขุจึงเน้นถึงภาษา 2 แบบ คือ 1. ภาษาธรรมที่เข้าใจได้ 2. ภาษาพื้นบ้านหรือภาษาคนที่เจือด้วยกิเลส

บทวิจารณ์ : คุณค่าของหนังสือ

ผู้วิจารณ์เห็นว่าหนังสือเล่มนี้มีคุณค่าใน 2 ประเด็นคือ

1. ประเด็นเนื้อหาสาระและรูปแบบการเขียน พุทธทาสภิกขุได้เขียนหนังสือเล่มนี้ในตอนว่าด้วยอนัตตาของพระพุทธเจ้า และในส่วนเนื้อหาในภาคผนวก เป็นการรวบรวมคำบรรยายต่างกรรมต่างวาระกัน ซึ่งมีบันทึกไว้ด้านหลังว่า "การรวบรวมคำบรรยายมุ่งสำหรับบุคคลผู้มีปณิธานเพ่งพินิจหาเหตุผล เป็นข้อธรรมที่เป็นเนื้อแท้ ซึ่งท่านได้บรรยายโดยละเอียด เข้าใจได้ง่าย และค่อยๆ สูงขึ้นตามลำดับจนถึงธรรมะชั้นสูงสุด" ฉะนั้น เนื้อหาการวิจารณ์จึงต้องจัดแบ่งเป็น 2 ส่วนคือ

1.1 ในส่วนของเรื่อง "อนัตตาของพระพุทธเจ้า" เมื่อว่าโดยเนื้อหา, ภาษา และผู้เขียน ดังนี้

ก. เนื้อหา เน้นไปที่หลักอนัตตา โดยนำเสนอแนวคิดแบบอรรถาภิธานจากสำนักต่างๆ และบางสำนักก็คิดได้ใกล้เคียงกับอนัตตา แต่ก็ยังเป็นอรรถาภิธานในท้ายที่สุด ซึ่งผลของการที่จะเชื่อว่าทุกอย่างไม่มีอนัตตาคือการที่ไม่ยึดติดต่อตัวตน และตัวตนที่พุทธทาสภิกขุเรียกว่า สัญชาตญาณ และการเข้าใจที่เป็นตัวตนที่ท่านเรียกว่า โวหารโลก ส่วนอนัตตาคือภาษาธรรม

ข. ภาษา เน้นไปที่ภาษาชาวบ้าน และใช้ตัวอย่างจากชีวิตที่คนสามารถเข้าใจได้ แม้แต่ภาษาและคำอธิบายจะยากในส่วนของ การนำไปปฏิบัติปฏิบัติที่กล่าวถึงอรรถาภิธานในรายละเอียดแบบลึกซึ้ง แต่เพราะเนื้อหาในตอนต้นได้เรียบเรียงมาอย่างดีอีกทั้งภาษาที่ใช้งานขึ้นจึงทำให้การอ่านเข้าใจได้ไม่ยากนัก

ค. ผู้เขียน พุทธทาสภิกขุเป็นผู้มีความเชื่อของพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานเดิม และท่านต้องการใช้หนังสือนี้ให้เหตุผลว่าทำไมพระพุทธศาสนาจึงแตกต่างจากศาสนาอื่น และหลักอนัตตานั้นสามารถเข้าใจได้ด้วยเหตุผล หากประเมินด้วยความเป็นกลางถือว่าท่านนำเสนอในส่วนของพระพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจน แต่ท่านเว้นไว้ไม่กล่าวถึงโดยละเอียดและที่มาที่ไปของแนวคิดแบบอรรถาภิธานในอินเดียและในตะวันตก แคเพียงบอกว่ามีคนคิดแบบอรรถาภิธานนั้น โดยไม่รู้เบื้องหลังความคิดของคนเหล่านั้นมากที่ควร จึงทำให้เราอาจเข้าใจคลาดเคลื่อนได้ เพราะเป็นการนำเนื้อหาบางส่วนมาประกอบและตีความเท่านั้น

1.2 สิ่งที่ได้จากหนังสือเล่มนี้คือ

ก. หนังสือเล่มนี้ใช้ภาษาได้ง่าย กระชับ ชัดเจน และที่สำคัญมีการเปรียบเทียบให้เห็นชัดเจน แม้คนไม่มีพื้นฐานทางด้านธรรมะหรือพระพุทธศาสนาก็สามารถเข้าใจได้ ฉะนั้นหนังสือเล่มนี้เหมาะสำหรับพุทธบริษัท และผู้ที่เริ่มต้นศึกษาพระพุทธศาสนา เพราะคำสอนที่เป็นพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ล้วนตั้งอยู่บนฐานของหลักอนัตตา เมื่อไม่เข้าใจความคิดนี้อย่างดีพออาจทำให้ตีความคำสอนในทางพระพุทธศาสนาแบบสุดโต่ง คือในแง่ความมีตัวตน และไม่มีตัวตนแบบขาดสูญได้

ข. เห็นความสำคัญของหลักอนัตตามากขึ้น เพราะเคยได้ยินมาว่า มีบุคคลหนึ่งมีคนห้ามพระภิกษุสอนเรื่องหลักพวกนี้ นั่นทำให้ทั้งพระและฆราวาสไม่สนใจต่อเรื่องนี้ และมุ่งเน้นไปที่คำสอนอื่นๆ แทน ซึ่งนั่นเป็นอันตรายอย่างยิ่งต่อการตีความ เพราะเมื่อเราไม่มีฐานเรื่องอนัตตามาก่อนก็จะเข้าใจทุกอย่างมามีตัวตนได้ง่ายตั้งแต่หลักธรรมพื้นฐานจนถึงหลักสูงสุดคือนิพพาน การศึกษาเรื่องนี้ให้มากขึ้นจึงเป็นประโยชน์และทำให้พระพุทธศาสนายั่งยืนและถาวร

สรุป

ต่อคำถามว่า "นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา" ได้ก่อให้เกิดแนวคิด 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือกลุ่มอัตตาและกลุ่มอนัตตา โดยหนังสือเล่มนี้ของพุทธทาสภิกขุได้เสนอว่านิพพานเป็นอนัตตาไว้อย่างชัดเจนในคำนำ การตอบแบบนี้ได้ไม่ใช่เกิดจากการเข้าใจไปเองส่วนตัว แต่เกิดจากการรวบรวมหลักฐานที่ชัดเจนในหนังสือต่างประเทศ และพระไตรปิฎกมาวิเคราะห์ ซึ่งผู้ถือวาทนี้เป็นสาเหตุสำคัญที่เลือกหนังสือเล่มนี้นำเสนอได้อย่างน่าสนใจ เพราะหนังสือเล่มนี้ไม่ได้เกิดจากการบรรยายของพุทธทาสภิกขุที่แม้จะชัดเจนก็จริงอยู่ แต่เมื่อเทียบกับภาษาเขียนที่สามารถพินิจวิเคราะห์ได้ดีกว่า ย่อมอธิบายอะไรได้ชัดเจนกว่า โดยหนังสือเล่มนี้ได้รวบรวมหลักฐานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง จึงไม่ต่างจากการงานวิจัยทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญชิ้นหนึ่ง

ส่วนประเด็นปัญหาที่สำคัญของหนังสือเล่มนี้มี 2 เรื่องด้วยกันคือ

1. พระพุทธศาสนาแตกต่างจากลัทธิอื่นอย่างไร
2. พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องนิพพานและอนัตตาอย่างไร

ปัญหาอย่างหลังนี้เองที่ทำให้พระพุทธศาสนากันแตกออกไปเป็นนิกายต่างๆ มาจากการตีความคำสอนของศาสดาที่ต่างกัน ฉะนั้น ปัญหาเรื่องอนัตตาจึงเป็นปัญหาสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาศาสนา และกลายเป็นประเด็นร้อนทุกครั้งที่มีคนตั้งคำถามว่าหากเราเชื่อเรื่องอนัตตาว่าไม่ใช่ตัวตนก็แสดงว่าการฆ่าสัตว์ไม่บาป พุทธทาสภิกขุเป็นปัญหาทางวิทยาศาสตร์ ตั้งอยู่บนการใช้เหตุผลสนับสนุนมากกว่าความรู้สึกรู้สึกหรือความเชื่อทางศาสนา เพราะเมื่อคนมีใจเชื่อในความดีหรือมีความรู้สึกสงสารเป็นฐานความคิดก็คงจะไม่ตั้งคำถามแบบนี้ แต่ในความเป็นจริงปัญหาเหล่านี้มีมากขึ้นจึงจำเป็นที่นักคิดทางพระพุทธศาสนาจะต้องตอบ ท่านพุทธทาสภิกขุก็เป็นหนึ่งในนักคิดที่นำปัญหาเหล่านั้นมาตอบ ด้วยวิธีการแบบปรัชญาศาสนาคือการใช้เหตุผลเชิงสมมติฐาน (hypothesis-based rationality) ฉะนั้น หนังสือเล่มนี้จึงเป็นงานเขียนแบบปรัชญาศาสนา ตามหลักการที่ท่านแบ่งไว้ดังนี้

1. เรื่องประวัติและคำสอน (Life & Teaching) เป็นการศึกษาพุทธประวัติและพระสูตรต่างๆ ที่พุทธบริษัทศึกษากัน
2. เรื่องข้อปฏิบัติขั้นต้นทั่วไป (Exoteric doctrine) เป็นเรื่องที่ศาสนิกในศาสนานั้นๆ จะต้องรู้และปฏิบัติ ได้แก่ศีลธรรมประจำศาสนาจนกระทั่งบรรลุถึงจุดสูงสุดของข้อปฏิบัติ
3. เรื่องปริมาตรหรือปรัชญา (Esoteric or Philosophy) เป็นการศึกษาโดยหลักตรรกะ มีการจำแนกข้อธรรมให้ละเอียดออกไปตามแนวแห่งเหตุผล เช่น อภิธรรมปิฎก เป็นต้น ไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติเป็นหลักทฤษฎีล้วนๆ
4. เรื่องลึกลับซึ่งอยู่เบื้องหลังที่สุด (Mysticism) ความที่ศาสนาที่แท้จริงนั้น เป็นความจริงที่ไม่มีใครสร้างขึ้น แต่เป็นความจริงของธรรมชาติ เช่น ถ้าเราทำดีถึงที่สุดจะเข้าไปอยู่ใน

สภาพที่เป็นสุขนิรันดร์ ไม่เปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นสภาพเดียวกับนิพพาน หรือพระเป็นเจ้า หรือปรมาตมัน หรือสววรรค์ หรืออะไรก็ตาม สภาพดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นจุดมุ่งหมายของทุกศาสนา แต่กลายเป็นเรื่องลึกลับที่จะกล่าวถึงได้

ฉะนั้น เรื่องอนัตตาจึงเป็นความลึกลับ และกลายเป็นทฤษฎีลึกลับที่พยายามอธิบาย ซึ่งหนังสือเล่มนี้จะได้อธิบายถึงวิธีการหาความหมายจากปัญหาดังกล่าว ด้วยการตั้งคำถามถึงเรื่องอัตตาและอนัตตา แล้วจึงค้นหาคำตอบที่มีมาในสมัยพุทธกาลและในปรัชญาตะวันตกบางส่วน ซึ่งลึกลับแล้วแต่เป็นการสมมติฐานเพื่อตอบปัญหาเหล่านี้ทั้งสิ้น แต่ในคำตอบเหล่านั้นมีจุดอ่อนที่พุทธทาสภิกขุได้ชี้ให้เห็นและแก้ไขเป็นประเด็นๆ ไปได้อย่างมีเหตุผล ซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์ในการค้นหาหรืออธิบายทฤษฎีทางศาสนาอื่นๆ ที่เป็นเรื่องลึกลับได้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

พุทธทาสภิกขุ. (2554). **อนัตตาของพระพุทธเจ้า**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา.

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

1. นโยบายการตีพิมพ์ในวารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์

วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ เป็นวารสารวิชาการมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและวิชาการสาขาเกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางการวิจัยและวิชาการสาขาเกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา เพื่อส่งเสริมพัฒนาศักยภาพทางการวิจัยและวิชาการสาขาเกี่ยวกับปรัชญาและศาสนา การพิจารณาคุณภาพบทความที่ตีพิมพ์ลงวารสารได้ผ่านการพิจารณาและประเมินคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) จากภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย มีกำหนดการเผยแพร่ ปีละ 2 ฉบับ (ราย 6 เดือน) ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยเสนอหรือกำลังเสนอตีพิมพ์ในวารสารวิชาการใดมาก่อน

2. ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์

1) บทความพิเศษ (Special Articles) บทความพิเศษทางวิชาการที่นำเสนอองค์ความรู้ทางวิชาการอย่างเข้มข้น และผ่านการอ่านและพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ มีกลุ่มเป้าหมายของนักวิชาการใน วงการวิชาการ หรือวิชาชีพ

2) บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความที่เขียนขึ้นในลักษณะวิเคราะห์วิจารณ์ หรือเสนอแนวความคิดใหม่ จากพื้นฐานทางวิชาการที่ได้เรียบเรียงจากผลงานทางวิชาการของตนเองหรือของผู้อื่น หรือเป็นบทความทางวิชาการที่เขียนขึ้นเพื่อเป็นความรู้ที่มีประโยชน์แก่คนทั่วไป

3) บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่มีการค้นคว้าอย่างมีระบบและมีความมุ่งหมายชัดเจน เพื่อให้ได้ข้อมูลหรือหลักการบางอย่างที่จะนำไปสู่ความก้าวหน้าทางวิชาการ หรือการนำวาทกรรมมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ บทความวิจัยมีรูปแบบของการวิจัยตามหลักวิชาการ เช่น มีการตั้งสมมติฐานหรือมีการกำหนด ปัญหาที่ชัดเจนสมเหตุผล โดยจะต้องระบุวัตถุประสงค์ที่เด่นชัดแน่นอน มีการรวบรวมข้อมูล พิจารณาวิเคราะห์ ตีความและสรุปผลการวิจัยที่สามารถให้คำตอบหรือบรรลุวัตถุประสงค์

4) บทความปริทรรศน์ (Review Article) เป็นบทความที่รวบรวมความรู้จากตำราหนังสือ และ วารสารใหม่ หรือจากประสบการณ์ของผู้นิพนธ์มาเรียบเรียงขึ้น

5) ปกิณกะ (Miscellany) ได้แก่ บทความทบทวนความรู้ เรื่องแปล ย่อความจากวารสารต่างประเทศ การแสดงความคิดเห็น วิวิจารณ์ แนะนำเครื่องมือใหม่ ตำราหรือหนังสือใหม่ที่น่าสนใจ หรือข่าวการประชุมทั้งระดับชาติและนานาชาติ

3. รูปแบบของการจัดเตรียมต้นฉบับ

1) ต้นฉบับบทความต้องมีความยาว 12-15 หน้ากระดาษ A 4 (รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ THSarabunPSK เท่านั้น ตั้งค่าหน้ากระดาษโดยเว้นขอบข้างบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง พิมพ์เป็นตัวหนา เช่น ตาราง 1 หรือ Table 1 และ รูป 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่ต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

2) ชื่อเรื่องต้องมีภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้หน้าแรกตรงกลาง

3) ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ระบุนุฒิการศึกษาสูงสุด พร้อมระบุตำแหน่งทางวิชาการพิมพ์ และอีเมลติดต่อ ด้วยอักษรปกติอยู่ใต้ชื่อเรื่องโดยเยื้องมาทางด้านขวา

4) มีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่เกิน 300 คำต่อบทคัดย่อ

5) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

6) การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจากหัวข้อใหญ่ 3-5 ตัวอักษร พิมพ์ตัวที่ 6 และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ควรเว้นระยะพิมพ์ เพิ่มอีก 0.5 ช่วงบรรทัด

7) การใช้ตัวเลขคำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็นสากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ดังนี้ (Student centred learning)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัยโดยสรุปมีความกะทัดรัด และสั้น

2) บทนำ (Introduction) ระบุความสำคัญของปัญหาการวิจัยกรอบแนวคิด และระบุวัตถุประสงค์การวิจัย

3) ระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

4) ผลการวิจัย/ผลการทดลอง (Result) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ

5) อภิปรายผล/วิจารณ์ (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด

6) สรุป (Conclusion) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

7) เอกสารอ้างอิง (Reference) ต้องเป็นรายการที่มีการอ้างอิงไว้ในเชิงอรรถเท่านั้น

บทความพิเศษ บทความวิชาการ บทความปริทรรศน์ ปกิณกะ บทความวิจารณ์ หนังสือ ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract)

2) บทนำ (Introduction)

3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ

- 4) สรุป (Conclusion)
- 5) ข้อเสนอแนะ (Suggestion)
- 6) เอกสารอ้างอิง (Reference) การอ้างอิงในเนื้อเรื่องใช้ระบบ APA

4. ระบบการอ้างอิงและเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ

เอกสารที่นำมาอ้างอิงควรได้มาจากแหล่งที่มีการตีพิมพ์ชัดเจน อาจเป็นวารสาร หนังสือหรือข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตทั้งนี้ผู้เขียนบทความต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารอ้างอิงทั้งหมดก่อนส่งต้นฉบับผู้เขียนบทความควรตรวจสอบถึงความถูกต้องของการอ้างอิงเอกสาร เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้องจะไม่ได้รับการส่งต่อเพื่อพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิจนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้ถูกต้อง

1. การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อหาเรื่องและท้ายเล่มใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม-ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้นามสกุลเล็ก เปิด-ปิด แล้วระบุชื่อ-นามสกุลของผู้เขียนและเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิง เอกสารที่อ้างอิงในบทความจะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ และเจ้าของบทความต้องรับผิดชอบถึงความถูกต้องของเอกสารที่นำมาอ้างอิงทั้งหมด โดยรูปแบบของการอ้างอิงเอกสาร มีดังนี้

1) พระไตรปิฎกและอรรถกถาให้อ้างชื่อคัมภีร์เล่มที่ข้อเครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิงเช่น (พระไตรปิฎกภาษาไทย/15/55/435-444), (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล/18/123-126)

2) ผู้แต่งหนึ่งรายให้อ้างชื่อผู้แต่งเครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่พิมพ์เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น (สมภาร พรหมทา, 2550)

3) ผู้แต่งสองรายให้อ้างชื่อของผู้แต่งสองรายเครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่พิมพ์เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิงเช่น (กรุณา กุศลาลัยและเรืองอุไร กุศลาลัย, 2560) หากมีเอกสารที่นำมาอ้างอิงมากกว่า 1 รายการให้ใช้เครื่องหมายอัฒภาค

128 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

(;) คั่นระหว่างรายการอ้างอิง เช่น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2555; ศุภชัย ศุภผล 2558)

4) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างชื่อของผู้แต่งรายแรกเว้นวรรคหนึ่งครั้งเพิ่มคำว่า และคณะเครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น (พระพรหมบัณฑิตและคณะ, 2561)

5) ให้เรียงลำดับการอ้างอิงตามลำดับพยัญชนะตัวแรกของชื่อผู้แต่งเช่นเดียวกับลำดับการอ้างอิงในส่วนเอกสารอ้างอิง

อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

1) ถ้ามีผู้แต่งหนึ่งรายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง เครื่องหมายจุลภาค ปีที่พิมพ์ และหน้าที้นำมาอ้างอิง เช่น (Machiavelli, 1991)

2) ถ้ามีผู้แต่งสองรายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งสองราย เครื่องหมายจุลภาค ปีที่พิมพ์ และหน้าที้นำมาอ้างอิง เช่น (Jovinelly & Netelkos, 2007) และให้ใช้เครื่องหมาย อัฒภาค (;) คั่นกลางระหว่างเอกสารที่นำมาอ้างอิงมากกว่า 1 เอกสาร เช่น (Machiavelli, 1991 ; Jovinelly & Netelkos, 2007)

3) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรกตามด้วย et al, ปีที่พิมพ์ และหน้าที้นำมาอ้างอิง (Keown et al., 2004)

4) ให้เรียงลำดับการอ้างอิงชื่อผู้แต่ง

หลักเกณฑ์ทั่วไปในการพิมพ์รายการสำนักพิมพ์/โรงพิมพ์

กรณีเป็นสำนักพิมพ์หรือบริษัทให้คงไว้เฉพาะชื่อ ดังตัวอย่าง

1) บริษัท สหธรรมิก ใช้ สหธรรมิก

2) สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ใช้ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3) กรณีที่เป็นโรงพิมพ์ให้ใช้รูปแบบเต็ม เช่น โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2. เอกสารอ้างอิง

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

รูปแบบ :

ผู้แต่ง. // (ปีที่พิมพ์).//ชื่อพระไตรปิฎกอรรถกถา. สถานที่พิมพ์:/:สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(2) หนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง. (/ปีที่พิมพ์).//ชื่อหนังสือ.//((ครั้งที่พิมพ์).//สถานที่พิมพ์:/:สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์. (/การวรรค 2 ครั้ง)

ตัวอย่าง :

เนื่องน้อย บุญยเนตร. (2529). จริยศาสตร์กับปัญหาปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

(3) บทความในหนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ใน ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ).//ชื่อเรื่อง/(เลขหน้าที่ย่อ).//สถานที่พิมพ์:/:สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

พระสุกิจ สุจโน. (2555). การสร้างความคิดนามธรรมในวัฒนธรรมไทย ใน ปวีตร ว่องวิระ. ทฤษฎี และวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม. (หน้า). กรุงเทพมหานคร อมรินทร์

130 วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2561)

(4) บทความจากวารสาร

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อบทความ.// ชื่อวารสาร.// ปีที่ (ฉบับที่).// เลขหน้าแรก ที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง :

ธิดาภูมิ หมั่นมี. (2557). การวางแผนและการติดต่อประสานงานเชิงพุทธ. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 3(1), 25-31.

(5) บทความในสารานุกรม

รูปแบบ : ผู้แต่ง.// (ปีที่พิมพ์).// ชื่อบทความ.// ใน ชื่อสารานุกรม, (เล่มที่อ้าง, หน้า เลขหน้าที่อ้าง). สถานที่พิมพ์: /สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

สนิท อาจพันธ์. (2537). หม้อคอคาย. ใน สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตเขต หัวเมืองฝ่ายเหนือ, (หน้า 274-275). กรุงเทพมหานคร อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
Sturgeon, T.(1995). Sciecefiction. In The encyclopaedia America, (). Danbury, CT: Grolier Press.

(6) หนังสือพิมพ์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.// (วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์).// ชื่อบทความ.// ชื่อหนังสือพิมพ์, เลขหน้า.

ตัวอย่าง :

สุชาติ เผือกสกนธ์. (9 มิถุนายน 2549). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น.13.

(7) วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง รายงานการวิจัย

รูปแบบ :

ชื่อผู้เขียน.// (ปีพิมพ์).// ชื่อวิทยานิพนธ์.// ระดับวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/หรือการค้นคว้าแบบ

อิสระ/ชื่อมหาวิทยาลัย

ตัวอย่าง :

สัมฤทธิ์ ต่อสติ. (2542). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของสถานบริการ
สาธารณสุขเขตเมือง กรณีศึกษาศูนย์ แพทย์ชุมชนเมือง พระนครศรีอยุธยา.
วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหิดล.*

(8) สัมภาษณ์

รูปแบบ :

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์. //(ปี). //ตำแหน่ง. /สัมภาษณ์. วัน เดือน.

ตัวอย่าง :

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ศ.ดร.. (2542). *อธิการบดี, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย. สัมภาษณ์. 18 เมษายน.*

(9) สัมภาษณ์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง. //(วันที่ เดือน ปีที่เผยแพร่). //ชื่อบทความ. //สืบค้นเมื่อ วันที่ เดือน ปี. /จาก แหล่งที่อยู่
ไฟล์ (URL)

ตัวอย่าง :

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (4 มิถุนายน 2555). *การจัดการศาสนาและวัฒนธรรม
ในองค์กร. สืบค้นเมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม 2557, จาก www.mcu.ac.th/article/index.html*

ตัวอย่างเอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิง

เพลโต.(2523). *The Republic (อุดมรัฐ)*. แปลโดย ปรีชา ช่างขวัญยืน. กรุงเทพมหานคร:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุมน อมรวิวัฒน์. (2529). *การศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

ทศนา แคมมณี. (2548). ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มี
ประสิทธิภาพ. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

5. หลักเกณฑ์การส่งต้นฉบับบทความเพื่อได้รับการตีพิมพ์

1. ส่งทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ แบบไฟล์ต้นฉบับ (File attachment) ในรูปแบบ MS Word ส่งมายัง Email kittimete@gmail.com เมื่อได้รับการยืนยันจากกองบรรณาธิการ
2. ส่งในระบบ (Online Submission) สามารถส่งเข้าระบบออนไลน์ได้ที่เว็บไซต์ ของ วารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์ได้ที่ <http://www.ojs.mcu.ac.th/index.php/jmpr> เมื่อส่งเข้าระบบสำเร็จให้สแกนและส่งมายืนยันทาง Email : kittimete@gmail.com

6. ขั้นตอนการนำบทความลงตีพิมพ์ลงในวารสาร มจร ปรัชญาปริทรรศน์

ต้นฉบับบทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารให้อยู่ในรูปแบบไฟล์เอกสาร Doc ของ Microsoft Word Version 2010 หรือมากกว่า ใช้ฟอนต์ Th Sarapun ขนาดตัวอักษร 16 point หากต้นฉบับประกอบด้วยภาพ ตาราง หรือสมการ ให้แยกจากไฟล์ เอกสารในรูปแบบไฟล์ภาพ สกุล JPG ความยาวของต้นฉบับไม่เกิน 15 หน้า

7. สิทธิของบรรณาธิการ

ในกรณีที่กองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจ ประเมินบทความมีความเห็นว่าควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความ แก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิเป็นหลัก และหรือขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่ พิจารณาตีพิมพ์ในกรณีที่บทความไม่ตรงกับแนวทางของวารสาร

